

3092/22

БИБЛІОТЕКА НАЙЗНАМЕНІТШИХЪ ПОВѢСТЕЙ
ПОДЪ РЕДАКЦІЮ И. БЕЛЕЯ
Томъ XXII.

ВЛАСНЫМИ СИЛАМИ

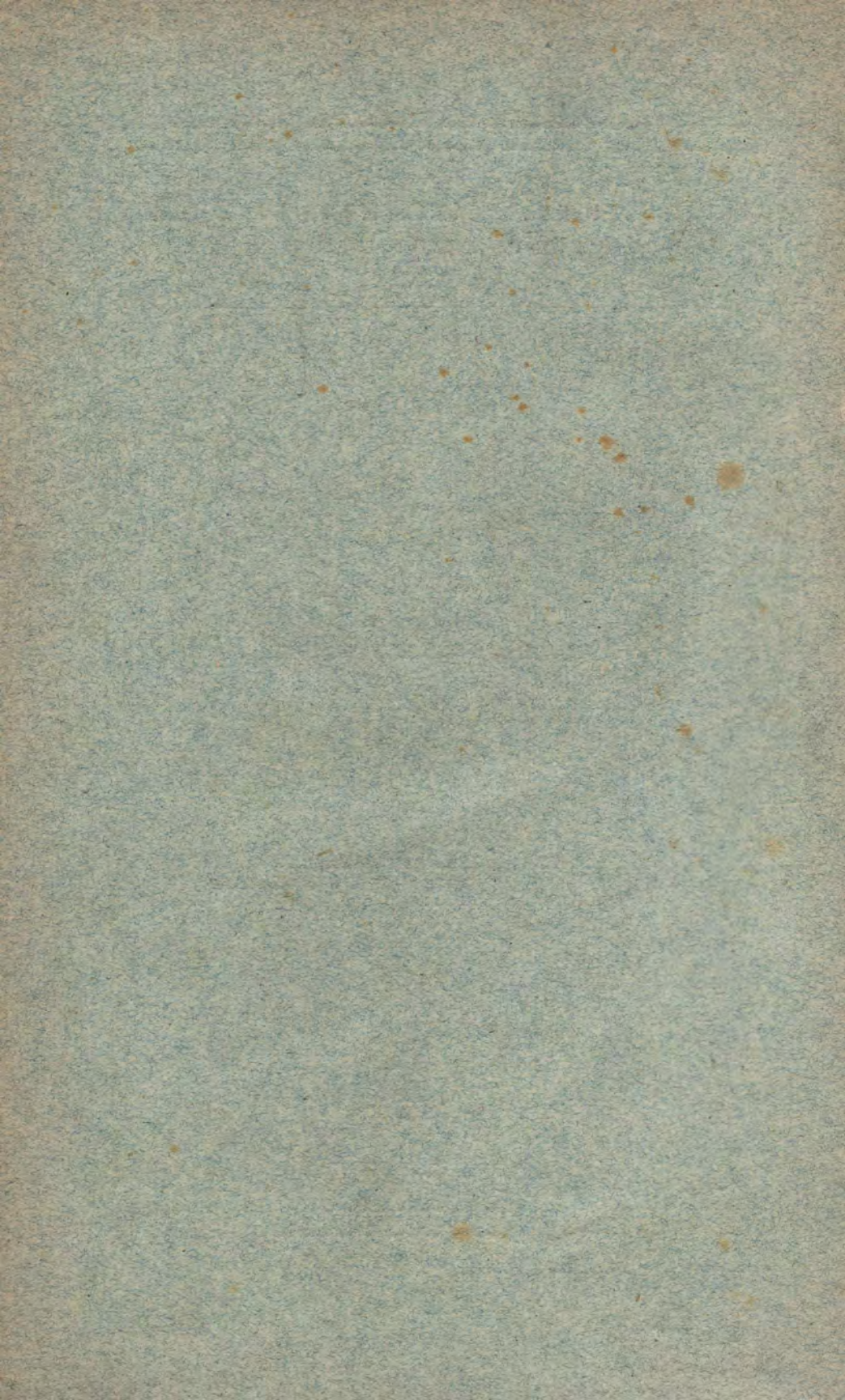
ПОВѢСТЬ
ЗЪ ШВАЙЦАРСКОГО ЖИТЯ
ВИЛЬГЕЛЬМИНЫ ГИЛСРНЪ

Цѣна 1 зр. 20 кр. а. в.

У ЛЬВОВѢ
Накладомъ редакціи „Дѣла“

1887

06

Литературный додатокъ „Дѣла“

БИБЛІОТЕКА НАЙЗНАМЕНИТШИХЪ ПОВѢСТЕЙ

ПОДЪ РЕДАКЦІЮ И. БЕЛЕЯ.

Томъ XXII.

В Л А С Н Ы М И   С И Л А М И

ПОВѢСТЬ

ЗЪ ШВАЙЦАРСКОГО ЖИТЯ

ВИЛЬГЕЛЬМИНЫ ГИЛСРНЪ

(Зъ нѣмецкого)

~~3092/22.~~

У Л В О В Ъ

Накладомъ редакціи „Дѣла“

Зъ друкарнѣ „Товариства имени Шевченка“ подъ зарядомъ К. Бедна ского

1886

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 11- 23 884

I.

По довгдй непогодѣ выринуло зновъ ясне сонце и повными промѣнями сръбломъ — золотомъ розлилось по Цурихскѣмъ озерѣ. Филююча вода гралась съ сонцемъ, якъ гравсь молода весела дѣвчина съ блискучимъ новымъ наместомъ. Вогка земля жадно втягала въ себе тепле промѣня, мокрї корчѣ и травы вкрывались ѳтъ него блескомъ, а дерева стрясали росу зъ своихъ листкѣвъ. Надъ верхками Альпъ, що здавались сягати самого неба, висѣла пошарпана мѣсяцами заслона зъ хмарѣ. Бѣлї верхї вырынали одинъ по другѣмъ зъ синою глубени. Скрѣзь було повно свѣтла и блеску, анѣ одна тѣнь не хмарила ясного чола дня; при тѣмъ однакъ не було и спеки на свѣжо обмытѣй земли, ѳтдыхаючѣй свѣжостею и вонею. Цвѣты и листки деревъ, зъ котрыхъ сполокавъ дощъ всякїй найдрѣбнѣйшїй порошокъ, выливали сильнѣйшї пахошѣ, а розлитый по цѣлѣй атмосферѣ вогкїй подувъ вѣтру придавлявъ, здавалось, горячї промѣня сонця. Безчисленнї блискучї каплѣ дрожали, наче живе сръбло, на мягкѣй муравѣ, що тягнулась ѳтъ озера до роскошныхъ палатъ, що стояли надъ берегомъ середъ рядѣвъ цвѣтучихъ каштанѣвъ.

— Ахъ, якъ тутъ здорово! — раздався звучный голосъ разомъ съ глубокимъ зѳтхненемъ. Тринацятїлѣтнї хлопецъ увѣйшовъ въ городъ, що окружавъ одну зъ прибережныхъ палатъ и почавъ жадно втягати въ себе свѣжїй равнѣшнїй воздухъ. Середъ богатства природы стояло бѣдне, хоровите дитя. До чола его прикрѣпленный бувъ широкїй, зеленый, шовковый дашокъ, зъ пѣдъ котрого несмѣло глядѣли очи на блискуче свѣтло сонця. Хлопецъ не мѣгъ мимо дашка

звести сего блеску, бо отвернувъ голову въ противну сторону и съ нѣмымъ болемъ зрѣкса оглядати чудову красу Божого свѣта. Бѣдняка! онъ мусѣвъ вже привыкнути до сего! — Влѣпивши взоръ въ землю зойшовъ хлопчина, одѣтый въ довгій ватованый плащъ, по сходахъ передъ домоу; коли сходявъ, наступивъ сильнѣйше одною ногою на камѣнь и въ томъ дався чути легкій бренькѣтъ: нога тая замкнена була въ зелѣзну машинку, яку звичайно дають дѣтямъ, западаючимъ на т. зв. англійску слабѣсть. Хлопчина сходявъ поволи и вкѣнци сѣвъ на послѣднѣмъ ступени. Навыкнувши глядѣти все въ землю, познакомився съ нею докладно и бачивъ тоє, чого не бачила може нѣяка друга дитина. Для него набрало ваги жите бѣдного хробачка, що повзавъ ему по пѣдъ ноги, а его нога нѣколи не придавила звѣртка, по котрѣмъ ступають необережно всѣ другіи люде. Онъ навчився вже задалегѣдъ приглядатись пильно до всего, до найменшихъ и на око зовеѣмъ маловажныхъ дробницъ и умѣвъ отчути-отгадати ихъ ваготу.

Сидѣвъ и глядѣвъ съ вдоволенѣмъ на сей маленькій свѣтъ, що розстелювався передъ нимъ, розважаючи всѣ користнѣ и некористнѣ змѣны, якѣ спровадивъ въ нѣмъ дощъ. Одно спостережене приходило за другимъ. Де-жь то пробували пѣдчасъ непогоды тѣ гарнѣ метелики, котрѣ теперъ лѣтали зъ цвѣтки на цвѣтку, не могучи однакъ нѣгде присѣсти, бо цвѣты були ще мокрѣи зъ дощу и поили ихъ мѣсто солодошѣвъ... слезами? Ехъ, цѣкаві-жь бо тѣ мотылѣ, цѣкаві! Цвѣтки не могли рушитись зъ мѣця и мусѣли перенести дощъ и бурю, а они сховавшись на дощъ въ сухе безпечне мѣсце, хотѣли теперъ выцѣлувати слѣды непогоды на своихъ роскошныхъ товаришкахъ. — Коло хлопця сидѣвъ одинъ пестренькій мотылѣ, сидѣвъ довго не рухаючись, наче хотѣвъ отпочити по бурѣ. Хлопецъ не рухався такожь и не положавъ мотылька. По хвили почавъ мотылѣ пѣдносити и спускати крыльця, неначе хотѣвъ пересвѣдчитись о ихъ силѣ, а оттакъ пѣднѣсея легесенько и полетѣвши сѣвъ на цвѣтку, котра бѣльше отъ другихъ товаришокъ смѣялась въ повнѣмъ блеску сонця.

Хлопецъ звернувъ тревожно очи до дверей дому и слѣдивъ, чи не глядитъ хто за нимъ. Не було нѣкого. Здобува-

ючись на отвагу, пустился бнѣ въ погоню за мотылемъ. Зловити его не хотѣвъ бнѣ, хорони Боже! — бнѣ хотѣвъ тѣлько глядѣти на тое чудово гарне сотворѣне. „Сюды, сюды — мой любимый“ — кликавъ ваблячи его, але мотыль, звычайно мотыль полетѣвъ до озера на терасу, прикрыту наче дахомъ старыми грубыми каштанами, котрой зельзну балюстраду обмывало долиною озеро. Крѣзь передѣлы выгнутого старымъ стилемъ поруча яснѣла вже здалека блакитна хвиля. Бувъ се прегарный видъ для хлопця, котрый бачивъ воду наче въ рамы оправлену, а вода тая не разлила блескомъ его слабыхъ оченять и не потребувавъ пѣднести ихъ до горы, щобы еи побачити. Обернувшись и не побачивши нѣкого за собою, ставъ бнѣ ще ѣтважнѣйшимъ и зѣйшовъ за своимъ крылатымъ проводникомъ ажъ на конецъ терасы. Тутъ мусѣвъ вже задержатись, а мотыль перелетѣвъ по надъ поруче и почавъ надъ водою заводити веселі игры съ товаришами. „Якъ то ему добре“ — подумавъ хлопецъ и глядѣвъ на перемѣну то на пышнокрыле звѣратко, то на свою ногу, заковану въ тяжке зельзо. Ахъ! бнѣ не хотѣвъ бы вже навѣтъ лѣтати, щобы тѣлько мѣгъ бѣгати такъ, якъ бѣгають сусѣдскі дѣти, або щобы мѣгъ хочъ такъ свободно глядѣти на свѣтъ Божій, якъ глядять другі! Булобы певно пріійшло ему на думку, що есть дуже нещасливымъ хлопцемъ, однакъ въ тѣй хвили наднѣсъ свѣжій вѣтрець голосъ звона зъ пароходу. За хвилю пріѣде парохѣдъ... тая гадка заняла зовсѣмъ хлопця и бнѣ забувъ про се, о чѣмъ попередно такъ довго думавъ. Утомившись стоячи, сѣвъ бнѣ на одну зъ зельзныхъ лавокъ въ огородѣ, зъ ѣтки було дуже выгѣдно приглядатись цѣлому чудовому виднокругови. Коли такъ сидячи выжидавъ парохѣду, дався чути надъ озеромъ другій, бѣльше торжественный звукъ, що розливавсь лагѣдными филиями по широкомъ просторѣ. Були се недѣлнй дзвонъ, гомонячй зъ церковныхъ вежъ Цуриху, Раперсвилю и другихъ прибережныхъ мѣстѣ. Пѣдъ впливомъ гармонійной пѣсни дзвонѣвъ вырѣвнювалось гладке зеркало воды; вѣтрець притихъ зовсѣмъ, птахи перестали щebetати. На цѣломъ непроглядномъ побережу сплывались найрѣжнороднѣйшй звуки дзвонѣвъ въ одинъ могучій гимнъ, що плывъ свободно и маестатично зъ спижовыхъ грудей передъ престолъ Всевышного. Рѣвночасно съ гомономъ

дзвонѣвъ лучились такожь и душѣ побожныхъ зѣ веѣхъ сторѣнѣ въ одно чутѣ, одну гадку. Гадка тая ѣтбивалася въ цѣлѣй роскѣшнѣй природѣ сеи романтичної стороны, — еи ѣтчудо такожь въ цѣлѣй повнѣтѣ тоѣ бѣдне, хоробою утомлене дитя: була се гадка о Сотворителю. Повѣли слабли голоса дзвонѣвъ, одинѣ замѣквалѣ по другѣмѣ, ажъ вкѣнци одинѣ тѣлько дзвѣнокѣ останнѣй — ѣтзывалѣсь прорываными звуками, пригадуючи уступаючѣ зѣ уявы чоловѣка мрѣѣ, що наче на прощане ѣтѣ часу до часу втискаются мѣжь гадки его. Тую тишину, повну гармонѣйныхъ звукѣвъ перерываѣсь свистѣ ѣтплывающого парохода. Филѣ пѣднялись и прискаючи пѣною обливали пѣдмуроване терасы. Шумѣ и лоскѣтъ машины розлягався по водѣ сразу далеко, ѣттакѣ чимѣ разѣ близше, ажъ вкѣнци вырынувѣ маѣстатично гордѣй парѣхѣдѣ, затемнюючи чорною парѣю блакитнѣй небоскѣлѣнѣ. На покладаѣ стояли веселѣ, говѣрливѣ люде сѣ яеными капелюхами и рѣжнобарвными парасолями, любуючися яенымѣ сонѣшнимѣ днемѣ, сямѣ чудѣмѣ Швайцарѣи.

Хлопцевѣ било сердце въ такѣтъ машины, ѣнѣ вытягнувѣ руки тужно въ передѣ: ахѣ, якѣ же-жь хотѣвѣ бы ѣнѣ поплыти на тѣмѣ легесенко пролѣтаючѣмѣ кораблѣ! куды? — ѣнѣ самѣ того не знаѣвъ, ѣнѣ перся лишѣ въ тую мрачну даль, де чувѣ послѣднѣй разѣ завмираючѣй звукѣ дзвонѣвъ. Опершись на поручи слухавѣ, якѣ спѣненѣй филѣ шумѣли збѣгаючися за переплываючимѣ парѣходомѣ зовѣсмѣ такѣ, якѣ збѣгаѣсь по якѣмѣсь незвычайнѣмѣ случаю цѣкава громада людей, розпытуючися и гуторячи о тѣмѣ, що було и проминуло.

— „Гейже, Стефанку, бачнѣсть! Заразѣ приѣѣжу до тебе!“ — роздаѣся голосѣ малои дѣвчинки зѣ сусѣдного огорода. А коли хлопѣцѣ пѣдняѣсь голову, побачивѣ сѣ невысказанымѣ перелякомѣ дѣвчинку стоячу на мурѣ, котрѣй ѣтдѣлювавѣ терасы обохѣ сусѣдныхъ огородѣвъ ѣтѣ озера. Дорога, котрою пустилася ити шалена дѣвчина, була найбѣльше на двѣ долѣнѣ широка, якѣ бувають звычайно такѣ камѣннѣй передѣлы. На мурѣ стояла выпрямившись осьмѣлѣтна дѣвчинка и готовилася розпочати небезпечну дорогу. Вѣтерѣ втискаѣся въ еи легѣнку одѣжь и ѣттортаѣ зѣ чола темнѣй кучерики. Гнучка стать еи принадно ѣтбивалася въ блиску-

чѣмъ озерѣ, до котораго могла впасти разъ тѣлько похитнувшись. Хлопецъ, побачивши свою молодую товаришку на вузѣмъ мурѣ надъ водою здръгнувшея и схопившея ѳтъ переляку рученятами за голову.

— Марійко, бѣйся Бога — вернися, не роби сего — кликнувъ ѳнъ ѳй на зустрѣчь дрожащимъ голосомъ.

— Не бѣйся, мѣй ты заячику! — ѳткликнула смѣючись — якъ упаду въ озеро, то назадъ выплыву.

И легко полинула наче пташка, ставлячи певно крокъ за крокомъ, вытягаючи рамена наче крыла, перехилияючись то въ право то въ лѣво, щобы задержати рѣвновагу. Хлопчина, глядячи на неи заперъ духъ въ собѣ; чоло и руки покрылись въ него зимнымъ потомъ. Двѣ минуты мала ще тревати дорога дѣвчины и тѣ двѣ минуты здались ѳму двома довгими роками. Вкѣнци дѣйшла до кѣнца муру. ѳнъ пѣдскочивъ до неи, вытягаючи свои слабѣй рамена, щобы еи придержати, але она однимъ скокомъ була вже коло него на земли.

— Гопъ, я вже тутъ — смѣялась, пѣдскакуючи — якъ то они тамъ въ дома головы ломати собѣ будуть, якимъ способомъ пѣдѣлася я зъ огороду не выходячи за ворота! —

Задержалась и глянула на хлопця.

— Алежь Стефанку, менѣ здаѣся, що ты плачешъ?

— Моя Марійко, я такъ перелякавшея!

Марійка почала гнѣватись.

— Встыдайся, такѣй великѣй хлопецъ и плаче, та ѳ чогожь?!

Взяла его приязно за руку.

— Слухай, зновъ будуть тебе болѣти очи. Тажь бачишь добре, що я не упала въ воду; я мала бы упасти въ воду? — а, се бы було доперва гарно!

— Ты така дуже ѳтважна, Марійко — сказавъ хлопецъ — боюся дуже, щобы тобѣ не лучилось яке нещасте.

— Ехъ ты трусе, ты! Та се тобѣ лише такъ здаѣся, бо ты нѣколи не бѣгаешъ, не лазишь нѣкуды, а все тѣлько сидишь въ комнатѣ. Но-но, роби лише такъ дальше, а буде колисъ зъ тебе гарный мущина!

Хлопчина глянувъ якимъсь дивнымъ взоромъ на дѣвчину, що такъ неоглядно ударила въ его найчутливѣйшѣй струны;

тихий смутокъ выступивъ на его лице, не сказавъ однакъ анѣ одного словечка. Дѣвчина ѳтгадала, що дѳткнула его прикро, тожь приступила до него и взяла его приязно за руку.

— Стефанку, будемо бавитясь?

— А въ що? — поспытавъ хлопецъ, отираючи послѣдну слезу зъ лица, котра палила его мовъ огонь.

— Ты будешь дитиною, а я твоею мамою!

— Нѣ, Марійко, позволь менѣ хочъ одинъ разъ, чтобы я бувъ твоимъ ѳтцемъ а ты моею донькою — просивъ хлопецъ. — Атже жъ ты пять лѣтъ молодша ѳтъ мене.

— Такъ, се правда, але о скѳлько зновъ бѳльша я и сильнѣйша ѳтъ тебе — ѳтповѣла дѣвчина надумавшись, и при тѳмъ взяла бѣдного хлопця въ обѣ руки, повернула нимъ въ одну и другу сторону и зручно положила его на лавку.

— Видишь? Мусишь робити, що я захочу. Я буду твоя мати, а ты моимъ сыномъ.

— Роби, що хочешь — ѳтповѣвъ ѳнъ лагѣдно — я у всѣмъ буду тебе слухати. Коли вырасту и поздоровшаю, то побачишь, що ты будешь мусѣла мене слухати!

— Добре, добре... побачимо! — засмѣялась дѣвчина и обернулась зручно на пятъ. Опѣсля розвинула шнурокъ, котрымъ обвита була въ поясѣ наче монахъ и почала съ невысказаною зручною скакати черезъ него що разъ то скорше и выше, ажъ вкѳнци ставъ шнурокъ рухомымъ перстеномъ, черезъ котрого середину пробивалось каждой секунды зручне дѣвча. Жадна дитина въ цѣлѳмъ Цуриху не умѣла такъ гарно и зручно скакати черезъ шнурокъ якъ Марійка, навѣтъ старшій еи братя не могли въ тѳмъ ѣй до-рѳвнати. Стефанъ глядѣвъ на дѣвчину напѳвъ онѣмѣвши зъ дивуваня, якъ могла она наче елястична пилка подаватись въ одной хвили въ гору и въ долину такъ швидко, що, здавалось, не дотыкалась навѣтъ землѣ. Въ великѳмъ поспѣху ледво могла дѣвчина числити свои щасливѣ скоки. „Пять-десять одинъ, пятьдесятъ два.“ числила она дивуючи бѣдного хлопця чимъ - разъ бѳльше. Вкѳнци зачѣпився шнурокъ за еи довгій кучерики и се положило конецъ забавѣ.

— Но, Стефанку — сказала ѳдыхаючи глубоко и звертаючи на него сїяючї ѳтъ утѣхи очи — чи зумѣшь такъ, якъ выростешъ?

— Нѣ, такъ не зумѣю нѣколи, але думаю, що не потреба доконче умѣти скакати, щобы можна бути честнымъ чоловѣкомъ — ѳтповѣвъ хлопецъ поважно.

— Го, го! якъ ты не будешъ умѣти всего того, що я умѣю, то зовсѣмъ не дбаю о тебе, розумѣешь?... Добрый хлопецъ повиненъ мати ѳтвагу, а ты ен не маешъ и еси зовсѣмъ до нѣчого. Ты певно въ твоимъ житю не выбивъ ще жадной дитины. То встыдъ для хлопця — ѳтъ мои братя то минѣ разъ хлопцѣ: бьются цѣлыми днями!

— Я нѣкого не хочу бити, бо се не гарно — наколибъ однако хотѣвъ я, то зумѣвъ-бы и тое зробити!

— Нѣ, ты не зумѣвъ-бы сего, ты надто розлѣзлый и слабый. Хто умѣе гнѣватись, той умѣе и бити: якъ розлютитесь, то бѣе, кого лишь може, о нѣчо бѣльше не пытаючи. А ты, чи гнѣвався коли на кого?

— Нѣ, нѣколи, бо и за щожъ мавъ я гнѣватись? Всѣ суть для мене такї добрї, нѣхто не скаже менѣ лихого слова, нѣхто мене не ударить. Усе, що лишь роблять для мене, роблять для мого добра; за що жъ ѳтже мавъ бы я гнѣватись?

— Гмъ! — ѳтповѣла Марїйка якимь дивнымъ голосомъ. — Ты дѣйствио якїсь незвычайно добрый хлопецъ.

Вытягнула ѳттакъ зъ кишенѣ велику мяжку морелю и вкусила ен такъ, що ажъ сокъ полился. Стефанкови наплыла вся слина до губы.

— Хочешъ? — поспытала и подала ему другу морелю, ще красшу ѳтъ першой. Мореля була дуже принадна, цѣла була неначе зъ оксамиту.

Стефанъ боровся самъ съ собою.

— Нѣ.. нѣ... не можу!

— А се чому?

— Менѣ не вѣльно ѣсти сырыхъ овочѣвъ, а лише смаженї. Мати заборонила!

— Боже мѳй! — сказала дѣвчина. — Твоя мати заборонюе тобѣ всего!

И глянула милосерно на хлопця, котрого очи впились

лакомо въ принадный овочъ. Оттакъ сховала морелю до кишенѣ и сама перестала такожь ѣсти, нехотячи своему товаришеви завдавати ще бѣльше муки.

— Но, а теперь будемо бавитись! — сказала. — Уважай, поведу тебе до учителя, будешь ходити до школы; маешь вже шѣсть лѣтъ, а не умѣешь анѣ читати анѣ писати. По дорозѣ станешь кричати и не схочешь дальше йти; на крикъ твоѣй збѣгнутея люде и будутъ дивуватись, якій ты ледацо. А! отъ и Филяксъ... прійшовъ въ самъ добрый часъ, буде учителемъ! — И поскочила до великого жовтого пса зъ горы св. Бернарда, котрый надходивъ поважно, хотячи дѣзнатись, що дѣе его молодой панъ.

— Филяксъ, мѣй любый Филяксъ! — кричала дѣвчина — а, се гарно, ходи сюды, сѣдай... такъ! Чого тутъ зновъ нюхаешъ? Ага, пронюхавъ морелѣ въ кишени! Но... маешъ! И роздерла морелю на дробнѣй кусники и дразнила великана, выдѣлюючи ему справдѣ гомеопатичнѣй дозы.

Песъ бравъ терпеливо боролатыми губами дробнѣй порціи зъ маленькоя ручки и тѣлько бѣтъ часу до часу наклонювавъ дѣвчину до поспѣху, дотыкаючи ея руку своею тяжкою лапою. Вкѣнци скѣдичилося снѣдане. Филяксъ отеръ пысокъ въ колѣна Стефана и гарна забава мала вже розпочатись. Дѣти наклонили Филякса, щобы свое великаньске тѣло зложивъ на одній зъ камянныхъ лавокъ и принявеша одограти ролю учителя. Стефанъ роззохотивеша такъ, що незважаючи на бѣль очей, заложивъ свѣй зеленый дашокъ на голову псови. На сей комичный видъ занеслись обое дѣти веселымъ, голоснымъ реготомъ.

Наразъ, наче грѣмъ зъ ясного неба, давеша чути голосъ бѣтъ стороны дому:

— Всемогучій Боже! Стефана! Чи ты хочешъ смерти пожити на тѣмъ вогкѣмъ воздухѣ?

Женщина, зъ котрой устѣ вышли тѣ слова, була ще молода и гарна. Съ тревожнымъ поглядомъ пѣдбѣгла она до хлопця, мовъ бы лякалась, що филѣ озера заберуть его, заки добѣжитъ до него.

— Легкодушна дитино, въ такій холодный часъ виходити надъ озеро?! Чи вже не можна тебе нѣколи на одинъ крокъ вѣдступити? Де-жь есть панъ Фельдгаймъ?

— Въ своій кѣмнатѣ, дорога мамо, — ѳтповѣвъ хлопецъ лагѳдно, ѳтбираючи Филяксови зеленый дашокъ и вкладаючи его собѣ на чоло, — а Марійка чи не могла бы ити такожь зѳ мною?

— А! Марійка, добридень! — сказала зворушена женщина. — Найлѣпше буде, коли Стефанко ѳтпѳчне собѣ теперь трохи, бо я вже здалека чула, якъ голосно вы тутъ бавились. До побаченя, мое дороге дитя, прійдешь колись на другій разъ.

Лице Марійки зайшло гнѣвомъ на тую неспѳдѳвану ѳтправу, але Стефанъ подавъ ѳй руку и прошептавъ:

— Видишь, Марійко, якъ менѣ сумно, що мушу покинути твое товариство и ити до дому, а мимо сего не гнѣваюсь. Тожъ и ты не гнѣвайсь, Марійко! Незадовго зновъ буде ту сухо и тепло, такъ що буду мѳгъ выйти на свѣжій воздухъ.

— Що до мене — ѳтповѣла гнѣвно дѣвчина — то може собѣ твоя мати тебе завити и въ бавовну.

Сказавши тое побѣгла она въ сторону дому своихъ родичѣвъ.

— Чи се товариство для тебе? — сказала молода женщина и вѳйшла съ Стефаномъ въ дверѣ палаты. Зъ дверей входило до малыхъ сѣней, освѣтленыхъ легко промѣнями сонця, що прѳдирались крѳзь шклянну стелю. Зъ сѣней вели по обохъ сторонахъ дверѣ до комнатъ. Супротивъ входу лежали широкі камѣннй сходы, ведучй на першй поверхъ. Взѳръ женщины задержався на сихъ сходахъ, бо ними сходявъ на долину въ тѳй хвили чоловікъ, котрого она выжидала нетерпеливо.

Сходячй сходами молодой чоловікъ бувъ незвычайно поважнымъ явищемъ и здавался походити зъ высоты недоступной звычайнымъ людямъ. На нѣмъ була одѣжь священника, однако зъ гордыхъ и прямыхъ рухѳвъ подобавъ ѳнъ бѳльше на вѳйскового чимъ духовного; здавалось, що пѳдъ сею духовною одежею крываются вѳйсковй епольеты. Ишовъ вѳнъ вправдѣ похиливши голову, але на его высокѳмъ чолѣ було щось, що приневолювало до послуху; темнй густй брови, що зростались надъ носомъ, здавались бути густымъ живоплотомъ, котрый ѳтгороджувавъ супокѳйный свѣтъ его мысли ѳтъ

вишного свѣта. Бувъ се кандидатъ Фельдгаймъ, учитель Стефанка. Посуваючи руку по золоченѣй поручи сходѣвъ, зѣступавъ ѣнъ поволѣ на долину. Нетерпеливѣсть женщины не приспѣшила его крокѣвъ.

— Пане Фельдгаймъ! — закликала женщина.

— Що панъ розкажуть?

— Пане Фельдгаймъ!.. вертаю що-ино зъ церкви и знаходжу мого сына самого безъ нагляду! Чи знали вы, що Стефанъ бувъ въ огородѣ на вогкѣмъ воздухѣ!..

— Такъ, панъ!

— Якъ же жъ могли вы на се позволить?

— Я думавъ, що свѣжій поранный воздухъ не пошкодить здоровлю дитини?

Холодна ся ѣтповѣдь зворушила женщину до крайности. Строгій слова такъ и перлись ѣй на языкъ, а холодный, карающій взѣръ пѣдносився вже на упертого смѣльчака, сховзнувся однако зъ его высокои груди и не дѣйшовъ вже до намѣренои меты — до очей кандидата. Було жъ бо се дивно глибоке и проникаюче око, що глядѣло теперъ на женщину за тѣнистыхъ бровь...

Погляду сего не мѣгъ знести той, хто хотѣвъ яку-небудь тайну заховати въ глубинѣ душѣ; той, на кого упавъ такой поглядъ, не мѣгъ вже бѣльше почувтись свободнымъ, не мѣгъ скорше легко ѣдотхнути, ажъ поки не выповѣдався ему нѣмою сповѣдею безъ слѣвъ зъ всѣхъ найглубшихъ тайнъ. Чи жѣнка тая ѣтгадала тую силу? Чи може и она мала яку тайну? Досыть, що спустила свѣй строгій взѣръ въ долину и не знайшла въ собѣ доволѣ силы, чтобы станути до отвертои борбы. Мѣсто строгои ѣтповѣди сказала лагѣдно:

— Видко, що вы не лѣкаръ.

— Коли пѣднимався я выховувати Стефанка, незнавъ я, що бѣдне дѣтя бѣльше буде потребувати лѣкаря, якъ учителя. Коли однако пересвѣдчився я о тѣмъ, доповнивъ сейчасъ мои вѣдомости въ тѣмъ направленю, и теперъ умѣю все, чога потреба, чтобы съ чистою совѣстею наглядати надъ физичнымъ розвитемъ хлопця. Може бути однако, що вы, панъ, маєте въ тѣмъ взглядѣ иншій погляды; въ такѣмъ злучаю готовый я зложити мѣй урядъ въ руки якогось лѣкаря.

Горячій румянець обливъ нѣжне лице женщины. Она мовчала хвильку, ѳтакъ сказала тихо и лагѳдно:

— О тѳмъ поговоримо пѳзнѣйше; теперъ годѳ доьше зволѳкати, треба чимъ скорше перебрати Стефанка въ свѣжу одѣжь, певно мусеѳвъ перемочити собѳ ноги.

Сказавши тое, ѳтчинила дверь комнаты Стефана и увѳйшла держачи хлопця за руку. Кандидатъ пѳшовъ за нею. Була се простора, темна комната, ѳкна були старанно закрытѳ тяжкими заслонами, щобы навѣтъ слабый промѣнь сонця не разивъ хорыхъ очей дитины. Въ цѣлѳй комнатѳ стояла якась немила, штучна духота. Комната лежала на пѳвнѳчь, тая сторона палаты була найлучше забезпечена мурами и сусѣдными будѳвлями. Мѣсто сонця пѳддержувавъ температуру огонь въ печи, середна температура доходила 18°. И нынѣ горѳвъ огонь въ печи, бо по дощи бувъ мрачный ранокъ.

— Стефанку, мое ты найдорожше дитя, якъ жежь блѳдо ты выглядаешъ! Скажи, чи не перестудився ты, чи не болить тебе що? — пытала мати съ тревожнымъ несупокоемъ, грѣючи для него свѣжу одѣжь коло печи.

— Дорога мамо, я зовеѳмъ здоровый — запевнювавъ хлопець, але при тѳмъ самъ роздумувавъ, до якихъ наслѣдкѳвъ може довести тая его „необережнѣсть“. Въ тую хвильку затерлись въ его памяти згадки про озеро — безконечне, блискуче живымъ ерѳбломъ, про промѣнѳ сонця — яснѳй, свѣтлѳй, ѳтбивающейся милѳнѳ разѳвъ въ зеркалѳ воды, про дорогу его Марѳйку, про всеѳхъ мотылькѳвъ и всеѳ пташки, що купались въ вогкѳмъ воздухѳ: усе то щезло за однимъ замахомъ въ пропасти — его мокрои одежи! Хлопець сидѳвъ зѳгнувшись коло печи и вдивлявся недвижимо и безъ всякои думки въ тлѳющее повѳльно угля.

— Бѳдна дитина! — проговоривъ ѳтъ нехочу стоячий противъ него кандидатъ.

II.

— Що сталося съ Стефанкомъ? — Не вже жь хорый? Що случилось Стефанкови?

Три тревожні питання дались чути одно по другомъ, и три затревожені, старі, поморщені лица показались одно за другимъ въ дверехъ. Були се три тѣтки, незамужні сестры Стефанового батька. Мати Стефана, котра клячала передъ нимъ на земли и ѳвязувала зелѣза ѳтъ ноги, глянула на нихъ неспокойно. Одинъ бѣкъ еи гарного нѣжного лица прикрывъ румянцемъ огонь зъ печи; она выглядала въ тѣй хвили якъ воплочена материньска любовь, моляча немилосерній Парки, щобы не протинали нитки житя еи дитины.

— Перемочивъ собѣ ноги. Думаете, що нѣчо ему тог не пошкодить? — поспытала.

Три паркы потрясли головою.

— Треба ему дати сейчасъ горячои гербаты! — закликали хоромъ.

— Якои?

— Зъ липового цвѣту! италійского бозу! кѣстокъ зъ вишень!

Почалась довга нарада мѣжь сестрами, а за нею и суперечка. Стефанко въ мовчанцѣ выжидавъ свои судьбы. Кандидатъ вдвлявся недвижимо въ тог смѣшне товариство.

Найстарша зъ сестеръ, Беля, була жѣнкою високою на шѣсть стѣпъ и мала сѣмдесять сѣмъ лѣтъ. Була она цѣла худоцава и страшно покривлена; у неи були покривлені руки, ноги, шия и голова. Лѣкѣ еи були дуже довгі, очи глядѣли зызомъ. Беля ходила зѣгнувшись все въ одну сторону, наче хотѣла звинятись за свою высоту. До всего того прибувъ ще артритизмъ въ рукахъ такъ, що бѣдна старуха могла лишъ на дротахъ робити. Тожъ заосмотрювала она цѣлу родину и безчисленну громаду приятелѣвъ въ вовняні поясы и кафтаники, безъ неи запропастилось-бы було давно все, що ѳносится до легкой одежи и безъ чого она жити не могла. Бѣдніи пальцѣ еи були надавлені и поколені дротами, помимо того однакъ не переставала она выслугуватись ними. Коли вже дуже зболѣли еи руки, бралась до сѣтковой работы, а въ недѣлю читала „Набожніи години“ Чокого. Она могла читати лишъ старіи книжки, котрыхъ змѣсть знала вже на память; до новыхъ не могли вже навыкнути еи старіи очи.

Друга сестра, Віка, мала лише шѣстьдесять лѣтъ и мала

лучшій очи ѳъ Белѣ. Була се мала, згорблена жѣночка съ приправленою довгою косою, котру закручувала слимаковато зѣ заду головы, не задаючи собѣ впрочѣмъ нѣякого труда, щобы закрыти походженє сеи косы. Віка трясла цѣлою трѳійкою тѣтокъ. Би широке, товсте лице, энергична хода и вѣчно укряный нюхъ табаки надавали їй цѣху якоєсь жѣночои задумчивости. Кромѣ сего була она одинокою зѣ трѳйки, що ѳткинула двѣ — три дѣйстно добрї партїи, бо були не сподобалися їй нещасливї женихи. ѳъ того то часу глядѣли на неї сестры якъ на якоєсь выше существо. Віка зѣумѣла навѣтъ станути выше понадѣ механичнї, щоденнї господарскї занятя; она интересовалась политикою, читала газеты, варила дуже добре ѣсти, грала виста и ставала нечемною пѳсля програнои. Була весела и приводила часто всѣхъ до смѣху, сама однако не смѣялась нѣколи, бо слабувала на астму и муѣла шанувати груди. Теперь глядѣла она своими розумными очима вѣ сторону кандидата, дораджаючи сѣ злобною насмѣшкою для Стефана гербату зѣ италїйского бозу. Она знала, що се гнѣвило кандидата и тѣшилась тымъ дуже, бо ѳъ самого початку не злюбився їй чоґось кандидатъ. Часто говорила про него, що не выгравъ-бы на конкурєѣ закладу сѣ Саламономъ и що она одна вѣ цѣлѣмъ домѣ умѣла ѳъ разу добре пѳзнатись на кандидатѣ.

Наймолодша зѣ сестерѣ, Лілі, уходила все ще за „дитину“; она мала доперва пятьдесятъ и девять лѣтъ. Була то дитина дуже легкодушнои вдачѣ, котрои не можна було ані на хвилю лишити безъ нагляду, бо инакше заразѣ пустовала, перестужувалась, выйшовши зѣ дому губила дорогу, або ѣла рѣчи шкѳдливи для жолудка. Вирочѣмъ була она бѳльше привѣтлива, якъ Віка и бѳльше природна, якъ Бея, але при тѳмъ всѣмъ, якъ небудь наймолодша зѣ помежи сестерѣ, проявила перша слѣды надходячои глубокои старости, и якъ за молодыхъ лѣтъ такъ и теперь була непорадною и муѣла пѳддатись опѣцѣ старшихъ сестерѣ. Лілі носила майже завсѣгды на лици якїєсь знаки; походило се ѳтеи, що мала дуже слабї ноги и часто-густо доводилось їй злѣтати зѣ сходѳвъ. Помимо всего того було се миле лице, повне сердечной доброты; лице старого дѣтѣвака, поморѣчене и прибране вѣчно вѣ якїєсь дивоглядннї невыслѣдимо старнї очѣ-

покъ. Тѣтка Лілі любила грати съ Стефаномъ въ шахи або домино и тѣшилась кождымъ матомъ, котрого давъ ѣй хлопчина. Кромѣ сего умѣла она грати на пьянѣ сентиментальну пѣсоньку: „Уставай хлопче, уставай мѣй милый“; пѣсня тая припадала дуже Стефанкови до вподобы, любивъ онъ еи бѣльше бѣтъ Шопенѣвскихъ фантазій, котрїй выгравала его мати.

Такї то були тѣтки Стефана, послѣднїй баронѣвны Сальтенъ-Гермерсдорфъ, молодшї сестры Стефанового батька, котрїй бувъ вже сѣмдесятьлѣтнимъ старцемъ.

Зъ такого ґрунту мусяла тая бѣдна ростица, той нѣжный хлопецъ тягнути жизненнї соки, на такѣмъ теренѣ мусявъ бѣтъ шукати бѣтживляющей поживы. Тая тѣниста, обслонена занавѣсами и повна духоты комната съ сими химерными и на половину вже завмершими опѣкунками була основою, на котрѣй мавъ розвиватися дитинячїй вѣкъ послѣдного потомка лицарского роду.

Надъ сею молодою головою и надъ симъ домомъ, що бувъ его бѣтчиною розпростеръ крыла злый духъ, бѣтвѣчний духъ родовой гордосты, родичъ права первородства, майоратѣвъ, примогенитуръ и всѣхъ другихъ нелюдскихъ институтѣвъ, що бѣтбирають дѣтямъ одной крови, выношенымъ пѣдъ тымъ самымъ сердцемъ, права до батькѣвщины, щобы тѣлько симъ способомъ захвати незменшений блескъ и свѣтлѣсть роду.

Сего страшного демона можна-бы назвати духомъ двозѣрничнымъ, бо стае онъ тымъ сильнѣйшимъ и потужнѣйшимъ, чимъ менше знаходить жертвъ, а до найвысшой силы доходить тогды, коли мае передъ собою тѣлько двѣ зѣрницѣ то е. одного тѣлько послѣдного потомка роду. Тогды розвивае онъ свою найвышу власть, на слѣпо лучить зелѣзною рукою спорохнѣлыхъ старцѣвъ съ молодыми дѣвчатами, щобы тѣлько хочъ въ послѣднѣй годинѣ полишити потомка. Тогды наповае онъ отруею першу надѣю пѣдъ грудьми матери, бо родить нецевнѣсть, чи буде се начальникъ роду. Тогды сидѣть онъ неначе кровожадный опирь надъ смертною постелею умирающего наслѣдника и смѣсь лукаво зъ роспуки сивого бѣтця, ридячого надъ выгасненемъ роду, що кѣнчатся съ умирающимъ сыномъ; роду, котрого конецъ для многихъ

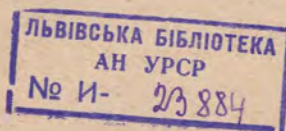

значить только, що упадокъ свѣтовладной звѣзды, — смѣсь надъ трѣвожною непевностью сестеръ, тѣтокъ и своячокъ, котрѣ съ смертю послѣднаго зъ роду бачать для себе повѣльну, приличну смерть голодову деєь тамъ въ закутку въ двѣрской офинцѣ. Кто-жь зъумѣе описати все тѣ постатѣ, въ котрыхъ выступає сей злощасный кобольдъ, щобы мучити свои жертвы, высосати усе щастє людске? Тая пышна супокѣйна палата, котру ѳгъ рана до вечера окружавъ ѳдыхъ золоченыхъ деревъ, котру цѣлувало сонце а обмывали филѣ Пурихского озера, мѣстила въ собѣ власне одну зъ тыхъ родинъ, що стояли пѳдъ властею сего страшного, зловѣщего духа.

Власнѳсть имени и маєтку пѳвночно-нѣмецкихъ баронѳвъ Сальтенѳвъ-Гермередорѳѳвъ обмежувалась теперъ до двохъ слабыхъ, заплаканныхъ очий Стефанка. Зъ каждой горячей каплѣ, що спливала по его блѣдѳмъ личку, зъ каждого нервного ѳдыху его узкой груди, зъ каждого горячковаго удару живчика — готовивъ сей страшный духъ-мучитель невысказанѣ муки для цѣлого окруженя хлопця, и все руки: батька, матери, тѣтокъ не мали другой работы, якъ пильнувати и сторожити, щобы якѣй вѣтрець не погасивъ передъ часомъ свѣтло житя, що скрывалось въ такъ слабѣй посудинѣ. Удержувати искру житя Стефанковаго сталоєь головною задачею родины, осею, въ округъ котрой обертались все еи дѣла и гадки. Для его здоровья покинула цѣла родина ѳтчину и выѣхала зъ холодного нѣмецкого пѳдсона пѳдъ тепле небо надъ Пурихскимъ озеромъ. Для него наняла она тутъ пышну палату и зѳрвала всякѣй товарискѣй зносины, и жила только въ нѣмъ и для него!

Для тѣтокъ Стефана було наслѣдство дѳбрь Сальтенъ тымъ, чимъ єсть для купця сколибанный вѣтрами корабель, що везе цѣле его майно; по смерти Стефана переходивъ майорать на бѳчну линѣю, ѳтъ котрой не могли непораднѣ тѣтки надѣятись нѣякою помочи. Мати глядала тутъ нагорды за утрачене щастє молодости, занапашенои въ приневоленѳмъ подружю съ нелобомъ. Та на жаль не справджувалась нѣ одна нѣ друга надѣя. Корабель бувъ скрѳзь пѳдравлений, а до жертвы зъ молодого сердца прибувала ще жер-

Библ. и. повѣстей т. XXII. „Власными силами.“ В. Гилернъ. 2

тва материнського посвяченя, безсоннихъ ночей и непрерывной томлячої журбы.

Що-жь станесе зъ дитини при такімъ вихованю? Про се думавъ и знавъ о тѣмъ одинъ тѣлько чоловікъ! Сей одинъ знавъ, що не досыть піддержувати жите въ дитинѣ, що треба дбати ще и про другі, выші цѣли; онъ бачивъ, що въ дитинѣ кресея скарбъ духа и благородній инстинкты, котрыхъ не могла дослѣдити навѣть рѣдна мати, а котрі выслѣдити, розбудити и піднести було такою гарною, принадлежною задачою. Тымъ одинокимъ чоловікомъ бувъ кандидатъ. Позаякъ одинокій онъ тѣлько ѳткрывъ прикметы дитини, то хотѣвъ и самъ выключно занятись его духовымъ вихованемъ. Хотячи однако дбратись до сихъ душевнихъ скарбѣвъ хлопця, мусѣвъ онъ поступати дуже обережно. Онъ знавъ, що добуваючому скарбъ на чужѣмъ грунтѣ, ѳтберуть сей часъ добычу, коли лише побачать еи; знавъ однако и тоє, що онъ лучше зъумѣе орудувати симъ скарбомъ, якъ тѣ, котрі могли ему его ѳдобрати. И то було именно причиною, чому подозрѣвала тѣтка Віка сего замкненого въ собѣ, задумчивого чоловіка. — „Се демагогъ“ — говорила она часто до брата и не помылялась дуже. Кандидатъ выслобонився зъ підъ власти зловѣщего демона аристократіи, хочъ мѣгъ бувъ легко попасти въ тѣ кѣгтѣ, будучи такожь послѣднимъ потомкомъ старои шляхотскои родини. Ѳтця онъ не тямивъ, а мати, убога безпомѣчна вдовица, выховала его на священника. Кандидатъ ѳткинувъ ѳтъ своего имени зберѣгане старанно антенаматами „фонъ“, а разомъ съ симъ ѳткинувъ всѣ клясові переусуды, всѣ взгляды, спияючі свободный розвѣй думки и праць чоловіка. Ѳткидаючи тоє одиноке слѣвце отряся онъ зъ всѣхъ впливѣвъ родовои традиціи и ступивъ на дорогу самостѣйнои праць, щобы забезпечити собѣ вымѣнки щасливои судьбы середъ сучасныхъ ѳтносинъ.

Таке поступоване зъєднало ему зъ початку довѣріе дому Сальтенъ, бо добачувано у тѣмъ шляхотску гордѣсть, що не хотѣвъ станомъ учителя понижати имени славного роду, що вырѣкся шляхотства, не могучи его осѣнити ѳтповѣднымъ блескомъ. Таке поступоване подобало по гадць дому Сальтенъ на подорожъ incognito якогось князя, не маючого ѳтповѣдныхъ средствъ, щобы достойно репрезентувати

въ подорожи блескъ князѣвскаго вѣнца. Одной только тѣтцѣ Бели не позволяло еи чувствительне сердце называти иначе кандидата якъ паномъ „фонъ Фельдгаймъ“; она була глупо пересвѣдена, що симъ титуломъ осолоджуе ему дуже его теперѣшну учительску долю. Тѣтка Беля обвивала кандидата въ тое „фонъ“ неначе въ якійсь моральный вовняный кафтаникъ; була въ томъ нагорода для неи за тое, що не могла справити ему правдивого кафтаника а то зъ причины, що молодой сей смѣльчакъ мовь-бы ѣи на перекоръ не узнававъ конечности вовны для людскости. Тая рѣжниця въ поглядахъ шо до вовны найбільше ѳттручувала ѳтъ него добросердну тѣтку Белю; помимо того однакъ зберегла она для него все таки трохи прихильности. И теперь вважала она одна ѳтповѣднымъ поспытати его, на якій родъ гербаты годится для Стефанка. Одержала однакъ коротку, варварску ѳтповѣдь:

— На жадну!

— Сего можь було надѣятись, — замѣтила иронично тѣтка Віка, — панъ кандидатъ рѣжнися все ѳтъ насъ въ своихъ поглядахъ.

— Я пересвѣденый, що гербата ѳтбере хлопцеви апетитъ до ѳбѣду — ѳтповѣвъ ѳнъ спокѣино, хочь знавъ, що говорить на вѣтеръ.

Тѣтка Лілі пѣйшла, щобы приготовити гербату зъ липового цвѣту, а въ короткомъ часѣ бренькѳтъ збитои посудины дававъ знати, що взялась не на жарты до рѣчи.

— Боже нашъ! Щожь тота Лілі зновъ виробляє! — закричали ѳбѣ тѣтки и побѣгли скартати необережну дитину. Въ комнатѣ остався кандидатъ, Стефанъ и его мати; допытливый взѳръ кандидата задержався на лици молодой женщины неначе пытаючи: „якъ довго ще будешь все тое терпѣти?“ Она мала дивну навичку румянитись, якъ лишь хто споглядавъ на неи уважнѣйшимъ окомъ, тожь и теперь спустила внизъ довгій золотистій брови. Стефана мучили тѣ довгій пересправы, ѳнъ притягнувъ до себе руку кандидата и поклавъ еи на свою голову. Побачивши тое, мати сейчасъ пѣдѣгла идъ нему.

— Може спочинешъ хвилинку, Стефанку, на моихъ колѣнахъ? — поспытала.

— Нѣ! — ѳтповѣвъ рѣшучо.

— Якъ се? ѳтпыхаешъ матѣрь?

Не пускаючи руки кандидата, взявъ Стефанъ руку своєї матери, що клякнула коло него, ѳттакъ положивъ голову на еи плече и поцѣдувавъ легенько еи бѣду шию.

— Дорога, добра матѣнко, — сказавъ ѳнъ, — не вже жъ будешъ мене любити, хочъ не буду сѣдати тобѣ на колѣна?

— Дивна зъ тебе дитина; щоъ приходить тобѣ до головы? — ѳтповѣла мати.

Въ тѳй хвили роздався на подвѳрю голосъ Стефанового батька: „де моя жѣнка?“

Панѣ Сальтенѣ пѳднялась и выбѣгла зъ комнаты.

— Стефано, — сказавъ кандидатъ — ты зробивъ прикрѳсть матери.

— И менѣ то не мило, але що-жъ? — коли я инакше не мѳгъ зробити, пане кандидатъ!

— А се чому?

Стефанъ мовчавъ хвильку, ѳттакъ почавъ тихо шепѳтѣти, заходячись при тѳмъ придавлюванымъ плачомъ:

— Бачите, пане Фельдгаймъ, коли разъ недавно мати плакала, хотѣвъ еи добрый отецъ потѣшити и взяти на колѣна. Тогды мати зрвалася и ѳттрутила ѳтця такъ, якъ бы ѳнъ хотѣвъ ѣи бувъ що злого зробити, и бачите, пане Фельдгаймъ, не знаю, якимъ способомъ и для чого, але ѳтъ сего часу не можу вже сѣсти на колѣна матери.

Тая сповѣдь бѣднои дитини дѳткнула глубоко кандидата. Що-жъ мавъ ѳнъ ему теперъ сказати, якихъ ужити способѳвъ, чтобы розстроенѣй его думки до давного привести ладу. ѳнъ бачивъ въ души хлопця нову болючу рану, и придумывавъ, якъ бы еи загойти.

Стефанъ поглянувъ просячимъ поглядомъ зъ пѳдъ своего зеленого дашка:

— Пане Фельдгаймъ! не могли-бы вы сказати менѣ, для чого мати не любить ѳтця? Она для всѣхъ насъ така добра, тѳлько для него нѣ!

— Моя дитино, — ѳтповѣвъ Фельдгаймъ зворушенымъ голосомъ — поспытай еи о тое самъ, тѳлько она сама мае право ѳтповѣсти тобѣ на тое.

— О, пане кандидатъ, я на се не ѳваживъ бы ся нѣколи!

— А прецѣнь, коли-бъ ты зробивъ тоє, то голосъ твоѣ бувъ бы голосомъ самого ангела — сказавъ кандидатъ, котрому ѳтъ зворушена чимъ разъ сильнѣйше филивала грудь.

Стефанъ глядѣвъ на него своимъ проникающимъ допытливымъ взоромъ. Кандидатъ положивъ руку на его голову и запытавъ:

— Моя дитинко, зъ ѳтки набравъ ты такихъ тяжкихъ думокъ? Се новина для мене!

— Я не знаю, ѳтки прѣйшло менѣ тоє до головы и не знаю, зъ ѳтки набравъ я теперъ ѳваги, що посмѣвъ голосно о тѣмъ говорити. Я плакавъ бы черезъ цѣле жите, коли бы бачивъ, що отець...

Закинувъ руки въ округъ сильныхъ нѳгъ кандидата и зайшовся голоснымъ плачемъ.

— О, Боже мѣй, Боже! — подумавъ Фельдгаймъ — коли-жъ разъ розхмарится небо для сего нещасного сотворѣня?

И похилився надъ хлопцемъ съ зайшовшими слѣзми очима, пѣднѣєъ его сильными руками и пригорнувъ до своей широкой груди.

— Бѣдне, дороге дитя! о якъ же-жъ хотѣвъ бы я нести тебе такъ черезъ цѣлу тернисту дорогу твого житея! Але дарма! Я хвилю лишъ при тобѣ — а цѣлу будучнѣсть мусишь ты выбороти собѣ власными силами. Найже жъ Богъ помагає тобѣ въ тѣй тяжкѣй боротьбѣ! Се моя молитва за тебе!

Хлопецъ пригорнувся сильно до сильной груди чоловіка, котрый державъ его такъ легко, що, здавалось, мѳгъ бувъ его ажъ до звѣздъ пѣднести. Почиваючи на тыхъ сильныхъ раменахъ чувствовавъ себе безпечнымъ, немѳвъ у самого Бога.

— Ахъ! коли-бы мѳгъ я стати колись такимъ чоловікомъ, якъ вы! — говоривъ пѳвголосомъ — але се бути не може: я за слабый и за нещасливый до сего!

— Моє любе дитя, не тѣло а духъ крѣпить чоловіка! Живемо въ свѣтѣ, въ котрѣмъ перевагу взяла сила духа

надъ силою физичною, въ котрѣмъ калѣка стати може геро-емъ. Рѣдъ людскій стремить чимъ разъ бѣльше до духового совершенства; идея вѣчности, котрой зарѣдъ носимо въ собѣ, бере гору надъ всѣмъ, що проминае. Наші духові силы стають чимъ разъ бѣльше независимыми, самостѣйными, и берутъ въ свои сильні руки керму надъ нашою физичною стороною. Пригадай собѣ лише тѣ давні часы, въ котрыхъ физична сила було головною пѣдоймою цѣлого свѣта, а побачишь, якъ великій поступъ зробила людскѣсть на тѣй до-розѣ.

— Аджѣ-жъ тѣтка Беля сказала, що свѣтъ стае що разъ гѣршимъ! — проговоривъ Стефанъ несмѣло.

— Такъ говорятъ всѣ старі люде, котрі не можуть вже здати собѣ sprawy зъ тяглою перемѣны думокъ. Чоловѣкъ прожившій сѣмдесять лѣтъ, переживъ вже по бѣльшой части свѣй часъ, то-жъ нова эпоха стае для него инодѣ непонятною. Наколибъ ты уродився бувъ о кѣлька столѣтій скорше, мусѣвъ бы бувъ глядати свою судьбу въ прядѣльнѣ мѣжъ бабами та дѣвками, або може въ рясѣ монаха. Якійсь завистный сусѣдъ выдеръ бы тобѣ слабому твое майно, и ты мусѣвъ бы въ погордѣ и зневазѣ переходити черезъ розбишацкѣ руки твоєи лицарскоєи родины. А теперъ можешъ смѣятись зъ нѣжности твоего тѣла и можешъ силою твоего духа пѣднаться високо, чи то въ науцѣ чи въ промыслѣ або въ политицѣ. Чи-жъ свѣтъ сей, въ котрѣмъ сила духа до такоє дѣйшла ваготы, гѣршій ѳтъ свѣта старого?

— Нѣ, безъ сумнѣву нѣ, — проговоривъ радѣсно Стефанъ а зъ очей его выстрѣливъ ясный промѣнь, неначе бы въ тѣй хвили зesyлавъ Богъ на него яке вдохновене. Съ горячою любовію обнявъ ѳнъ своего учителя. Якъ довго два тѣ люде держались въ обдѣмахъ, безеильными були тутъ всякі впливы злѣщасного духа аристократіи.

До комнаты вѣйшла однако тѣтка Беля съ гербатою а духъ сей окруживъ наново головку своєи жертвы, котра майже чула тяжкѣй подувъ его совячихъ крыль.

Кандидатъ поспѣшивъ насупротивъ тѣтки и съ незвычайною у него вѣвчливостею взявъ ѳтъ неє посудину. Якійсь проничный смѣхъ показався на его лиці, коли пѣднравъ

посудину, щобы покушати, чи гербата случайно не загоряча.

Очи тѣтки Белѣ були слабѣ отъ старости и она не могла видѣти того, що кандидатъ въ однѣй секундѣ выпивъ самъ приготовленный для Стефана напитокъ, лишаючи лишь кѣлька капель на днѣ посудыны. Стефанъ такожь не доглянувъ сего. Кандидатъ не хотѣвъ его робити спѣввиновникомъ того малого, въ добромъ намѣрѣ предпринятого обманства, котрымъ неразъ вже охоронивъ его отъ шкѣдныхъ впливѣвъ домашной антики тѣтокъ. Въ той способъ хоронивъ бнѣ и жолудокъ и почуте правды своего плеканця.

— Але жь тѣтко, — сказавъ Стефанъ — для чого даєте менѣ такъ мало гербаты въ такъ великѣй посудинѣ?

Кандидатъ перелякався, однакъ тѣтка не тямилась въ радощахъ, що тѣлько гербаты здавалось ще малою дозою для любой дитины.

— Бачите, пане Фельдгаймъ, — сказала она — хлопецъ знае, що иде ему на здоровле.

III.

Коли тѣтка Беля въ годину пѣзнѣйше привела батькови его свѣжо выратованого сына, знайшла старого пана въ дуже невеселѣмъ настрою, такъ що и не думавъ слухати исторію ея знаменитыхъ способностей въ лѣченю домашними средствами.

— Прочитай тое, а опѣсля прикличи менѣ Аделяйду; Богъ знае, куды она поплелась, а тутъ треба намъ порадитись, що маємо почати въ тѣй немилѣй справѣ.

Притягнувъ до себе Стефана и коли тѣтка читала подане їй письмо, бнѣ гладивъ блѣде личко хлопця сухою, костистою рукою. Бувъ се старый аристократъ, на котрого лиці виднѣли ще теперъ слѣды колишней красы. Бѣлѣ рѣдкѣ зѣлички не прислонювали зовсѣмъ глубокихъ ямъ, що позападались по обохъ сторонахъ лица. Зѣ пѣдъ тонкихъ сивыхъ повѣкъ глядѣли поблѣдшѣ, утомленѣй очи а кѣлька космѣкѣвъ сѣрѣбного волося прикрывало его скранѣ. Старецъ сей подобавъ на зимовѣй виднокругъ, коли снѣгъ ще не зовсѣмъ

пристелить заумершу, пусту землю а полишає мѣсями вѣльнѣ шматы скостенѣлого чернозему, котрого сумна мертвота выявляє въ цѣлѣй повнотѣ суворѣсть землѣ. Инодѣ лучаєсь бачити и на головѣ чоловѣка сиве волоса, що подобає на передвчасный снѣгъ упавшій въ осени на зелену мураву. Коли чоловѣкъ глядитъ на такую голову, приходитъ ему мимохѣтъ на думку, що борше чи пѣзнѣйше поросте она все ще чорнымъ волосомъ, за котрымъ счезне и подѣсь кудьсь бѣлый снѣгъ, що такъ скоро и неждано бувъ ей прикрывъ. Но не такъ выглядала голова сего старця; она была образомъ страченыхъ безповоротно силъ, погашеного до крыхты огню жита. Не було нѣчого сумнѣйшого, якъ бачити сего батька и сего сына, що зъ нихъ першій, здавалось, зступавъ швидкою ходою у могилу, а другій що тѣлько выльзъ зъ неї. Сумно блимають побѣчь себе два свѣтла, зъ котрыхъ одно погасає а друге не може нѣякъ засияти повнымъ блескомъ. Тѣтка Бея сѣла тымчасемъ на однѣмъ зъ старыхъ, поморщенихъ, дубовыхъ стѣльцѣвъ, котрѣ довше якъ сто лѣтъ вже стояли въ замковѣй каплицѣ Сальтенѣвъ, и котрѣ самъ старый баронъ, любуючись въ вѣльныхъ хвиляхъ въ столярскѣй работѣ, направлявъ зовеѣмъ въ дуѣхъ сего часу, не забуваючи нѣколи покласти на нихъ своего родинного гербу. Тѣтка старалась ѣтчитати листъ, що такъ немилѣ дѣткнувъ ей брата, се однакъ не удавалось ѣй за для слабости очей, просила отже брата, щобы прочитавъ ѣй письмо. Письмо було коротке:

„Почтенный Добродѣю!“

— Тѣ люди не можуть навѣтъ здобутись на „ясне-вельможного“ — завважала тѣтка.

Баронъ читавъ дальше :

„Ваша почтенна Панѣ ѣдослала нынѣ рано мою малу доньку домѣвъ въ недуже приязный способъ, и мы лякаємось, чи не провинилось чимъ тоє дике дитя. Для того я и моя жѣнка просимо дуже, щобы Панѣство не скрывали сего передъ нами и дали намъ можяѣсть належно упѣмнути або и укарати нашу дитину.

Съ высокимъ поважанемъ
Гансъ Геслі-Палендеръ, радный кантону.“

Сего було вже за багато для християньскої смирности тѣтки Белѣ. Она заломила руки и заголосила:

— Великій Боже! кѣлько-жъ то мусить чоловѣкъ страдати въ тѣмъ республиканьскѣмъ краю! Все такъ буває, коли хто лишає свою ѡтъ Бога дану скибу землѣ и иде въ чужій стороны. Се страшно! Неразъ вже мѣркувала я, що тѣ люде навѣтъ не додумуються, съ кимъ мають дѣло.

Втѣмъ отворились дверѣ и Віка станула на порозѣ.

— Обѣдъ на столѣ!

— Але-жъ, дорога сестричко, кому тутъ теперъ може бути обѣдъ на головѣ. Читай сей листъ и пересвѣдчися, що справедливо предсказувала я вамъ всѣ неприємности, якихъ зазнаємо живучи съ людьми, що стоять такъ безконечно низше ѡтъ насъ!

Віка прочитала письмо а пузатѣ ей губы надулись такъ ѡтъ гнѣву, що за ними сховався зовеѣмъ дробный ей носикъ.

— Ахъ! тѣ ткачѣ, тѣ шовковники! И они то посмѣли бути такъ безстыдными! За тоє, що мы позволили ѡдослати разъ домѣвъ ихъ необразоване, просте дѣвчиниско, котре и при трохъ гувернанткахъ не навчиться по людски поводитись, — они пѣднимають такій крикъ, неначе бы мы нанесли имъ Богъ знає яку обиду!

— Однакъ Аделяйда мусѣла за строго обѣйтись съ сею малою — вмѣшався баронъ.

— Съ кимъ обѣйшлася я за строго? — поспытала Аделяйда, входячи у комнату.

— Съ малою Геслі; батько ей жалуеть на тоє!

Аделяйда ѡткнула взадъ свое пышне золоте волосе, зъ котрого злетѣла синя стяжка, а старецъ глядѣвъ на нен сяючимъ взоромъ, немовъ на гарну згадку любыхъ молодощѣвъ. Прочитавши письмо, Аделяйда зѣмляла папѣръ и усмѣхнулася згѣрдно.

— По щожъ тѣлько крику за для такої дробницѣ? Кто-жъ то суть тѣ люде, чтобы могли насъ обидити?

— Обидити може насъ кождый, хто має рѣвнѣ съ нами права — ѡтповѣвъ старецъ поважно. Думаю однакъ, що они не хотѣли насъ обидити, а противно зазнали ѡтъ насъ обиды. Якъ то було съ тою малою, Аделяйдо?

— Дрѣбница. Я не позволила ѣй ити съ нами у комнаты, бо хотѣла, щобы Стефанъ ѡтпочавъ.

— Будешь отже ласкава пѣсля обѣду потрудитесь до Гесльвъ, и оправдатись передъ ними — сказавъ рѣшучо старый баронъ.

Тѣ слова выкликали велику бурю недоволенья мѣжь тѣтками. Якъ можна такъ понижатись, щобы ити съ перепросинами до сихъ шовковыхъ гуеѣльницъ. Однакъ старецъ ѡдозвався на тоє спокѣйно але рѣшучо:

— Нѣколи не стерплю, щобы хтонебудь носячій мое имя, прогрѣшився супротивъ обовязкѡвъ вѣвчливости. Коли вважаемо себе знаменитшими ѡтъ другихъ, то не можемо давати другимъ выпереджувати насъ въ выповнюваню обовязкѡвъ, тѣсно сполученыхъ съ нашимъ станомъ.

— По моѣй думцѣ добре було бы при тѡй нагодѣ зовѣмъ зѣрвати зносины съ тыми людьми — проговорила тѣтка своимъ побожнымъ голосомъ. — Бо и що-жь прійде Стефанкови зъ такого товариства? Може тѡлько набратись хлопскихъ норобѡвъ, бо пѣдъ покостомъ великого богатства, котрымъ окрываются, все вылазитъ у нихъ на верхъ необразоване и простаковатѡсть.

Стефанъ стоявъ доси смирно и спокѣйно коло стола и нѣхто не звертавъ на него уваги. По сихъ словахъ тѣтки выпрямився и станувъ передъ нею; грудь его филувала, ѡнъ дрожавъ цѣлымъ тѣломъ.

— Прошу васъ дуже, тѣтко, не забувайтесь! Анѣ Марійка, анѣ еи родичѣ не суть необразованіи и простаковатіи. Я... я сего не стерплю. Наколи станете все такъ о нихъ говорити, то зьогидите себе менѣ такъ, що не буду мѡгъ и глянути на васъ!

— Стефане! — упѡмнувъ его баронъ, и се привело его зновъ до рѡвноваги; ѡнъ кинувся на груди ѡтцеви и почавъ просити:

— Простѣть менѣ, любый отче! Я не въ силѣ поняти, для чого одинъ добрый чоловѣкъ мае менше стояти другого, для чого не маємо мы однако любити всѣхъ достойныхъ любви и поважания. Се здаєся менѣ такъ несправедливымъ, що не можу перенести сего на собѣ. Менѣ хочєся, просити ѡпрощєня у всѣхъ людей, котрыхъ вы такъ несправедливо

зъобижаєте; менѣ здаєсь, що мушу ѳтдати имъ тую любовь, котрой вы имъ такъ несправедливо ѳтмовляєте.

Старый баронъ поклавъ съ гордостею руку на голову хлопця а утомленій его очи заблысли промѣнямъ радости :

— Се правдивій шляхоцкїй чувства, мѳй сыну, котрїи велеть тобѣ вступитись за пониженными и покривджеными. Не можу ще теперъ жадати ѳтъ тебе, щобы ты понявъ вѣчну и невмолиму конечнѳсть рѳжнищѣ станѳвъ, ты однако показуєшь чесноту навѣтъ въ порывахъ дитячого нерозсудку, и се для мене найважнѣйше. — Обтеръ Стефанови очи и чоло, а сей поцѣлувавъ съ жаромъ руку ѳтця. Въ прикрѳмъ настроєню умѳвъ вѳйшли всѣ до ѳдальной комнаты.

Тѣтка Віка почала пѳдчасъ обѣду выливати свою злѳсть на кандидата; побачивши однакъ, що ѳдкїи еи стрѣлы ѳтбиваються безуспѣшно ѳтъ его сталеныхъ грудей, почала звертати ихъ на своего старого та немѳчного брата. Старый баронъ не мѳгъ охоронитись передъ нею, бо привыкъ бувъ по обѣдѣ конечно грати партїю пикета. Мимо старости ѳтпиравъ ѳнъ ѳтъ себе покусу пообѣднои дрѣмоты, и гравъ щоденно ѳтъ смерти своєи першої жѣнки, ѳтже ѳтъ дваццяти майже лѣтъ, пѳсля обѣду партїю пикета съ тѣткою Вікою. Она була такожь въ тѳмъ взглядѣ выняткомъ мѣжь сестрами и страха рады апоплексїи боролась щоденно пѳсля обѣду съ сонливою утомою, коли противно Лілі безцеремонно клалась на софѣ, а Беля сидѣла съ дротами въ руцѣ на твердѳмъ стѳльци и подавалась то въ одну то въ другу сторону, а ѳпѳсля гнѣвалась дуже, коли ѣй говорено, що любить дрѣмати пѳсля обѣду. Аделяйда и Стефанъ съ кандидатомъ проводили сей часъ звичайно въ огородѣ. Зъ сего користала Віка, щобы знущатись надъ старымъ братомъ; граючи съ нимъ пикета пѳддавала критичному розборуи цѣле окружене; при пикетѣ приневолювала такожь старого до ѳплаты еи невеличкихъ довжкѳвъ. Тое принадне проводжене пообѣдныхъ хвиль стало другою натурою барона, потребою доброго травленя обѣду.

Нынѣ почала пѳсля обѣду Аделяйда убирати себе и Стефана до сусѣдскои визиты. Віка прилагоджувала столикъ до картѣ; еи рухи були горячковїи, а другїи товетый пѳдборо-

докъ трясся якось незвычайно. Було се знакомъ, що тѣтцѣ, якъ она сама говорила „призбиралась мѣрка.“

— Твоимъ поступованемъ, мѣй любый Куниберте, розвезешъ нѣнащо сего хлопця, — почала она, роздаючи карты, при чѣмъ нарочно давала ему въ руки самі найлучші, мовъ-бы хотѣла добрыми картами осолодити ему гѣркій напитокъ, що его немилосерно вливала своими словами въ нутро сего старця.

— Повѣрь менѣ, що се не доведе до нѣчого доброго. Недолѣтокъ думає собѣ, що вже теперъ усе повинно ити по-сля его волѣ. Онъ знає добре, що одна его слеза въ силѣ затопити цѣлу нашу родину, тожь не диво, що съ часомъ зачне тымъ способомъ попирати всѣ свои забаги.

— Нынѣ бачивъ я у перве бѣтъ давного часу, що Стефанъ плакавъ, — бѣтповѣвъ баронъ; — однакъ вдача его єсть надто благородна, щобы хотѣвъ бѣтъ тую слаббеть, котру выкликує въ насъ его слабе здоровле, выхѣснувати для своихъ забабѣвъ. Се моя кровь, котра, дякувати Богу, не способна до такой пѣдступной спекуляціи.

— Твоя кровь! Певно! — замормотѣла Віка збираючи карты, — але при тѣмъ неменше и кровь твоєи жѣнки! Не вже-жь може инакше?!

Старый баронъ задававъ власне карту; бѣтъ ударивъ сильно о стѣлъ сухою кѣсткою пальця.

— Прошу полишити мою жѣнку въ супокою!

— Такъ, ты все те саме говоришь, коли не любо тобѣ чого слухати, — говорила дальше Віка. — Мимо сего однакъ дальше бути такъ не може. Якъ можна лишати тую дитину, того одинокого наслѣдника нашего роду до чотырнайцятого року жита безъ всякои свѣдомости нашихъ правъ и обовязкѣвъ?!

— Мѣй Боже! — кликнувъ баронъ нетерпеливо — на се буде доволѣ часу, коли Стефанъ вырасте та поздоровшає. Чи-жь пора теперъ, коли здоровле дитины вымагає неусыпной старанности, на такі рѣшучі средства, котрі могли бы ей наразити на хоробу або и смерть?!

— О, то вже дуже зле, коли ажъ рѣшучихъ средствѣ потреба, щобы навернути хлопця до нашихъ поглядѣвъ! О тѣмъ то власно, а не о чѣмъ другѣмъ и я говорю. Зѣ

отки приходитъ тринадцатилѣтній хлопецъ до такихъ смѣлыхъ демократичныхъ поглядѣвъ? Виноватый сему не хто другій, а сей премудрый панъ кандидатъ. Але ты на все слѣпый и не бачишь, якъ тая черноока гадина отруєю наливає душу твого сына и оттягає его отъ батька.

Старець почавъ смѣяться.

— Но, Віко, нема що й казати, ты дуже розумна, и знаєшь дуже багато! Але цѣлымъ твоимъ розумомъ не зможешъ змѣнити мого пересвѣдченя о серцю сего дитяти, котрого молодечій удары чую коло мого серця кождою днини, кождою хвиль. Я, дякувати Богу, певный за мою дитину, а доки я певный, то можете говорити, що самі хочете, противъ его учителя. Єсть онъ по трохи надто великій идеалистъ, аде учить Стефана передъ всѣмъ любити и поважати родичѣвъ, а се перша и головна рѣчь.

— А, — засмѣялась Віка, — якій ласкавый сей панъ, що не учить хлопця выганяти своихъ родичѣвъ зъ хаты, якъ Шильерѣвского Ліра.

— Ліра написавъ Шекспиръ, не Шильеръ, дорога сестричко! выбачай!

— Шильеръ чи Шекспиръ все одно! Оба демократы, не слѣдъ и думати про нихъ, — отповѣла Віка подразнена своєю грубою ошибкою.

— Але-жь Віко! Анѣ Шильеръ анѣ Шекспиръ не були такими великими демократами; Шекспирови спріяла дуже королева Елисавета, а Шильера поднесли такожъ въ шляхотство а его домовина стоить побѣчъ домовины Гетого въ Веймарскихъ княжихъ гробницяхъ.

— Що мене тоє обходить! онъ бувъ таки мимо того всего демократъ и я нѣколи не прощу сего Карлови Августови, що подіѣсь въ шляхотство чоловіка, котрый написавъ „Розбійникѣвъ“! Ті князѣ любять звычайно гонити за популярностею. Вѣршувати съ поетами, бавитись въ виртуозѣвъ съ музичными композиторами а оттакъ збирати оплески товпы — отсе новочасній занятя нашихъ князѣвъ - провѣдникѣвъ! Кому-жь теперъ пѣддержувати рѣжницѣ родові? Мы! мы лишъ самі способні ще повздержати сей хаосъ, мы повинні станути тутъ въ тѣсныхъ рядахъ, взяти въ свои руки дрѣбрекі уряды а особенно ті, съ котрыми звязані особисті

услуги при королеви, чтобы такі вѣтрогоны артисты и другі вольнодумцѣ не мали тамъ нѣякого приступу.

— Се було бы возможнымъ тогда лишь. моя Віко, наколибъ мы самі лишь одні заволодѣли вѣми галузіями людскои мысли и науки, але нынѣ годѣ вже й думати о томъ. Чась, коли въ рукахъ шляхты бувъ монополь науки, проминувъ; школы и университеты зробили еи загальнымъ добромъ. Сумно намъ зрѣкатись вѣковыхъ привилегій, коли однакъ вже мусимо, то робѣмъ тоє достойно и безъ зависти. Що маємо, те можемо стратити, але нѣколи не можемо стратити сего, чимъ єємо!

— Нѣ, — кинулась Віка, — мы не мусимо, хто-жь каже, що мы мусимо? Кто такъ думає, той ѣтчинає самъ ворота революціи и анархіи. — говорила она дальше съ несказанымъ патосомъ, що ѣтбиравъ ѣи послѣдній ѣтдыхъ. — Теперь якъ разъ надѣйшла хвиля, въ котрѣй шляхта повинна або пѣдперти валячійся будынокъ, або зовеѣмъ его опустити. Намъ потреба старанно и съ посвященемъ самыхъ себе стеречи своего становища и сповняти свою задачу. Становище тоє выбороли для насъ нашѣ геройскѣ антенаты своею кровью, тожь не ялося намъ безъ боротьбы, кровавои боротьбы, лишати его. И коли бы ты не бувъ старымъ, пережитымъ чолвѣкомъ, то кровь нашихъ антенатѣвъ давно вже бдозвалась бы въ жилахъ твоего сына и ѣнъ палавъ бы ненавистею супротивъ сеи череды, що втискаєсь мѣжь насъ, мѣсто плакати, для того, що не пріймаємо еи съ отвертыми руками.

— Хлопецъ має добре сердце, моя Віко, а физична недуга зломилъ въ нѣмъ мужеску твердѣсть. Тожъ тяжко тутъ силою противдѣлати.

— Такъ, певно; а коли позволишь. чтобы тая доброта сердца чимъ разъ бблшала, то за десять лѣтъ зацьє ѣнъ дружбу съ твоимъ повѣзникомъ и зъ чисто людскихъ чувствъ оженится съ першою лѣйшою модняркою.

— Що-жь менѣ робити? — кликнувъ баронъ, котрого почала теперь вже лякати бесѣда Віки.

— Выгнати кандидата! Нѣнащо не здадутся всѣ лѣки, коли самъ зарѣдъ недуги невылѣченый.

— Я-жь казавъ тобѣ вже, що для твоего упередженя тяжко менѣ затроювати сердце моеи дитины. А зломивъ-бы

я певно тоє бѣдне сердце, накопибъ ѳтнявъ ему учителя, що ѳтъ пятохъ лѣтъ лелѣе его съ любовью и посвяченемъ, котрого я нѣчимъ оплатити не въ силѣ. Слухай, сестро: я люблю васъ и зношу ваші дивоглядні прибаги и примхи. Наколибъ однакъ учитель Стефана зъумѣвъ припасти вамъ до вподобы, то я выгнавъ бы его, бо такому лестунови не ѳтдавъ бы я нѣякъ опѣки надъ послѣднимъ зъ роду Сальтенѳвъ-Гермерсдорфѳвъ.

Віка ѳтсапувала и плювала зъ гнѣву; она-жь ѳтдала баронові самохѳтъ самі найлучші карты, а тутъ мусѣла ще слухати ѳтъ него такі немилі речѣ! Подвѳино опшукалася бѣдна! А тутъ ще мала на собѣ недѣльну одѣжь, вузшу въ станѣ ѳтъ буденной, а до того ѣла сегодня одну страву бѳльше, якъ що дня!

— Такъ то все буває, коли старому мушчинѣ забagneся жѣнки! — зашигѣла злосливо. — Тогды приходять на свѣтъ такі нездары, котрыхъ пѳдстаркуватый батько не може вже выховувати, и котрі тѳлько встыдъ наносять своему родові.

— Мой сынъ не нанесе намъ нѣколи встыду — ѳтно-вѣвъ баронъ гордо, а лице его почервонѣло зъ гнѣву и зворушеня. ѳнъ не буде соромомъ нашего роду, хочъ може не зъумѣе ѳтродити его по твоѣй думцѣ. Ты, сестро, ты найменше можешъ винувати мене за тоє друге подруже, бо ты перша склонила мене до сего. Повдовѣвши живъ я тихо и супокѳино на самотѣ, тогды напали вы на мене и приневолили въ друге одружитись, боячись, щобы добра наші не перейшли на Сальтенѳвъ-Штайнегѳвъ, котрі по моѣй смерти не хотѣли бы нѣчого знати про васъ, и тѳлько Богъ одинъ знає, скѳлько заплативъ я за щастє, котре принесло менѣ на старі лѣта гарну, молоду жѣнку и сына.

Задержавсь и затиснувъ губы, немовъ бы хотѣвъ повдержати струю гѳркихъ слѳвъ, що такъ и перлася на верхъ зъ его сердца. Віка слѣдила его особливимъ взоромъ; въ тѳй хвили ѳткрыла она въ нѣмъ прикметы, про котрі передъ тымъ нѣчого не знала, и котрыхъ не надѣялася знайти.

— Я зовсѣмъ не говорю, що ты не повиненъ бувъ женитись, але добачаю въ тѳмъ цѣле нещастє, що при выборѣ жѣнки не послухавъ ты нашего голосу а пѳшовъ прямо за голосомъ твого доброго сердца, котре симъ разомъ немилостиво

серно обмануло тебе. Тобѣ треба було брати якусь старшу, доспѣду дѣвчину съ бѣльшимъ маєткомъ а не шѣнайцятилѣтну, золотоволосу нимфу, котра до того всего уважає себе нещасливою жертвою за дѣя того, що вийшла за тебе.

— Вѣльно тобѣ говорити, що хочешъ — але сама скажи, чи мавъ я часъ и нагоду въ моимъ вѣцѣ ще перебирати. Чи не повиненъ я дякувати Богу, що давъ менѣ того приданого и сїяючого красою ангела, котрый ще разъ розсвѣтивъ любимъ блескомъ вечѣрнї сумерки мого житя?

— А однакъ не мѣгъ ты не бачити, що она дѣя того лишь ѳтдаєсь за старого, щобы знайти опѣку и поплатити довги свого батька. Якже-жъ можешъ бути такъ слѣпый, що надѣвшея ще чогось доброго зъ сего силою скованого подружя?

— Я не надѣвася, не вымагавъ ѳтъ неи нѣякои романтичної идиллѣ, а числивъ лишь на прихильнѣсть и поважанє сєи доброй и лагѣдной жѣнки. Чи-жъ мѣгъ я надѣятисъ, що она ѳтповѣсть на мою батькѣвску любовь, на всѣ мои найнѣжнѣйшї чувства — такою ѳтразою до мене?

Старець замовкѣ, а голова упала єму на груди; механично обертавъ ѳнъ карты въ руцѣ а грудь филивала тяжкими зѣтхненями.

Сестра, побачивши таку роспуку у сего старого и лишеного всякихъ надѣй чоловѣка, змякла въ гнѣвѣ супротивъ него и звернула всю свою злѣсть на братову и кандидата.

— Се фалшива жѣнка, тая червоноволося Аделяйда; она осмѣшитъ ще тебе у людей.

Баронъ пѣднявъ голову, задержавъ въ грудяхъ ѳтдыхъ а въ рукахъ пѣднесєну карту, котру що ино хотѣвъ задати.

— То ты нѣчого ще не добачивъ? Ты не доглянувъ, якими очима глядять на Аделяйду кандидатъ зъ пѣдъ своихъ насоплєныхъ бровъ, и якимъ взоромъ ѳтповѣдає она на сєй поглядъ? Чи можешъ ще хочъ одну хвилию сумнѣватисъ, що мѣжъ тими пристрастными людьми дѣйде незабаромъ до...

Дальшї слова заковязли ѣй въ горлѣ, коли глянула на брата. ѳнъ скочивъ зъ крѣсла, кинувъ карты на стѣль, зломана єго стать выпрямилася, а въ змѣлѣлыхъ зѣрницяхъ запалавъ ще разъ лицарскїй духъ героя.

— Віко! — крикнувъ бѣвъ, поклавши одну руку на стѣлу а другу на груди; — Віко! пригадую тобѣ, що на кѣнци твого языка держишь теперь жите людеке, бо коли бы правдою було тоє, що ты тутъ верзешъ, то тѣлько кровь людска могла-бы затерти тую обиду. Для того мѣркуйся въ словахъ. Коли маєшь доказы, дай менѣ ихъ, а я зъумѣю боронити чести мого имени, — але коли се тѣлько пѣдозрѣне, то ще лишъ одно слово бѣльше противъ моѣй жѣнцѣ, котру люблю пристрасно мимо всеи муки, яку терплю за для неи, — одно слово бѣльше противъ чоловѣкови, котрому я виненъ добро моєи дитины, ще одно слово, Віко! а клянусь моими антенатами, що будешъ мусѣла на все лишити дѣмъ Сальтенбѣвъ!..

Не дожидаючи ѣтповѣди выйшовъ баронъ непевною ходою зъ комнаты. Віка стояла хвильку наче стовпъ, вдвляючись безъ нѣякои думки въ порозкиданѣй карты. Глупѣй лица корольѣвъ и королевыхъ глядѣли злобно на остовпѣвшу зъ переляку Віку. Було се для неи чимъ такъ незвычайнымъ, що сама не знала, що дѣяти съ собою и мурмотѣла пѣвгосомъ все тоє, що мала на думцѣ выказати братови, наколибъ бувъ лишився. Се зробило ѣй малу пѣльгу. Збираючи карты не щадила ему такихъ чемностей, якъ пр. „стареча глупота, дѣмъ бежевѣльныхъ, старѣй залюбленѣй дуракъ“ и т. п. А коли тѣтка Лілі вѣйшла и зачудована поспытала, съ кимъ она такъ розмовляе, закричала не своимъ голосомъ „ѣтчепися ѣтъ мене“, перейшла коло дрожащон зъ переляку Лілі и пѣшла прямо пѣдъ дверѣ комнаты брата. Хотѣла дѣстатись до середины, дверѣ були замкненѣй; стукала, не було нѣякои ѣтповѣди, хочъ чула, що братъ ступавъ по комнатѣ своими тяжкими кроками.

— А все таки зробила я добре! — подумала добросердна тѣтка и се потѣшило еи.

IV.

По полудни зробилося горячо, такъ що можна було смѣло повести Стефана въ гостину до еусѣдѣвъ.

Вибл. н. повѣстей т. XXII. „Власными силами.“ В. Гилеръ. 3

Аделяйда прибралась въ прегарну, ясно блакитну сукню съ розсѣянными рѣдко звѣздками соломяной барвы, въ ясно блакитный капелюхъ съ золотистымъ дѣядемомъ, котрый покрывавъ буйне волосе, що своимъ яснымъ блескомъ надавало жовтавымъ звѣздамъ на сукни видъ бѣлявыхъ платкѡвъ. Она выглядала мовъ денница, що вырынае зъ помѣжь блакитныхъ хмаръ и ѡтбирае звѣздамъ ихъ блескъ.

Аделяйда була весела; тѣшивъ еи пышный стрѡй, тѣшила еи цвитуча краса: тѣ республикане подурѣють дивлячись на неи. Стефанъ глядѣвъ набожно на матѣрь идучи побѡчь неи, а всѣ люде, що сѣвшили провести недѣльный вечѣръ при шклянцѣ въ надбережныхъ гостинницахъ, зъупинялись и приглядались цѣкаво сему принадному явищу, поки не счезло оно за зелѣзными воротами ведучими до палаты Геслѣвъ.

Аделяйдашла черезъ огородъ, урядженный въ англійскій способъ до дому, де на порозѣ стоявъ служащій въ чорнѡмъ фракѣ и бѣлѡмъ краватѣ. Лице слуги творило дивный контрастъ съ яснымъ краватомъ и бѣлою камизолькою, бо було зовсѣмъ чорне. Слуга бувъ муриномъ. Аделяйда поспытала по англійски, чи можна бачитись съ панею Геслѣ и вручила ему свою карту. Слуга завѣвъ еи мовчки въ сторону палаты, звернену до озера, до гостинной салѣ, зъ котрой скляныхъ дверей розлягався пречудовый видъ на огородъ и озеро. Аделяйда могла бачити, якъ панѣ Геслѣ гойдалась напѡвъ сидячи, напѡвъ лежачи на гойданцѣ, що висѣла мѣжь двома деревами, и якъ курила при тѡмъ папѣроску. Панѣ Геслѣ сидѣвъ на низькѡй зелѣзнѡй лавцѣ и перевертавъ одну зъ тыхъ великихъ газетъ, якѣ друкують лишъ за границею. Мѣжь нимъ а жѣнкою стояли приборы до кавы. Муринь подавъ карту а панѣ Геслѣ прочитала помпатичнѣ слова: „La baronne de Salten-Hermersdorff nѣa Comtesse de Eulenhorst“. Панѣ Геслѣ вставъ сейчасъ зъ лавки и ѡдойшовъ съ своею газетою; панѣ Геслѣ пѡднялась такожь и пѡшла зовсѣмъ рѡвнодушно идъ домови. Ишла она поволи а Аделяйда мала досыть часу приглянутись якѡйсь невеселѡй пышнѡтѣ салѡну, середь котрого теперь находилась. Була се велика, напѡвъ округла комната, обита темнавымъ шовкомъ, мережанымъ маленькими золотыми мушлями. Низко спущенѣ за-

навѣсы ѱконъ и маліі округліі канапки при стѣнѣ были зъ той самой матеріа.

— Колибъ тая дорога матеріа — думала Аделяйда — была бѣла або червона, якъ же бы пышно тогды выглядала вся утварь сеи салѣ! Але тая непевна барва псуе цѣлу гармонію еи!

Дверѣ и стѣннїі деревлянїі приставки обтягненїі были темно жовтою политурою и обложенїі золотыми листвами; помѣсть и стеля были найкрасшою мозанкою зъ темного дерева. На серединѣ и на рогахъ стелѣ ясенѣла дорогоцѣнна рѣзьба съ золотыми арабесками. Зъ стелѣ висавъ бронзовый свѣтильникъ, прикрашенный головами муринѳвъ а по правѳй и лѣвѳй сторонѣ черного мраморного коминка держало двохъ муринѳвъ золотистїі свѣчники. На стѣнѣ надъ коминкомъ висѣло величезне зеркало; оно переносило до сеи салѣ горы и озеро, бо висѣло якъ разъ супротивъ скляныхъ дверей, зъ котрыхъ було видно цѣлу прибережну панораму. На середнїй стѣнѣ комнаты висѣли по обохъ сторонахъ зеркала въ рамкахъ рѣзбленого дерева и бронзу майстерскїі олѣйнїі образы. Були се портреты славныхъ американьскихъ мужѣвъ. Побѳчь сихъ портретѳвъ висѣли дальше зъображеня генїѳвъ Швайцарїа: Песталоццога, сего великого евангелиста любви, Геснера, котрый умѣвъ перомъ малювати а пензлемъ поетизувати, и Ляватера, котрый зъумѣвъ проникливымъ своимъ взоромъ ѳткрыти звязъ мѣжь внѣшними проявами и внутрѣшнимъ существомъ чоловѣка.

Стефана мучили рѳжнороднїі думки, коли глядѣвъ на тыхъ нѣмыхъ свѣдкѳвъ духовои силы смирного, и для сердечной своєї простоты такъ часто легковаженого народу; а тимчасомъ мати его ломала собѣ голову надъ тымъ, чїй то гербъ присвоили собѣ неправно тї мѣщане. Надъ скляными дверми було богато мальоване ѳкно. Представляло оно два сполученїі съ собою гербы. Аделяйда не знала, що се були гербы Цуриху и Бразилїа. Панѣ Геслї, донька купця зъ Рїо де Жанерїѳ, якнебудь зжилась для любви своего чоловѣка зовсѣмъ съ Швайцарскою землею, не перестала при тѳмъ любити и поважати свою ѳтчину. Сполучене гербѳвъ було ввѣчливостю мужа для патрїотичныхъ чувствъ жѣнки.

Кромѣ двохъ гебановыхъ столикѳвъ передъ канапками

и великой старинной вазы зъ черного мрамору на такѣй-же пѣдставцѣ, не мала тая комната нѣякои другои прикрасы. Ваза стояла въ серединѣ и была повна що найгарнѣйшихъ цвѣтѣвъ. Стефанъ наблизався до вазы и почавъ жадливо напуватись вонею роскошныхъ рожь.

— Не притыкай такъ близко носа до цвѣтѣвъ; — наминала его Адаляйда и вже хотѣла держати выкладъ о шкѣдливости вони цвѣтѣвъ, коли увѣйшла панѣ Геслѣ и зъупинила еи въ тѣмъ.

Дамы поздоровились взаимно: панѣ Геслѣ легкимъ склоненемъ головы, панѣ баронова Сальтенъ двѣрекимъ поклономъ въ пѣвокругъ взадъ.

Панѣ Геслѣ не выглядала такъ, якъ звичайно представляемо собѣ миліонерку. Прибрана була она въ сукню зъ гладкого грубого шовку; сукня сплывала по нѣй широкими фалдами. Стать еи не була втята и стиснена, цѣла одѣжь лежала на нѣй вѣльно, легко стягнена лишъ въ станѣ поясомъ. Усе було выгѣдне и вказувало на повный бракъ чванливости и кокетеріи. Вузка бѣла обшивка прикрѣплена була рѣзбленою спинкою зъ слоновой кости; такі самі спинки були при рукавахъ. Гладко причесане волосе зѣмняте було зъ заду головы. Рѣсть еи бувъ середній, стать трохи надто повна але не безъ принады. Повороты гарной головы и нѣжныхъ рукъ вказували на рѣшимѣсть и молодечу гнучкѣсть, и могли кождои хвилѣ доказати, що жѣнка тая справедливо славилась зручною амазонкою и що при тѣмъ знаменито умѣла плывати. На цѣлѣмъ тѣлѣ еи видна була оживляюча свѣжѣсть, здавалось, що передъ хвилею выйшла она зъ зимной купели.

Барва тѣла була и чиста и прозѣрчаста, очи яені, блакитно-зелені, не мали однакъ фалшивого погляду, якимъ ѣтзначаються звичайно такі очи; они были великі, супокѣйніи, и подобали на супокѣйне зеркало озера, въ котрѣмъ ѣтбиваются рѣвночасно: блакитне небо и зелені береги. Було щось въ тѣй жѣнцѣ, що пригадувало все очищаючу и оживляючу воду, здавалось, що на нѣй нема одного мѣсяца, котрого бы що йно передъ хвилею не сполокала вода, забираючи съ собою всякій найдрѣбнѣйшій порошокъ. Помимо сего нѣжности не подобала она на хитке, слабе существо, що нагинаєсь за

кождимъ подувомъ вѣтру; члены еи тѣла, якъ небудь мягкіи и гнучкіи, були саміи въ собѣ сильніи, насталеніи супротивъ всякихъ непрязныхъ впливѣвъ. Одинъ поглядъ бувъ достаточный, щобы ѳгадати все тѣ еи прикметы, и Аделяйда почула зависть до сееи жѣнки, котра будучи о стѣлько низшою, въ дечѣмъ таки выше стояла ѳтъ неи — бароновои. Она бачила, що въ тѣи жѣнцѣ не можна знайти нѣякои хибы анѣ на души, анѣ на тѣлѣ! Була она холодна и невразлива на все тое, що пѣдгрызало и нищило молодечу свѣжѣсть Аделяйды; була богата, здорова, вѣльна ѳтъ всякихъ замѣтѣвъ, словомъ — она була зовеѣмъ щаслива! А Аделяйда — чимъ була она? На силу вмовляла она сама въ себе, що була — „знаменитою дамою.“

— Панѣ зволяте сѣсти — промовила панѣ Геслі, вказуючи рукою на канапу. — Якъ ея масшь Стефана? — поспытала хлопця, котрый несмѣло взявъ еи за руку... Сѣдай собѣ коло насъ!...

— Марійки нема дома? — прошептавъ несмѣло Стефанъ.

— Есть, однакъ... — тутъ глянула панѣ Геслі на Аделяйду, — она не есть для тебе ѳтповѣдною товаришкою, мѣи Стефана!

— Ласкава панѣ! — забрала голосъ Аделяйда силуучись вымовити се слово, бо не могла тутъ называти еи просто „панѣ Геслі“. — Я прійшла тутъ выяснити сумне непорозумѣне, до котрого дѣйшло, сама навѣтъ не знаю, вже якимъ способомъ.

Теперь выяснила она въ дуже вымовныхъ словахъ, що дуже перелякалась була, побачивши Стефана и просила тогды Марійку, щобы прійшла на другій разъ. Смукѣ еи не мавъ бы однакъ границъ, наколи-бъ Стефанови забракло такъ милого товариства. Вкѣнци просила Аделяйда п-ню Геслі, щобы позволила Стефанови побачитись съ его малою товаришкою.

Панѣ Геслі пріяла бесѣду тую дуже холодно и спокѣино.

— Дуже я рада — сказала она, коли Аделяйда перестала говорити, — що Марійка не допустилась нѣякои нечемности, за для котрои ѳтправили вы еи, и прощу, кѣлько разѣвъ она буде нечемна, те саме зробити съ нею. Охотно признаю вамъ, панѣ, що хто мавъ щасте, мати все такіи здоровіи

дѣти, якъ я, то ѣ не може собѣ представити, якои то опѣки и старанности потребуе недужа дитина ! По моѣй думцѣ стае дитина тымъ сильнѣйшою, чимъ бѣльше уживае своихъ силъ, але бути може, що съ Стефанкомъ стоять рѣчи инакше, и вы, панѣ, яко мати будете знали тое наилучше.

— О, вѣрте менѣ, панѣ, — вневняла Аделяйда, — що удержане сеи дитины при житю вымагае науки, котроѣ посвячаю цѣле жите.

— Чи велите закликати Марійку ? — перебила ѣй панѣ Геслі, уважаючи крайню небезпечною рѣчею вести подѣбний розмовы въ присутности Стефана. Она потиснула тричи пружину ѣтъ электричного дзвѣнка, и сейчасъ показався муринѣ пѣдѣ занавѣсою входовыхъ дверей.

— Франкѣ, — сказала она по англійски — нехай панна Дішенѣ приведе до насѣ Марійку.

Франкѣ ѣдойшовѣ мовчки. Ѡнѣ пѣйшовѣ до огорода, въ котрѣмъ граласѣ Марійка съ французскою и нѣмецкою гувернанткою въ обруча. Муринѣ сповниѣ сумлѣнно припорученѣ, однакѣ Марійка не хотѣла ити съ панною Дішенѣ, тѣлько ѣхати на плечахъ мурина. Не помогли нѣякѣ представленя ; любый, сердешный Франкѣ мусѣѣ ѣи нести. Розмѣстившись выгѣдно почала розмахувати руками и ногами, ажъ поки не приневолила мурина, що сей пустився съ нею цѣлымъ розгономъ своихъ швидкихъ нѣгѣ.

Для чорного не було нѣчого святѣйшого надѣ волю и приказѣ Марійки. — „Наша дитина такѣ хотѣла“ — се була формулка, котрою оправдувавѣ ѣнѣ всѣ шаленѣ прибаги ажъ надто живои дѣвчины. Франкѣ ѣтдавѣ-бы бувѣ жите за своихъ панѣѣ, однакѣ ѣтмовити бажаню Марійки переходило ѣго силы и сего не можѣ було нѣякѣ жадати ѣтъ него. Такѣ отже и теперѣ гнавѣ ѣнѣ своими повыкривлюваными смѣшными ногами черезъ огородѣ, а Марійка поганяла ѣго держачисѣ сильно кучерявои чуприны своего дикого бѣгуна. Ѡбѣ гувернантки бѣгли за ними въ наибѣльшѣй розпуцѣ, ажъ вѣбѣнци опиниласѣ цѣла тая вельми характеристична громада передѣ скляными дверми палаты. Панѣ Сальтенѣ перелякаласѣ немало ; муринѣ задержався, зняѣв опираючуся ѣму дѣвчину и прибравши урядово поважный выгядѣ отворивѣ дверѣ передѣ нею. Здавалосѣ, що хребетѣ

его притверджено до залізного прута а ишовъ онъ поважно съ повольностью льва, властивою его расѣ.

— Добрыдень — сказала Марійка — ѳтдаючи трохи за гордый поклонъ Адеяйдѣ, котра ледви змогла притягнути еи до себе. — По що цѣлуєте мене, панѣ, коли не можете терпѣти мене? — сказала страшна дитина и обтерла безцеремонно рукою вымуженый поцѣлуй.

— Марійко, — сказала панѣ Геслі рѣшучо — коли будешъ такъ нечемною, то не диво, що панѣ Сальтенъ не буде могла тебе терпѣти.

Стефанъ приступивъ несмѣло, якъ завсѣгды, до панѣ Геслі и сказавъ: — Даруйте, панѣ, Марійцѣ; она робить добре, що есть щирою. Вже-жъ не схочете карати еи за тоє, що не хоче говорити неправды.

На тѣ простѣ и правдивѣ слова хлопця не можъ було дѣйстно нѣчого ѳтповѣсти; Марійка перервала дальшу бесѣду, приступивши до Стефана и взявши его за шию.

— Ты добрый хлопецъ, Стефана, ты ѳтважный хлопецъ и гарно дуже, що держишь зѳ мною. Ты не такій, якимъ здаешся на першій поглядъ; я все тоє говорила. Але ходи теперь, покажу тобѣ цѣкаву рѣчь: мои брата ставляють нынѣ твердыню а вечеромъ будутъ брати еи приступомъ, вкинуть ракеты въ середину и высаждать еи въ гору порохомъ; а то разъ буде свято!

— Але жъ се небезпечно; — закликавъ Стефанъ перелякавшись.

— Ага, зновъ пошла въ пяти твоя ѳтвага? — засмѣялась Марійка — но, но, не бѣйся, ще порохъ не пѳдпаленый.

— Дайже сему спокѳй, Марійко, и поведи лучше твого товариша до огороду — сказала панѣ Геслі, а ѳттакъ додала звертаючись до учительокъ: Надѣюсь, що панѣ пильно наглядати будете поступоване Марійки взглядомъ еи молодого гостя.

— Зробимо все, що буде въ нашихъ силахъ, — сказали они и силувались взяти дѣвчину за руку.

Але она вырвалась имъ зъ рукъ и выйшовши ледво за дверѣ поспытала по англійски: — Не правда, мамо, що

и Франкъ буде такожь съ нами разомъ гратись, адже-жь нынѣ недѣля?

— Наколи панѣ Сальтенъ не буде противна сему — ѳтповѣла панѣ Геслі.

— О, зовѣмъ нѣ! — сказала Аделяйда, котроѣ пѣсля того, що тутъ бачила, зимный пѣтъ выступивъ на чолѣ. Видѣлось ѣй, що треба тутъ стеречи власной одежи, котру можуть здерти зъ неи, помимо того однакъ не могла ѳтмовити панѣ Геслі великого такту; Марійка побѣгла съ высококомъ до огорода, перекликувалася по англійски съ Франкомъ, выкручувалася по французски передъ панною Дішенъ, котра хотѣла поправити ѣй вѣчно покривлену обшивку и сварилася по нѣмецки съ панною Кернеръ, котра нѣколи не умѣла вынайти игры, щобы годилася съ кождочасною примхою Марійки. Въ той способъ зъумѣла она обертатись свободно середъ языкѣвъ и людей двохъ частей свѣта, недодумуючися навѣтъ, якого значеня надавало се ѣй взглядомъ другихъ дѣтей. У неи розумѣлося тое само собою. Не думала она зовѣмъ о тѣмъ, о кѣлько ширшій бувъ свѣтоглядъ еи ѳтъ свѣтогляду другихъ дѣтей; але чулася въ нимъ свобѣдною и вдоволеною. Нѣчимъ не стиснена еи жвавѣть и охѣбѣть выросла и выбуяла пѣдъ впливомъ тыхъ космополитичныхъ поглядѣвъ на жите, середъ котрыхъ она выросла.

— Дивуюсь дуже, що вы, панѣ, ѳдаєте вашу донечку въ руки сего напѣвъ дикого чоловѣка, — запримѣтила панѣ Сальтенъ. Въ тѣй хвилѣ побачила она съ немалымъ перелякомъ, що сей чорный и по еи думцѣ напѣвъ дикій чоловѣкъ пѣднявъ въ гору Стефанка и посадивъ его на свои широкі рамена Марійка хотѣла дальше гратись въ обруча на терасѣ передъ домомъ, а позаякъ бѣдний, хорый хлопчина не мѣгъ такъ швидко бѣгати, якъ треба було при тѣй забавѣ, отже Франкъ взявъ его на плечѣ и бѣгавъ съ нимъ за обручемъ такъ, що Стефанъ мѣгъ свободно обруче задержувати и дальше пускати. Стефанъ бувъ дуже радый зъ сего. Забувъ ѳнъ про се, що въ его лѣтахъ стыдно вже даватись носити другимъ, бѣдний хлопчина привыкъ вже до своей слабосильности и непорадности, а новѣсть грѣ и швидкї рухи безъ утомы були для него дуже принадною розрывею въ его монотоннѣмъ житю.

— О, пане Франкъ, якй-жь вы добрй! — закликавъ радбно. — Чи не буде вамъ надто тяжко зб мною?

Муринъ поглянувъ милосерно своими великими очима на Стефана и отвѣвъ:

— Бѣдне бѣле дитя, то такъ якъ бы птичка пыталась дерева, чи не затажить ему.

Марійка почала смѣяться зъ необычайной смѣлости Франка, котрый отважился выголосити такую довгу промову, а разомъ съ нею смѣялась такожъ панна Дішенъ.

Одинъ тѣлько поглядъ спочивавъ поважно и съ повчутемъ на лиці мурина, коли онъ отважился промовити кѣлька слѣвъ, а поглядъ сей вышовъ зъ голубыхъ, слезавыхъ очей панны Кернеръ.

Погляду сего не запримѣтивъ нѣхто, кромѣ одной панѣ Геслі, котра приглядалась всему зъ комнаты и усмѣхалась до себе легенько и погѣдно.

Аделяйда не могла однакъ вже довше глядѣти на такъ близкй и дружнй зносини еи сына съ муриномъ. Она поднялась и заклкала Стефанка. Переляканный Франкъ зсадивъ его на землю, якъ тѣлько почувъ немилый голосъ великой свѣтовой дамы. Загальне невдоволене обгорнуло всѣхъ, коли она заявила, що дальше не позволить Стефанкови брати участи въ забавѣ. Слухняный хлопецъ поддался, якъ все, такъ и теперь, воли матери и сѣвъ мовчки въ кутъ комнаты; Марійка гралась тымчасомъ дальше сама передъ дверми. Проникливе око панѣ Геслі доглянуло въ нутрѣ хлопця велику душевну боротьбу; она бачила, якъ онъ на силу хотѣвъ притупити въ собѣ якусь оразу и неохоту, що такъ и перлась выйти на верхъ и отбитись съ цѣлою силою на его лиці и въ его поступованю. Ъй жаль стало хлопця а разомъ обурило еи поступоване его матери. Она поглянула на Аделяйду своими великими очима и поспытала:

— Чи се було вамъ, панѣ, немило, що я позволила муринови гратись съ дѣтьми?

— На кождый случай есть се рѣчь трохи необычайна, отдавати дитину въ руки чоловіка, такъ близкого до звѣрять...

Панѣ Геслі глянула на нея съ милосердіемъ.

— Ахъ! коли-бъ бѣльше було у насъ такихъ звѣрять,

якъ нашъ Франкъ, то було-бы о много бѣльше вѣрности и правды на свѣтъ! Сей чорный чоловѣкъ есть сильный якъ левъ, вѣрный якъ песъ и має на стѣлько розуму, щобы мѣгъ стати пожиточнымъ членомъ людскои суспѣльности.

— Такъ? думаете панѣ, що мурины можуть бути дѣйстно добрыми слугами? — поспытала Аделяйда недовѣрчиво.

— Не бажаю лучшого слуги и вѣрнѣйшого друга надъ нашего Франка. Онъ менѣ наче братъ, бо коли мати моя померла даючи менѣ жите, ѳтдано мене, про недостачу бѣлои жѣнки, матери Франка до кормленя. Мѣй батько не хотѣвъ однакъ розлучати еи съ власною дитиною, и такъ выросли мы разомъ обое съ Франкомъ. Онъ есть живымъ примѣромъ того, що можна при добрѣй воли зробити зъ мурина.

Аделяйда потрясла головою:

— Дивуе мене тое дуже, а то тымъ бѣльше, що чую се ѳтъ особы, котра мала нагоду зъ власного доведѣду пѣзнати тыхъ людей.

— Якъ же жъ не знати менѣ сеи бѣднои, пониженои расы? Мѣй батько державъ самъ невѣльникѣвъ въ своихъ плантаціяхъ, але обходився съ ними якъ съ рѣдными дѣтьми, и они любили его, якъ батька. Съ гордостю можу сказати, що батько мѣй бувъ добродѣемъ цѣлыхъ сотокъ тыхъ нещасливыхъ придавленныхъ людей. Мусѣли они вправдѣ працювати, — бо и хто-жъ нынѣ свободный ѳтъ праць? — Але пѣдъ его покровомъ творили собѣ родину и всѣ уживали людскихъ правъ, якихъ уживають вѣльнѣи люде. Батько мѣй бувъ прѣителемъ людей и наколибъ всѣ властители невѣльникѣвъ поступали такъ, якъ онъ, то неволя утратила-бы свое первѣстне строге значене и звукъ сего слова не выкликавъ-бы у насъ такой ѳтразы. Та, на жаль, нема такихъ богато и не лишаецъ ничъ бѣльше, якъ тѣлько силою знищити насильство, неповнолѣтнимъ задалегѣдъ дати повнолѣтнѣсть, щобы охоронити ихъ ѳтъ нелюдскости тыхъ катѣвъ.

— Я чула, що мурины неспособнѣи до образования и культуры, и що працювати надъ ихъ пѣддвигненемъ значить ...пкати по водѣ — замѣтила Аделяйда.

— Може бути, що чорна раса не осягне нѣколи верху цивилизаціи. Але жъ, мѣй Боже, щобы було тогды, наколи-бы

всѣ прямовали до совершенства; хто ѳтдававъ-бы ся низшѣй праці, коли-бы всѣ забажали наразѣ стати на самѣмъ верху культурнаго розвою? Хочъ-бы не повелося намъ пѳднести ажъ до себе сихъ нещасливыхъ, хочъ-бы пѳднесли мы ихъ тѣлько до сего ступня, на котрѣмъ стоять нашъ сельскій людъ, то вже и тогда могли-бы мы мати зъ нихъ зручныхъ рѣльничѣвъ и ремѣеникѣвъ. И чи не було-бы вже тоє великимъ поступомъ, великою заслугою. А хочъ може анѣ мы, анѣ нашѣ наслѣдники не дѣждутся сеє гарноє хвилѣ, — бо не легко направити блудъ, на котрый складалася вѣкова праця — то все таки не пожалую нѣколи, що зробила я въ хосенѣ сего нещаснаго племени.

— Ахъ, панѣ Геслі, якъ чудово вы се сказали! — закликавъ Стефанъ, не могучи вже довше повздержати великаго зворушеня. Онѣ ѳтдыхавъ глубоко и глядѣвъ сияючими очима на паню Геслі. — Послухай, дорога мато, и я зовѣмъ такъ думаю: якъ то гарно любити всѣхъ, и всѣмъ бажати добра! Ахъ, панѣ Геслі, вы и ваша Марійка можете любить, кого лишь схочете и нѣхто не заборонитъ вамъ сего!

Геслі поглянула здивована на хлопця. На лиці Аделляйды выступивъ горячій румянецъ.

— А ты, чи не можешъ? — поспытала поглядаючи на него на половину строго, на половину пытаючи.

— Нѣ, мато, не можу! Ахъ, кѣлько-жъ рѣчей не вѣльно менѣ въ порѣвнаню съ Марійкою; але въ тѣмъ найбѣльше лихѣ, що годѣ менѣ привыкнути до сего, що все таки не можу бути зовѣмъ послушный и люблю богато людей, котрыхъ не повиненъ я любити!

— Стефане! — кликнула мати подражнена и перелякана тымъ, що хлопецъ може ще бѣльше що выговорити, однакъ Стефанъ не зважавъ на тоє; онѣ присунувся до панѣ Геслі, наче шукавъ опѣки у неи и говоривъ дальше:

— Глядѣть, мато, панѣ Геслі стоять далеко выше надъ муринами, якъ мы надъ — тутъ надумався хвилину — надъ всѣми тыми, що ихъ любити менѣ не вѣльно, а все таки любить она ихъ и сей чорный може гратисъ съ Марійкою, а коли нашъ Христинъ хотѣвъ разъ бавитисъ зѣ мною, сказала ты менѣ по французки, що служачій, якъ небудь бѣлый, не естъ для мене ѳтповѣднымъ товаришемъ до забавы. Бѣ-

дний Христинъ розумѣвъ трохи по Французки и тоє дѣткнуло его такъ сильно, що ажъ покинувъ у насъ службу.

— Дорогий хлопче, — сказала Геслі, кладучи свою бѣлу, гарну ручку на рамя его, — мати мала певно до сего важній причины, котрыхъ ты нынѣ не можешь ще зрозумѣти. Дитина привязуєсь инодѣ до людей, котрѣ недостойнѣ сего и ѳтѣ котрыхъ може она научитись негарныхъ рѣчей. И для того родичѣ мусять наглядати надъ тымъ, съ кимъ пристають ихъ дѣти, а дитина повинна слухати ихъ безвзглядно, не розбираючи, чи єсть правда по ихъ сторонѣ, чи нѣ!

Въ тѣй хвили роздався зъ огорода радѣсний крикъ Марійки; черезъ огорождъ ишовъ поспѣшною ходою панъ Геслі несучи въ рукахъ телеграфичну депешу. Передъ нимъ ишовъ поскакуючи Франкъ, и вже зъ способу, въ якій муринъ ѳтчинивъ дверѣ передъ своимъ паномъ, можна було спѣзнати, що депеша тая принесла вѣсть для всѣхъ радѣсу.

Панъ Геслі бувъ привѣтливый симпатичный мущина. Мавъ ѳнъ близко пятьдесятъ лѣтъ, темнѣй зѣлички и чорнѣй живѣи очи. Цѣла его стать була поважна безъ найменшого слѣду якои будь пересады. Роздѣлъ на бородѣ додававъ ему якоись добродушной, Швайцарамъ властивои цѣхи. Тверда вымова, замѣтна такожь у всѣхъ Швайцарѣвъ не ѳтбивала немилу въ его устахъ; противно, ѳтъ разу можна було пѣзнати въ нѣмъ свѣтового, бувалого чоловѣка.

— Даруете ласкава панѣ, — сказавъ ѳнъ, цѣлюючи въ руку Аделяйду, — що такъ нежданно нападаю тутъ на васъ, але не мѣгъ я нѣ на хвилю повздержатись, щобы не звѣстити моѣй жѣнцѣ великои радости. Любка, завтра вертає до насъ нашъ Генрикъ, ѳтъ тобѣ и телеграма!

Панѣ Геслі сидѣла недвижимо съ заложеными руками. Зъ превеликою радости не могла она промовити бѣльше двохъ слѣвъ: „слава Богу!“ Кинула окомъ на телеграму, лице еи покрылось румянцемъ, зъ очей покотились рѣснѣ слезы радости а пацѣръ дрожавъ въ еи рукахъ. Зворушене тревало однакъ тѣлько хвилю; она пригадала собѣ свои обовязки супротивъ гостей, котрѣ не могли анѣ зрозумѣти анѣ подѣлити еи радости.

Она зложила старанно телеграму и вложила еи въ кишеню. Телеграма мѣстила въ собѣ тѣ слова: „Тату, мамо, поздоро-

вляю васъ! Поздоровляю братчикѣвъ, сестричку, дѣдуна и бабусю! Завтра вечеромъ буду вже съ вами! Генрикъ.“

— Простѣтъ намъ, панѣ, тую родинну сцену, — сказала Геслі супокѣино вже до панѣ Сальтень. — Радѣсть наша була надто велика! Мы-жь вже ѣтъ чотырохъ лѣтъ не бачили нашого найстаршого сына и не дожидали такъ скоро побачити его. Для того и зворушила насъ такъ тая мила несподѣванка.

— Въ такѣмъ случаю прошу выбачити, що я помѣшала вамъ, панѣство, радѣсть родинну! — ѣтповѣла Аделяйда, пѣднимаючись.

— Помѣшасте намъ еи, панѣ, ажъ тогды, коли схочете ѣдойти, — сказавъ вѣвчливо панѣ Геслі.

Аделяйда мусѣла признати, що поведене сего чоловѣка давало найкрасше свѣдоцтво о товариствѣ, середъ котрого ѣнъ проживавъ; она була однакъ дуже зворушена сценою, котру зготовивъ ѣй Стефанъ и не могла довго надъ чимъ другимъ застановлятись. Тымчасомъ Марійка розказувала Стефанови, що братъ еи має вже девятнайцять лѣтъ, що бувъ два роки въ Америцѣ а два въ Англіи, де учився будувати паровій машины. Марійка знала о тѣмъ вѣвмъ дуже докладно и съ гордостю розказувала свому товаришеви, що братъ еи привезе до фабрики новий котель, далеко лучшій ѣтъ старого, и що за для того треба буде перебудувати фабрику. Стефанъ не чувъ нѣколи о чѣмъ подѣвнѣмъ; его здивували дуже широкій вѣдомости Марійки и бувъ-бы охотно слухавъ еи и найдѣвше, наколи-бъ розказуючій голосъ матери не перебивъ имъ розмовы.

— Мамо, — просивъ Стефанъ — належало-бы попроситись такожь и съ паномъ Франкомъ, ѣнъ же-жь бувъ такій добрый для мене?

— Теперъ нема на тоѣ часу! — ѣтповѣла строго Аделяйда. — Прошу тебе, ходи вже разъ!

Стефанъ слухавъ бѣльше зъ почутя приличности, якъ зъ страху.

— Прощайте, панѣ! — сказавъ ѣнъ до панѣ Геслі и поцѣлувавъ еи въ руку съ найбѣльшимъ поважанемъ. И се очевидно не припало до вподобы его матери. Она склонилась гордо передъ панею Геслі, позволила пану Геслі приткнути

ѣи палець до своихъ устъ и пожелала имъ обоимъ веселой стрѣчи съ сыномъ. Коли мала вже виходити зъ комнаты, задержано ѣи ще разъ, бо радѣсна вѣстка о поворотѣ первородного выполошила дѣда и бабу зъ горѣшнаго поверха.

Родачѣ панѣ Геслі були справдѣшными Швайцарами старон даты. Панѣ Геслі старшій, бувшій бурмистръ мѣста Цуриху бувъ ѣсѣмдесятилѣтнимъ старцемъ, але при тѣмъ выглядавъ ѣнъ такъ здорово и свѣжо, якъ той, кому добѣгае ледви шеста десятка лѣтъ.

Грубе бѣле волосе покрывало ѣго голову, быстрый орлиный взѣръ зраджувавъ живѣсть духа и енергію. Бувъ ѣнъ подѣбный до сына, тѣлько держався не такъ прямо и не носивъ нѣякого заросту на лиці. Але и у него бувъ характеристичный роздѣлъ на бородѣ, котрый при звисаючихъ трохи губахъ бувъ тымъ виднѣйшій и надававъ цѣлому лицу старика видъ якоисъ завзятой подуфалости, съ чимъ було однакъ ѣму дуже добре. Въ короткѣй порцеляновѣй люльцѣ куривъ ѣнъ дуже поганый тютюнъ, але сеи роскоши позволявъ ѣнъ собѣ тѣлько въ недѣлю — курити цѣлый тыждень стояло-бы за дорого! Носивъ на собѣ грубий, старомодный сѣрдукъ и суконну камизольку, о котрѣй голосно росказувавъ людямъ, що казавъ ѣи переробити зъ фрака, коли передъ трийцять роками обнявъ урядъ Цурихеского надбурмистра. Зъ кишенѣ звисала завсѣгды червона хустка бавовняна; панѣ Геслі нѣколи ще не позволивъ собѣ того збытку, щобы мавъ уживати шовковыхъ хустокъ, якнебудъ передъ передачею фабрики сынови бувъ ѣнъ найбѣльшимъ на цѣлый Цурихъ фабрикантомъ шовку.

Панѣ Геслі була достойною подругою своего мужа. Мала и худощава съ гладонькимъ очѣпкомъ и гарнымъ шовковымъ фартушкомъ була она типомъ простои Цурихескои мѣщанки. Она силувалась бути вѣвѣжливою для Аделяйды и обсыпувала ѣи цѣлымъ градомъ чемностей, однакъ Аделяйда нѣякъ не могла порозумѣти бесѣды старухи. Цурихеска нѣмеччина панѣ Геслі здавалась ѣй жидѣвскимъ жаргономъ. А шкода, що Аделяйда не розумѣла старухи, бо могла-бы була почути ѣтъ неи немало практичныхъ, доволѣтнимъ досвѣдомъ житя оправданныхъ радъ. Та дарма, говѣрка бе-

сѣда ея ѳтбивалась ѳтъ слухѳвъ Аделяйды наче горохъ ѳтъ стѣны. Старшій панъ Геслі старався такожь упевнити Аделяйду о своимъ высокѳмъ для неи поважаню, при тѳмъ однакъ забувъ бѳдняга выимити люльку зъ усть. Сего було вже за богато для Аделяйды! Она кивнула згорда головою цѳлой родинѳ и выбѳгла чимъ скорше зъ комнаты. Швидкою ходою, наче пѳдъ напоромъ погонѳ спѳшила домѳвъ Аделяйда, такъ що Стефанъ ледви мѳгъ вестигнути за нею и мусѳвъ що хвиля задержуватись, щобы ѳдотхнути и набрати силъ до дальшого ходу.

— Гарна жѳнка — сказавъ по ѳтходѳ ея молодой Геслі, — шкода тѳлько, що така горда, а то було-бы съ ними дуже гарне сусѳдство.

— Що намъ до тыхъ знаменитыхъ дармоѳдѳвъ? — ѳдо-звалась молодша Геслі. — Насъ не лучить съ ними нѳякій спѳльний интересъ. Тѳ нѳмецкѳ жѳнки гублять въ подро-бицяхъ и не мають выробленихъ нѳякихъ загальнихъ поня-тѳй. ѳтъ нихъ не можъ нѳчого навчитись. ѳтъ — хочбы тѳ Сальтены! Що они роблять, якѳ кому зъ нихъ хосенъ? Чи зробили они може що на поли наукъ або штуки? чи може ѳтзначились въ политикѳ або хочъ въ урядовыхъ працяхъ? Ничъ а ничъ! Що-жь кому зъ такихъ людей? Люде, що нѳ-чого не хочуть робити, суть вѳчно розстроени и нервовѳ; имъ хочеса, щобы цѳлый свѳтъ ѳтдававъ имъ почоть и стоявъ на ихъ услуги! Не вже-жь и мы маемо якъ ѳвцѳ бѳгти за нерозумною товпою поклонникѳвъ аристократѳ? Жаль менѳ тѳлько бѳдного Стефана; задля него не хотѳла-бы я зривати всѳхъ ѳтносениъ съ тыми людьми. Для него тѳлько житя и радости, що въ товариствѳ живыхъ людей, незараженихъ ѳдкимъ духомъ паньства и бездѳльной чванливости. Се справдѳ liebe, розумне дѳтя.

Панѳ Геслі взяла свого мужа за руку.

— Ну, годѳ намъ журитись чужими людьми. Треба те-перь о собѳ подумать, треба приготувитись на принѳте на-шої дѳтины, нашего любого Генрика!

V.

Подразнена Аделяйда не могла дальше панувати надъ собою; Стефанъ бачивъ теперь по разъ першій, що его мати обходится съ нимъ справдѣ не по людеки. Аделяйда повела его, не хочачи подыбати кого по дорожѣ, задными дверми палаты и на силу затыгнула до его почивальнѣ. Тутъ кинулась она на канапу и выбухнула голоснымъ, спазматичнымъ плачомъ.

— Дорога мамо, и що-жь вдѣявъ я такъ злого? — поспытавъ переляканный хлопець.

— И ты ще можешь пытатись? — закликала гарна женщина. — Передь чужими людьми представивъ ты мене наче немилосерну мачоху, що знущаєсь надъ тобою, виховує тебе на мизантропа и ѳтгороджує непроходимымъ муromъ ѳтъ всѣхъ людей! Щожь гадають теперь про мене тѣ люде, якъ же-жь немилосерно покаравъ ты мене передь тымъ свѣтомъ, котрый тѣлько и жде, щобы мѳгъ ѳткрыти въ насъ якусь похибку, якусь слабу сторону! Тымъ людямъ ходитъ лишь о тоє, щобы могли чванитись своєю моральною вышпостю! И всю ту кривду понесла я ѳтъ власной дитины, котрої посвятила я всѣ бажаня мого сердца, всѣ години мого житя, коло котрой провела я мои найкрасшій лѣта, стратила найкрасшій силы, котрого дивна природа нанесла менѣ вже тѣлько мукъ! И тая дитина не хоче ѳтвдичитись менѣ за цѣле мое посвячене, за всѣ мои труды, хочъ бѳльше нѣчого не жадаю ѳтъ неи, кромѣ одной-одинокон... слухняности!...

Стефанъ кинувсь на колѣна передь матѣрю и зложивъ на еи лонѣ свою малу, въ зеленый дашокъ прибрану голлову:

— Мамо! аяѣ на хвилю не позабувъ я, щѳ ты зробила для мене, и сердце мое терпитъ несказанї муки, коли ты такъ немилосерно дорѣкаєшь менѣ. Ты говоришь лишь о тѳмъ, що ты черезъ мою недугу вытерпѣла, а не подумавшѣ, що я несказано бѳльше вытерпѣвъ и вытерпѣти ще мушу! Коли бы ты подумала надъ тымъ, то простила-бы ты менѣ певно, и не дорѣкала неслухняностю. Я перебуду терпеливо всѣ муки,

котрї наносить менѣ мое слабе тѣло, перенесу голодъ и спрагу, двигати буду тяжкї залѣза на ногахъ, усему поддамся безъ одного словечка болю! Одного лише годѣ менѣ зрозумѣти: для чого подвоюєте вы мои страданя, чому отбираєте менѣ ще бѣльше, якъ одобрала вже минѣ немилосерна природа? Ахъ, сего одного я нѣякъ не зрозумѣю!

— И що-жь то отбираемо мы тобѣ, непонятна дитино? — поспытала Аделяйда.

— Що, моя мати? Усе! Такъ, усе! Вы жалуете менѣ свѣтла, и закрываєте мене отъ него зеленымъ дашкомъ, жалуете свѣжого воздуху и замыкаете мене передъ нимъ въ отсѣй темной вязниці, а кромѣ сего ще хочете одобрати менѣ тоє, що рѣвно конечно для житя, якъ воздухъ, рѣвно гарне и принадле, якъ свѣтло, хочете одобрати менѣ вѣру и любовь до людей! Я знаю вже все, бо нынѣ побѣля обѣду, коли вы збирались до Геслѣвъ, а я ждавъ на васъ подъ окнами великой салѣ, выслухавъ я цѣлу розмову тѣтки Віки съ моимъ дорогимъ отцемъ, розмову, котра открыла передомною цѣлу погань поглядѣвъ и засадъ нашего свѣта. Въ той хвили, коли тѣтка почала про тебе говорити, мусѣвъ я одойти, бо закликали мене ити съ тобою до Геслѣвъ. Я бачу вже теперь все ясно: вы хотите закувати мое сердце такъ, якъ закували мою ногу и зничити въ нѣмъ всякїй зарѣдъ любви до свѣта и людей. О! наколи дѣйстно такїй вашъ плянъ, то позвольте менѣ радше умерти!

И хлопецъ занѣсея голоснымъ, безнадежнымъ и полнымъ ропзукы плачемъ.

— Стефане, що се съ тобою? — почувся нагло голосъ кандидата. — Даруете, панѣ, але печаливѣсть о Стефанка, котрого плачь почувъ я, спровадила мене сюды.

— Пане Фельдгаймъ, о мой дорогой пане Фельдгаймъ! — кликнувъ хлопецъ и кинувъ на груди кандидата неначе шукаючи тамъ потѣхи и захисту.

— Выяснѣтъ менѣ, пане, — сказала Аделяйда заломуючи руки, — що сталоє съ тымъ хлопцемъ, зъ отки тая перемѣна въ его смирной, тихой вдачѣ?

— Коли мѣра переповнится, выливає по за береги, — отповѣвъ сумно кандидатъ, пригортаючи Стефана до свои

грудь. — Я прочувавъ, що такъ буде. Хлопцевъ буде незабаромъ чотырнайцять лѣтъ, а хочъ тѣлесный розвитокъ его зъупинився о кѣлька лѣтъ, то за тов духово розвинувся онъ надъ свѣй вѣкъ. Якъ кожде недуже дитя, мусявъ онъ привыкнути задалегѣдъ сидѣти въ теплѣй комнатѣ, слухати розмовы старшихъ и роздумувати надъ своимъ нещастемъ. На те звертавъ я, панѣ, неразъ вже вашу увагу. Вы, панѣ, не хотѣли менѣ вѣрити.

— Мѣй Боже! вы-жъ бажаєте все чогось неимовѣрного, неможливого, и приучаете Стефана стремѣти до неимовѣрныхъ цѣлей. Вы кладете ему въ голову теоріи свободы и самостѣйности, котрѣ доводятъ хлопця до упрямства. Не мы нѣвоощимо его жите, а вы, пане — вы, що учите его плысти прямо супротивъ филь нашего жита. Будучи самъ ѳтступникомъ шукаете вдоволеня въ тѣмъ, щобы другихъ зробити ѳтступниками не то вже великой идеѣ, але навѣтъ родичѣвъ! Не глядѣтъ на мене, пане, такимъ страшнымъ взоромъ: стрѣлы вашѣ звернутся назадъ на васъ, на васъ одного и нѣкого бѣльше!

Скѣнчила, а кандидатъ довго-довго глядѣвъ на неи. Темнѣй его очи зайшли якоюсь дивною непроглядною мракою. Мовчки, недвижимо стоявъ онъ передъ нею, держачи хлопця въ своихъ обѣймахъ; ѳтдыхъ не ворухився въ его груди; онъ стоявъ суцокѣйный наче скала, котрой зубчастѣй вершки сторчатъ наче задеревѣлѣй середъ темной ночи. Минула довга тяжка хвиля. Вкѣнци промовивъ кандидатъ лагѣднымъ, тихимъ голосомъ:

— Не буду навѣтъ зачинавъ боронитись. Тымъ менше старатись буду, панѣ, щобы ѳтчули вы тѣ раны, якѣ нанесли менѣ вашими словами. Одно и друге дотыкае мене тѣлько, мене одного, а я не маю права жадати ѳтъ васъ, панѣ, спѣвчутя въ моихъ личныхъ справахъ. Говорити буду лишь про се, що дотыкае нашего Стефана. Бѣтъ на свѣтѣ невидима благородна звязь, що лучить съ собою людей, надѣльныхъ найгарнѣйшими прикметами духа и сердца. Участникомъ сеи звязи хотѣвъ я зробити, панѣ, вашого сына. Ваша привѣтливѣсть и ласкаве принимане моихъ радъ ослѣпили мене надѣєю, що на дорожѣ, на котру я ступивъ, не доведу до роздѣлу мѣжь Стефаномъ а вами, а противно зближу его

до васъ. Вашѣ слова вывели мене зъ сеи ошибки и я ска-
завъ-бы теперь охотно: „отдаю вамъ назадъ сына“, — на-
коли-бы чловѣкъ въ его лѣтахъ и съ его розумомъ мѣгъ
ще бути предметомъ передачѣ. Та поминувши вже тоє, не
можу нынѣ вамъ, панѣ, отдати сына такимъ, якимъ дѣставъ
я его зъ вашихъ рукъ. Нынѣ не въ силѣ я вже пересвѣд-
чити Стефана, що все те, що учивъ я его, було неправдою,
а хочъ-бы и мѣгъ, не здѣлавъ-бы я сего. Лишити вамъ сына
можу кождою хвилѣ, але отдати его такимъ, якимъ взявъ
я зъ рукъ вашихъ — се вже рѣчь, котрой анѣ я, анѣ нѣхто
другій въ свѣтѣ не зможе вдѣяти.

— Лишити? — закликавъ Стефанъ, — мене лишити?
Що зробивъ я злого вамъ, пане кандидатъ, що такъ тяжко
хочете мене покарати? О, мати дорога, коли ще хочъ трохи
любишь мене, коли не хочешъ, чтобы я умеръ передъ тобою
зъ туги-жалю, то не отбирай менѣ моего дорогого учителя.

Онъ одорвався отъ кандидата и упавъ передъ матѣрю
на колѣна. Слова тѣ выкинувъ онъ зъ груди въ одной ми-
нутѣ, безъ отдыху, его томило-придавлювало немиле про-
чуте розлуки съ найдорожшимъ другомъ а трѣвѣга его про-
бывалась въ благоуючѣмъ поглядѣ очей. Грудь кандидата под-
нималась тяжело; онъ бувъ дуже зворушенный. Аделяйда
стояла довго мовчки и недвижимо; вкѣнци закрыла лице
обома руками, а коли Стефанъ взявъ ея руку и ставъ окры-
вати поцѣлуями, рука тая була мокра отъ слѣзъ. Она по-
ступила крокъ въ сторону, де стоявъ кандидатъ и вытянула
до него руку.

— За для сеи дитины... — почала, але голосъ отказавъ
ѣй послуху.

Кандидатъ зрозумѣвъ ея. Онъ взявъ ея руку и сказавъ
поважно:

— Такъ, за для сеи дитины!

Въ комнатѣ стояла торжественна тишина: чутно було
тѣлько лагѣдный плачь Стефана, котрый все ще горнувся до
ногъ своєї матери. Она подняла его и пригорнула до сердца.

— О, колибъ позволявъ менѣ Богъ стати достойною
матѣрю сеи дитины! О, мой Боже, знаю, кѣлько ще менѣ до
сего недостає — закликала она, клонячи голову неначе подъ
тягаромъ великой вины.

И вышла швидко зъ комнаты, начебъ лякалась що сказати.

— Що се? — прошептавъ мимохѣтъ кандидатъ самъ до себе и взѣръ его проводивъ гарну стать жѣнки, ажъ поки не зникла за занавѣсою дверей.

Теперь лишились они обидва; Стефанъ ѣдыхаючи глупо, кинувъ на груди своего учителя.

— Ахъ, пане Фельдгаймъ, позвольте менѣ тутъ спочати, такъ — тутъ!

Втиснувся пѣдъ рамя Фельдгайма и глядѣвъ на него сердечно и съ выразомъ безмежной любви.

— Погляньте на мене, дорогой пане Фельдгаймъ! Що съ вами дѣсь? Вамъ щось недобре, вы невеселѣ! Скажѣть менѣ, що такого? Ваше сердце бѣсь голоснѣше, якъ звичайно, ой — я знаю и розумѣю его розмову!...

Стефанъ глядѣвъ кѣлька хвиль мовчки на кандидата, а ѣттакъ ставъ дальше говорити:

— Вѣрте менѣ, пане Фельдгаймъ, що я дѣйшовъ теперь причины того, чому менѣ тутъ такъ тяжко и сумно. Я-жъ не бачу тутъ нѣкого веселого и щасливого. Не повѣрите, якъ дуже болить мене тов. Думаю часомъ, що се одинока причина моеи недуги, що грудь моя для того лишъ така слабосильна, бо каменемъ придавлюе еи вѣчно журба та печаль. Марѣйка смѣялась разъ такъ сердечно, що ажъ порвалась стяжка, котрою була оперезана; менѣ здаеся, що коли-бъ я разъ тѣлько мѣгъ засмѣятись сердечно и зъ цѣлою груди, зникла-бы вся туга моя а съ нею и томлива недуга, що оперезуе мене тѣсно своими кощавыми руками. Але се ледви чи наступить коли!

Кандидатъ глядѣвъ зворушенный на хлопця, котрый похиливъ голову неначе пѣдкошений цвѣтъ.

— Тяжкѣй вѣсьмъ намъ робишь ты замѣтъ, якнебудь и самъ може не знаешъ о тѣмъ. Помимо сего однакъ дякую Богу, що завчасу ще пригадавъ ты менѣ мѣй обовязокъ, котрый задовго заведбую. Такъ, се щира правда, що ты сказавъ!

Стефанъ говоривъ, споглядаючи сумно на ясный промѣнь сонця, що продершись крѣзь щѣлину ѣкна ѣтбивався довгою пасмугою на зеленой тапетѣ стѣны:

— Теперь заходит солнце. Альпы горят вечерным огнемъ; ахъ, якъ гарно мусить тое выглядати! коли-бъ хочъ окно моеи комнаты выходило на озеро, то мѡгъ-бы я глядѣти на горы; а тамъ не хочу йти до другои комнаты, щобы не стрѣтитись по дорожѣ съ тѣтками. А хтожь-бы не хотѣвъ выйти теперь на свѣжій воздухъ, глядѣти на чарующій виднокругъ и слухати шуму филь и повѣву вечерного вѣтру, що лагѡдно выглажувавъ зеркало озера! Марійка сидитъ теперь певно въ човнѣ а братя еи роблять веслами, а мѣсяць встае, пѡднимаеся и кидаетъ срѣбнїй струѣ свѣтла на воду; они плывуть вздовжь и поперекъ и спѣвають при блеску мѣсяця веселї пѣсни. Але они ледви чи доглянуть середь пустыхъ веселощѣвъ цѣлу красу окружаючої ихъ природы. Коли-бъ я бувъ тамъ съ ними, сидѣвъ-бы супокѡйно, мовчки и тѡлько глядѣвъ-бы и слухавъ. Ай, якъ-жежь приглядавъ бы ся я и прислухувавъ тамъ всему!

Одохнувъ глубоко и глядѣвъ уперто сумными очима въ чимъ разъ збѡльшаючюся темряву. Кандидатъ слухавъ его мовчки; вкѡнци взявъ его за руку и сказавъ голосомъ, полнымъ любви:

— Ты, мое дитя, маешъ самъ въ собѣ бѡльше, чимъ мѡгъ-бы ты на внѣ бачити. Твоя душа повна... поезїи. Хто не має еи, той перейде съ отвореными очима черезъ найкрасшї стороны землѣ и не буде нѣчого бачити. Ты можешъ въ тѣснѡй тѡй комнатѣ представити собѣ буйну красу гѡрбъ и тихїй шепѡтъ филь озера; дрожачїй ѡтблескъ свѣтла, що виднѣе тамъ на стѣнѣ, отворюе въ твоїй уявѣ пышный образъ заходу сонця. Захѡдъ сонця въ природѣ може притемнити дощева мрака, образу, що ты вытворивъ собѣ, не притемнить, не споганить нѣщо въ свѣтѣ! Отъ и нагорода, котру пѡславъ тобѣ Богъ за все твои страданя, за все муки. Суть се рождѣ, котрыми прикрасивъ ѡнъ терновый вѣнецъ на твоїй головѣ.

— Такъ, о такъ! — закликавъ Стефанъ радѡсно вытягаючи руки, — я зрозумѣвъ, и хочу носити сей вѣнецъ, поки силъ моихъ на се стане. Сежь вѣнецъ геройскїй, тая терниста авреоля осѣнила своимъ блескомъ тѡлько несказано благодатныхъ дѣлъ для людскости! О, и я хочу еи доконче мати на головѣ! Послушайте мене, пане Фельдгаймъ: вы розказу-

вали менѣ про славне лицарство Хреста, котре розбѣшлось по цѣлѣмъ свѣтѣ, щобы съ мечемъ въ рукахъ ширити вѣру Христову. Вы говорили менѣ, що зъ всего того знаменитого лицарства остала тѣлько горетка дружины, котра засновала орденъ Іоанитѣвъ. Орденъ сей плекае згадки минувшости и зберѣгае щильно тоє, що предки зросили своєю кровю. И знаєте, пане Фельдгаймъ, що коли недавно пѣдчасъ вашои неприсутности ѳтвѣдавъ насъ своякъ нашъ графъ Шорнъ, членъ сего ордена, я порѣшивъ тогды вступити до ордена Іоанитѣвъ.

— И якъ се сталося? — поспытавъ зачудованый Фельдгаймъ.

Своякъ нашъ розказувавъ тѣлько гарного про дѣла братѣвъ Іоанитѣвъ, про тоє, якъ они пѣклюются коло недужихъ, заводять больницы, якъ снѣшать поквапно всюды, де треба подати кому помѣчну руку, и якъ усе ще за мало мѣжь ними есть рукъ до працѣ. Тогды подумавъ я собѣ: и я мѣгъ-бы придатись имъ, якъ пѣдросту; а нема красшой задачѣ для чоловѣка, якъ отирати слѣзы, лагодити людске горе, особливо для того, хто, якъ я, знае самъ цѣлу ваготу его.

Кандидатъ мовчавъ зачудованый сими намѣрами Стефана, котрѣ доси зовѣсмъ ще не були ему звѣстнѣ. Але сей продовжавъ съ говѣрливостею, властивою ве смъ нервовымъ дѣтямъ:

— Хотѣвъ-бы я вамъ, пане Фельдгаймъ, ще щось сказати, коли лишь схочете мене послухати!

— Добре, говори, мое дитя!

Кандидатъ поклавъ руку на голову хлопця, на котрого лица ѳтбились знамена якогось незвычайного вдохновеня. На дворѣ смеркало, послѣднѣй лучъ сонця потягнувъ ихъ обохъ до бѣна. Тутъ сѣли они супротивъ себе а Стефанъ глядѣвъ жаднымъ взоромъ въ приближающуся темряву ночи.

— Графъ Шорнъ привѣзъ менѣ такожь кусникъ дактилевого хлѣба, котрый печуть монахи на синайскѣй горѣ. О, пане Фельдгаймъ, вы не въ силѣ ѳтчути тоє вражене, якогѣ дѣзнавъ я, коли взявъ въ руки сей хлѣбъ. Въ моѣй уявѣ побачивъ я тихій, супокѣйный монастырь на пустѣй, безцвѣтнѣй, спаленѣй ѳтъ сонця площинѣ, а надъ нимъ стрѣмкѣй зовѣсмъ лисѣй верхъ сповитои хмарами скалы, бо

мѣсте тое, на котрѣмъ горѣвъ огонь Господній, мусять по вѣкъ зберегати хмары! Я побачивъ въ монастыри супокѣйныхъ, убогихъ, молячихся монахѣвъ! Я бачивъ, якъ пекли они хлѣбъ зъ овочѣвъ, выдертыхъ на силу зъ спаленой спеками землѣ и якъ дѣлили его лагѣдными руками мѣжь бѣдныхъ и нещасливыхъ! И зновъ бачивъ я ихъ, якъ ишли босыми ногами по пекучѣмъ пѣску, щобы занести послѣдну потѣху умирающимъ ѡтъ лютой пошести, и тогда поспытавъ я себе: яку ѡплату мають тѣ люде за все свои труды, за жертву цѣлого житя? що привело ихъ тутъ, що приневолило до сеи бѣдной, людми и Богомъ забутой землѣ, що велѣло имъ осѣсти тутъ на непривѣтнѣмъ хребтѣ горы синайской середь ѡтвѣчной тишины? и на все тѣ питаня одержавъ я одну лашь ѡтповѣдь: Любовь! любовь Бога и людей! Она була для нихъ причиною и нагородою! Яка жь горяча-велика мусить бути тая любовь! И тогда, тогда почувся я дуже щасливымъ спѣзнавши, що така любовь есть на свѣтѣ и що я можу ѡтчувати еи въ моѣй душѣ. И тогда порѣшивъ я, пане Фельдгаймѣ, стати Іоанитомъ!

Кандидатъ отворивъ рамена и пригорнувъ Стефана до своей груди.

— Стефане, моѣ Стефане! — закликавъ ѡнъ, притискаючи свои уста до устъ дитины. — Се не есть побожнѣсть дитины, се побожнѣсть поэта! Будь же-жь супокѣйне, ты муками пригнетене дитя: ты одолѣешь все — все, твои муки, твоихъ ворогѣвъ и себе самого!

VI.

Вже зорѣло, а Аделяйда сидѣла все ще въ своѣй комнатѣ при столѣ и ѡтчитувала свѣжо написане письмо. Письмо було таке:

— Моѣ Егонъ! И зновъ будешь гнѣватись на мене, однакъ гнѣвъ твоѣ буде несправедливый. Нынѣ силувалась я зрѣбити все, щобы тѣлько ѡтдалити кандидата, але все мой стараня розбилися на упряметвѣ моего сына. Ахъ, прости менѣ, прости, що за для него не выповнила я твоего бажаня! Тая дитина попала въ таку розпуку, дѣзнавшись, що мусить

розлучитесь съ кандидатомъ, що не мала я сердца, довести рѣчь до кѣнця. Дитина тая мае такъ мало веселошѣвъ въ своимъ житю... чи-жь маю ѡтбирати ему и тую послѣдну крыхту? Нѣ! А кромѣ сего хотѣла-бы я показатись достойною матѣрю дитины, котра укрывае въ слабѣмъ тѣлѣ велику, ангельску душу. Я сповняла доси тѣлько въ половинѣ обовязки мои взглядомъ сего хлопця а нынѣ дѣзналась я, що ѡнъ спѣзнавъ вже тое и ѡтчувъ глубоко. Ты не знаешь, мѣй друже, а перо мое за слабе, щобы описати, що дѣсь чоловікови тогды, коли око дитины звернесь супротивъ нему съ гѣркимъ замѣтомъ, а чоловікъ мусить признати, що замѣтъ сеѣй вповнѣ оправданий.

Ахъ, така дитина — то жива наша совѣсть! Я не корюсь передъ нѣкимъ зъ тыхъ, що окружають мене. Тѣтки зношу я съ надлюдскою терпеливостею; я сповнила вже одинокую цѣль мого — ахъ, якъ тяжко приходится тое высказати! — мужа, я дала ему сына, а тое, що тобѣ даю, мою любовь, сего не краду я ему, бо ты и передъ тымъ бувъ паномъ мого сердца, и ѡнъ знавъ ачейже о тѣмъ, що оно нѣколи не буде до него належати. Передъ однимъ сыномъ моимъ мушу я съ соромомъ спускати очи, ѡнъ одинъ мае право до цѣлои моеи любви, до неподѣленой печаливости, а ты, ты мѣй найдорожшій ѡтбираешь ему тое право.

Лучаються хвилѣ, въ котрыхъ здаесь менѣ, що повинна я зовсѣмъ ѡтдатись выхованю сеи дитины и въ материньскѣмъ щастю утопити все горе мого житя, весь жаль за знѣвоцеными бажанями молодости и любви, незабаромъ однакъ спѣзнаю я, що щасте матери не дѣстаеь кому будь безъ заслуги и що тѣлько тая въ цѣлѣй повни може его ѡтчувати, котра найвѣрнѣйше, найсумлѣннѣйше выповнила все обовязки жѣнки и матери! Я прочуваю тѣлько все солодошѣ сего блаженного, великого чувства, однакъ не можу сказати, що я заслужила собѣ на нихъ. Тогды навѣтъ, коли сиджу я при постели Стефанка, гадки мои кружають коло тебе и коли въ такѣй хвили гляне ѡнъ на мене и поспытае, чому все я така сумна, чому не усмѣхнуся до него такъ, якъ усмѣхаются другіи матерѣ до своихъ дѣточокъ — тогды, о тогды, мѣй Егонъ, вся кровь моя бѣе менѣ до головы и тогды волѣла бы я каждой хвилѣ запастись пѣдъ землю! Тогды кидаюсь

передъ нимъ на колѣна а передъ моими очима стае страшна гадка: а ну-жь дитина тая замкне на вѣки оченята а я откажу ѣй послѣдному уемѣху матерной любви, а все зъ туги за поцѣлуями мого любовника! Бо и якже-жь посмѣла бы я розпалеными жаромъ проступной любви устами дѣткнутись чола моеи дитины? Ахъ, Егонъ, мѣй дорогій Егонъ, терпеливый чоловіче, що ждешъ на мене ѣтъ пятнайцяти лѣтъ, прости — прости менѣ тѣй слова; однакъ въ подобныхъ хвиляхъ жалую я, що вдерся ты въ житя мое съ неодолимою силою любви, що напоивъ ты мене пристрастнымъ чутемъ, котре ѣтбирае менѣ послѣдный проблескъ щастя середъ выповнюваня моихъ обовязкѣвъ! Я паленѣти мушу не тѣлько передъ моимъ сыномъ, але и передъ чоловікомъ, котрому ѣтдала я его виховане. Сей чоловікъ соромить мене щоденно своєю печаливостею о Стефанка, печаливостею, котра есть моимъ святымъ обовязкомъ и въ котрѣй я — мати, даюеь выпередити чужому! Ахъ, у мене лучаються страшнѣй хвилѣ, котрѣй роздирають и кровавлять мое бѣдне сердце и ты, мѣй друже, не повиненъ ѣтъ мене жадати такъ далеководной жертвы, щобы я зовсѣмъ вже мала занедбати мое бѣдне дитя. Се неблагородно зъ твоєи стороны! Кѣлько разѣвъ занедбаю я Стефана, тѣлько разѣвъ перестаю тебе любити. Причина сего проста: кѣлько разѣвъ стане мѣжь мною а моимъ сыномъ впливъ твоєи любви, тѣлько разѣвъ уважаю я ви чимеь такимъ, чога беречись менѣ треба, що есть для мене обидою-грѣхомъ. Нема бо на свѣтѣ тѣснѣйшой звязи, якъ мѣжь матѣрю а дитиною. И коли ты борешся съ моєю рѣдною дитиною о перше мѣще въ моимъ сердцю, то вѣри менѣ, що вкѣнци таки дитя мое остане витяземъ, хочъбы мало тоє бѣдне мое сердце на куснѣ розпастиь! И для того не жадай ѣтъ мене ѣтдаленя чоловіка, котрый дае Стефанови тоє, чога я зъ твоєи причины ему дати не можу, котрый дае и менѣ можнѣсть думати о тобѣ, бо чи могла-бы я свѣободно ѣтдаватись такимъ думкамъ, коли-бъ не була пересвѣдчена, що Стефанъ знаходиться въ такихъ добрыхъ рукахъ. Справдѣ, мѣй Егонъ, ты кривдишь себе самого, выступаючи противъ сему чоловікови. А при тѣмъ не знаю я справдѣ, що выкликало у тебе таку зависть супротивъ него! Причиною сего не може бути тоє, що я его по-

важаю, бо бѣльше нѣяке чувство, клянусь передъ тобою, не лучить мене съ тымъ чоловѣкомъ. Наколи-бъ такъ було, а певно не говорила бы о нѣмъ нѣчого передъ тобою, а тымъ менше вычисляла бы все его найкрасшѣ прикметы! Въ души, що ѳдана тобѣ лишь одному, стоить образъ твоѣ ясный и чистый, се присягаю я тобѣ“, — при словѣ „присягаю“ задрожала чогось рука Аделяйды, — „не можешь завидувати ему нѣчого, бо я гляджу на него спокойно и по-важно, якъ глядитея на образъ святого въ церкви.“

Скѣнчила, а взбръ ея зъупинився зновъ при словѣ „присягаю.“ Цѣла струя крови ударила на ея лице, ѳй здалось, що хтось поделухуе, поглядяе ея; оглянулася и пересвѣдчилась, що сидѣла тутъ сама одна безъ свѣдѣковъ. Безъ сорому написала она цѣлый листъ, въ котромъ кожда стрѣчка ѳтдыхала вѣроломствомъ жѣнки, але не могла повздержатись, щобы не запаленѣти на саму гадку зрады любовника. Ея совѣсть домагалась доконче, щобы прикрасити тую неправу звязъ позоромъ вѣрности, оправдати зъобиджену пристрасть другою великою и неодолимою пристрастеею. Чи-жь могла остинути такъ скоро тая слѣпа пристрасть, котрой не могли притушити обовязки жѣнки, чи мала бы она вже теперъ уступити мѣсце другому чувству? Она задрожала инстинктивно по дѣла напоромъ такого прочутя. Ще разъ прочитала тое мѣсце, нѣ, она могла, она повинна була такъ написати, се лишь злый духъ ночи наславъ на неи сей дивный сумнѣвъ. Щобы вынагородити всю кривду, якои дѣзнавъ ея любый зъ причины сего сумнѣву, дописала она до листу цѣлый рядъ стрѣчокъ, полный найнѣжнѣйшой запоруки вѣчно неувыдаемой любви. Справилась съ тымъ скоро и покванно; ѳй здалось неприродною рѣчею нынѣ доперва вневняти его о томъ, о чѣмъ знае ѳнъ добре ѳтъ толькы уже лѣтъ. Довго держала розкрыте письмо и глядѣла въ него съ глубокою задумою. Голова ея почивала на одной руцѣ; другою рукою розплѣтала механично буйне кучеряве волосе. Въ томъ продерся наразъ зза темныхъ хмаръ лучъ поранного свѣтла и упавъ на записанный дробно папѣръ; Аделяйда скочила, хватила судорожно за письмо, зложила его покванно и зложила въ коверту: она не могла дивитись на тое письмо при блеску денного свѣтла. Запечатавши листъ поклала адресу

„Графови Егонови Шорнъ, почетному лицареву ордену Іоанитѣвъ и пр.“ Опѣсля згасила свѣтло, замкнула столикъ и почала розбѣратись, щобы ще хочь кѣлька годинъ ѳтпочати въ постели. Розбѣраючись поглянула случайно въ велике зеркало; якнебудь часто бачила она чудовый образъ свѣй въ зеркалѣ, то при зворушеню, що свѣжо потрясло еи душею, здався їй нынѣ образъ сей подвѣйно принаднымъ.

Неначе струя стопленого золота сплывало еи волосе на алабастровѣ рамена и спиралось бухастыми филиями на чудово выточенѣй груди. Хиба бы нѣколи не бачила яке вражене выкликуе пышна жѣноча краса, коли-бы нынѣ не поддалась чарамъ, плывучимъ зъ еи власного образу! Она згорнула все филѣ своего буйного волоса въ руки и важила руками ихъ тяжѣсть. Кѣлько-жь миліонѣвъ сихъ мягонькихъ ниточокъ, легонькихъ якъ волокно непряденого шовку, мусѣло складатись на тую золотисту струю! За таке волосе понесла бы Италіанка або Французка радо всяку найбѣльшу жертву; якъ дорогоцѣнною отже мусѣла бути голова, котру природа надѣлила такимъ богатимъ даромъ! А тѣ великѣ, довгими золотыми рѣсницями таемничо прислоненѣ очи съ розкѣшными легко филиючими бровами! А тое нѣжне клясичне лице! Выкрутилась въ бѣкъ, о скѣлько лишь могла, щобы зъ профилю побачити себе въ зеркалѣ, не помогло — взяла до помочи ще друге ручне зеркальце и окружилась зеркалами зѣ всехъ бокѣвъ. Чому-жь бы не вѣльно було їй тутъ на самотѣ, безъ свѣдкѣвъ приглядатись своѣй красѣ и любоватись нею? Она любовалась собою такъ, якъ любуємось инодѣ якоюсь дорогою прикрасою, котрон не можна ужити за-для неѣтповѣднои поры и тѣшимось вже напередѣ, що коли настане пригѣдна хвиля, буде она стояти готовою на нашѣ услуги. Коли-бъ въ якѣй галеріи образѣвъ подыбала она подѣбный собѣ портретъ, то певно зъупинилась-бы довше коло него и приглядалась бы ему съ великимъ вдоволенемъ. Для чого-жь бы нынѣ не мала тѣшитися, що портретомъ тымъ есть еи власне обличѣ? Приглядаючись своему образови дала Аделайда всю волю своимъ думкамъ и не спиняла ихъ смѣлого полету. Они нашептували їй що разъ то бѣльше приманчивѣй рѣчи. „Коли-бъ ты уродилась була въ Франціи“, — говорили они — „не була-бъ ты мусѣла ити

за старого, чтобы батька ратувати отъ погибели, ты зробила бы была свѣтлу — велику партію, стала бы притягающимъ осередкомъ въ товарискомъ житію всѣхъ гарныхъ и знаменитыхъ мужчинъ, котрѣ при блеску твоєи красы забули-бы про все друге на свѣтѣ. Тебе звали-бы всѣ найгарнѣйшою жѣнкою въ цѣлѣй Франціи. Ахъ, що за царскій титулъ: зватись найгарнѣйшою женщиною въ цѣлѣмъ краю!“

Она откинула однимъ рухомъ головы усе волосе позадь себе, такъ що чоло еи засіяло цѣлымъ блескомъ своєи красы. Такъ, се було чоло якъ разъ пѣдъ царскій вѣнецъ! Она однакъ не мала вѣнца; отворила скриньочку и выняла зъ неи діамантовый нашійникъ, стару родинну памятку Сальтенѣвъ. Мѣсто на шию, вложила его на голову наче корону. Шия еи не потребувала нѣякои прикрасы, протвѣнно шкода булобы каждой ямочки, прикритои золотомъ. Входяче ранѣшне сонце отлилось золотымъ блескомъ отъ дорогоценныхъ бисерѣвъ нашійника. его лучѣ розбились на сотки блискучихъ промѣнцѣвъ и сплелись въ сіяющей вѣнецъ вкругъ головы, котра зовѣмъ не потребувала имъ завидувати блеску. Якъ же пышно ясніла тая голова въ тѣмъ сяєвѣ, на котрый зложилось сонце и дорогіи жемчуги! Усе мѣнилось въ тѣмъ чудовѣмъ блеску, усе складалось на одинъ фантастичный неземскій образъ. А въ образѣ тѣмъ миготѣли жемчуги: очи, волосе Аделайды! О, коли-бъ тѣлько хотѣла, то ще и теперь могла бы всѣхъ и все очарувати; баронова Сальтенъ-Гермердорфъ здумѣла бы ще и нынѣ одограти першу ролю на всѣхъ наибѣльшихъ дворахъ Европы. Краса має все свои права, а отъ чого-жъ дала ѣй природа тую чудову стать, тѣ сіяющей зѣрницѣ? Еи болѣло дуже, що вся сила почивающая въ еи красѣ, сила, що може дати чоловікови найвыше щасте въ свѣтѣ, лежала доси у неи безъ хѣсна, безъ ужитку. Творы рукъ людскихъ дають на прилюдній выставки, де подивляють ихъ миліоны очей, а найкрасшій творъ природы мусить бути власностею одного тѣлько чоловіка; а коли сему одному захочешъ замкнути его передъ свѣтомъ, мусить звязнути передъ часомъ. Бездушный образъ зъ полотна або зъ камѣня не отчуває тыхъ впечатлѣнь, якѣ робить на людей, а образъ чоловіка сотвореный природою, живой, теплый, свѣдомый себе, може отчувати и подѣляти тую роскошь, якои

дбзнають другї люде на самъ видъ его. Се рѣчь зовѣмъ природна, нема въ тѣмъ нѣ грѣху, нѣ якои будь провини.

Такъ филозофовала молода жѣнка причарована своимъ власнымъ видомъ, а еи буйна уява выкликала передъ еи очи щоразъ то новї образы. Она бачила себе мученицею и жертвою, зложеною на престолѣ родинныхъ а передовѣмъ материнскихъ обовязкѣвъ. Жертва тая здалась їй въ тѣй хвили такъ безконечною, що нѣякій мужъ и нѣяке дитя не могли еи вынагородити. Она не була бы навѣтъ спосѣбною до подбной жертвы, наколибъ не додавала она їй принады въ очахъ одного чоловѣка, передъ котрымъ хотѣла безпрорывно окружатись нимбомъ неземскои красоты. Чоловѣкомъ тымъ бувъ Егонъ! При его боцѣ хотѣла она сяти и ослѣплювати цѣлый свѣтъ мушинъ; се-жь бувъ чоловѣкъ великого свѣта, занимающій високе становище, котре радо хотѣла бы съ нимъ подѣлити. Съ нимъ ѳтбувала бы охотно далекій подорожѣ на вехѣдъ, понесла-бы далеко по за границѣ Европы славу своєї красоты -- ахъ! яке жъ бы було се жите! Чому-жь сей такъ горячо люблений чоловѣкъ бувъ молодшимъ сыномъ и не мавъ маѣтку; чому-жь не позволило се Аделяйдѣ выйти за него и приневолило еи одружитись съ старымъ Сальте-номъ? Чому и длячого мала она теперъ зносити терпеливо наслѣдки сеї страшнои судьбы? Чому-жь бы не мала показатись передъ ширшиимъ свѣтомъ; полынути до ѳтчины, на двѣръ любого серцю? Не вже-жь бы проступкомъ було завитати по довгѣй неприсутности въ своѣмъ рѣднѣмъ мѣстѣ межи своими знакомыми? Нѣ, зовѣмъ нѣ, ще нинѣ поговорить съ барономъ; Стефаномъ опѣкуеъ дуже старанно кандидатъ; то и не буде нѣкому дивнымъ, наколи мати полишить на кѣлька днѣвъ дитину, щобы ѳтвѣдати свою ѳтчину. Чи жъ мае она все мати самї обовязки безъ нѣякихъ правъ?...

Аделяйда ѳтдыхала поквашно, золотї филѣ еи кучерѣвъ пѣднимались и спадали бlyскучою каскадою на выточену молодечу грудь, жемчуги сияли дивнымъ свѣтломъ, а мѣжъ листами розложеного на столѣ роману Димаса почало щось шелестѣти. Здавалось, що се малї свавѣльнї чортики вылѣзають зъ ѳттамъ, щобы завести веселый танецъ на золотыхъ промѣняхъ, що окружали голову надземскои красоты. Серце молодой жѣнки билось такъ голосно, наче приближався

до неї самъ сатана-куситель. И дѣйстно було такъ; наибольшимъ и найнебезпечнѣйшимъ сатаню-кусителемъ естъ для каждой жѣнки еи власне — зеркало; сежъ орудіе, котрымъ Мефистофель пробивъ дорогу Фавстови!

Втѣмъ наразъ — що се такого? Чи не стукавъ хто? Вся кровь ударила вѣ до головы, була доперва пята година. Нѣ — вѣ лише здалося такъ. Еи перелякала власна совѣсть! Але нѣ, минула хвиля и зновъ щось застукало до дверей; симъ разомъ не могло бути нѣякого сумнѣву. Аделяйда ѓт-скочила ѓтъ зеркала, такъ якъ-бы стоячій за дверми чоловѣкъ мѣгъ видѣти, що она стояла передъ нимъ.

— Що тамъ? — поспытала и почала дрожащими руками здѣймать нашійникъ зъ головы. Але даромъ сидувалась она, жемчуги обкрутились сильно волосемъ и годѣ було ѓтлучити ихъ ѓтъ головы.

— Вельможна панѣ — почувся голосъ зза дверей, — панѣ кандидатъ просить васъ до почивальнѣ молодого пана, котрый занедужавъ небезпечно.

— Стефанъ, милсерный Боже! — закликала Аделяйда. — Такъ, я приѣду, приѣжу сейчасъ! — Щобы хочъ можна було зняти скоро сей проклятый нашійникъ: на нѣмъ вытиснувъ весь соромъ сеи хвилѣ незатертѣ слѣды! Вѣсть о недузѣ Стефана розлилась наче огниста струя по срѣблѣ-золотѣ и жемчугахъ, и покрыла все, що доси сияло и блестяло якоюсь темною мракою. Чортики роману Діамаса утекли переляканѣ назадъ мѣжъ листки книжки. Аделяйда вырвала судорожно нашійникъ разомъ съ волосемъ и кинула его не-наче тяжке олово до скринки. Все нѣчний мрѣѣ, съ цѣлою роскошею принадныхъ образѣвъ розвѣялись въ одной хвилѣ а пробудилось за тое нѣжне чутливе сердце матери. Незнаючи сама, що робить, звязала Аделяйда обома руками все свое волосе въ одинъ грубый узолъ и накінула на него бѣлый очѣпокъ. Она боялась глянути въ зеркало, такъ якъ боимось глянути въ лице чоловѣкови, котрого соромимось, а она соромилась сама себе и не могла теперъ сама собѣ глянути въ очи.

Не минула одна хвиля а Аделяйда убралась зовѣмъ въ звычайну ранѣшну одѣжъ и сѣвшила по сходахъ до ко-

мнаты Стефана. Хлопец лежавъ въ страшнѣйшій горячцѣ съ замкненными очима и спалеными губами, а коло его постели стоявъ неутомимый сторожь, кандидатъ.

— Моя дитино, любя моя дитино — закликала Аделяйда — що съ тобою ?

— Черезъ цѣлу нѣчь болѣла вже его голова, а на нещасте не хотѣвъ онъ мене збудити, — сказавъ кандидатъ. — Коли я пробудився, сидѣвъ онъ на постели и слабымъ тихимъ голосомъ почавъ просити, чтобы подати ему воды, такъ дуже высохло було ему горло. Я загрѣвъ сейчасъ воды съ цукромъ, по котрѣй стало ему троха лекше. Оттакъ поспавъ я по лѣкаря и по васъ, ласкава панѣ.

— Матѣнко! — прошептавъ Стефанъ середъ горячки и хвативъ Аделяйду за руку.

— Сердечне дитя мое! — закликала Аделяйда пригортаючи хлопча до себе. — Чому ждавъ ты такъ довго, чому не збудивъ ты скорше пана кандидата, коли почувся такимъ недужимъ ?

— Бо знавъ я, що онъ збудивъ бы сейчасъ и тебе, а я не хотѣвъ сего — отповѣвъ Стефанъ тяжко отдыхаючи. — Ты вчера поздно поклялася спати; я чувъ, якъ ходила ты довго по комнатѣ и бажавъ длятого, чтобы ты выпочала спокѣйно.

Аделяйду прошибло неначе громомъ. Цѣлѣсеньку нѣчь боролась дитина съ тяжкимъ бодемъ, чтобы не прорывати мнимого ену любви матери; а въ ту саме хвилю, коли тая дитина середъ жару горячки выжидала даромъ отъ години до години краплѣ воды, мати писала листъ до своего любовника, а коли мука недужои дитины доходила до найвысшой степени, мати вилѣтала жемчуги въ свое волосе. Коли дитина придавлювала природный дитинячій окликъ болю, она порѣшила лишити еи на кѣлька недѣль або навѣтъ на кѣлька мѣсяцѣвъ! Може бути, що отъ тыхъ кѣлькохъ годинъ залежало жите дитины, може бути, що помѣчь пріишла за поздно и дитина тая умре за для сеи великои, безмежної любви, умре длятого, що не прорвала ѣй грѣшныхъ думокъ проступныхъ мрѣй! Мовчки упала Аделяйда передъ постелею и сховала лице въ подушкахъ Стефана; зъ еи груди вырвалась горяча молитва: „не тую кару, Боже, не тую кару.“ Не була се вже найкрасша жѣнка и любовница найкрасшого

льва салонѣвъ, була се тѣлько мати перелякана, дрожача мати, котра бажала въ тѣй хвили вымолити у Бога за цѣну своего щастя, любви и всѣхъ розкѣшныхъ мрѣй, жите своѣй дитинѣ.

Кандидатъ стоявъ якъ завсѣгды мовчки, недвижимо; бнѣ бачивъ, що въ серцю Аделяйды ѳтбуваець якась страшна борба. Онѣ бачивъ, якъ она мучилась и терпѣла; слѣдивъ еи глубоки зѣтхненя; бачивъ, якъ наборзѣ звязане еи волосе розсыпалось и розплылось пѣдъ бѣлымъ очѣпкомъ.

Вкѣнци пѣдняла Аделяйда, стоячи все ще на колѣнахъ, голову и обернулась до кандидата.

— Пане Фельдгаймъ — проговорила лагѣдно; — чи простили вы менѣ тоє, о що вчера я васъ просила?

— Я зробивъ се вже вчера, — була супокѣйна, майже зимна ѳтповѣдь.

— Не для мене, а задля дитини просила я васъ о тоє. О пане Фельдгаймъ, я тяжко провинилась передъ вами, Якъ тяжко ѳтчуваю я се въ тѣй страшнѣй годинѣ, и на всю величь мого нещастя заклинаю васъ, простѣть менѣ зовсѣмъ, безвзглядно и такъ великодушно, якъ вы се тѣлько умѣете!

Взяла его тверду руку въ свои мягки оксамитнѣ ручки а на великихъ еи зѣрницахъ засіяли срѣбнѣ слезы.

— Ласкава панѣ, прошу васъ! — боронився сей твердый чоловѣкъ и здавалось, що его перелякала тая нагла змѣна. — Якъ можете вы задля такой дрѣбницѣ такъ богато робити заходѣвъ?

Аделяйда глянула на него зачудованз; сердце еи заскимѣло ѳтъ великого болю, румянець сорому розлився на еи лици. Она звернулась зновъ до Стефана:

— Любе мое дитятко; — говорила она до него, — кого-жь менѣ бѣльше треба при тобѣ?

Въ тѣй хвили дѣткнувсь хтось легко еи руки. Оглянулаась и побачила за собою своего мужа. Пѣднялась гордо и ѳтступила на бѣгъ, чтобы припустити его ближе постели.

— Що съ тобою, мѣй сыну, я чувъ, що ты хорый? — поспытавъ старецъ и положивъ свою тяжку дрожачу руку на чоло хлопця.

Стефанъ на силу усмѣхнувся.

— О, нѣчого нема тутъ страшного, мѣй отче любый,

не стоять и думать о томъ. Не лякайтесь, мой батеньку дорогой, наколи-бъ дѣйстно було зле зѳ мною, не укрывавъ бы я певно сего передъ вами!

— Богъ бы такъ давъ! — сказавъ баронъ трохи заспокоившись. — Я дуже перелякався, почувши, що мати вже встала и зѳшла до тебе! Але менѣ здавсь, що тебе дуже мучить горячка; ѳтъ тебе просто пече жаромъ!

— Панъ кандидатъ накрывъ мене дуже тепло, — говоривъ Стефанъ. — Се буде певно простуженый нежить, котрый выкликавъ легоньку горячку, и бѳльше нѣчого! Положѣтся назадъ спати, любый отче, зробѣть тое для мене! Адже-жъ доперва пята година; я лякаюсь про ваше здоровле. Про мене будѣте зовсѣмъ спокѳйный; полежу кѳлька днѣвъ въ постели. Тогда вже будете додержувати менѣ товариства, будемо грати въ шахи и вы розкажете менѣ деякѳ подѳи зѳ своего жита. Яке-жъ гарно умѣете розказувати про вашу молодѳсть, про дитинный лѣта. Я дуже радо буду васъ слухати, а теперъ идѣть ѳтпочити, дорогой отче, идѣть скорше, прошу васъ о тое!

— Здѣлаю тое для тебе, мой хлопче, — сказавъ баронъ, — ты знавшь, що я все зрѳблю для тебе! Неправда-жъ, дорога Аделяйдо, — додавъ звертаючись до жѣнки, — що велишь покликати мене, коли бы Стефанкови, не дай Боже, гѳрше стало?

— Розумѣсь! — ѳтповѣла.

Баронъ пѳднявся зѳ крѣсла.

— А поцѣлуй, мой отче? — попросивъ Стефанъ, и коли старецъ зѳгнувся надъ нимъ, почуло дитя, що ѳтдыхавъ ѳнъ тяжко и боязно, и зновъ силувалося смѣятись, моргало очима и давало знаки рукою, доки батько не выйшовъ зѳ комнаты. Тогда упавъ Стефанъ зновъ на подушки и здавалось, що филъ горячки, здержуванѳ на силу волею дитины, розлились теперъ наново по цѣлѳмъ еи организмѣ. Замкнувъ очи и зѳ пѳдъ повѣкъ сплывала слеза одна за другою.

— Стефане, ты плачешь? — поспытавъ кандидатъ.

— Охъ, тяжко, дуже тяжко було бы менѣ умирати, жаль менѣ дуже мого ѳтця, — прошептавъ Стефанъ наче крѳзь сонъ.

— Стефане, — проговорила Аделяйда, — що се за гадки?

— Бѣдный мѡй батько! — говоривъ онъ дальше, мовъ не чуючи нѣчого.

— Дитя мое любе, чи тѡлько за батькомъ жалуешь, а про матѣрь и не спогадаешъ? — поспытала Аделяйда съ дорѣвкяющимъ поглядомъ.

— Мати, мати! — повтарявъ Стефанъ безъ тямки механично; онъ не мѡгъ вже зѡбрати думокъ, его розбирала чимъ разъ сильнѣйша горячка.

Аделяйда и кандидатъ сидѣли мовчки. Аделяйда глядѣла недвижимо передъ себе.

— То добре, то дуже добре, що сиджу я тутъ при постели моєи дитины. Щобы було тогды, коли бы я вертаючись зъ пышнаго, шумнаго балю одержала вѣсть про несподѣвану єи недугу, мусѣла вхати день и нѡчь середъ смертельной трѣвоги, щобы чимъ скорше тутъ надоспѣти, а вкѡнци може бы знайшла... ахъ, якъ се добре, дуже добре, що сиджу я при тѡй постели, — повторила зновъ Аделяйда, о очи єи засвѣтили якимь лагѡднымъ поглядомъ, котрый Богъ тѡлько мѡгъ порозумѣти.

Але и кандидатъ порозумѣвъ сей поглядъ. Онъ же-же бувъ такъ гарный, якъ поглядъ Мадонны, котра молится надъ тѣломъ свого розпятого сына. Кандидатъ бачивъ, що она молилась, а сердце его отворилось для неї въ имя предвѣчнаго милосердія!

И зновъ упавъ внизъ єи взѡръ и мимохѡтъ поглянула она въ звернене до неї лице кандидата, и зновъ розлився румянецъ на єи блѣдѡмъ лицѣ.

Жадне зъ нихъ не вымовило слова; Стефанъ спавъ несупокѡйно. Они боялись глянути на себе, а въ тѡй боязни лежавъ дивный якійсь несупокѡй, котрый вытворивъ мѣжь ними атмосферу тяжку и такъ горячу, якъ горячими були въ тѡй хвили всѣ нервы недужої дитины.

Тишину тую перервавъ входячій лѣкаръ; его голосне поздоровлене збудило Стефана.

— Цѣть.. не будѣть батька, онъ недужій, — прошептавъ хлопецъ и запавъ зновъ въ помороку.

Оглянувши хлопця сконстатувавъ лѣкаръ легку дитинячу недугу. Небезпеченьства не було нѣякого. Аделяйда одотхнула лекше.

— Дякую тобѣ, Боже, за тую осторогу; буду тямити еи до смерти.

VII.

День, котрый принѣсь съ недугою Стефана тѣлько тревоги Сальтенамъ, не бувъ и для Геслѣвъ такъ веселымъ, якъ они сего надѣялись. Генрикъ, сей горячо выжиданий сынъ, сей первородный, до котрого рвались сердца родичѣвъ, дѣда и бабки съ такою горячою любовію, сей Генрикъ не вернувъ такимъ, якимъ надѣялись его побачити. Бувъ се чоловікъ неначе вытесаний зъ одного дуба, сильно збудований, здоровый, а при тѣмъ бувъ се найпривѣтливѣйшій молодець, справдѣшна гордѣсть матери, була се найспособнѣйша голова, котрою гордився бы кождый отецъ, але не бувъ онъ тымъ, чимъ хотѣли бачити его родичѣ — не бувъ Швайцаромъ! Инакше не могло бути. Панъ Геслі высланий бувъ передъ двайцяти роками, коли отецъ его самъ ще управлявъ фабрикою, въ характерѣ швайцарского конзуля до Бразиліи и тамъ одружився съ своею теперѣшною жѣнкою, донькою богатого плятатора зъ Ріо-Жанейро. Оженившись не мѣгъ онъ задля неохоты жѣнки прожити дальше въ Бразиліи и перенѣся въ тѣмъ самѣмъ характерѣ до Нью-Йорку.

Генрикъ уродився въ Нью-Йорку такъ якъ все дѣти Геслѣвъ, але яко найстаршій сынъ провѣвъ онъ тамъ, найважнѣйшій лѣта въ розвитку дитини, позаякъ Геслі остававъ на посадѣ конзуля въ Нью-Йорку такъ довго, ажъ поки батько его приневоленный старостею не ѳтдавъ ему заряду цѣлой фабрики въ Цуриху. Доперва тогды зложивъ онъ свѣй урядъ и вернувъ до ѳтчины.

Генрикъ показувавъ вже змалку замиловане до будѣвництва и механики, и розпочавъ въ тѣмъ направленю дуже успѣшно науки; панъ Геслі не уважавъ ѳтповѣднымъ ѳтривати его ѳтъ наукъ и длятого не забравъ его съ собою до Швайцаріи. Неоднѣй родичѣ мусять высылати своихъ сынѣвъ въ далекій свѣтъ на науку, то-жъ не було въ тѣмъ нѣчого

дивного, що и Геслі полишили свого Генрика тамъ, де могли его безпечно умѣстити у звѣстнаго честнаго фабриканта машинъ. Зъ ѳтамъ мавъ ѳнъ по двоухъ лѣтахъ поѣхати на практику въ своимъ заводъ до Англіи, а ѳтакъ вернутись до рѣднои Швайцаріи. Такъ и сталося. Англія прицала дуже до внодобы молодому техникowi; ѳнъ мавъ тамъ нагоду приглянутись и навчитись богато цѣкавыхъ и незвычайныхъ рѣчей, то-жь протягавъ зъ мѣсяця на мѣсяць свѳй поворотъ и провѣвъ такимъ способомъ въ Англіи цѣлй два роки. Вкѳнци вкучилося тоє родичамъ; они завѳзвали рѣшучо Генрика до поворота, ѳнъ послухавъ сего приказу, якнебудъ не дуже охотно. Передъ тымъ однакъ намовивъ ѳнъ ѳтця, щобы рѣшився на выконане давно вже обдуманого плану розширення фабрики. — „Батьку“, — писавъ ѳнъ, — „позволь менѣ свободно дѣлати, дай менѣ широку волю въ выконаню нашихъ плянѳвъ що до фабрики, бо инакше прийдєсь менѣ заплѣснѣти середъ вашихъ маломѣйскихъ крамарскихъ ѳтносинъ и не будєшь мавъ нѣякои потѣхи зъ свого сына.“ Такъ писавъ ѳнъ до батька. Батько выпѳмнувъ ему строго тй неѳповѣднй слова, однакъ вкѳнци рѣшився ѳтдати ему переведєне розширення фабрики, наколи выдержитъ передъ нимъ по поворотѣ строгій и докладный испытъ.

Панъ Геслі не прочувавъ навѣтъ, що слова сего письма були ключемъ до цѣлои истоты Генрика. Уроджений и вихованный въ Америцѣ, привыкши до того глядѣти на богатства Англіи, набравъ сей молодой чоловѣкъ якоись — не чванливости, бо на тоє бувъ ѳнъ надто благородный, — а охоты жити на велику скалю. Для него була Америка ѳтчиною, Швайцарія — чужиною. Любувався ѳнъ, якъ кождый молодой въ підприємствахъ на великій розмѣры а ѳтносини швайцарскй розмѣренй американскою мѣрою здались ему малыми и смѣшными. Однимъ словомъ ставъ ѳнъ цѣлою своею вдачею, своими поглядами и пересвѣдченємъ, правдивымъ Американцемъ, котрый не вдоволявся вже простымъ швайцарскимъ домомъ, гнѣздомъ родиннымъ нагрѣтымъ сердечною любовію и побожностею его батькѳвъ и дѣдѳвъ. Панъ Геслі, коли вернуєсь до ѳтчины, бувъ все Швайцаромъ зъ тѣла и кости, сынъ его не бувъ и не мѳгъ вже бути такимъ. Пѳзнала се добре цѣла родина по кѳлькохъ годинахъ розмовы

сь Генрикомъ и всѣхъ перенявъ великій страхъ. Здавалось, що сей чоловікъ, въ котрѣмъ они съ такою радостею витали сына и внука, не бувъ правдивымъ сыномъ и внукомъ, а гравъ тільки ролю его; гравъ вправдѣ дуже зручно, природно и ввѣливо, але все лишъ гравъ. — „У насъ въ Нью-Йорку, се зовѣмъ друга рѣчь“ — говоривъ онъ дуже часто о всѣмъ, що ему дома не припало до вподобы. Дѣда и бабу, котрыхъ у перве бачивъ своими очима, стрѣтивъ онъ дуже привѣтливо и съ великимъ поважанемъ, але не мѣгъ укрити при тѣмъ повного рода зачудованя, яке выкликала у него ихъ внѣшнѣсть. Онъ не мѣгъ нѣякимъ способомъ поняти, щобы батько и мати могли стати такими твердыми Швайцарами, а Цурихска нѣмечина здалась ему такимъ поганимъ жаргономъ, що и думати не хотѣвъ о тѣмъ, щобы мавъ ей учитися. Старшій и молодшій Геслі глядѣли на себе зачудоваными очима, взѣръ старця здавався говорити: — „Гляди, сталося такъ, якъ я предсказувавъ; отъ и яке лихо виходить, коли молоду кровь лишаеся довго на чужинѣ!“ — Молодшій Геслі вставъ и выйшовъ мовчки. На дворѣ стоявъ теплый, погѣдний вечѣръ; филъ озера выгинались пѣдъ легкимъ подувомъ вѣтру. Панъ Геслі приступивъ съ стисненымъ сердцемъ до балюстрады и ѡдохнувъ тяжко чистымъ воздухомъ. Взѣръ его звернувся въ далекій, вечѣрною мракою прикрытій просторы.

И коли такъ стоявъ и споглядавъ на высокій горы, на озеро, тоє старе вѣрне озеро, котре неначе добрый сторожъ носило его и его предкѣвъ безопасно на своихъ филихъ, вступила въ его сердце нова надѣя. — „Онъ змѣнить свои погляды“, — говоривъ самъ до себе, а очи его пѣднялись съ любимъ поглядомъ надѣй и оперлись на миготячихъ въ долинь вершкахъ Альпъ. Втѣмъ нагло блысло щось, и взѣръ его зъупинився неначе прикованый на одному мѣсци. Що се було такого? Тамъ на найвышѣмъ шпилью довгого хребта гѣръ показавъ червоный, огнистый стовпъ. За нимъ показався другій, третій, и такъ дальше безъ кѣнца. Чимъ темнѣйше ставало въ воздухъ, тымъ бѣльше яркимъ свѣтломъ горѣли вершки небосяглыхъ Альпъ и здавалось, що пѣдъ ихъ жаромъ туй-туй приснуть закованѣлы ледѣвцѣ и покояться съ доскотомъ въ долину.

Якъ дѣвчина выжидаяча повороту милого румянится и паленѣ любовнымъ жаромъ, такъ паленѣли кристалеви чола предвѣчныхъ гѣрѣ а темне зеркало озера ѡтбивало чудово сей рожевый фантастичный блескъ. Бувъ се нѣчный пожаръ Альпъ, котрого не доведесь бачити инодѣ и милионамъ чужинцѣвъ, що приходять тутъ подивляти чудеса Швайцаріи, а котрому приглядаєсь родовитый Швайцаръ на колѣнахъ, повный якогось невысказаного побожного чувства.

И панъ Геслі, сей поважный холодный промысловецъ, стоявъ теперъ неначе причарованный; тверде супокѣине сердце Швайцара розпльвалось якимєсь благодатнымъ зворушенємъ, а зъ его очей котились рѣснѣ слѣзы.

— Батьку, що се такого? — роздаєся за нимъ голосъ Генрика.

Геслі обернуєся, притягнувъ сына до своєи груди и показуючи рукою на Альпы, сказавъ дрожащимъ голосомъ:

— Глади, сыну, се твоя ѡтчина!

Голосъ его дрожавъ, слезы котились по лицу, ѡнъ не мѡгъ нѣчо бѡльше говорити и не потребувавъ бѡльше говорити!

Для бѣдного Стефанка минали дни и тыжнѣ середъ томлячои недуги. Нещасливый хлопецъ утративъ всяку охоту до житя. Зъ горячки розвинулась тяжка шкарлятина а опѡсля слѣдувало запаленє очей; Стефанъ мусѣвъ постѣино лежати съ завязаными очима. Сила моральна, котрой набрала его мати въ початкахъ недуги, змѣнилась при дуже повѡльной реконвалесценціи хлопця въ неохоту, а за неохотою пѡшла якась незвычайна дразливѡсть и смутокъ. Розбужена материньска любовь зникала поволи, а хочъ Аделяйда хотѣла заступити еи незвычайною печаливѡстею, то все таки Стефанъ не мѡгъ незапримѣтити сеи змѣны. Одного разу поспытавъ ѡнъ Аделяйду:

— Не правда-жь, мамо, що вамъ вже остило тоє вѣчне сидженє коло моєи постели?

Чому не прійшло нѣколи хлопцеви на думку звернутись съ подѡбнымъ пытанємъ до батька, кандидата, або ко-

трои зъ тѣтокъ. Адже-жъ мати робила все, що лишъ могла, не ѳтходила на хвилию ѳтъ него а навѣтъ позволила Марійцѣ, коли недуга перестала бути заразливою, щоденно его ѳтвѣдувати. Дѣвчина, хочъ мала лише девять лѣтъ, стояла въ богато дечѳмъ выше ѳтъ ненавыкшого до реального житя хлопця, а при тѳмъ любила его такъ дуже, що не могла одного дня выдержати безъ него. Особливо теперь, коли мавъ ѳнъ завязаніи очи и не мѳгъ собѣ въ нѣчимъ поради, жадувала его дуже и волѣла бути съ нимъ, якъ съ своими братьми. Коли пѳднявся зъ постели, водила его по огородѣ и се справляло ѳй несказану радѳсть! Робила тоє дуже осто-рожно, крокъ за крокомъ, не дразнилась съ нимъ такъ якъ перше, а противно старалась бути для него такъ привѣтливою а при тѳмъ такъ осторожною, що неразъ боялась гово-рити, щобы заговорившись не спустила зъ уваги крокъѳвъ Стефана. Ишли отже обое мовчки и лишъ чутно було удари доброго серденька Марійки.

Для Стефана було незвычайнымъ злучаємъ, коли разъ прійшли до нихъ панъ и панѣ Геслі и представили его родичамъ своего сына Генрика. Серце билось ему наче молотомъ, коли тѣтка Лілі привела его до сальону и ѳнъ учувъ голосъ панѣ Геслі; ему зняли на сей часъ перевязку зъ очей и ѳнъ мѳгъ глядѣти въ ясні, чистіи очи сея жѣнки, котру почитавъ съ цѣлымъ энтузіазмомъ горячою, дитячою душѣ. Зъ радѳсного зворушеня не мѳгъ ѳнъ вымовити анѣ одного слова. Старый баронъ, котрый сидѣвъ коло панѣ Геслі, взявъ его въ свои обнятя, неначе боявся, щобы въ тѳй хвили не ѳтчужилось ѳтъ него серце сеи дитини. Однакъ Стефанъ пригорнувся тѣсно до батька, взявъ одною рукою его а другою паню Геслі за руку, мовъ-бы хотѣвъ вытворити магнетичну звязъ мѣжь тыми двома дорогими ему особами. Ёму було дуже мило, що обое они говорили съ собою приятно и вѣжливо, особливо коли побачивъ, що мати его занимаєсь майже выключно панами Геслі. Хлопець не мѳгъ и додуматись, що така строга аристократка, якъ его мати, далеко менше звертає уваги на рѳжницю станѳвъ супротивъ мушинъ, якъ супротивъ жѣнокъ, особливо, коли тѣ мушины суть такіи привѣтливіи, якъ Геслі-батько, або такіи гарніи, якъ Геслі-сынъ! Бо вже-жъ дѣйствию тяжко було-бы знайти крас-

шій образъ розцвиту молодощѣвъ, якъ у Генрика Геслі. Наколи-бы Аполлови прийшла химерна гадка до головы перебраться за молодого Англичанина, виглядавъ бы онъ дуже подібнимъ до Генрика. Генрикъ наслѣдивъ по батькови острый профилъ и чорне волосе, по матери яснї, наче море глибокї очи, сияючі за темныхъ, густыхъ бровь. Бувъ се човѣкъ, котрого зверхный виглядъ мѣгъ розвеселити серце молодои, злиднями придавленои жѣнки съ вдачою Аделяйды. Она и глядѣла на него, та не тѣлько очима женщины, але и матери. — „Отъ коли-бы менѣ бувъ Богъ давъ такого сына, — говоривъ їй внутрїшний голосъ, - мѣсто того калѣки, зъ которого нїколи нїчо не буде!“ — Мимохѣтъ подумала Аделяйда, що охотно промѣняла-бы она всѣ свои гербы за судьбу панѣ Геслі, охотно ѳтдала бы свое шляхотство за тоє щасте, яке припало въ участи тѣй женщинѣ. Она перелякалась майже подѣбнои гадки; щобы то було, коли-бъ тѣтка Віка, або Егонъ дѣзналися о тѣмъ!

На нещасте Аделяйды увѣйшла въ тѣй хвили Віка до комнаты; теперъ мусѣла Аделяйда дуже вже уважати на всѣ свои слова а навѣтъ движеня тѣла. Беля не показувалась зовсѣмъ, однакъ Віка не могла ѳтмовити собѣ приятности, щобы не приглянутись тымъ „грошевымъ мѣшкамъ“. Гордымъ рухомъ головы повитала она цѣле товариство, змѣрила быстрымъ окомъ ѳтъ стѣпъ до головы Аделяйду и молодого Геслі и шепнула Лілі, котра такожъ хотѣла щось заговорити, нѣжну пораду „не мели безнастанно языкомъ!“ Сполошена Лілі утекла до Стефана, коло котрого мала она завсѣгды безпечный захистъ и сидѣла тамъ супокѣйно коли тимчасомъ Віка зволила розказувати, якъ ей княжна, у котрой була колись придворною дамою, дуже любила всякї фабрики, а якъ она мусѣла завсѣгды въ товариствѣ ей Святельства оглядати всякї фабрики, що ей дуже було не до вподобы, бо духота середъ робѣтниківѣвъ, шумъ и гамѣръ въ фабрикахъ наводили на ей нѣжнїй нервы несказанї муки.

На тоє ѳтповѣвъ панъ Геслі, смѣючись:

— Певно не було тамъ бѣльшой духоты, якъ въ больницяхъ, въ котрыхъ прецѣнь такъ часто пробувають аристократичнї дамы за для гуманитарныхъ цѣлей. А до шуму и гамору можна привыкнути, такъ якъ привыкаєсь середъ

битвы до гуку выстрѣловъ. Вкѣнци и я думаю, що фабрика не есть пригоднымъ мѣсцемъ для дамъ, котрѣ повинны лишь убираться въ тоѣ, що походить зъ пары фабричной и поту робѣтничковъ. Для Віки було вже сего досыть на нынѣ; она порѣшила не запускаться бѣльше въ розговоры „съ тыми людьми.“ Панѣ Геслі додала ѳтъ себе, що и ѳй тяжко було зъ початку привыкнути до фабрики, бо гукъ машинъ лякавъ еи и будивъ въ нѣй давне прочутѣ, що ѳтъ нихъ грозить ѳй якесь нещастѣ. Съ часомъ однакъ привыкла до сего и теперь ходитъ часто доглядати бѣдныхъ робѣтничковъ и робѣтницъ.

— То батько вашъ не бувъ фабрикантомъ? — поспытала злосливо Віка.

— Нѣ, — ѳтповѣла Геслі весело, — ѳнъ бувъ купцемъ товарѣвъ колоніальныхъ. Огнемъ, при котрѣмъ вытворювались нашѣ продукты, було сонце а крѣвлею нашей фабрики — голубе небо Бразиліи.

— Було се певно дуже приятно предпріємство, — звольла ласкаво замѣтити Віка.

— О, не може бути нѣчого гарнѣйшого, якъ выдобувати непосредно зъ землѣ еи плоды, заспокоювати ними свои першѣ потребности и высылати ихъ въ другѣ части свѣта, де природа есть бѣльше скупа а люде жадно выжидають того, чого мы ажъ надто маемо. При кождыхъ добрыхъ жнивяхъ думала я про бѣдныхъ Европейцевъ, якъ то они радѣти будутъ, коли привезуть имъ свѣжѣй транспорты кавы и цукру, якъ смакувати буде имъ добре прилаженный зъ сего напѣй. Ще любѣйше було менѣ подумати о тѣмъ, якъ будутъ убогѣ люде розгрѣватись при чарцѣ горячей кавы. Нынѣ часы змѣнились, я стала жѣнкою фабриканта шовку и мене вже не займае такъ дуже предпріємство моего мужа, якнебудь и теперь смѣюсь неразъ надъ нерозумомъ тыхъ великихъ дамъ, котрѣ убираючись въ шовкову одѣжь згѣрдно згадують про фабрикантовъ и ихъ родины.

— Сего не зробіть нѣяка розумна дама, — сказала Аделяйда.

— Я знаю добре. — ѳдозавая панѣ Геслі, — що въ Нѣмеччинѣ дуже низко цѣнять купецтво, тамъ стыдаются ще люде заходитись коло придбания грошей, якнебудь дуже

уживаютъ его. Дивна суперечнѣсть — стыдаться зарабатывать на то, чого такъ радо уживаеся! Въ деякихъ кружкахъ нерадо бачили бы купця, котрый самъ ще веде свою торговлю, а тымчасомъ пріймають дуже радо въ тыхъ самыхъ кружкахъ богатыхъ капиталистовъ, котрѣ Богъ знае якимъ способомъ дѣйшли до достаткѣвъ. Доходы зъ капиталѣвъ суть достаточною порукою, щобы уважати такого чоловіка пожаданимъ гостемъ на паркетахъ першихъ салонѣвъ, особливо, коли онъ ще до того есть чужинцемъ! Чимъ менше знаеся про его минушѣсть, тымъ интереснѣйшою есть онъ появою. Кѣлько-жь то знаменитыхъ нѣмецкихъ родинъ прибувае до Швайцаріи, щобы зловити для себе „богатого Англичанина“, а коли инодѣ покажеся пѣзнѣйше, що се простый спекулянтъ, або и ще що гѣршого, то титуль „богатый Англичанинъ“ покрывае всю неславу и родичѣ волять ѣтдати свою дѣньку за такого пройдествѣта, якъ за честного купця! Не вже-жь не дѣеся такъ, пане баронъ? — закѣнчивъ Геслі усмѣхаючися.

— Вашѣ замѣты суть вповнѣ оправданѣ! — подтвердивъ баронъ.

— Се дуже почетно для насъ! — запримѣтила злѣною Віка.

— Присутнѣ становлять завѣсгды вынятокъ, — ѣтповѣвъ Геслі, кланяючися чемно. — Вже тое саме, що въ присутности вашѣй позволивъ я собѣ пѣднести тѣ хибы Нѣмцѣвъ, есть достаточною порукою, що вашѣ погляды уважаю я зовсѣмъ ѣтмѣнными ѣтъ тыхъ, про котрѣ я згадувавъ. Не можна при тѣмъ не признати, що сей фалшивый стыдъ мае и свои добрѣ стороны. Онъ опираеся на лицарскѣмъ, и Нѣмцямъ тѣлько властвѣмъ поглядѣ, що матеріальнѣ добра свѣта низше цѣнвити належитъ ѣтъ моральныхъ. Нынѣ однакъ годѣ вже строго придержуватися сего погляду, бо всѣ мы пѣдъ деякими взглядами сеємо купцями.

— Дуже цѣкава я, — сказала Віка, — якъ оправдаете вы вашъ поглядъ?

— Дуже природно! Що робить купецъ? Онъ ѣтдае для зарѣбку за грошѣ людямъ свѣй товаръ. Але чи тѣлько самѣ товары ѣтдаемо мы нынѣ за грошѣ? Нѣ, все въ свѣтъ, навѣтъ найвышѣ и найидеальнѣйшѣ рѣчи платятся нынѣ

грѣшми! Зарѣбникъ продае силу своихъ рукъ, поеть и артистъ творы своего таланту, адвокатъ пораду и помѣчь, судія засудь, ученый науку, а жовнѣръ житя, або що найменше котрый зъ членѣвъ своего тѣла. Хто робить що нынѣ або дае даромъ? Навѣтъ найважнѣйшій слуга людскости, лѣкаръ, велить платити собѣ за тое, що выратовавъ жите чоловѣкови, а часомъ платимо ему, хочъ и умеръ недужій; навѣтъ священникъ за грошѣ промѣнюе божій слова а кожде благословене зъ его рукъ, чи то ѳтъ престола чи при постели умираючого мае свою докладно означену таксу. Якже-жь мы, купцѣ, маемо стыдатись того гроша, котрый беремо за нашу пильность и труды, понесеній въ услугахъ для щоденныхъ и найважнѣйшихъ потребъ людскости?

Настала хвиля клопотливои мовчанки. Панъ Геслі переждавъ ея а ѳттакъ говоривъ дальше:

— Мовчанемъ вашимъ даете менѣ, паньство, зрозумѣти, що для ученого, поэта, урядника и т. п. суть грошѣ средствомъ, а для купця суть цѣлею. Вже не кажу о тѣмъ, кѣлько то поетѣвъ пише для грошей, кѣлько то поважныхъ священникѣвъ и урядникѣвъ уважае урядъ свѣй простымъ зыскомъ грошевымъ! Я говорю зовсѣмъ отверто: мы купцѣ хочемо дѣйти до грошей и длятого не робимо нѣчого иншого, якъ тое, до чого стремѣли въ давнѣйшихъ часахъ наибѣльшій владѣтель при помочи альхеміи, а до чого стремить нынѣ дорогою розумною шпекуляціи кождый, хто лишъ пѣзнавъ, що въ грошахъ лежить вся воля и сила чоловѣка. Хто мае грошѣ, есть независимымъ, есть паномъ самого себе и своего часу. Не перечу зовсѣмъ, що старанно працію надъ збѣльшенемъ мого майна, бо маю четверо дѣтей и мушу его на чотыри части дѣлити. Треба отже зробити его чотыри разы бѣльшимъ, бо тогды тѣлько може бути кожда моя дитина рѣвно, якъ я, свобѣдною и независимою. Вы, пане бароне, що муseite яко шляхтичь, тѣлько ложити на удержане блеску родинного, зрозумѣете мене наилучше. Тая тѣлько есть мѣжь нами рѣжниця, що шляхта выключаетъ молодше потомство ѳтъ рѣвнои участи въ спадщинѣ, щобы тымъ способомъ удержати гербъ родинный въ повнѣмъ блеску, для насъ однако всѣ дѣти суть рѣвнѣи и мы мусямо старатись запевнити всѣмъ имъ рѣвне становище въ свѣтѣ. Такъ робили Геслі ѳтъ вѣ-

кѡвъ и, Богу дяковати, нема въ Швайцаріи ані одного зъ нихъ, котрый-бы не стоявъ на сильныхъ ногахъ и робивъ ветыдъ своему имени.

— Се справедливій уваги, пане Геслі, — проговоривъ чемно але зымно баронъ Сальтенъ.

Баронъ не мѡгъ додуматись причины, для чого панъ Геслі на злосливій але при тѡмъ зовсѣмъ не зъобиджаючій слова Віки ѡтповѣвъ такою довгою обороною своего стану. Доперва по ѡтходѣ Геслѣвъ выговорила Лілі, тое старе дитя, котрого нѣколи не можна було устеречись, властиву сего причину. Она була разомъ съ Вікою и Аделяйдою въ кухни, коли служача принесла карту Геслѣвъ. Аделяйда сказала тогды, що мусять на прыняте гостей трохи переодѣтись. На тое закликала Віка: „що зновъ, не вже-жь будемо робити собѣ заходы за для тыхъ купцѣвъ?“ Тогды перелякана служача дала знакъ рукою, що тѣ, о котрыхъ була бесѣда, стоять вже пѡдъ дверми и можуть легко чути, що о нихъ говорится. Теперь стало баронови все яснымъ; его благородна вдача здрѡгнулась на згадку про обиду, яку нанесено честнымъ людямъ въ его домѣ. Онъ скартавъ за тое Віку дуже строго и тое наробило на кѡлька дѣвъ квасѡвъ въ родинѣ Сальтенѡвъ. Найгѡрше выйшла на тѡмъ бѣдна Лілі, котра не могла теперь на очи показатись сестрамъ и терпѣла ѡтъ нихъ вѣчній докоры за свою нездержанѡсть. Пообѣдна партія пикеты була ѡттакъ страшною мукою для барона, а кандидатъ не мѡгъ собѣ рады дати съ Стефаномъ, на котрого здоровле впливали дуже некорыстно тѣ вѣчній, родинній квасы.

Середъ такого житя потеряла Аделяйда всю терпеливѡсть и ѡтвагу. — „Нѣхто зъ людей не прочувавъ ще такихъ райскихъ роскошей“, — писала она до графа Шорна, — „про які думаю я, бажаючи ѡтпочати разъ на твоѣй любячѡй груди, свѡбодна ѡтъ сего поганого житя, яке теперь веду, ѡтъ безнастанной тревоги о здоровле моеи дитины. Боже, пѡшли менѣ хочъ хвильку розрады, хочъ годину супокою, а нѣ, то пропаща я на вѣки! Я лише слаба женщина, а тое, що велять менѣ зносити, нереходить всѣ мой силы! Колибъ не мала я кандидата, котрый мене пѡддержує...“ Тутъ зъупинилась Аделяйда. Якже жъ можна було щось та-

кого писати? Се-жь, розумѣеь, нѣчо иншого, якъ лишь ошибка, фатальна ошибка. Она вытерла слово „кандидата“ и на тѣмъ мѣсци написала слово „вѣры“. Такъ и треба було, такъ хотѣла она очевидночки зъ самого початку написати!

VIII.

Щобы затерти вѣь слѣды немилон пригоды, ѳтвѣдавъ баронъ съ Аделяйдою въ короткѣмъ часѣ Геслѣвъ. На супокѣйныхъ лицахъ тыхъ людей не видко було нѣякого гнѣву. Геслі чувъ вправдѣ слова Віки, и ддятого говоривъ такъ рѣзко и безошадно, але се було вже ддя него достаточною пѣмстою, и цѣла справа здавалась ему надто великою дрѣбницею, щобы мавъ ще довше про ню тямити. Та ще до того мавъ Геслі ѳтъ часу привѣзду сына повяу голову плянѣвъ та интересѣвъ. Генрикъ привѣзъ съ собою зъ Англїи великаньскїй паровой котель новой конструкціи, треба було чимъ скорше розвести фабрику на дуже широку скалю. Молодый чоловікъ бувъ генїемъ въ своимъ заводѣ; ѳнъ выдержавъ испытъ съ такимъ успѣхомъ, якого и надѣятисъ було тяжко; зъ Англїи вернувъ ѳнъ яко першїй техникъ и знаменитый промысловецъ. И якже-жь тутъ було не рости батькѣвскому сердцю? Вѣь дрѣбнїи смутки зѣйшли теперъ на другїй плянь супротивъ безмежной радости зъ такого способного сына.

Въ родиннѣмъ житю Геслѣвъ настала теперъ нова епока. Доси вдоволяея Геслі славою чесного и зручного купця; теперъ загнуздилася въ души сего спокѣйного чоловіка незвѣтна ему доси жадоба. Черезъ Генрика мало имя Геслѣвъ стати славнымъ не лишь въ Швайцарїи, але въ цѣлѣмъ промысловѣмъ свѣтѣ. Способнѣсть Генрика мала бути тою пѣдоймою, котра мала пѣднести грошевіи интересы и зыскову шпекуляцію простого торговельного дому до небувалон доси высоты. — „Геслі-Палендеръ має найбѣльшу фабрику и найспособнѣйшого сына въ цѣлѣмъ краю“ — такїй окликъ мавъ рознестиь незабаромъ по цѣлѣй Швайцарїи. Нѣякїй король не бувъ теперъ щасливимъ ѳтъ пана Геслі. Цѣлїй Цурихъ говоривъ вже о тѣмъ, що Геслі розширяе

фабрику, що закупивъ кѣлька пляцѣвъ, що стануть малі домы для робѣтниківъ. А въ фабрицѣ кипѣло жите въ найповнѣйшѣмъ розгарѣ, скрѣзь розносился такій гамбръ и кле-кѣтъ, що приглядаючійся здалека сему Стефанъ пригаду-вавъ собѣ муравельникъ зворушенный свѣжимъ дощемъ. Онъ думавъ про те, що дѣяльнѣсть сего богатого, рухливого чо-ловѣка спаде благодатнымъ дощемъ на сей край, зворушить багато людей въ ихъ сонливѣй закостенѣлости и понесе ихъ въ новѣмъ напрямѣ. Крамарѣ и ремѣсники, котрыхъ хаты закупивъ Геслі, пѣдъ фабрику, выносились поквапно зъ своего дотеперѣшного житла. Всюды було повно крику и стуку, всюды крутились возы повнѣй всякои всячины; мушны тя-гли за собою всяке домашне знаряде, жѣнки порались съ кухонными приладами. Була се правдива вандрѣвка наро-дѣвъ. А якъ лишь ѳтдалились давнѣй жителѣ, заразъ почали робѣтники валити хаты, вкругъ пѣднѣлися великѣй стовпы по-роху и дыму, и покрыли цѣлу фабрику темною, непрогля-дною мракою.

При кѣнци лѣта глядѣвъ цѣлый Цурихъ цѣкаво на мурѣ новоздвигненой палаты, бо такъ лишь можна було назвати нову фабрику. Тутъ працювали робѣтники не лишь зъ са-мого Цуриху, але и зъ Женевы, Люцерны и всѣхъ кантонѣвъ, бо Генрикъ Геслі, молодой, горячѣй чоловѣкъ робивъ все по американьски, робивъ такъ, якъ робитея въ тѣмъ чуднѣмъ краю, де слово, заки зъ устѣ выйде, стае вже дѣломъ.

Стара фабрика становила теперъ лишь крыло новои, съ котрою лучила еи симетрична бѣчна стѣна. Величнѣй новѣй будынокъ сягавъ ажъ до рѣки. Рѣка обергала велике колесо, и такимъ способомъ лучила свою силу съ силою пары. Въ серединѣ фабрики стоявъ великѣй котель, осередокъ всеи силы, що вправляла въ рухъ всѣ машины фабрики. Надъ тымъ були великѣй комнаты, въ котрыхъ складано фабрикаты, а пѣдъ дахомъ тягнулись довгѣй склады. Пѣдъ землею были пивницѣ съ сыримъ шовкомъ, великаньскѣй, глубоки погребы, въ котрыхъ шовѣ натягавъ въ себе потрѣбну вохкѣсть. Якъ небудь тогды було звычайемъ помѣщувати въ головнѣмъ фа-бричнѣмъ будынку машины, зъ котрыхъ вывязувалась пара, то Геслі не хотѣвъ нарочно заводити робѣтничихъ комнатъ непосредно надъ кѣтломъ и старався взагалѣ о тое, чтобы

въ тѣй части будынку працювало якъ найменше людей. Зъ той причины працювали майже всѣ робѣтники въ бѣчныхъ крылахъ будынку, розставленыхъ на правѣмъ и на лѣвѣмъ боцѣ головной будѣвлѣ. Тѣ бѣчныя крыла гамонѣли безнастаннымъ житемъ. Тутъ сопѣли комины, гудѣли винды, клетѣли кросна а середь сего безнастанного шуму и клетоту машинъ ѳтзывались голоса працюющихъ людей, що руками своими мали доповняти и довершати роботу машинъ. Въ серединѣ мѣстились просторѣ комнаты, въ котрыхъ близко двѣста робѣтниківъ пряло, ткало и скручувало шовковѣ нитки, тутъ мѣстились такожь робѣтнѣ задля рисункѣвъ узорѣвъ, бюра и вѣльнѣ мѣсця, задля пакованя и пересылки товарѣвъ. Не менше просторѣ були и заднѣ будынки; тутъ працювало бѣльше якъ сто робѣтниківъ въ великѣй фарбарнѣ, тутъ мѣстились дальше робѣтнѣ для слюсарѣвъ, теслѣвъ а вѣднѣи кузнья. Цѣла фабрика була уряджена по думцѣ Генрика Геслѣ, котрый стремѣвъ до того, чтобы всѣ до веденя фабрики потрѣбнѣ машины выроблювати на мѣсци. Се мало фабрицѣ запевнити рѣшучу перевагу надъ другими фабриками. Пляны предпринятѣй на такую велику скалю мусѣли очевидно зворушити цѣлый торговельный свѣтъ Цуриху; говорено противъ Геслѣвъ, говорено и за ними. Зависть спадала однакъ выключно на голову батька яко властителя; за те ѳтзывались всѣ съ великою почестею про молодого сына, котрый зъумѣвъ предприняти и довершити таке велике дѣло.

Такимъ способомъ пѣднелись Геслѣ на самъ вершокъ славы, щастя и суспѣльной величины. Стефанъ приглядався усему бачно и нѣчо не уйшло его увазѣ. Въ его души ѳтбився теперъ съ цѣлою силою разячѣй контрастъ, якѣй заходивъ мѣжь безжурнымъ и одностайно плывучимъ житемъ его родины, а тымъ рухливимъ и повнымъ благодатныхъ проявѣвъ житемъ сего мѣщаньского племени.

— Пане Фельдгаймъ, — сказавъ ѳнъ одного разу до кандидата, стоячи коло ѳкна и приглядаючися фабрицѣ, — если коли въ житю моѣмъ ще поздоровѣю и наберу силъ, то буду старатись стати ученымъ або купцемъ. Неправда-жь, що се наилучше буде?

— Ты хотѣвъ перше стати Иоанитомъ, мое дитя, а знаешь, що Иоаниты не можуть заниматись торговлею, бо на се

не позволяют правила ордена, — отповѣвъ кандидатъ усмѣхаючись.

Стефанъ помовчавъ а оттакъ поспытавъ :

— А се чому?

— Бо для шляхты не ялося заниматись такими справами, зъ котрыхъ плыве зарѣбокъ, — пояснивъ съ легкою иронією кандидатъ. — А вкѣнци, що бы ты робивъ съ грѣшми.

— Я ставивъ бы больницѣ для бѣдныхъ людей! Я робивъ бы такъ, якъ Генрикъ Геслі, котрый ставить малі а здорові хаты для робѣтниківъ, за що все они его благословлять. Не вже-жь бы ганьбою було для Іоанита бути добродѣемъ для бѣдныхъ? Або и лѣкаремъ? Чижь не добре нимъ бути, чи мало може онъ здѣлати доброго для людскости.

— Моя дитино, — сказавъ кандидатъ ласкаво, — ты ачейже зрозумѣешь, що для сповнення тои високой задачѣ, до котрой покликує тебе голосъ твоего доброго сердца, не конче треба бути Іоанитомъ. Але каждый молодой чоловікъ мусить мати свои молодечі мрѣи. Твоею мрѣєю есть лицарство милосердія; оно отповѣдає зовеъмъ твоѣй лагоднѣй, нѣжнѣй вдачі, и я не хочу отбирати тобѣ еи.

— О такъ, пане кандидатъ, — просивъ Стефанъ благоючимъ взоромъ, — лишѣть менѣ тую мрѣю, таку гарцу, таку високу, до котрой такъ и пресея цѣла моя душа.

Кандидатъ мовчавъ и пильно приглядався хлопцеви. Нѣ, онъ не хотѣвъ руйнувати его побожныхъ плянѣвъ. Адже-жь гадка Стефана, чтобы стати Іоанитомъ, була теперь одинокою дорогою, на котрой можна було погодити идеальнѣй стремленя хлопця съ становыми вымогами его родины. Онъ не бачивъ старого барона нѣколи такимъ вдоволенымъ, якъ тогда, коли Стефанъ першій разъ высказавъ бажане стати Іоанитомъ.

Стефанъ вырвавъ своего учителя зъ сеи задумы.

— Пане Фельдгаймъ, глядѣть, теперъ привезли котель.

Кандидатъ подступивъ близше.

Если приглядаемось довшій часъ якѣйс будовѣ, то она починає занимати насъ такъ, якъ бы она дѣйстно нашимъ була дѣломъ, и мы витаємо радѣсно каждый еи поступъ. Подѣбно стоить рѣчь съ всеъмъ, що росте, розвиваєсь, наколи

слѣдимо и приглядаємось сему розвоєви. Єсть се природне людске чувство; кождый розвитокъ будить въ чловѣцѣ якусь радѣсть, якусь ожиданє, намъ здаєсь, що мы стаємь тымъ способомъ участниками розвитку сего твору, що росте передь нашими очима, безъ взгляду, чи єсть се твѣрь природы — човѣкъ, звѣря, або ростина, чи твѣрь людского духа. Найбѣльше радѣе чловѣкъ, коли глядять на дѣло власныхъ рукъ; по той радости иде заразы друга: коли глядять ся на гарне и пожиточне дѣло рукъ чужихъ.

Стефанъ глядѣвъ цѣкаво на фабрику. Се-жь бувъ той самый котель, про котрый розказувала єму Марійка, що єго Генрикъ привѣзъ зъ Англїи. Якже-жь цѣкавый бувъ ѓнь побачити тую чудову рѣчь, про котру тѣлько говорено. На низкѣмъ возѣ съ широкими колесами, котрый тягнуло съ наибѣльшимъ напруженємъ шестеро сильныхъ коней, лежавъ сей чорный великанъ, сей справдѣшний князь всѣхъ паровыхъ кѣтлѣвъ въ цѣлѣй Швайцарїи. Пѣдъ важкими ударами колѣсъ тряслася земля, а пѣдъ ногами Стефана и єго учителя дрожавъ помѣсть, а передь ними звенѣло шкло въ великихъ ѓкнахъ. Съ перерыванымъ що хвиля гукомъ приближався ѓнь повѣльно поважно, приближався великаньскїй, страшный, якъ страшною була сила природы, що мала бути скована въ єго лѣнѣ. Такимъ представлявся котель въ розбудженѣй уявѣ хлопця. Инакше глядѣли на него другї люде зъ мѣста. Цѣла долина чорнѣла ѓтъ натовпу людей, що перлись зъ всѣхъ сторонѣ до воза. Выглядало се неначе радѣе дѣтей Израїля вкругъ золотого телця. Но въ дѣйности заходила тутъ велика рѣжниця, бо коли золотый телець бувъ просто непридатною пустою матерїєю, то сей зелѣзный телець мавъ стати добродѣемъ кѣлькохъ сотокъ бѣдныхъ робѣтниківѣвъ, котрї выжидали зарѣбкѣвъ въ новѣй фабрицѣ. Се не бувъ мертвый, недвижимый бовванъ, се було великаньске, зелѣзне сердце великаньского зелѣзного тѣла фабрики, сердце, котре могло горѣти, переповнятись и выскочити, такъ якъ повне, зворушене сердце людске. Жаръ єго переливался въ металевї жилы и удержувавъ въ безнастаннѣмъ оживленю организмъ, котрого грудь, неначе благодатна грудь богинѣ Изисѣ, мала давати поживу цѣлымъ громадамъ голодныхъ. Такї надѣи

покладали на него окружающіе его массы, котрі не мусѣли тутъ отречись правдивого Бога, якъ кланяющіеся золотому телцеви дѣти Израиля, а противно могли и мусѣли и въ томъ творѣ рукъ людскихъ подивляти силу и доброту предвѣчнаго, всемогучого Сотворителя. Духъ, котрый довершивъ сей величній творѣ, не бувъ нѣчимъ иншимъ, якъ лишъ выплывомъ сего отвѣчнаго духа, котрый научивъ людей кувати зъ потужныхъ силъ природы оружія для себе не лишъ для борбы о истнованѣ, але и для борбы о вѣчну величнѣсть и красу сего истнованя.

Вѣзь зъупинився передъ широкимъ мостомъ, котрый стоявъ надъ рѣкою и тягнувся до самыхъ ворѣтъ фабрика. Неначе вождь съ своимъ адъютантомъ стоявъ пань Геслі съ сыномъ на руштованю, щобы глядѣти зъ ѳтамъ, якъ будутъ спускати котель. Коли пѣднялись великіи винды, щобы пѣднести зъ мѣсця недвижимо тѣло сего зелѣзнаго великана, залягла цѣлу долину велика тишина, котру прорывали лишъ голоса инжинерѣвъ. Каждый ѳтчувавъ важнѣсть хвилѣ, въ котрой вкладано таке сердце до такого тѣла.

Вкѣнци спущено котель на его мѣсцѣ, а конѣ, котры привезли его, побѣгли съ порожнымъ возомъ домѣвъ.

Старшій и молодшій Геслі увѣйшли за кѣтломъ до середины будынку, а товпа розходилась середъ гамору и крику.

Стефанъ обтеръ пѣтъ зъ чола.

— Здаєсь менѣ, що я разомъ съ ними працювавъ, — сказавъ онъ тяжко ѳтдыхаючи и споглядаючи на кандидата. — Якъ же-жь я лякавєя при кождѣмъ движеню котла!

— Нехай Богъ имъ благословить! — сказавъ Фельдгаймъ поважно. — Велика се рѣчь, коли огонь и вода такъ тѣсно злучать ся съ собою! Нехай Богъ благословить!

IX.

Минула осѣнь и зима. Стефанъ перебувъ єи щасливо, хочъ мусѣвъ цѣлый часъ сидѣти въ комнатѣ и глядѣти черезъ ѳкно, якъ граєсь Марійка въ снѣгу съ другими дѣтьми. Ёго батько, котрый щорѣкъ значивъ на таблиці, нарочно до

того притвержденій до стѣни, поступи въ ростъ своего сына, мѣгъ теперъ съ великою радостею цѣлою родину посунути знакъ о ширину пальца въ гору. Помимо того не перерѣсь ѡнь Марійки, котра повыростала сеи зимы зъ всѣхъ своихъ спѣдничокъ. Въ мартѣ обходила она десяті роковины своихъ родинъ, була однакъ рѣвна ростомъ чотырнадцатилѣтному хлопцеву. Пустота еи переходила теперъ всякі границѣ. Не досыть на тѣмъ, що кѣлька годинъ денно училась она гимнастики и чудувала всѣхъ своихъ учителейвъ необычайно силою и зручностею, але не було одного дерева, на котре бы она не выдрапалася, одного рова, черезъ котрый бы не перескочила, одного шнура ѡтъ бѣля, на котрѣмъ не гоїдала бы ся она на всѣ стороны. Всѣ ровы и стрѣмкі кручѣ, понадъ котрі протискаються боязко другі люде, були для Марійки полемъ до попису съ силою молодыхъ еи мускулѣвъ. Она подобала на малого песика, котрый за для вправы грызе молодыми зубами кожду тверду рѣчь. Такъ росла здорово и сильно дитина Геслѣвъ. Ще скорше росла фабрика, высокі еи комины надавали їй видъ малого промыслового мѣсточка съ численными вежами, повного руху, богатства и щастя. Тое богатство и щасте, яке панувало въ фабрицѣ, здавалось Сальтенамъ чимьъ необычайнымъ; они не знали природной его причины, не знали, що плыве зъ пильности и працѣ. Одинъ Стефанъ знавъ и розумѣвъ тое.

Вглядаючи пильно въ тое, що дѣялось вкругъ него, зрозумѣвъ ѡнь добре, що праця есть тою пѣдоймою, котра родить рухъ и жите, зрозумѣвъ, що наука родить способнѣсть вытворювати все, що приносить щасте для людскости, и улекшуе борбу о истноване. Въ его души розгорѣлась жадоба науки, сей першій ступень розвитку стремлень муцины, и кандидатъ не мѣгъ нѣякимъ способомъ притушити сего благородного, але для слабого организму хлопця шкѣдного жару. ѡнь старався повздержувати Стефана, позаякъ хлопецъ не дававъ собѣ ѡтдыху навѣтъ въ хвильхъ вѣльныхъ ѡтъ науки, хіба що ѡтвѣдала его Марійка; всѣ прочі хвиль, въ котрыхъ кандидатъ лишавъ его на самотѣ, посвящувавъ ѡнь тайкомъ дальшому образованию. Тутъ приходила ему въ помѣчь тѣтка Лілі; якъ давнѣйше при играхъ, такъ теперъ при науцѣ мусѣла она стати орудіемъ Стефанка.

Она мусѣла переслухувати его, коли учився що на память, або диктувати ему, коли хотѣвъ що за для лѣшого и скоршого задержаня въ памяти, перенести на письмо.

И такъ сидѣли они разъ обоє середъ пышнаго полудня въ червни мѣжь дванайцятою а першою годиною; тѣтка Лілі училась съ Стефанкомъ латини въ той спосѣбъ, що тѣтка читала зъ книжки нѣмецкїй слова, а Стефанъ толкувавъ ихъ зъ памяти на латиньскїй языкъ. До сеи поважної працѣ выбирали они собѣ завѣсгды мѣсце, въ котрѣмъ могли бути на самогѣ, безъ нѣякои перешкоды. Якъ разъ надавалася до сего стара бесѣдка, що стояла въ самѣмъ кѣнци огорода на ѳддаленѣмъ, затишнѣмъ мѣсци, до котрой нѣхто нѣколи не заходивъ. Бѣдна Лілі не могла добре вывязатись зъ своего обовязку, бо въ бесѣдцѣ було темно, оброслї дикамъ виномъ стѣны не пропускали богато свѣтла, а дверѣ закрывавъ Стефанъ занавѣсою, щобы мѣгъ учитись безъ перешкоды, а властиво, щобы охоронитись тымъ способомъ ѳтъ товариства другихъ тѣтокъ.

— Стефанку, — сказала Лілі, коли Стефанъ ажъ утомився вычисливши кѣлькадесять латиньскихъ слѣвъ, — маю тутъ щось доброго для тебе.

И вытягнула скриньочку съ чоколядою.

— Я принесла тое нарочно для насъ обоихъ, ходи, справимо собѣ бенкетъ.

Стефанъ усмѣхнувся и погрозивъ ѣй пальцемъ :

— Ей, тѣточко, марнуєте на ласощѣ вашї обѣговї капиталы. Щѣ сказала бы на тое тѣтка Беля, коли-бъ тое побачила? Чуете тѣтко, вже кличе за вами, неначе провѣтрила вашъ проступокъ!

Лілі сховала скоро чоколяду; обоє слухали.

Бувъ се дѣйстно голосъ тѣтки Белѣ; самъ разомъ однакъ не кликала она свои боязливой сестрички, а выбрала собѣ на жертву Аделяйду.

— Аделяйдо! — кричала она, — де ты, Аделяйдо?

Стефанъ и Лілі не ворохнулись навѣтъ въ своимъ затишнѣмъ куточку и ѳдотхнули ажъ тогды, коли минула опаснѣсть и голосъ Белѣ перегомонѣвъ въ долину.

Аделяйда выйшла була поза вилу, щобы побачити, якъ иде

кандидатови рисунокъ, котрый выконувавъ онъ на еи бажане для барона, котрый за кѣлька днѣвъ мавъ обходити роковины своихъ родинъ.

На малѣмъ лузѣ, окруженѣмъ кѣлькома старыми каштанами выбравъ онъ собѣ мѣсце до работы и бувъ такъ занятый своею працею, що тогда доперва побачивъ Аделяйду, коли она станула за нимъ. Онъ пѣднявся напрасно зъ своего мѣсця, такъ що зъ теки, на котрой рисувавъ, посыпались листки паперу. Переляканный кинувся збирати папѣръ, закимъ однакъ ветигъ онъ тое здѣлати, побачила Аделяйда рисунокъ, представляючій женщину, зовѣмъ подобну до неи самой. Она вырвала кандидатови рисунокъ зъ рукъ а на еи лицѣ розлился чудовый румянецъ, якій можна побачити хіба на личку молодой шѣснацятилѣтної дѣвчины, коли еи выловлять съ любовнымъ письмомъ.

— А! вы и мене ѣтпортретували? — закликала она. Якѣ-жь вы недобрѣй, що доси укrywали передъ мною сей рисунокъ!

— Се лишь студіумъ, ласкава панѣ. — проговоривъ кандидатъ.

— Що значить тое грецке слово, котре пѣдписали вы пѣдъ рисункомъ? — поспытала.

— Се проста фантазія, нѣчо бѣльше, ласкава панѣ!

— Пане Фельдгаймъ, для чого стали вы такимъ холоднымъ супротивъ мене?

Онъ мовчавъ.

— Пане Фельдгаймъ, — кликнула Аделяйда рѣшучо и пѣдняла вѣ гору малу, мягоньку ручку, — я ѣтдала бы тую праву руку, коли-бъ все вернуло на давнѣйшій ладъ, коли-бъ вернула давнѣйша сердечность, котра пѣдълась кудысь съ часомъ. Я рада бы хочъ тое знати, хто тутъ провинився, я, чи вы, пане?

Кандидатъ мовчавъ и глядѣвъ на неи взоромъ, котрый здавався просити опрощеня за тое, що уста его неспособнѣй вѣ тѣй хвилѣ выявити тое, що чувствуетъ сердце, чимъ повна душа. Она знала тое и терпеливо выжидала ѣтповѣди.

— Вы привѣтуджуєте мене, ласкава панѣ! — проговоривъ вкѣнци кандидатъ.

— Се значить, що вы самі признаетесь до вини, — підхопила Аделяйда.

Взбѣр кандидата спочивъ зновъ на еи лица а бувъ бнѣ-такій поважный, що Аделяйда сейчасъ почала жалувати своихъ попередныхъ слѣвъ. Взбѣр сей прошибъ еи до глубины, она не була вже въ силѣ говорити неправды.

— Нѣ, пане Фельдгаймъ, — сказала она, — я знаю, що вина по моѣй сторонѣ; наколи-бъ однакъ здумѣли вы заглянути до моєи душѣ и ѳчитати еи темный змѣстъ, то перестали-бъ певно дорѣкати менѣ.

— Я не дорѣкаю вамъ, панѣ, я не приписую вамъ нѣ-якихъ прикметъ, котрѣ бы способнѣи були ѳтчужити и охолодити сердце чоловѣка, котрый подыбавъ васъ на дорозѣ свого житя. Противно мушу признати щиро, що доброта ваша, панѣ, притемное всѣ другѣи вашѣи блискучѣи свойства, а доброту тую оказували вы менѣ ѳтъ часу, коли я дѣстався до сего дому.

— Дякую вамъ сердечно за тое признає и прошу о терпеливѣсть взглядомъ мене. Вы ставте менѣ пѣдпорою въ моємъ нужденнѣмъ житю; при вашѣи помочи хочу я пѣд-нятися, пѣднестися духомъ, бо въ цѣлѣмъ моємъ окруженю вы однѣи розумѣете мене, а при тѣмъ однѣи вы тутъ стоите высоко по надъ всѣхъ, якъ правдивый лицарь духа и благородности.

— Ласкава панѣ, — проговоривъ зворушенный кандидатъ, — я есьмъ лише чоловѣкомъ, котрый стараєсь выповнити свои обовязки.

— А чи-жъ не есть ее найкрасею рѣчею? наколи-бъ кождый старався тѣлько сповняти свои обовязки, то нѣхто не занедбувавъ бы ихъ. Тогда не було бы на свѣтѣ нѣ вини, нѣ жалю. И якже-жъ сумнѣи тѣи обовязки, котрѣи вы принялись сповняти! Дѣйстно я мушу васъ подивляти. Де-жъ есть спочинокъ, розрада, прѣятности, котрыхъ вы уживаете, де нагорода, котру бы мы могли вамъ жертвувати, а понадъ котру не були бы вы вышимъ? О, пане Фельдгаймъ, не уважайте вы мене пустою и легкодушною жѣнкою; помимо моихъ великихъ хибъ хочу бути чимеъ для васъ, хочу просити васъ, щобы вы навчили мене, якъ маю вамъ дякувати, якъ

маю розевѣтити хочь на одну хвилю ясный промѣнь свѣтла въ вашѣмъ сумнѣмъ, мрачнѣмъ житю.

Кандидатъ слухавъ тыхъ слѣвъ неначе якои далекои чародѣйной музыки; зъ его чола зникла вся повага, а въ очахъ его пробивалася нѣжна вдяка.

Она стояла спершиєь на цень великого каштана.

Промѣнь полудневого сонця продираючись крѣзь листе дерева обливавъ золотымъ блескомъ єи червоне волосе и пробивавєя ажъ до єи палкихъ очей, котрыми глядѣла на кандидата. Неначе олицетворена стать зъ образу Тиціана стояла она передь спокѣйнымъ чоловѣкомъ, передь аскетомъ; дальшимъ пляномъ образу були покритѣ снѣгомъ горы и сине озеро а зъ боку втискавєя въ сєй образъ тихій каштановый лѣсокъ, черезъ котрого гущавину не могло продертись нѣяке людске око. Одна тѣлько цѣкава пташка сидѣла на галузцѣ и крутила пустотливо головкою. Анѣ тая гарна чудова женщина, котрой душевнѣй бажаня подѣбнѣй були до лету полохливой пташки, анѣ тая цѣкава пташка не могла мати понята о великѣй бурѣ, що розрывала середь тихого супокою въ природѣ мужеску грудь кандидата. Колибъ буря людского серця могла вплывати на внѣшнѣй свѣтъ, то супокѣйне озеро покылось бы въ тѣй годинѣ бурными вѣлями а небо нависло бы надъ нимъ чорными хмарами. Однакъ грозу и борбу душѣ отчути може лишь спорѣднєный духъ, а душа Аделайды надто далекою була ѳтъ душѣ кандидата, щѣбы она могла зрозумѣти, що дѣєсь теперь въ єго серцю. Такъ стоявъ ѳнь недвижимо передь нею, а духота полудневого сонця розпалювала ихъ думки щѣразъ то сильнѣйшимъ жаромъ. А однакъ потреба було тѣлько одного кроку, одного нахилу впередь, кандидатъ потребувавъ лишь руку вытягнути, а гордый Тиціанъ выступивъ бы зъ своихъ рамя и упавъ бы на єго груди. А ѳнь ще не зазнавъ нѣколи чарѣвъ земской любви, нѣколи ще не обнимавъ судорожно дрожачою рукою жѣночѣй стати, нѣколи ще не выливавъ горячого поцѣлюю бурливой силы молодого серця. Цѣле жите свое перевѣвъ ѳнь сумно при столику съ книжками; въ єго безсонныхъ ночахъ томила єго одна журба о удержанє старѣй матери. Идучи дорогою твердого обовязку не мавъ ѳнь часу зѣрвати анѣ одной цвѣтки — одной бѣдной цвѣтки!

А тутъ клонився передъ нимъ найпышнѣйшій цвѣтъ; ѡнъ чувъ, якъ цвѣтъ сей хилить ся до него, а однакъ мусѣвъ ѡнъ супокѣнно ити дальше своєю дорогою, коли не хотѣвъ въ власныхъ очахъ уходити за злодѣя. О, лекше, сто разъ лекше уеувати въ потѣ чола камѣнь зъ дороги, якъ переходити холодно коло такои рожѣ, котра мимохѣтъ клонитя въ руки.

И она бачила тую велику борбу, яка кипѣла въ его серцю и ѡтбивалась въ его очахъ, бачила, якъ дрожали затисненїи его уста, бачила, якъ морщилося его чоло, на котрѣмъ твердый обовязокъ хотѣвъ силою-мѡцъ зазначити свою побѣду надъ пристрастною любовю, бачила все тое, а въ серцю ви розгорѣла неописана жадоба. Все, все забулося въ тѡй хвили. Она забула про мужа и любовника, бо и чимъ-же були они въ порѡвнаню съ недоступною выотою того чоловіка. Упившись незнаными доси чарами склонила голову и мягкими руками обняла твердый пенъ дерева.

— Пане Фельдгаймъ, — проговорила она ангельскимъ благающимъ голосомъ, котрый выявлявъ найбѡльшу нѣжностъ получену съ найвышою самосвѣдомостею своихъ власныхъ чарѡвъ, — пане Фельдгаймъ, не правда-жь, що чувство тое, котре будитя въ тѡй хвили въ вашѡмъ серцю не настроить васъ ворожо противъ мене?

— Я ворожо супротивъ васъ? — закликавъ кандидатъ червонѣючись. — Вы не можете того направду думати а запевнювати васъ о тѡмъ було-бы зъ мои стороны тяжкою обидою. Вы, панѣ, становите чародѣйну поему середъ прозы мого житя, вы есте выбраннымъ ѡтъ Бога существомъ, якого я ще нѣколи не бачивъ въ моимъ житю. Вы пытали мене передъ хвилею, що значить тое грецке слово, котре пѡдписавъ я пѡдъ вашимъ образомъ. Теперь маю я ѡтвагу сказати вамъ, що слово тое естъ — „гелїоне“! Кажуть ученїи, що мы есьмо лишъ ѡтмѣною сонѣшнаго свѣта. Але у васъ, панѣ, не наступила тая ѡтмѣна въ цѣлѡй повнѡтѣ; вы задержали въ собѣ бѡльше первѣстнаго элементу, якъ всѣ другїи люде, вы есте существомъ сонѣшнаго свѣта! Менѣ здаеь, що сонце проникае цѣле ваше тѣло, що оно сяе зъ васъ ще яснѣйше, якъ зъ неба. Коли-бъ хто отворивъ жилу въ вашѡмъ тѣлѣ, полилось-бы зъ неи мѣсто крови свѣтло сонця. О, гелїоне,

женщино неба, ніхто зъ людей не може глядѣти на тебе не лякаючись ослѣпнути! А однакъ...

— А однакъ? — поспытала Аделяйда въ найвышшомъ зворушеню. — Дальше, дальше...

— А однакъ и вы, панѣ, масте свои темнї мѣся, такъ само, якъ тая великаньска звѣзда, зъ котрои вы зродились. Выбачте менѣ тую смѣлу бесѣду, але думаю, що за доброту вашу не можу вамъ дати лучшой нагороды, якъ коли буду говорити щирю правду. Всяка ложь була-бы для васъ тяжкою обидою. Такъ єсть, ласкава панѣ, вы масте щось въ собѣ, що притемнює ваше сяюче существо. Єсть се именно бракъ любви, бракъ єи тамъ, де являєє она для васъ святымъ обовязкомъ. Вы, панѣ, для всѣхъ насъ ангеломъ, кождый чужій отроджуєєсь пѣдъ вильвомъ блеску вашихъ зѣрницъ. Вы огрѣваете нимъ все, що лишъ подыблете на вашій дорозѣ, одного тѣлько чоловѣка вылучила судьба зъ пѣдъ чарѣвъ вашого сердца; ѓнъ жеде и костенѣє середь зими лѣтъ своихъ, а чоловѣкомъ тымъ — вашъ мужъ!

Аделяйда задрожала.

— Ласкава панѣ, вамъ легко покарати мене за мои слова. Але я не можу иначе говорити; по разѣ першїй ѓтчинили вы менѣ уста и я мушу высказати все, що маю на сердцю. Я думаю, панѣ, що вы були бы зовсѣмъ щасливї, коли-бъ приступали до выповненя своихъ обовязкѣвъ єь бѣольшою любовью. Все ваше нещастє иде зъ того, що у васъ нема любви для сїхъ обовязкѣвъ! ѐтъ довшого часу бачу а и сынъ вашъ запримѣтивъ вже тоє, що мужъ вашъ, панѣ, сєй добрый, благородный старецъ, не має того, чого бажало бы єго сердце. Окруженный старыми, сварливыми сестрами, повный журбы о судьбу одинокои дитины, не має ѓнъ кромѣ васъ, панѣ, нѣкого, хто-бы мѣгъ розъяснити темнї дни єго старости. Вы бачите тоє, панѣ, вы мусите тоє бачити и розумѣти, а не масте надъ нимъ найменшого милосердїя! Се разяча суперечнѣсть єь всѣми добрыми прикметами вашои горячои душѣ, и нѣякъ не можу оправдати єи. Знаю добре, що вы не можете любити барона Сальтена сердцемъ залюбленои жѣнки, але ѓнъ певно и не вымагає того ѓтъ васъ. Мала частина тои прихильности, котрою надѣляете мене и другихъ въ вашѣмъ окруженю, була бы найвышшимъ добродѣйствомъ

для сего смирного незабагливого старця. Не называйте мене, панѣ, невдячнымъ, за тоє, що посмѣвъ ѳтплатити за вашу доброту такую гѳркою правдою! Щастє, котрого я зазнавъ въ вашѳмъ любѳмъ товариствѣ, привело менѣ на гадку комунистичну тезу: „Нѣхто не має права до збытку тамъ, де другимъ людямъ недостає найпотрѣбнѣйшихъ средствъ до житя.“ Я бувъ бы злочинцемъ-злѳдемъ супротивъ мого благородного пана, наколи-бъ важивсь приняти скарбы, котрѣ вы менѣ жертвуете, въ хвили, коли ѳнъ, що має до нихъ найперше и найсвятѣйше право, сохне и старѣсь зъ тоски за ними. Чи-жь не єсть супротивъ сего святымъ моимъ обовязкомъ сказати вамъ, панѣ: Ѳтдайте найперше єму тоє, що належить, а ѳттакъ менѣ — що лишиться!“

Кандидатъ ѳтдыхавъ тяжко и скоро, неначе по тяжкѳй физичнѳй роботѣ. Аделяйда притиснула чоло до дерева и мовчала. Кандидатъ пѳднявъ теку и рисунки и проговоривъ лагѳдно:

— Ходѣмъ, будуть насъ ждати дома.

Она дала мовчки знакъ рукою, щѳбы ѳдѳйшовъ.

Склонивши голову пустивь кандидатъ дорогою помежи дерева. Наразъ зъупинився и задрожавъ: передъ нимъ стоявъ за деревами баронъ съ Вікою. На чѳлѣ старця розлився румянець сорому; ѳнъ вытягнувъ скоро ѳбѣ руки до Фельдгайма, цѣла стать барона, всѣ єго движєня вказували, що хотѣвъ ѳнъ перепросити кандидата за якусь велику, нанесєну єму обиду.

Тѣ два благороднѣ люде стояли хвилию супротивъ себе мовчки, а руки ихъ дрожали въ щирѳмъ, сердечнѳмъ зѳткєню съ собою. Мовчанку перервала перша Віка:

— Мы хотѣли васъ, пане кандидатъ, просити на ѳбѣдъ, знайшли васъ однакъ такъ дуже занятымъ розмовою, що не смѣли вамъ єи перебивати.

— Ходѣть, ходѣть съ нами, дорогѣй пане Фельдгаймъ!
— сказавъ баронъ, беручи кандидата сердечно за рамя.

Аделяйда набрала тымчасомъ ѳтваги и выступила зъ гушавини палєнѳючи на лиця и спускаючи очи въ низъ.

— Но, панѣ братово, — прошепотѣла злѳєно Віка, пѳходячи до нея. — Поки що, будете ще мусѣли якѣйсъ часъ зносити старѣ сварливѣ сестры.

Королевскимъ-маестатичнымъ движенемъ руки оттрунула Аделяйда ея отъ себе.

— Прошу тебе, иди собѣ до того, которого привела ты тутъ, чтобы мене подглядати — зрадице! Нѣчего не маю спѣльного съ тобою кромѣ одного имени, котре и такъ вже стало для мене проклятемъ.

— Дивѣть, дивѣть! — засмѣялась лукаво Віка. — Панѣ баронова згордѣли певно отъ того, що дѣзналися о своимъ походженю просто отъ сонця! Певно, що такихъ пересоленыхъ чемностей не говорится нѣкому зъ жителѣвъ нашої планеты. Мушу написати до вашихъ знакомыхъ, чтобы все письма до васъ адресували не словами „Ясно Вельможна“ але „Сонцемъ сяюча Баронова!“

— Віко! — закликала Аделяйда, дрожащи отъ гнѣву, — при тобѣ и ангелъ мусявъ бы стати сатаною. Хочь може и провинилась я въ дечѣмъ, то тысячь разовъ отпокутувала я мою провину зносячи терпеливо всю вашу злѣсть. Але тутъ кѣнчатся вже и моя терпеливѣсть. Тое, чимъ ты посмѣла менѣ теперь дорѣкати, нехай чую отъ тебе послѣдний разъ! Нехай не важатся злосливѣ твои уста повторити и одного слова зъ сеи некольной сплетнѣ, котрою задумали вы погубити мене, бо въ противномъ случаю, ужю противъ тебе средства, якого доси ще не уважала я отповѣднымъ ужити. Буду глядѣти охорону противъ тебе у моего мужа.

Віка перелякалась. Першій разъ загрозила їй Аделяйда своимъ мужемъ, а Віка знала, що старый баронъ не мерзится нѣчимъ бѣльше, якъ злосливими бабскими сплетнями. Она замовкла и прижмуривши очи ишла побѣчь Аделяйды. Аделяйда притушила въ собѣ весь гнѣвъ, все зворушене, и ишла спокѣино, наче правдиве дитя вѣчно погѣдного сонця.

Передъ ними ишовъ баронъ съ кандидатомъ.

Ишли они держачись по подъ руки и говорили съ собою спокѣино и поважно. Не дожидаячи женщинъ увѣйшли въ палату. Аделяйда, вѣйшовши за ними звернулась сейчасъ до своей комнаты и замкнулась тамъ зъ середины. Кинула окомъ на комнату и задрожала. На столѣ лежало для неї письмо отъ — Егона! Дрожащими руками роздерла коверту а зъ середины вылетѣла фотографія гарного, молодого чоловіка! Аделяйда вхопила ея судорожно. Она кину-

лась на колѣна неначе передъ святымъ престоломъ и закликала, підносячи въ гору руки: „прости, прости менѣ, любый! До твоего сердца прибѣгаю я зновъ! Ты моя одина, правдива, щира любовь и ѡтрада! О Егонъ, Егонъ, прости менѣ, прости!“ — И залилась цѣлою струею горячихъ слѣзъ, цѣлувала образъ милого и голубила его до своей груди, мовъ бы хотѣла мертвому образу отплатити за тую кривду, яку нанесла зображеному на немъ чоловѣкови!

— Но и щожь? — пытала тымчасомъ Беля загнувану и ѡтъ утомы потомъ облиту Віку, выжидаючи съ найвысшою цѣкавостею еи ѡповѣди.

— Не було нѣчого — выбухнула гнѣвомъ Віка, — мы сполошили ихъ надто вчасно. Они не зайшли ще такъ далеко, якъ мы думали. Треба було ще хочъ зо двѣ недѣлѣ пождати, а овочъ достигъ бы бувъ лѣпше!

— Но! — сказала Беля складаючи побожно руки, — теперь можемо собѣ на потѣху сказати, що мы зберегли душѣ тыхъ двоихъ стоячихъ надъ пропастею людей и не дали имъ зовсѣмъ зсунутись у пропасть. Се була для нихъ осторога.

— Иди прочъ съ такими дурнищами! — запыщала гнѣвно Віка, — що мене може обходити душа якоисъ тамъ Аделайды? Я хотѣла кандидата выкурити зъ дому, а ѡнъ, якъ бачу, сидитъ тутъ теперь ще сильнѣйше, якъ передъ тымъ. Отъ и бѣда!

— Віко! адже-жь ѡнъ слуга Божій, не будь такъ строгою для него!..

— Такъ!? То ты берешъ его ще въ оборону? На мои власнй уха чула я нынѣ, якъ назвавъ насъ сварливими старыми паннами, котрї затрокують баронови жита на старѡсть! Онъ гляди, якій слуга Божій! Пожди, голубчику, не дарую я тобѣ сего!

Въ тѡй хвилѣ надѡйшла Аделайда. Она держала въ рукахъ письмо, котре Егонъ залучивъ для барона. Она отряслась вже зъ попередного зворушеня, тѡлько очи еи запаливались що кѡлька хвилъ якимъсь незвычайнымъ блескомъ.

— Маю письмо отъ нашего свояка, Шорна, — проговорила она зовѣмъ холодно и рѣвнодушно, — онъ хоче за три тыжнѣ отвѣдати насъ разомъ съ моимъ сестрѣнцемъ, Викторомъ.

— Егонъ? о, якже жъ тѣшуся! — закликавъ баронъ выходячи зъ свои комнаты. — А, се дуже гарно.

— Не будешь мавъ нѣчо противъ сему, щобы онъ привѣзъ съ собою сына мои сестры, Виктора? — поспытала Аделяйда.

— Коли ты тѣшилася тымъ, моя Аделяйдо, то онъ буде и для мене пожаданымъ гостемъ. Викторъ буде дуже гарнымъ тсваришемъ для нашего Стефанка, оба хлопцѣ суть майже однолѣтками, — сказавъ старецъ и подавши руку Аделяйдѣ повѣвъ ей до вдалнѣ, де дожидали ихъ вже кандидатъ, Стефанъ и Лілі.

— Якій же ты добрый! — прошептала Аделяйда и глянула боязно на кандидата, котрый глядѣвъ на нея певнымъ и супокійнымъ взоромъ, зовѣмъ такъ, якъ передъ тымъ бувало. Она нахилила свое облите румянцемъ лице ще разъ до мужа а око ей ще разъ спочило на лиці кандидата.

— Моя Аделяйдо! — сказавъ баронъ, пригортаючи ей голову до свои груди, — жѣночко моя любя, дитя мое, гарненьке, дороге дитя, положи тутъ на грудь мою свою головку и зложи тутъ съ нею все, що томить тебе и подумай, що при тобѣ бѣе сердце твого отця!

Отеръ слезу, що якъ велика перла скотилася зъ его ока, и сѣвъ за стѣль.

— Сѣдайте нынѣ вы коло мене, пане Фельдгаймъ, — сказавъ онъ до кандидата и стиснувъ своєю костистою рукою сильну руку молодого чоловіка.

Х.

Теперь почалось въ домѣ Сальтенѣвъ зовѣмъ нове житѣ.

И люде и рѣчи неначе перемѣнилися. Почали чистити, порядкувати и поправляти въ вѣсѣхъ закуткахъ, щобы графъ Шорнъ приѣхавши тутъ не забудъ про давный блескъ дому

Сальтеновъ. Віка управляла цѣлыми днями громадою дѣвчатъ, зъ котрыхъ буквально лилась вода, бо мусѣли все обмывати, такъ щобы на жадномъ предметѣ не оставя навѣтъ найдрбнѣйшій порошокъ. Знайшлася навѣтъ работа и для легкодушной Лілі, котрої передъ тымъ не позволяли сестры нічого дѣткнутись, щобы не наробила шкоды. Теперъ повѣрено їй отвѣжене деякихъ дрбниць, котрї впрочѣмъ не представляли великой вартости.

Баронъ учивъ цѣлыми днями свого нового слугу, котрому приобѣщавъ для захоthy за кожду склянку воды, котру подавъ не розливши єи, одинъ сантимъ, а за кождый полумисокъ, котрый подавъ не поклавши на нимъ ложки або вилокъ — два сантимы нагороды.

Беля взяла на себе найтяжшій обовязокъ. Она хотѣла ще передъ приѣздомъ свояка приладити великія припасы вовняныхъ кафтаникѣвъ и стрѣчокъ для шпиталю ордена Іоанитѣвъ, до которого начальства належавъ графъ Шорья. Припасы тї мавъ дорогій своякъ помѣстити въ своїй подорожній скринцѣ, вѣльній ѣтъ оплаты мыта. Якже-жъ зачудуєсь благородный братъ во Христѣ, коли побачить тую побожну печаливѣсть, тоє високе понимане стремлень и цѣлей єго ордена. За всяку цѣну мусѣла зробити єму тую роекѣшь и для того приняла до своєи комнаты шестеро убогихъ дѣтей-сирѣтъ, котрї помагали їй въ работѣ. За тоє давала она имъ въ своїй христїаньскѣй добротѣ ѣсти и вивчила ихъ на память деякихъ цитатѣвъ зъ святаго письма. Такимъ способомъ сповняла она за однимъ заходомъ два дѣла христїаньского милосердія: працювала для недужихъ и дбала о спасенє душъ молодыхъ участницъ въ вовняномъ дѣлѣ милосердія. Наколи котра зъ дѣвчатъ оказувала надзвычайну пильнѣсть, тогды надѣлювала єи Беля, котрой запопадливѣсть на поли милосердія не знала границъ, одною зъ тыхъ дрбныхъ побожныхъ книжочокъ, що то ихъ печатають на грубомъ паперѣ пѣдъ заголовкомъ: „для науки и убагородненя христїаньскои молодежи“. Книжочокъ такихъ мала Беля кѣлька-десять; надѣлило єи ними одно религїйне жївнѣе товариство. Дѣвчата думали вправдѣ часомъ, що лучшимъ бувъ бы теплый кафтаникъ на зиму, однакъ они не знали, якъ велика заходить рѣжниця мѣжь убогими въ заведеняхъ, де дары

втягаются въ книжки и оголошуются разомъ съ именами дательствъ, а такими бѣдолахами, котрымъ втискае въ темномъ кутіку якась милосерна душа милостыню !

Такимъ способомъ мавъ кождый въ цѣлѣмъ домѣ свою роботу, съ котрою готовился повитати пожаданого гостя. Навѣтъ Стефанъ переходивъ теперъ съ кандидатомъ нильно исторію Іоанитѣвъ; одна Аделяйда не журилась нѣчимъ и ходила неначе сонна по комнатахъ. Середь загального руху не запримѣтивъ сего нѣхто; одній тѣлько очи кандидата слѣдили еи безнастанно а тыхъ очей лякалась она власне наибѣльше.

Вкѣнци надоспѣвъ пожаданный день. Баронъ тѣшивея приѣздомъ Шорна. Стефанъ надѣєю побачити Виктора. Аделяйда не показувалась черезъ цѣлый ранокъ. „Ласкава панѣ убираются“ — се була стереотипна ѳповѣдь служницѣ, коли хто пытавъ еи про баронову. Баронъ выѣхавъ съ Стефаномъ и слугою до Цуриху на зустрічъ любому гостеві. Тѣтки зѣбрались въ найвысшѣмъ зворушенію въ гостиннѣй. Беля ще працювала, завязуючи дрожащими руками послѣдну стрѣчку при кафтаніку, Віка переглядала на борзѣ газету, а Лілі зашивала на собѣ дѣру, котра взялася Богъ знае зѣ ѳтки на еи святочнѣй спѣдници. Аделяйда все ще не выходила зѣ своен комнаты.

— Будь ласкава, Лілі, зроби намъ тую приятнѣсть, — ѳдозвалась Віка строгимъ голосомъ, — и не клапай безнастанно зубами пѣдчасъ присутности кандидата. Се дуже неприлично.

— Такъ, то правда, — поправила Беля, — особливо при ѳбѣдѣ. Усе здаеся, що вылетять всѣ зубы на тарѣлку.

Бувъ се вѣками усвяченый звычай, що передъ кождымъ важнѣйшимъ злучаемъ въ родинѣ приготавливались сестры въ той способѣ, що вже зѣ горы картали Лілі за всѣ еи можливѣ и неможливѣ похѣбки.

— Якъ же-жь може бути инакше, — звинялась Лілі, — коли пружина перѣтерлась и не придержуе вже добре зубѣвъ.

— Нѣ! — закликала Віка — она ще добре держать, тѣлько ты, коли не маєшь що робити, водишь по нѣй языкомъ и высуваєшь еи зѣ мѣсця.

— А при тѣмъ отворюешъ все уста неначе мала дитина. Мы мусимо соромитись за тебе, — додала Беля.

— Велѣть вставити менѣ нові зубы, то не будете мали потреби соромитись за мене, — ѳповѣла Лілі, а лице еи выкривилось до плачу.

— Сховай твои грошѣ для Бога а не для дентиста! — упѳмнула еи строго Беля.

— Для Бога? А де-жь ѳтдамъ я ихъ ему? — поспытавъ старый дѣтвакъ съ глупымъ зачудованемъ.

— То ты ще не знаешъ того, дурна? ѳтдай грошѣ Белѣ, она має докладну адресу! — шутвила Віка, споглядаючи згѳрдно на старшу сестру. — Крімъ того знайдешъ въ кождѳмъ добродѣйнѳмъ товариствѣ пушку на письма до Бога, тѳлько тамъ пріймають выключно письма съ грѳшми и дорегоцѣнностями.

— Цѣкава я знати, ягу кару приладивъ Богъ для тебе, закаменѣла грѣшнице! — зашепотѣла злосливо Беля а губы еи посивѣли ѳтъ гнѣву.

Тымчасомъ Віка смѣялась на цѣле горло и Лілі радѣла тихо и тѣшилась зъ сварнѣ своихъ добрячихъ сестричокъ.

— Идутъ, идутъ, — закликала Віка заглядаючи до ѳкна, зъ котрого видно було цѣлу окреснѣсть озера.

— Сейчасъ убрати рукавички, — закомандирувала Беля и сама чымъ скорше сховала дроты до кишенѣ. що здавалось якимсь великимъ клубомъ прикрѣпленнымъ до еи довгой стати и втиснула свои сухі, покривлені пальцѣ въ пару великихъ рукавичокъ, купленыхъ низше торговельной цѣны для того, що мали по одній прицѣпцѣ.

— Лілі, натягни и ты рукавички, сейчасъ, анѣ слова!

Лілі сягнула мовчки до кишенѣ и ажъ теперъ пересвѣдчилась съ смуткомъ, що одна еи рукавичка була чорна а друга жовтава.

— Теперъ зволила вже и еи высокѣсть выйти зъ своєї комнаты, — запримѣтила злосливо Віка, котра безнастанно глядѣла черезъ ѳкно.

— Чудова жѣнка, чудово гарна, неначе грѣхъ, сама зависть мусить ѣй то признати!

— Такъ, гарна якъ грѣхъ, — ѳдозвалась Беля, пѳдно-

сачи побожно очи, — и ний Богъ стереже ѳтъ неи каждого невинного чоловѣка.

Аделяйда тымчасомъ не ишла а плыла высадженою каштанами терасою, що вела надъ берѣгъ озера. Глядячи на неи можна було ослѣпнути. Она мала на собѣ бѣду прозѣрчасту одѣжъ покрыту тканною, представляючою малі китички зеленыхъ листкѣвъ и незабудкѣвъ. Середъ розпущеного свободно волося зеленѣла широка стрѣчка, а при боцѣ еи пышалась китичка зъ живыхъ незабудкѣвъ. Аделяйда ужила всего, чога може ужити природа и штука, чтобы надѣлти жѣночу красу неодолимою силою. Навѣтъ така засушена мумія, якъ Бея, не могла не запримѣтити, що видѣ Аделяйды може погубити чоловѣка молодого сердца и горячю крови.

Широкій, бѣлый, соломяный капелюхъ несла Аделяйда въ рукахъ; для кѣлькохъ крокѣвъ шкода було нѣвечити таку чудову фризурю. Зъ пѣдъ зеленои крѣвлѣ каштанѣвъ блестяли здалека еи филючій кучерѣ.

— Геліоне! — почувся тихій, дрожацій голосъ зъ високого ѳкна.

— Геліоне! — повторили тысячнымъ ѳтгомонемъ филѣ воздуха.

— Геліоне! — повторивъ ѳтгомонъ въ нѣй самѣй.

А тамъ ишовъ супротивъ неи сей, для котрого она была справдѣшнымъ сонцемъ; тожъ выходила ему на зустрѣчь въ цѣлѣмъ блеску свого величного сяева, котрый мусявъ его прошибнути-спалити при першѣй встрѣчи, при першѣмъ поглядѣ. Въ тѣй хвили выглядала она справдѣ мовъ богиня красы, выступаюча съ цѣлою повнотою своихъ принадѣ. Еи чудова поява не могла не впынути на неи саму. Ый здавалось, що воздухъ граєсь, пестится еи нѣжными формами, ѣй здавалось, що теплый вѣтрець окруживъ еи якоюсь етеричною занавѣсою, ѳтдыхаючою бальсамичною атмосферою роскошныхъ еи принадѣ. Такого чувства мусяла дѣзнавати Венера родячись зъ морскои пѣны, коли окружало еи на половину ще до филѣ подѣбне еи власне тѣло, закимвъ уложившись въ одну цѣлѣсть не стало первозоромъ найвысшой земскои красы!

Чимъ ближе підходила Аделяйда до озера, тымъ подбнйшимъ стававъ хдъ еи до лету. Она любила его, любила такъ сильно, якъ саму себе, еи пристрасть була до того ще теперъ подражнена упрямствомъ кандидата, котрого воля сильнйшою була дтъ еи красы. Нема небезпечнйшою отруѣ надъ любовь, яку оказуе жѣнка мушчинѣ на перекдръ другому. Отруя така нищить ихъ обое.

Аделяйда приступила до Егона и подала ему тую отрую подъ видомъ своєї маленькои ручки, котру вытягнула ему до поцѣлуя, а зъ подъ еи рѣсениць глядѣвъ на него вздръ повный любовной пристрасти.

Она стояла на сходахъ, що вели зъ озера на берѣгъ; при помочи еи руки выскочивъ Егонъ зъ човна и становъ на земли передъ нею въ цѣлѣй своѣй лицарскій красѣ. Вздръ его продирався до самой глубени душѣ, неначе бы хотѣвъ однимъ поглядомъ вычерпати всю бездонну красу любви.

Подъ взглядомъ тѣлесной красы мдгъ Егонъ якъ разъ подъ пару стати Аделяйдѣ. Теперъ здавався бнѣ йи ще красшимъ, якъ колибудъ. На жаднмъ образѣ митологичного перевозору мужеской красы не бачала она такой правильности чертѣвъ, такого лагдного жару въ шовковыхъ очахъ, такой правильности а разомъ и силы въ будовѣ цѣлого тѣла. И якъ же-жъ могла она его не любити? И якъ не мала найгарнйша бажати найгарнйшого? Чи-жъ не мусѣла она зовеѣмъ природно сплынутись съ нимъ такъ, якъ сплываються съ собою зовеѣмъ подбнй до себе филѣ?

— Найдорожша моя своячко! — проговоривъ Егонъ съ очевиднымъ зворушенемъ, — що-жъ чувати у тебе... Але по що пытаю я тебе о тоѣ? — Тутъ засяли его очи безмежною пристрастею, бнѣ нахилився до неї, и тихо, неначе подувъ полудневого вѣтру, що власне цѣлувавъ еи лице, прошептавъ: — Ангеле жита мого, яка-жъ ты чудово гарна.

За Егономъ наблизився сестрѣнецъ Аделяйды и представився „ласкавоѣ тѣтцѣ“. Бувъ се гарный пятнайцять- або шѣснайцятилѣтний хлопецъ въ тѣсендмъ кадецкдмъ мундурѣ, сынъ одинокои сестры Аделяйды, вдовы по далекодмъ свояку Шорна.

Егонъ дався легко наклонити матери хлопця, чтобы забрати его съ собою до Цуриху, позаякъ була се дуже добра

способность побачити гарну своячку. Онъ же-жь мусѣвъ показати ѣй сестрѣнка въ кадецкѣмъ униформѣ, онъ привѣдывъ тутъ лишь за для него — се було рѣчею ясною и нѣхто не мѣгъ чудуватись сему.

— Но и щожъ ты кажешъ? — смѣявеса старый баронъ, клепаючи хлопця по рамени. — Хлопецъ якъ лялька. Ты повиненъ примѣръ собѣ зъ него брати, Стефанку!

— Коли-бъ лишь я мѣгъ тоє здѣлати, мѣй отче! — ѣтповѣвъ жалѣбно Стефанъ, споглядаючи на своего молодого товариша.

— Но, но, якось то вже буде! — потѣшавъ его баронъ, побачивши, що вразивъ его попередними словами.

Цѣле товариство почало ити домѣвъ. Егонъ подавъ руку Аделяйдѣ.

— Яка-жь бы зъ насъ була пара! — подумали собѣ обоє въ тѣй хвили.

Коло нихъ баронъ, за ними — хлопцѣ. Викторъ мѣривъ Стефана поглядомъ заведеною надѣю.

— Чого ты такъ штигулькаешъ?

— Бо маю одну ногу коротшу.

— А се якимъ способомъ?

— Якъ бувъ я ще дитиною, дѣставъ я запаленя мускулѣвъ въ колѣнѣ, зъ ѣтсеи пѣшло все нещасте. Заки мы ще тутъ приѣхали, були мы въ Крайцнахъ, але нѣщо не могло менѣ помочи и певно вже не поможе.

— Говоришь неначе лѣкаръ, — запримѣтивъ Викторъ, а Стефанъ зажурился дуже его словами.

— Гмъ, — ѣдозавеса Викторъ по хвили — незнаючи, якій ты, тѣшився я вже напередъ тобою.

— Коли-бъ ты бувъ знавъ, що я недужій, то бувъ бы певно не тѣшився, — хотѣвъ сказати Стефанъ, однакъ надумався и змовчавъ.

— А такъ... що теперъ будемо робити? — почавъ зновъ говорити Викторъ, приглядаючись своему сумному товаришеви. — Я думавъ тутъ вышалѣтись съ тобою, а тутъ показуєсь, що тобѣ не до того!

— Тамъ, по тамтѣмъ боцѣ озера суть нашѣ сусѣды, — потѣшавъ его Стефанъ. — Они мають двоухъ сынѣвъ въ тво-

ихъ лѣтахъ и малу дѣвчянку, пусту-дику дѣвчянку; съ ними будешъ мѣгъ пустувати доволѣ.

— Що се за люде?

— Мають фабрику шовку.

— Отже... мѣщане? — поспытавъ Викторь.

— Но... такъ, зовутся Геслі.

— Геслі, Геслі... а то добре! — смѣявся Викторь. — То я маю съ ними приставати?

— Но такъ, чи може не хочеш?

Викторь здвигнувъ раменами.

— Чому бы нѣ, адже-жь тутъ нѣхто мене не побачить! Що менѣ тое шкодить? але якъ можна называтись — Геслі! Ото, якъ бы я коли дома выговорився, що я пристававъ съ родиною Геслі!... Не вже-жь твои родичѣ стоятъ въ якихъ-будь ѣтносинахъ съ тыми людьми?

— Зовсѣмъ природно, и чому-жь бы нѣ?

— Алежь бѣйся Бога... съ мѣщанами?

Стефанъ зъупинився и глянувъ на него такимъ взоромъ, якого доси нѣхто ще певно не бачивъ у него.

— Або-жь мѣщане суть чимъ гѣршимъ ѣтъ шляхты?

Викторь зъупинився такожь и бувъ такъ само зачудованный его словами, якъ Стефанъ его згѣрдною згадкою про мѣщанѣвъ. Ему заковязли слова въ горлѣ. Подѣбне пытане не прийшло ему доси нѣколи ще и на думку. Хлопцѣ глядѣли одинъ на другого съ ростучою чимъ разъ бѣльше ненавистею. На щасте положено конецъ супереччѣ скорше, чимъ мала она часъ розгорѣтись. Баронъ обернувся до хлопцѣвъ и закликавъ на нихъ, щобы спѣшились.

— Чи се богатѣ люде? — поспытавъ Викторь лишаючи на боцѣ попереднѣ пытаня.

— Такъ!

— Аа!

— А вы, чи такожь богатѣ?

Викторь засмѣявся.

— Мы? Хиба въ довги! Батько протративъ все, мати не знае часто, въ чѣмъ выступити на дворѣ и пере собѣ сама въ ночи тайкомъ рукавички. Коли-бъ не князь, що дае грошѣ на мое выховане, то мусѣвъ бы я хиба дрова рубати!

— И ты пріймаєшь помѳчь ѳть чужого? — пытавъ Стефанъ зъ чимъ разъ бѳльшимъ легковаженемъ.

— Но, ѳть князя можна все прїняти!

Стефанъ выпрїямився гордо.

— Я не мѳгъ бы жити зъ милостинѳ, чи то княжон, чи хлопской — и скорше пѳшовъ бы рубати дрова.

— Добрый бувъ бы зъ тебе рубачъ — засмѳявся Викторъ, — ты не пѳднѳсь бы навѳтъ сокары.

— Но, накопи-бъ не мѳгъ я знайти для себе нѳякого занятя, то волѳвъ бы умерти! — сказавъ Стефанъ затиснувши губы зъ великого жалю.

Викторъ глянувъ на него зачудованый.

— Зъ тебе дивный дуже хлопецъ! тоє, що князь намъ дає, не тѳлько не понижає насъ, а єсть противно для насъ великою честєю; ѳнъ же-жъ сказавъ, що робити се для того бо не хоче, щобы загинувъ такїй старый и знаменитый рѳдъ.

— Се не єсть нѳякою почєстю брати ѳть когось грошѳ неначе милостиню, — ѳтповѳвъ уперто Стефанъ. — Чєстю для насъ єсть лишь тоє, що собѳ самї заробимо.

— Зъ ѳтки такїй понятя?

— Се-жъ яєне якъ сонце, и простє, якъ „два разы два єсть чотыри.“

Они вѳйшли до палаты.

— Стефанє! — закликала мати, — якїй же ты розгоряченый! Що се тобѳ, моя дитино?

— Нѳчо, дорога мати, — ѳтповѳвъ хлопецъ майже не-терпєливо, бо прикрою була єму тая нѳжнѳсть и печаливѳсть вѳ присутности другого хлонця.

— То зъ радости, що дѳставъ такого гарного товариша, запрїмѳтивъ баронъ весело. — Вы бачитєсь нынѳ першїй разъ, мои молодїи панове. Коли мы пересєлювались зъ Нѳмєчины до Цуриху, то батько твѳй, дорогїй Викторє, живъ ще и стоявъ власно сѳ своимъ гарнизономъ вѳ С. Чи такъ?

— Маю чєсть сказати, такъ! — ѳтповѳвъ Викторъ выпрїямившись, неначе стоявъ бы передъ своимъ зверхникомъ вѳ вѳйску.

— Чи заключили вы вжє дружбу сѳ Стефаномъ? — поспытавъ Егонъ.

— Такъ есть, любый графе! — отвѣвъ Викторъ, не змѣнивши поставы.

Стефанъ молчавъ.

Въ той хвили показався на сходахъ кандидатъ.

Всѣ звернули на него свои очи; онъ мусѣвъ зступати зъ ступеня на ступнь пѣдъ завзятымъ огнемъ вливающихся въ него поглядѣвъ. Онъ спустилъ очи, однакъ не зъ смиренности, а зъ наибольшой рѣвнодушности, бо здавалось ему недостойнымъ труду глядѣти на гостей скорше, закимъ прійшла не се потреба. Егонъ приглядався кандидатови дуже уважно. Вишнѣсть сего чоловѣка вразила его вже сама собою. Онъ бачивъ задумчиве чоло съ густыми бровами, глубоки, прислоненѣ очи, чистый профиль, сильно затисненѣ а при тѣмъ такъ гарно и нѣжно закроенѣ уста, и густе, чѣрне волосе. Чоловѣкъ сей бувъ небезпечный, якнебудь вже за для самой неповоротности годѣ було его назвати гарнымъ; онъ бувъ однакъ бѣльше якъ гарнымъ, бувъ недоступнымъ! Егонъ зрозумѣвъ все тоѣ отъ першого погляду и почавъ сейчасъ слѣдити всѣ движеня Аделяйды. Она запримѣтила тоѣ и закусила губы.

Вкѣнци зѣйшовъ кандидатъ на долину и приступивъ до барона.

— Пане баронъ, вы кликали мене?

— Такъ, мѣй дорогѣй пане Фельдгаймъ, я не мѣгъ выдержати довше, щобы не познакомити съ собою двоухъ такихъ гарныхъ людей. Панъ кандидатъ Фельдгаймъ, — говоривъ баронъ представляючи, — а се панъ графъ Шорнъ.

Фельдгаймъ склонився чемно и низко, Егонъ поздоровивъ его зъ горы и легко. Кандидатъ зачудовався: не вже-жъ графъ уважавъ неѣтповѣднымъ ѣтдати чемнѣсть за чемнѣсть. Се-жъ була проста форма, але и въ той формѣ хотѣвъ показати графъ, що ѣтъ него менше поважания належится кандидатови, якъ ему ѣтъ кандидата. Фельдгаймъ змѣривъ те-перь смѣло графа ѣтъ нѣгъ до головы. Сей ѣтповѣвъ такимъ самымъ вызывающимъ взоромъ. Не добра звѣзда заяснѣла надъ симъ домомъ въ хвили, коли тѣ гостѣ переступили его порѣгъ.

На душу Аделяйды налягло якесь сумне прочуть. Лице еи покрылось журбою, она глядѣла съ перелякомъ на сихъ

двох людей. Однакъ баронъ задержавъ давнѣйшу веселѣсть и свободу. Онъ взявъ Виктора за руку и представивъ его Фельдгаймю, высказуючи надѣю, що Викторъ буде для Стефана, лишеного товариства молодыхъ людей зъ родины, добрымъ, пожаданымъ товаришемъ.

Фельдгаймъ поглянувъ на Виктора а опѣся на Стефана. Сей здвигнувъ легко раменами. Кандидатъ зрозумѣвъ его.

— А теперъ звольте пане графе, — сказавъ тихо баронъ, — повитати мои сестры, бо опѣся мусѣли бы мы всѣ жалувати сего.

Егонъ готовый бувъ сповнити тоє съ наибольшою приятноєтю и всѣ увѣйшли до комнаты тѣтокъ. Егонъ знавъ яко повный свѣтового досвѣду чоловікъ, щѣ кому належится, и цѣлувавъ по черзѣ сплѣснѣлы рукавички Белѣ, бруднѣй и товстѣ Лілі и не обняті рукавичками руки Віки. Се зъєднало ему бѣгъ разу велике поважанє и любовь старыхъ тѣтокъ. Беля завела его сейчасъ до другой комнаты, де лежавъ цѣлыи вовняный складъ, звязаныи червоными стрѣчками, выжидуючи „милосерного Самаритянина.“

Радѣстне зачудованє Егона, коли побачивъ тую ревнѣсть, вынагородило зовсѣмъ всѣ заходы Белѣ.

— Мѣй Боже, коли чоловікъ на старѣсть лѣтъ, довше мусить переводити сей часъ земскои пробы, нѣжъ на тоє выстають его силы, то тяжко ему щѣе лучшого зрѣбити, — прошептала Беля, завертаючи побожно очи, — и для того прѣйми ласкаво, найдорожшѣй графе и спѣвробѣтнику на поли милосердѣя, тоє, що тобѣ жертвую. Се, правда, рѣчь не дорогоцѣнна, але працювала я надъ нею зъ цѣлого сердца!

-- Такъ, и шѣсть сирѣтъ помагало ѣй при тѣй роботѣ, — вырвалася Лілі, не думаячи навѣтъ, щѣбы въ тѣмъ було що злого. Въ тѣй самѣй хвилѣ однакъ пожалувала она сего, почувши дѣтклявыи бѣль въ руцѣ.

— Чого щѣпаєшь ты мене? — закликала перелякана и притягнула скоро руку до себе.

Була се дуже прикра хвиля для Белѣ, але ще прикрѣйшою була она для старой дитины, котра була певна, що жде єи дуже строга кара, и для того тряслася зъ переляку и дзвонила зубами сильнѣйше, якъ колибудь иншимъ разомъ.

Добросердный баронъ поклавъ, якъ звычайно бывало,

конецъ тымъ клопотамъ, попросивши Егона и Виктора, чтобы удались съ нимъ до своихъ комнатъ. Ввѣчливый своякъ обцѣдувавъ ще разъ руки всѣхъ тѣтокъ а вкѣнци и Аделаиды, съ котрою мусѣвъ розстатись на коротку годину.

Коли дотыкавъ своими губами кѣнца пальчикѣвъ еи ручки, око его стрѣтилось съ поглядомъ кандидата, котрый стоявъ на боцѣ, приглядаючись нильно имъ обоемъ.

— До побаченя! — сказавъ скоро Егонъ и выбѣгъ зъ комнаты.

За кѣлька хвиль пѣзнѣйше стрѣтились Аделаида и кандидатъ въ переднѣй комнатѣ. Онъ хотѣвъ ити на гору, она въ огородъ. Заки розбѣшлись, збуцинилась Аделаида и глянула на него цѣлою силою своихъ чарѣвъ.

— Чи схочете здѣлати для мене тое, о що васъ попрошу, одну рѣчь, о котру васъ прошу ѣтъ часу, якъ знаємося?

Кандидатъ глядѣвъ въ еи благаючѣи очи, на еи на половину отворенѣи, коралевѣи уста.

— Все, що зможу! — ѣтповѣвъ онъ, глубоко ѣтдыхаючи.

— О! въ такѣмъ случаю прошу васъ: будьте добрѣи и поблажливѣи для мого свояка! Онъ вырѣѣзъ разомъ зѣ мною, ееть менѣи якъ братъ любый, и все, що зробите для него, зробите для мене!

Она була въ тѣй хвили така чудово гарна, така добра, правдива...

Слова тѣи промовили до сердца спокойного чоловѣка, оно задрожало зъ зворушеня а цѣла душа его зббралась, здавалось, въ его очахъ, котрѣи высказували тое, чога уста не въ силѣ були сказати. Онъ подавъ ѣи руку и проговоривъ:

— Прирѣкаю вамъ тое о стѣлько, о скѣлько позволить на тое моя честь!

Онъ бувъ незвычайно гарный въ тѣй хвили, коли споглядавъ на неи такъ сильно а при тѣмъ такъ чувствительно, що поглядъ сей прѣдерся до найдальшой глубины еи, грѣшною жадобѣю роскоши переповненою душѣи.

Въ тѣмъ щосѣи зашелестѣло и она задрожала такъ, якъ дрожитъ чоловѣкъ, коли боится... упасти. Бувъ се Егонъ, котрый вийшовъ зъ своєї комнаты...

XI.

Віка и Егонъ проходжувались по огородъ, прошептуютись мѣжь собою, коли приступивъ до нихъ кандидатъ и поспытавъ лагѣдно, чи не бачили часомъ Стефана.

— О тоє могли-бы мы васъ пытати, — ѳтповѣла Віка злосливо. — Учитель повиненъ завсѣгды знати, де єсть єго ученикъ, а вы, мѳй пане, самѣ тутъ ѳтъ того.

Фельдгаймови пѳдступила кровь до лица, ѳнъ не мѳгъ довше вже повздержатись.

— Ласкава панѣ, — проговоривъ ѳнъ гордо, — я запримѣтивъ вже ѳтъ довшого часу, що вы всѣми способами стараетесь наносити менѣ обиду. Яка-бъ и не була причина сєго, будьте певнѣй, що всѣ вашѣ змаганя не осягнуть цѣли и анѣ на крокъ не звернуть мене зъ дороги, котру вказує менѣ мѳй обовязокъ.

И склонившись легко пѳшовъ свѳбѣдною ходою до великого саду, котрого уживали спѳльно Гєслѣ и Сальтєны. Вѣ садѣ гралєся дѣти. Кандидатъ станувъ за деревами и приглядався имъ, самъ незапримѣченный ними. Марѣйка и Викторъ гѳйдались на галузцѣ великой яблѳнки, заложившись, хто выдержитъ довше а Стефанъ сидѣвъ на лавцѣ и глядячи на годинникъ числивъ минуты.

— Уже не можу довше, — закликавъ Викторъ.

— И я такожъ, — сказала Марѣйка, — и обѳе упали на землю.

— Отъ и лежимо собѣ неначе зрѣли сливки, — смѣялась Марѣйка, пѳднимаючись зъ землѣ. Но, — Стефане, якъ довго мы гѳйдались?

— Якъ разъ одинацять минутъ.

— То не правда, мусить бути бѳльше, — закликавъ Викторъ, — ты зле числивъ, або обмануєшь насъ.

— Я не говорю неправды, — зѳбидився Стефанъ, — и не позволю сєго нѣкому о менѣ сказати.

— Ты не позволишь сєго собѣ сказати? И щожь менѣ зрѳбишь, коли помимо того скажу тоє, ты — нездаро якѣйсъ.

— Викторъ, — проговоривъ Стефанъ, повздержуючи ки-

пучій гнѣвъ. — Такъ, якъ ты, нѣхто ще мене не зъобидивъ, а однакъ я зношу и позволяю тобѣ робити, що хочешъ. Коли-бъ однакъ родичѣ мои знали, якъ ты обходишся зъ мною, певно не стерпѣли бы сего.

— Но, то иди скорше, пожалуйся передъ ними, — пердражнявавъ его Викторъ. — Прикличи собѣ ще твого учителя, щоби мене выбивъ за тебе. Но, чому не йдешъ?

— Бо не хочу забути о тѣмъ, що ты моимъ гостемъ, и не хочу, щоби менѣ хтонебудь помагавъ тамъ, де я самъ собѣ помочи не можу.

— Мовчи вже разъ, ты облуднику, фарисею! — закликавъ Викторъ.

— Чуешь, Викторъ! — закричавъ Стефанъ, — возьми назадъ твое слово, бо...

— Нѣ, не возьму, — смѣявся Викторъ, — а коли не вѣришь сему, то вытешу тобѣ на твоимъ власнѣмъ хребтѣ.

Стефанъ не мѣгъ повзддержатись дальше.

— Першій разъ въ моимъ житю бью я когось, але при тобѣ можна всего навчитись!

И заки Викторъ мѣгъ оглянутись. пѣднявъ Стефанъ кавалокъ ломаки зъ землѣ и кинувъ на него слабою рукою. Въ однѣй хвили прискочивъ до него Викторъ и по короткѣй борбѣ кинувъ его на землю.

Фельдгаймъ хотѣвъ выступити теперь зза корчѣвъ, однакъ надумався по хвили. Стефанъ повиненъ самъ боронити свои славы и спробувати своихъ силъ.

Онъ боронився ѳважно и завзято, а коли сильнѣйшій противникъ сѣвъ на него и почавъ его товкмачити кулаками, не зрадивъ ані однимъ зойкомъ своего болю.

— Пусти его, Викторъ, — почала просити Марійка, — я не стерплю того, щоби ты такъ збыткувався надъ нимъ. Якже-жъ можешъ такъ немилосерно давити его слабѣ груди. Пусти его, кажу тобѣ, бо инакше нѣколи вже не буду гра-тись съ тобою.

Она почала кричати и ѳдорвала силою напастника ѳтъ Стефана.

— Ходи, Стефанку, сядь тутъ на лавцѣ и ѳтпѣчни собѣ. По що заходишь собѣ съ такимъ великимъ хлопцемъ, коли знавшь, що не дашь ему рады.

— Твоя правда, — сказавъ Стефанъ терпко — такіе нездара, якъ я, мусять все зносити.

— Знаешь що, Стефани, сказала Марійка, — иди ты до дому, бо теперъ прійдуть мои братья зъ школы и будемо гратись въ войну. Що-жь ты тутъ съ нами будешь робити?

— Якъ хочешь, Марійко, я не буду вамъ заваджати. — И Стефанъ пошовъ похиливши голову. Тогда кандидатъ вышовъ заа корчывъ и нѣбы случайно зайшовъ ему дорогу.

— Що тобѣ, Стефанку, чому йдешь зъѳтеи — поспытавъ хлопця, не знаючи мовбы, що ся стало.

— Они будутъ гратись въ войну, одже я нѣнащо имъ не здався.

Онъ подѣсь великій, слезави очи до кандидата.

— Я не до дѣтей, я имъ лише заваджаю. Менѣ тѣлько при тобѣ добре.

Кандидатъ пригорнувъ его до своєї груди; зъ очиць дитины капали слезы.

— И Марійка вже не любить мене. Викторъ одобравъ менѣ си, бо есть сильный и ѳтважный, и при нимѣ мусѣвъ я соромитись передъ нею, — нарѣкавъ Стефанъ идучи.

Фельдгаймъ протягнувъ сильною рукою худощавого хлопця до себе.

— Не сумуй, Стефани, — сказавъ онъ, — я бачывъ васъ, хочъ вы и не додумовались сего; твои сильный товаришь поступивъ собѣ, якъ простый уличникъ, а ты поступивъ собѣ, якъ чоловікк. Въ тѣмъ цѣла рѣжница мѣжь вами, и наколи хто зъ васъ мае соромитись, то певно не ты.

Стефанъ потрясъ сумно головою.

— Ѳтъ теперъ мушу я инакже поступати; я маю сильне постановлене.

Кандидатъ зъупинився.

— Волѣвъ бы я, чтобы они нѣколи не були нашими гѣстями — прошептавъ онъ наче самъ до себе.

Минали дни и тыжиѣ а товариство цѣле проводило ихъ безжурно и весело. Въ дощеву пору грали мущины виста. Мѣжь господарями а гѣстями не могло однакъ прійти до щирои сердечности. Егонъ рѣшився навѣтъ ѳтвѣдати Геслѣвъ, бо Викторови навкучилосъ такъ, що хотѣвъ вертати домѣвъ.

Треба було знайти щось, щоби заняло егo пустого хлопця, котрый нїякъ не годився на товариша для Стефана.

Геслі запросили ихъ на великій бенкетъ, котрый устроили по причинѣ отвореня новои фабрики и на честь повороту Генрика на родину. Тутъ зѣйшовся Егонъ съ Цурихскою шляхтою, тая однакъ складалась зъ самыхъ промышловцѣвъ въ родѣ пана Геслі, людей розумныхъ и поважныхъ, однакъ все таки лишъ фабрикантѣвъ шовку, бавовны и т. п. Цѣле торжество обдумане було дуже гарно и удалобся було знаменито, колибъ не помѣшало було егo неѣтповѣдне выступленє молодого Геслі.

На бенкетѣ присутна була цѣла рада кантону. Одинъ зъ старшихъ членѣвъ еи пѣднѣсь заздоровну чарку въ честь молодого потомка чесной родины Геслївъ, и высказавъ горяче бажанє, щоби способный молодой чоловікъ зъужитковавъ свои знаменитї способности въ хосенѣ ѣтчины, щоби ставъ славою своєї родины и блескучимъ примѣромъ для цѣлого промышлового свѣта Швайцарїи.

Була се вельми торжественна хвиля, батько и мати прослезились ѣтъ любого зворушеня, а старый дѣдусъ положивъ свою дрожачу руку на голову Генрика и прошептавъ до него: — Спишися добре, покажи, що родичѣ твої мають право гордиться тобою.

Однакъ Генрикъ не ѣтчувавъ загального зворушеня. Веѣ горячї бажаня цѣлого товариства прїймавъ ѣнъ холодно и рѣвнодушно, а коли за хвилю батько давъ ему знакъ, щоби въ подяку пѣднѣсь тоастъ въ честь рады кантону, схопивъ скоро за чарку и звернувшись въ сторону, де сидѣло двохъ англїйскихъ инжинерѣвъ, котрї були занятї при будовѣ фабрики, закликавъ голосно: — „Пью въ честь генїя Англїи и еи инжинерѣвъ!“

По такѣмъ тоастѣ повстала загальна замѣшанина. Англичане пѣднялились и дяковали; раднї кантона збирались ѣдойти, такъ що панѣ Геслі мусѣла ходити ѣтъ одного зъ нихъ до другого, переїрошувати и злагоджувати.

Поступокъ Генрика бувъ незвычайною обидою для чесныхъ горожанъ Цуриху, котрї приняли егo такъ радо и сердечно. Тымъ способомъ зѣрвавъ ѣнъ рѣшучо съ веѣми мѣцевыми звичаями и традиціями. Вея веселѣсть подѣлась въ

одної хвили; бенкетъ на силу дотягнувся до кінця. Вся су-перечність, що бѣть довшого часу иснувала мѣжь старшимъ а молодшимъ Геслі, выступила теперъ прилюдно передъ всѣми. Хто знавъ ближше пана Геслі, сей бачивъ, якъ тяжкою була тая проба для старого, вѣрного Швайцара.

— Бачишь, дорогій Стефане, — говоривъ пѣзнѣйше Егонъ, коли вся родина Сальтенѡвъ сидѣла у себе при столѣ, — що значить правдива аристократія! Такои нетактности, якои примѣръ бачили мы у сего молодика Геслі, не допустивъ бы ся нѣякій правдивый аристократъ. Хочъ тѣ люде такъ дуже старають ся виднестись до насъ, що ихъ вѣншній форми подобають на нашѣ такъ, якъ фалшивѣ перлы на правдивѣ, то все такѣ при першій пробѣ розбиваєсь штучна форма и выкрыває свѣй зовсѣмъ звичайный простый змѣсть. Сей молодикъ не зъумѣвъ повздержатись при першій пробѣ и заразъ вылѣзло шило зъ мѣшка, показалась вся мѣщаньско-купецка простаковатѡсть. Сего не зробивъ бы певно нѣякій справдѣшний шляхтичь-аристократъ!

Стефанъ мовчавъ засумувавшись, бо не мѡгъ симъ разомъ ѡтказати зовсѣмъ справедливости словамъ Егона. Тое, що зробивъ Генрикъ, здавалось и ему нечемнымъ и крайно неѡтповѣднымъ.

— Треба бы однакъ ще и надъ тымъ застановитись, — запримѣтивъ кандидатъ, — що належить выше цѣнити: форму чи правду. Я зъ мого погляду не привязую до формы надто великою вартости. Она у мене значить тѡлько, що проте покрывало, котрымъ закрываємо инодѣ бруднѣ або подѣрвленѣи предмети. Великихъ справъ въ свѣтѣ не поладивъ ще нѣхто самою ввѣчливостею!

— Дуже добре, — ѡтповѣвъ Егонъ, — однакъ все має свою пору. Найгарнѣйшѣ героѣ салонѡвъ потрясали яко знаменитѣи статисты вже неразъ цѣлою Европою. Огляда товариеска не пошкодила ихъ способностямъ, а ихъ роля въ исторіи стає тымъ красшою, чимъ гладше зъумѣли они ви ѡдограти. Неогляднѣи лицарѣ правды, котрѣ инодѣ стають идеалами молодечихъ мрѣй, знадобляться на поляхъ битвы, де нѣнащо не треба оглядатись, однакъ не въ салонахъ, де вымагаєсь цѣлого розвитку красы товарискихъ формъ.

— Я не легковажу зовсѣмъ сеи задачѣ, яку поставила

собѣ аристократія, — боронився Фельдгаймъ лякаючись, чтобы краснорѣчивость Егона не выплынула шкѣдливо на понятя Стефана, — знаю добре, що внѣшность есть непосреднымъ отбиткомъ внутрѣшности, мушу однакъ противъ аристократіи поднести замѣтъ, що она выключно собѣ только приписуе всю благородность за для того, що зъумѣла выробити собѣ тѣ внѣшній формы. А однакъ неразъ подыбуемо дуже богато благородныхъ чувствъ въ сердци простого, грубого плебея, котрый за для недостатчѣ средствъ не мѣгъ набрати внѣшней оглады въ товарискихъ отнѣсинахъ. Аристократія здѣлала богато для культуры, однакъ она была все кастою упривилеюваною, мала маетки и была независимою. Теперъ однакъ змѣнився станъ рѣчей. Нынѣ доганяють еи на тѣмъ поли и другій клясы сусѣбности. Наколи аристократія хоче удержатись на давнѣйшѣй высотѣ, мусить старатись недати перевысшити себе въ нѣчимъ; бо хто хоче нынѣ стояти на чолѣ вѣльного, розвитого народа, сей повиненъ перенятись всѣми стремлениами сего народа, повиненъ отчувствовати ихъ и першій стремѣти до переведеня ихъ въ жите. Такимъ лишь способомъ можуть дотеперѣшній проводники зберечи свою славу и свое значене. А якъ же-жь може нынѣшна аристократія отчуввати и знати стремленя цѣлого народа, коли она лякаеся навѣтъ зѣткнутись съ нимъ, коли не хоче поглянути навѣтъ, якъ сей народъ живе, якъ онъ смѣеся и плаче, якъ любить и ненавидить? Нема сумнѣву, що и подѣтымъ взглядомъ маемо вынятки. Такі люде, якъ Штайнъ, Гумбольдъ и другій имъ подобній, були такожь аристократами, а помимо сего уважали своимъ обовязкомъ служити справѣ поступу. За тое и обожае ихъ нынѣ цѣлый народъ.

Въ часѣ сѣи бесѣды увѣйшовъ до комнаты баронъ съ Аделяйдою; тѣтки поховались подѣ окномъ за занавѣсою, и притулялись до себе переляканѣй неначе курчата въ часѣ бурѣ съ громами.

— О чѣмъ была бесѣда, наколи вѣльно поспытати? — проговоривъ баронъ.

Егонъ переморгнувся съ Аделяйдою, его губы складались зовсѣмъ якъ до поцѣлуя. Аделяйда запаленѣла и спустила очи внизъ.

— Панъ Фельдгаймъ державъ тутъ отчитъ о шкѣдли-

восте того, що мы пристаемо съ рѣвными собѣ а не съ нашими кравцами та швачками, — ѳтповѣвъ саркастично Егонь.

— О томъ не думавъ певно панъ Фельдгаймъ, — ѳдозався поважно баронъ, — мѣжь нами а нашими ремѣсниками есть ще богато клясъ, повныхъ самыхъ чесныхъ, образованыхъ людей. Я старый вже чоловѣкъ и не можу розумѣти всѣхъ понять сего вѣку, знаю однакъ добре мого молодого друга и маю глубоке пересвѣдчене, що идеѣ, котрыхъ ѳнъ такъ сильно и по лицарски боронить, не заслугують на тое, щобы ихъ высмѣвати!

— Дякую сердечно пану баронову — ѳтповѣвъ Фельдгаймъ и очи его спочили съ наибѣльшою вдякою на лиці старця..

Другого дня забавлялись Егонь, баронъ и Викторъ стрѣляемъ до меты. Аделяйда була дуже весела якъ ще нѣколи передъ тымъ, она принесла свѣй портретъ и просила ужити его мѣсто меты. Егонь супротивився сему.

— Рука менѣ буде дрожати, коли подумаю, що можу знищити таку красу! — однакъ Аделяйда уперлась и поставила на своемъ. Портретъ прикрѣплено до меты и на лѣвѣй груди зроблено чорниломъ сердце. Всѣ примѣрювались до него, але нѣхто не зумѣвъ вцѣлнити въ него, чимъ дуже тѣшилась Аделяйда. Тогда попросивъ баронъ кандидата, котрый стоявъ недалеко съ Стефаномъ и Марійкою, щобы ѳнъ взявъ участь въ тѣй забавѣ. Кандидатъ приступивъ близше.

— Чи мали вы, пане, въ часѣ вашихъ наукъ досыть часу, щобы заправитись въ того рода лицарскихъ штукахъ? — поспытавъ Егонъ иронично.

— На университетѣ учимось такъ само боронити нашой чести, якъ въ школѣ кадетѣвъ, — була цѣла ѳтповѣдь кандидата.

Говорячи тое, стоявъ ѳнъ обернений задомъ до меты, въ однѣй хвили обернувся и майже непримѣрюючись выстрѣливъ цѣле сердце зъ портрета.

Викторъ сплеснувъ въ долонѣ.

— Чудесно! Вую Егонъ, вы не зумѣете такъ!

— Щасливый злучай — запримѣтивъ Егонъ.

Фельдгаймъ выстрѣливъ ще разъ и куля пошла тою самою дорогою, що передтымъ.

— Се неимовѣрне! — закликавъ Викторъ.

— Скажѣть менѣ, пане, — озваея Егонъ съ укритою злобою, — для чога вы не подѣлились съ вашимъ ученикомъ способностями въ томъ направленю? Така наука була бы для него пожиточнѣйшою, якъ всяка друга. Стефанъ есть однимъ зъ тыхъ людей, о котрыхъ свѣтъ думаетъ, що вольно ихъ зъобиджати безкарно; добре бы отже було, щобы вже задалегдѣ навчився боронити свои чести.

Кандидатъ етиснувъ плечима.

— Не кождый, що насъ зъобиджае, есть достойнымъ, щобы мы за для него брали убійство на нашу душу. — Онъ положивъ пистоль. — Маю ще нынѣ богато працѣ, не хочу отже дальше вамъ заваджати, мои панове, — сказавъ и звернувся до палаты.

Егонъ кипѣвъ цѣлый гнѣвомъ и глядѣвъ на Аделайду, котра роскошнымъ поглядомъ проводила ътходячого. Она перелякалась побачивши, що Егонъ слѣдитъ ея.

— Для сего чоловіка нема нѣчого неможливого! — закликавъ баронъ по ътходѣ кандидата.

— Се лишъ здаеся такъ, — сказавъ Егонъ, звертаючысь до Аделайды и кладучи особливый натискъ на тѣ слова.

— Чи не хочешъ навчитись стрѣляти? — поспытавъ Викторъ Стефана. — Ходи, я научу тебе!

— А вже бы часъ бувъ на тоѣ, — додавъ Егонъ, — до сего потреба вчасно заправлятися. Ходи, Стефани!

Стефанъ не мѡгъ рѣшитись.

— Я не можу, се дупае такъ голосно; я перелякаюсь. Дѣйстно, я не можу.

— Дайте ему спокѡй, — сказала Аделайда, — его нервы суть ще за нѣжний до сего.

Викторъ и Марійка занеслись голоснымъ смѣхомъ. Стефанови ударила ътъ стыду и гнѣву вся кровь до головы, а слезы такъ и перлись до очей. Онъ хотѣвъ перемочи свою природу, взявъ пистоль до руки и казавъ показати собѣ мету. Але коли прійшлось выстрѣлити, спустивъ руку не могучи вдержати пистоля.

Дѣти занеслись на ново смѣхомъ. Егонъ потрясъ головою.

— Що то буде зъ него?

Стефанъ бажавъ, чтобы пѣдъ нимъ земля розступилась.

Мущины перестали стрѣляти а Аделяйда пѣшла съ ними домѣвъ. Стефанъ чувъ, що идучи говорили они про него.

— Ой ты, — бѣдзвалась теперь Марійка, — теперь не хочу вже тебе и знати; ты вже зовеѣмъ до нѣчого. А-ну, хлопцѣ: разъ, два, три... хто мене здогонить, той буде мѣй.

И полетѣла стрѣлою черезъ огородъ а Викторъ погнався бѣгцемъ за нею.

Стефанъ стоявъ и спокойно глядѣвъ за ними.

Филяксъ, великій песъ зъ горы св. Бернарда побѣгъ бувъ зъ початку за Марійкою, але побачивши, що панъ его стоить на мѣсци, вернувся и положивъ ему въ ноги.

Марійка летѣла въ веселыхъ пѣдекокахъ черезъ ровы, горбки и долины, чорне еи волосе неслоь за нею въ воздухѣ, ажъ вѣбници зловивъ еи Викторъ и вздержавъ неначе за узденицю. Она зъупинилась, обернулась и кинулась съ крикомъ и смѣхомъ ему въ обнята.

— То ты, дорогій Викторъ! — закликала и поцѣлувала его такъ голосно, що ажъ ѣтгомонъ розѣйшовся въ воздухѣ.

Стефанъ глядѣвъ на все тоѣ безъ зависти, однакъ не безъ якоисъ тайной туги. Чому-жъ ѣнъ не мѣгъ такъ здогонити сеп малои дикои дѣвчяны? Якъ же було бы гарно бѣгати съ нею, переходити ѣтъ одного радѣсного зворушеня до другого и мати право сказати: „я належу до тебе, а ты до мене, и нѣкто бѣльше не мае права ити за нами по нашѣй солодкѣй дорогѣ.“ Въ серцю хлопця зродилась наразъ якась незрозумѣла, а сильна и солодка жадоба, що такъ и перла его станути до борбы супротивъ власной природы. ѣнъ не умѣвъ вытолкувати собѣ еи, однакъ якась прочуте говорило ему, що незабаромъ надѣйде часъ, въ котрѣмъ буде мусѣвъ своєю слабою рукою ломати наложені на него кайданы.

Стефанъ схилився и погладивъ пса, котрый знавъ дуже добре, коли его панъ естъ сумный а коли веселый. Теперь

Библ. найзн. пов. т. XXII. В. Гилернъ. „Власными силами.“ 8

глядѣвъ ѓнѣ уважно на Стефана а ѓттакъ подавъ ему свою лапу и почавъ лизати его руку. Було се вже все, чимъ мѡгъ ѓнѣ показати ему свое спѡвчуте, але и сего досеѣть було для Стефана. Они розумѣлись оба дуже добре.

Въ той хвилѣ вернувъ Викторъ съ Марійкою.

Песѣ заворчавъ на Викторѣ, коли сей наблизився до Стефана.

— Нажени сю собаку до буды, а то не буде чоловѣкъ певный житя, — сказавъ Викторъ.

— ѓнѣ ворчить на тебе лишѣ для того, що ты его боишея и заразы по твоѣмъ приѣздѣ налякавъ ты его шаблею, коли ѓнѣ приступивъ до тебе. О, ѓнѣ розумѣсь на томъ дуже добре!

— Я мавъ бы боятись сеи нужденной собаки, я, що незлякаюсь медведя? — засмѣявся чванливо Викторъ.

— Но то иди и погладь его, коли не боишея, — сказавъ Стефанъ.

Викторъ наблизився до Филякса; сей выциривъ до него зубы. Викторъ подався взадъ. Теперъ прийшла на Стефана черга смѣятись; се гнѣвило дуже Викторѣ, ѓнѣ зробивъ якъ найгѡрше, бо вытягнувъ зъ похвы шаблю и погрозивъ нею псови. Подразнене звѣря пѡдекочило и кинулось на Викторѣ. Сей закричавъ зъ переляку. Стефанъ закликавъ: „Филяксе — прочь!“ и въ одной хвилѣ пустивъ песѣ Викторѣ и скочивъ радѡсно на Стефана, неначе бы хотѣвъ его перепросити за нечемнѡсть взглядомъ его гостя.

Марійка смѣялась; Викторъ закусувавъ зубы зъ злости.

— Марійко! приходи съ молодыми панѣми на каву! — почувся голосъ мурина Франка.

— Аа, Франкъ! любый Франкъ! чи се ты? — закликала Марійка и побѣгла идъ муринови. — Ты будешъ нынѣ гратись съ нами, адже-жѣ се недѣля, чи такъ?

— Коли лишѣ буду мѡгъ, — ѓтповѣвъ вдоволенный муринъ, показуючи свои бѣлѣ зубы.

Они обое говорили по англійски, а Викторъ лютився, бо не розумѣвъ анѣ слова.

— Но, Викторъ! — закликала Марійка — нынѣ буде намъ весело, не повѣришь, якѣ знаменитѣ штуки умѣе ѓнѣ выдумувати.

— Но, — отповѣвъ гордо Викторъ, — я не буду участникомъ сея веселости и лишусь дома. Коли маешь такого пожаданого товариша въ твоимъ службѣ, то мое товариство буде для тебе зовсѣмъ злишне! — Марійка глядѣла на Виктора зачудована.

— Але жь Викторъ, я не розумѣю тебе, що тобѣ сталося?

— Я розумѣю дуже добре молодого лорда — бдозавая Франкъ. — Я здаюся ему надто великимъ простакомъ и для того не хоче онъ гратись съ вами. Я однакъ уступаю и не покажусь нынѣ цѣлый день.

И не дожидаячи отповѣди бдйшовъ гордою, рбвною ходю. Марійка кликала за нимъ, а коли тое не помогло, пустилась бѣгцемъ за нимъ. Стефанъ такожь хотѣвъ поспѣшити за нею, однакъ въ тѣй хвили надбйшовъ Егонъ съ Аделаидою и закликавъ его, хотячи дбзнатись, що ся стало. Стефанъ розказавъ все докладно. Егонъ стиснувъ плечима.

— Не можу тутъ дорѣкати Викторови. Слуга не естъ отповѣднымъ товаришемъ для дѣтей, а особливо муринъ. Тая раса людей естъ найблизшою звѣрятамъ! Менѣ здаеся, що кождый, хто лишъ має трохи нѣжности въ собѣ, съ бтразою бтвернесь на видъ сего переходу бтъ малыи до чоловѣка. Кблько разбвъ хотѣли бы мы супоставити съ нами подобнй сотворѣня, мусѣли бы просто соромитись, що маемо съ ними спбльную назву — людей. — Стефана дбткнули болѣзно тѣ слова. Подббна гадка ще нѣколи доси не заняла его головы. Онъ зажурился тымъ и мовчавъ.

— Въ загаль чувъ я, мѣй любый хлопче, — говоривъ дальше Егонъ, — що ты ще доси не маешь понятя о правахъ и обовязкахъ твого стану. Я хотѣвъ бы разъ вже рѣшучо съ тобою поговорити.

Егонъ взявъ Стефана пбдъ рамя и почавъ ходити съ нимъ по огородѣ. Стефанъ слухавъ своего вуй съ великимъ зворушенемъ. Въ уявѣ хлопця обнимала потемнѣле въ услугахъ християнства чоло гарного, бувалого аристократа якась незвычайна авреоля. Его бесѣда плыла такъ милозвучно, такъ лагбдно, а помимо того однакъ такъ сильно и переконуючо! Якъ же-жь не мала она причарувати хлопця? Якъ передъ тымъ бтмалювавъ ему яркими красками чудеса ббѣчнои

земль, въ котрѣй Богъ-чоловѣкъ першій разъ дѣткнувся земль своею ногою, такъ теперъ ударивъ зновъ въ поетичну сторону хлопця, бажаючи розбудити въ нимъ почесть для шляхотства. Онъ розводивъ передъ нимъ цѣлу поезію шляхотства. Въ старинныхъ часахъ, де панувала физична сила, стояла шляхта, вся зелъзомъ закована, горда и страшна, твердою ногою на груди всѣхъ низшихъ клясъ суспѣльности, здобуваючи кровю кожду годину сеи славной гегемоніи. Побѣчъ сего, берегла тая сама шляхта въ численнихъ монастыряхъ, вырехшись свѣта и его роскошей, духовій екарбы людскости, плекала науку и розливала ея кипучими струями по цѣлѣмъ цивилизованѣмъ свѣтѣ. Въ кождѣмъ вѣцѣ и въ кождѣй суспѣльности була шляхта справдѣшнымъ цвѣтомъ цѣлого народа. Всюды плекала она и розвивала новіи понятя въ штуцѣ, давала пріютъ артистамъ, а кромѣ сего готовою була все ѡтдати кровъ и майно для кождої великої, святої справы. Часы революціи французскої додали до ея вѣнцѣвъ славы — вѣнецъ мученичества. Аристократія боролась тутъ и страдала за право Божого помазаника, а надъ свѣтлыми, благородными головами, що летѣли на шафотъ пѣдъ гилотиною, заводили найкрасшій гимнъ славы, кровожадній, до крайности циничній крики Яковинѣвъ. Такимъ бувъ сей нарѣдъ, сей людъ, за котрымъ такъ горячо вступався панъ кандидатъ. Егонъ не жалувавъ яркихъ красокъ, щобы представити Стефанови въ ѡтповѣднѣмъ свѣтлѣ всѣ прикметы сего люду. Стефанъ слухавъ съ найбѣльшимъ зворушенемъ и перелякомъ сего драстичного оповѣданя. Першій разъ высунено ему передъ очи всѣ страшній подробности упадку перегнилого державного организму, не выказуючи однакъ звязи мѣжъ причиною а наслѣдками, не розсвѣчуючи неумолимої консеквенціи исторіи. Часте сердце хлопця дрожало на згадку сихъ страшныхъ, звѣрствомъ напаятованыхъ подѣй! А панъ кандидатъ хотѣвъ, щобы аристократія подала руку тымъ людянь, котріи могли допуститись подѣбныхъ звѣрствъ!

Стефанъ муєвъ сѣсти на лавку; голова его ходила ходоромъ.

— А нынѣшній людъ, чи лѣпшій може, — говоривъ дальше Егонъ, — хочъ убираєсь въ фраки и цилиндры

и дуже зручно наслѣдує у всѣмъ аристократію? Чи пять-десять лѣтъ выстане на тоє, щобы выкоренити засѣвъ тысяча лѣтъ? До сего треба бы хіба якогось чуда, а чудеса не лучаються въ нашомъ вѣцѣ. Отъ и недавно бачили мы новий примѣръ революціи, намагаючої на знищенє всего, що високе и благородне. Чи можна отже супротивъ сего дорѣкати аристократіи за тоє, що она єь такою ненавистею и погордою ѳтносится до сего пѳдлого и неблагородного племени? Чи не робимо мы ще ажъ надто богато доброго для него, ставлячи больницы и даючи хлѣбъ голоднымъ? Ббльше вымагати ѳтъ насъ мѳгъ бы хіба кровожадный комунисть, а комунизмъ не єсть нѣчимъ иншимъ, якъ чувствомъ простои зависти, котра не може рѳвнодушно глядѣти на тоє, що одияъ станъ суспѳльности блестячи и притемнює всѣ другіи своїми знаменитыми прикметами!

Егонъ скѳнчивъ. Аделяйда горѣла цѣла ѳтъ его пышнои, цвѣтистой вымовы. Онъ же-же бувъ такій гарный, коли запаливъ святимъ чутемъ любви и почести для своего стану, и коли въ его оборонѣ выливавъ цѣліи струѣ пышноцвѣтыхъ зворотѳвъ реторики.

Стефанъ залився слъозами. Свѣжій вѣтрець, що вѣявъ ѳтъ озера, пестився єь его волосемъ и гладивъ его чоло; въ души товнилися роємъ якійсь чорній, поганій гадюки, а середь нихъ виднѣли ту и тамъ буйнїи, золотоволосїи ѳттятїи головы, якъ разъ похожїи на голову его матери. Онъ метнувъ собою и кинувся на груди матери; всѣ нервы дрожали у него судорожно; ѳнъ не мѳгъ дальше панувати надъ собою.

— Вы перелякали его, на одинъ разъ було сего за богато, сказала Аделяйда до Егона. — Ходи, моя дитино, — додала она обертаючись до Стефана, — ходи, заведу тебе до твоєи комнаты, де ѳтпочинешъ трохи.

— Нѣ, пустьѣ мене, пустьѣ! — закликавъ Стефанъ ѳтпыхаючи матѣрь и Егона. — Я мушу тоє полагодити самъ єь собою.

И побѣгъ ѳтъ нихъ такъ скоро, якъ лишь позволяла на тоє его скривлена нога.

Онъ поспѣшивъ надъ озеро, де привязанїи були човны, кинувся въ човенъ и почавъ на всѣ стороны метатися неначе спутанїи огнистый лошакъ.

— Боже мѳй, Боже! що єсть правдою, въ що менѳ вѳр-
ити, кого любити, кого ненавидѳти? — кликавъ въ его
грудѳ внутрѳшнѳй его голосъ.

А коли лежавъ такъ, колисаный легко пѳдплываючою
пѳдъ човно водою, око его вдвлялось въ прозѳрчастѳ хвилѳ,
що выгладжувались при кременистѳмъ березѳ. Въ розбурха-
нѳй души хлопця ставало чмъ разъ спокѳйнѳйше; якась
тиха потѳха наплывала на него. Онъ положився горѳлиць
и приглядався голубому небозводѳви, котрый сѳрѳвъ по
надъ нимъ и нѳколи ще такимъ гарнымъ, погѳднымъ не зда-
вався єму, якъ нынѳ.

Першѳй разъ въ житю глянувъ онъ прямо на небо безъ
дашка. Зъ причины сего дашка мусѳвъ онъ терпѳти тѳлько
насмѳшокъ ѳтъ Виктора, що ѳтважився вкѳнци зняти его
рѳшаючись на всѳ наслѳдки сего ризиковного кроку. Съ ве-
ликою радостею пересвѳдчився однакъ, що очи его можуть
знести блескъ сонѳшного свѳтла. Нынѳ першѳй разъ побачи-
чили они небо въ цѳлѳй его пышнѳтъ и величинѳ. Стефанъ
думавъ, що его попереднѳй, недокладнѳй дослѳды представили
єму вже докладно, якъ выглядає ясный свѳтъ Божѳй, теперь
однакъ пересвѳдчився онъ, якъ недокладными були его до-
гады. Онъ пѳдекочивъ наразъ и пѳднявъ руки въ гору: ахъ—
се було чудо, справдѳ — чудо! Свѳтло, правда, любовь окру-
жали ѳтъ давна Божѳй свѳтъ неначе тоє голубе небо, однакъ
люде не могли пѳзнати сего, бо очи ихъ прикрѳтѳ были да-
шкомъ несвѳдомости, темнѳты. А коли побачили вкѳнци тоє,
и хотѳли позбутись сєй перешкоды, було вже запѳзно бо де-
спотизмъ и тиранѳя звязала була имъ вже руки. И довгихъ
лѳтъ було потреба, заки людскѳсть зъумѳла высвободитись
зъ пѳдъ деспотизму и вѳльными руками здерти зъ очей то-
млячу полуду. Тогда вышло ѳй на зъустрѳчъ золотє свѳ-
тло правды, а любовь розстелилась надъ нею, неначе голубый
небосклѳнъ. Стефанъ зрозумѳвъ доперва теперь, що боротьба
людскѳсти съ одною кастою, котра спиняла ѳй приступъ до
свѳтла волѳ и науки, не була простою розбѳйницею ворохо-
бнею, простою побѳдою физичной силы, а борбою за найсвя-
тѳйшѳ права людскѳсти. Онъ упавъ въ човнѳ на колѳна, за-
крывъ лице руками, неначе бы хотѳвъ закритись ѳтъ свѳтла

сонця, щобы тымъ лучше мѳгъ оглядати свѳтло, що засяло теперъ въ его душѳ.

XII.

Недобра звѳзда засвітала надъ обома палатами при Цурихскѳмъ озерѳ. Пѳдъ еи зловѳщими лучами заколибався навѳтъ супокѳйный, сильный грунтъ довгого, робучого чесного жита, на котрѳмъ розрослося щастѳ Геслѳвъ.

Ѳтъ часу отвореня новои фабрики не бачивъ нѳхто усмѳху на лицѳ пана Геслі. За немилымъ враженемъ, яке выкликало у него поступованѳ Генрика пѳдчасъ бенкету, пѳшли другі, ще бѳльше прикріи и немилі. Геслі пѳзнавъ, що mezi нимъ а сыномъ стоить велика пропасть рѳжниці въ поглядахъ и пересвѳдченяхъ, котрои нѳщо не може вырѳвнати. Одного разу занявся Генрикъ выкиданемъ зъ фабрики попсованыхъ и непотрѳбныхъ машинъ и знарядѳвъ. Мѳжь ними хотѳвъ бнѳ выкинути такожъ и старіи кросна, на котрыхъ першій антенатъ Геслівъ вироблявъ стрѳчки для сельского люду.

Було се початкомъ знаменитого шовкового промыслу Геслѳвъ а простіи кросна, на котрыхъ антенатъ роду заложивъ засновины такъ величного розвитку и щастя своихъ наслѳдникѳвъ, переховувались ѳтъ рода въ родъ съ наибѳльшою почестю. Була и впрѳчѳмъ зовѳмъ природна поява, бо чоловѳкъ лучится радо нерозривнымъ узломъ съ починомъ своєї славы, хочъ бы бнѳ належавъ до найтемнѳйшої минувшины и высекає зъ него якусь тайну силу такъ, якъ свѳжій, молодой листъ тягне для себе поживу зъ столѳтнихъ корѳнѳвъ пня. Поява тая оправдуєсь не лишѳ на шляхтѳ, котра вѳчно ѳткликуєсь на своихъ антенатѳвъ, але такъ само и на другихъ клясахъ суспѳльности, передъ вѳсѳмъ же на мѳщанствѳ. Тутъ гордятся кождый першими зъ свого роду, а коли тѳ першіи поклали ще до того пѳдставу до тревалости добробыту въ родинѳ, то поважанѳ для антенатѳвъ перемѳняєсь инодѳ въ справдѳшне обожанѳ.

Молодой Геслі бувъ дитиною свого часу; бнѳ виховався въ краю, де люде добувають долѳ и славы саміи зъ

себе — власными силами, не оглядаючись на антенатѡвъ, де отже и нашъ піетизмъ для давнины мусить здаватися смѣшнымъ и дивовижнымъ.

Безъ нѣякои злои думки хотѣвъ ѡнъ выкинути старіи кросна, зъ котрыхъ не було вже нѣякого хѡсна. Се дѡткнуло дуже немило батька и старого дѣдуса; почалась суперечка мѣжь ними а Генрикомъ, при котрѡй зновъ показалось, що пересвѣдченя ихъ ѡтбѣгли ѡтъ себе о цѣлый простѡръ антлянтского океану, роздѣляючого ѡтчину старшихъ Геслѣвъ ѡтъ ѡтчины ихъ молодого потомка. ітъ того часу зникала чимъ разъ бѡльше надѣя згоды мѣжь молодымъ чоловѣкомъ а его родиню. Де разъ покажеся роздѣлъ въ родинѣ, тамъ кожда дрѡбница збѡльше его и доводить до новыхъ немилыхъ недорозумѣнь.

У Геслѣвъ уважали теперъ кожду насмѣшку Генрика надъ звичаями Швайцарѡвъ дѡткнулою обидюю для родичѣвъ и ѡтчины. Позаякъ не любивъ ѡнъ чорной зуцы зъ хлѣба и звичайной мѣжь Швайцарами потравы „ніклі“, то называно его за тоя гордымъ паничемъ, котрому батькѡвскій хлѣбъ коле вже зубы, словомъ, кожда нагода, при котрѡй выходила на верхъ его чужиннѡсть, здвигала чимъ разъ бѡльше непроглядну стѣну мѣжь сердцемъ батькѡвскимъ а первороднымъ его сыномъ.

Такъ було у Геслѣвъ. Тымчасомъ и надъ домомъ Сальтенѡвъ збиралась хмара за хмарою. Мѣжь одними лишъ дѣтьми ишло все по давному. Марійка и ея братья грались щоденно съ Викторомъ, а Стефанъ приглядався зъ далека ихъ веселощамъ. Его вылучено зовѣмъ зъ того кружка, съ котрымъ лучила его вже сама природа, самъ вѣкъ его. Тое рѡбило его съ кождымъ днемъ о цѣлый рѡкъ старшимъ. інъ держався теперъ лишъ одного кандидата. ітъ часу приѣзду Шорна дбала его мати дуже мало о него, тѣтка Лілі отуманѣла зовѣмъ ѡтъ безнастанныхъ докорѡвъ сестеръ, а навѣтъ Франка, съ котрымъ любивъ инодѣ побесѣдувати, тяжко було ему теперъ подыбати. На Стефанѣ пѡзнати можна було пѡдъ деякими взглядами впливъ Егона. Ему здавалось, що навѣтъ на паню Геслі не може теперъ глядѣти съ такою почетомъ, якъ давнѣйше.

Егонъ забрався теперъ до нового дѣла. інъ старався

наклонити барона до чимъ скоршого повороту до ѳтчины. Здоровле дитины було вже достаточно пѳдкрѳплене; теперъ треба було думати о тѳмъ, щобы его выховати на достойного наслѳдника Сальтенѳвъ, а се можливе було лишь середь аристократичныхъ сферъ Нѳмеччины.

— Що прійде тобѳ зъ сего, мѳй любый бароне, — говоривъ Егонъ до старого Сальтена, — що все вымоги твого стану посвятить ты для сего хлопця, наколи выховаешь собѳ зъ него ѳтступника?

Кромѳ сего промовляли за поворотомъ и другѳй не менше важнѳй причины. Добра барона не давали тѳлько доходѳвъ пѳдъ чужимъ зарядомъ, якъ пѳдъ его власнымъ, а до того ще и князь, котрого пѳдданнымъ бувъ Сальтенъ, нерадо глядѳвъ на его довгу неприсутнѳсть въ краю. Егонъ умѳвъ навести тѳлько переконуючихъ причинъ, що Сальтенъ почавъ на правду думати надъ поворотомъ. Егонъ радѳвъ и переморгувавъ тайкомъ радѳстно съ Аделяйдою.

Порѳшено нѳчого о тѳмъ не говорити Стефанови. Аделяйда лякалась впливу зворушеня дитины на еи здоровле, Егонъ лякався впливу слѳзъ Стефана на мягкѳй сердца его родичѳвъ. При тѳмъ однакъ позабули все на найважнѳйшу рѳчь, позабули говорити о всемъ тихо. Тѳтка Лілі, съ котрою ѳтъ часу прѳвѳзду Егона обходженося чимъ разъ гѳрше, стала теперъ чимъ разъ бѳльше упрямою, а що еи трохи не силою выкидали сестры, коли мали що цѳкавого собѳ розказати, ѳтже Лілі навчилась пѳдслухувати найперше сестеръ а ѳтакъ всехъ, кого лишь могли. Тымъ способомъ дѳзналась она и о тѳй тайнѳ; недоспѳвший ще и непорѳшенный провѳктъ представився ѳй яко рѳчь певна и порѳшена, и она чимъ скорше побѳгла пѳдѳлитись цѳкавою звѳткою съ своимъ союзникомъ — Стефаномъ.

Сумный та невеселый сидѳвъ того самого дня при своимъ столику панъ Геслі. Его тяжку задуму прорвала увѳйшовши Марѳйка.

— Я прѳйшла сказати вамъ, тату, що тѳ гѳльтаѳ, Кѳндрать и Мартинъ, були нынѳ зновъ дуже нечемнѳй!

— Дай менѣ spokой, Марійко, — сказавъ панъ Геслі съ неохотою — нынѣ маю я о чѣмъ иншомъ думать!

— Нѣ, тату, вы повинні послухати, що вамъ скажу. Представте собѣ, они облили великою огородяною кишкою Стефана и малу тѣтку Лілі, такъ що выглядають, неначебы що йно вийшли зъ купели.

— Що? — закликавъ панъ Геслі. — И якъ же-жь могли они допуститись такой грубой нечемности?

— Мы грались коло студнѣ, а Стефанъ стоявъ коло панны Кернеръ, коли прибѣгла скоро стара тѣтка и сказала ему щось, чого мы не зрозумѣли, однакъ панна Кернеръ почувла и сказала намъ, що Сальтены мають бѣгати зъ бѣси. Стефанъ упавъ зъ зворушеня на землю и не мѣгъ слова промовити. Тогда тѣ вѣтрогоны почали смѣятись и сказали, що его заразъ приведуть до памяти. Вымѣрили на него велику кишку, котра могла бы выпити цѣле озеро и перелякали страшно бѣдного хлопця. Тѣтцѣ дѣсталось также, а кромѣ сего розпустилась вѣ зелена фарба на стрѣчкахъ и разлилась по цѣлѣмъ лицу.

Панъ Геслі проходжувався швидкою ходою.

— Закличь менѣ хлопцѣвъ, скорше! — приказавъ Марійцѣ а она запримѣтила, що голосъ его не вѣщує нѣчого доброго.

Знайшовши братѣвъ въ сгородѣ, закликала съ тріюмфомъ:

— Батько дожидає паничѣвъ!

Хлопцѣ поглянули на себе съ перелякомъ.

— Се неправда; она хоче лише насъ перелякати, — запримѣтивъ Кѣндратъ.

— Нѣ, нѣ, се правда, самѣ побачите, — сказала Марійка, починаючи вызываючо смоктати кандизованый овочъ, котрый дѣстала бѣ тѣтки. — Дѣстанете нагороду, ой дѣстанете, — додала роблячи рукою дуже неприятный для хлопцѣвъ жестъ.

— Марійко, — грозивъ Мартинъ, — коли ты насъ дѣйстно передъ батькомъ обвинила, то побачишь, що буде съ тобою. Клянусь тобѣ на Бога, що тоє не уйде тобѣ безкарно.

— Ха, ха, ха, — смѣялася Марійка — вы все такъ

менѣ грозите, я знаю васъ! — а солодошѣ ломались и скрипѣли принадно для хлопцѣвъ въ ея устахъ, що ажъ имъ елина въ ротѣ здалась солодкою. Хлопцѣ побѣгли зъ огорода и прозорливо глянули въ ѳтчиненіи на половину дверѣ батьковой комнаты.

— Чѣ правда се, тату, що вы насъ кликали?

Геслі пѳднявеса съ гнѣвомъ и кивнувъ на нихъ, щобы приступили ближе.

— Такъ, правда, и я борзо справлюся съ вами. Коли хто допускаеся такихъ грубыхъ нечемностей, якъ вы, той мусить бути готовый, що и съ нимъ нечемно будутъ обходиться.

Сказавши тое приступивъ ѳнъ до хлопцѣвъ и вымѣривъ каждому зъ нихъ сильный ударъ въ лице.

Они закусили губы, не ѳповѣли однакъ нѣ слова.

— А теперъ прочъ зъ моихъ очей! — крикнувъ, и хлопцѣ вынеслись чимъ скорше зъ комнаты.

Теперъ порѣшили они выдумати дуже строгу кару для Марійки, хочъ бы прійшлося имъ за тое зновъ дѳбстати таку нагороду, яку удѣливъ имъ передъ хвилею отецъ.

Панъ Геслі ѳдавеса въ найгѳршѳмъ розположеню зновъ своѳй роботѣ. Нынѣ бувъ для него нещасливый день; зъ всѣхъ сторонъ приходили саміи немиліи вѣсти. Збѳльшене предпріемства спонукало зовсѣмъ природно другіи предпріемства до конкуренціи, а конкуренція тая далась першій разъ нынѣ ему дѳткливо чути.

Коли роздумувавъ ѳнъ надъ тымъ, ѳтворились дверѣ, и до комнаты увѳйшовъ Генрикъ сильно зворушенный.

— Отче, чи можу хвильку поговорити съ вами?

— Приходишь въ саму пору, я хотѣвъ власне закликати тебе — ѳповѣвъ отецъ.

— Но то добре, выслухай ѳтже мене, отче!

Панъ Геслі зморщивъ брови.

— У насъ есть звычайемъ, що дѣти найперше слушають ѳтця а ѳнбеля говорятъ.

— Но такъ, отче, однакъ я не есьмъ вже малымъ хлопцемъ! Мѳй интересъ есть дуже важный! — сказавъ Генрикъ нетерпеливо.

Не мѳгъ ѳнъ ужити гѳршой тактики супротивъ своего ѳтця.

— Мовчи тепер и слухай, що я тобі скажу! — проговорив він строго и рѣшучо.

Генрикъ закусивъ губы и кинувъся на крѣсло.

— Знавшь, що Альтмуреръ обнизивъ цѣну?

— Но добре, щожъ дальше? — поспытавъ Генрикъ холднокровно.

— Вчера предложивъ я ему проектъ одинаковыхъ цѣнъ, на що ѳтповѣвъ вінъ пинѣ рано словами: „не пріймаю!“

Генрикъ гладивъ себе по бородѣ.

— Но то выповѣдаемо ему вѳину — сказавъ вінъ легковажачимъ тономъ.

— Такъ, наколи можемо — сказавъ Геслі и змѣривъ его строгимъ взоромъ ѳтъ стѳнъ до головы. — Чи ты спишь, чи збився зъ глуздѳвъ? Чи забувъ ты вже на результаты нашихъ послѣднихъ обчислень? Але по що тутъ довго говорити; рѣчь представляєсь просто: Альтмуреръ єсть нашимъ найсильнѣйшимъ конкурентомъ и все нашѣ вклады и улѣпшеня не ослабили его зовсѣмъ. Треба надъ тымъ на правду застановитись. Панна Альтмуреръ єсть якъ разъ на порѣ. Онъ вже разъ згадавъ менѣ, що ты бувъ бы партією, на котру кождый отецъ радѳсно згодивъ бы ся. Ты маєшь двайцять лѣтъ а въ насѣ, въ Швайцаріи, женятея вже часто въ сихъ лѣтахъ. Для того будешъ старатись о руку панны Альтмуреръ, а тоє положить пѳдставу до злуки двоухъ домѳвъ и до найсвѣтлѣйшого союзу въ цѣлѳмъ краю.

Генрикъ поблѣдъ.

— Все тоє противитея зовсѣмъ сему, о що хотѣвъ я васѣ, отче, просити.

Панъ Геслі пѳдскочивъ зъ свого мѣсця.

— Такъ?! Но то добре, говори, лишъ скоро, такъ якъ ты се умѣешь. Лишь коротко та звязло, знаєшь, що я не люблю нѣякихъ реторичныхъ прикраєъ.

— Но добре, коротко и звязло! Маю тутъ письмо ѳтъ Стонсѳвъ. Они ѳткликують мене назадъ до Нью-Йорку и хотять взяти мене, на злучай, коли вы, отче, схочете ѳтдати менѣ заразъ припадаючу на мене часть, за сиблника, а коли нѣ, то на директора фабрики машинъ сѣ платнею пять тысячѣвъ долларѳвъ и сѣ участею въ доходахъ. Листъ сей єсть для мене дуже пожаданий. И не хочю тавити передъ вами,

що и сердце тягне мене до Стонсбвъ, бо маю надъю на най-молодшу ихъ доньку.

— Такъ?! — заговоривъ Геслі протяжно. — Отже хочешъ вже зовѣмъ покинути промыслъ шовковый и ѳтдатись машинамъ?

— Такъ, мѳй отче! Та-жь, знаешъ, що у мене єсть до сего талантъ, и я думаю, що було бы справдѣшнымъ грѣхомъ, коли бы я мусѣвъ мое техничне образоване змарнувати тутъ при кроснахъ шовковыхъ!

— И за для того хочешъ ты разъ на все осѣсти въ Нью-Йорку и забути про батькѳвъ и про ѳтчину? Чи не бачишь ты, що въ тѳмъ видно повный бракъ сердца и любви для наиблизшихъ твоихъ?

— Батьку! я думаю, що для насъ всѣхъ буде лѣпше, наколи я ѳтѣѣду зъ ѳси. ѳтъ хвилѣ мого повороту ставъ ты для мене не батькомъ а jakimъ строгимъ наставникомъ! Мои навички здались вамъ всѣмъ великимъ грѣхомъ и вы стали мене, доспѣлого мушину, уважати малою дитиною, котрой треба ще проводу и котру картаєся за кожду дрѳбну рѣчь! Се чейже не єсть любовь. Я привыкъ жити, якъ жентельмень, а ту мушу жити якъ хлопъ. Вы уважаете мене марнотравникомъ для того, що не хочу ѳтказувати собѣ сего, що менѣ здаєся конечнымъ; вы жадаєте ѳтъ мене рашунку зъ каждого франка, котрый выдаю. Чи дѣйствио думаете, що чоловѣкъ, котрый вырѣсь середъ богатства англійскои и американьскои грошевои аристократіи, може знайти вдоволенѣ хочъ бы и въ родиннѳмъ домѣ, коли єму тамъ затроєе жите безнастанный видъ всѣхъ народныхъ похибокъ єго ѳтчины? А у насъ видно всюды лишь духа крамарства, несвѣдомѳсть всѣхъ высѣнихъ стремленѣ чоловѣка, запѳзнаванѣ всякихъ идеальныхъ и благородныхъ потребѣ людскоо духа, и ошаднѳсть, що радше скупѳстею повинна бы называтися.

Панъ Геслі слухавъ єго, зложивши руки на грудяхъ.

— Я розумѣю тебе зовѣмъ добре. И я знаю жите и роскоши великихъ американьскихъ мѣсть; я жъ бувъ тамъ такожь доволѣ довго. Однакъ ты, хлопче, за коротко ще перебувавъ мѣжь нами, щобы мѳгъ ты осудити наше жите и звычайъ. Мы єьмо народомъ працѣ и не бажаємо по цѣло-

днєвнѣмъ трудѣ нѣчого бѣльше, якъ лишѣ пѣднати нашѣ очи на вершки нашихъ гѣръ. Се єсть нашѣ ѡтпочинокъ, котрый зготовивъ намъ самъ Богъ; въ тѣмъ супочинку оглядаемо мы, мѣсто мертвыхъ, живѣи творы штуки, що окружають насъ зъ всѣхъ сторѣнъ. Чи-жъ не збѣгаються тутъ люде зъ всѣхъ сторѣнъ свѣта, щобы поглянути на тѣ чудеса? Чи не даемо мы недужимъ — здоровля, поєтамъ и малярѣмъ — вдохновєня? чи не повиннѣи мы бути вдоволенѣи тыми первовзорами, котрыхъ копіями прикрашають монархи свои палаты? Чи треба намъ ще чого бѣльше? Не скупѣсть наша причиною, що живемо смирно, не марнуємо гроша на ѣду, напоѣ та внѣшний блєскъ нашего житя, се не скупѣсть, якъ тобѣ се здаєся, а легковаженє матеріальныхъ роскошей свѣта. Мы не маємо богато потребъ, а се єсть найпєвнѣйшою пѣдставою независимости и добробыту. Се жъ и хариктеристичнє знамя кожного Швайцара, и въ тѣмъ почиває вся наша сила. Тожъ каждый зъ насъ мусить старатись передати тѣ высокѣи прикметы своимъ наслѣдникамъ, щобы они не выгасли а задержались въ цѣлѣмъ народѣ, въ всѣхъ єго поколѣннѣхъ. Поглянь лишѣ ты на нашѣ школы, нашѣ шпиталѣ, на всѣ нашѣ публичнѣи заведеня. Чи були мы справдѣ такѣи скупѣи? Хто велѣвъ здвигати намъ тѣ величнѣи пріюты милосердія и наукъ? Добробыть и патріотизмъ цѣлого народа. Я вкѣнци не повиненъ и довго розводитись надъ тымъ передъ тобою: поживешъ мѣжъ нами, то побачишь все тоє и пѣзнаєшь, що батько твоѣи говоривъ святу правду.

— Отже не хочешъ пустити мене, мѣи отче?

— Чи можешъ ты о тѣмъ хочѣ хвилю ще сумнѣватись? Що ино сказавъ я тобѣ, що маєшь одружитись сь панною Альтуреръ, а теперъ кажу тобѣ, що до кѣнца твоего житя маєшь посвячуватись шовковому промыслову. Не вже-жъ думаєшь ты, що я покину всѣ мои добре обдуманѣи пляны за для примхи легкодушного, невдячного хлопця, котрый хотѣвъ бы выше пѣднаться по надѣ своихъ родичѣвъ и вважались ще нещасливимъ въ своѣи ѡтчинѣ? Якимъ правомъ смѣєшь вымагати ѡтъ мене такой жертвы, ты, котрый не хочешъ нѣчого — нѣчогѣсенько зробити для твоего ѡтця?

— Отче! — ѡтповѣвъ Генрикъ, — вы дуже несправедливѣи супротивъ мене. Не єсьмъ я анѣ легкодушный, анѣ не-

вдячный. Маю тільки таку натуру, котрої ви не можете порозуміти, бо выросли ви в зовсім інших відносинах, як я. Я надто ще молодий і не маю досі часу віддячитись вам за те, що зробили ви для мене; час сей однак надійде скоро. Позвольте мені лиш поступати після моїх гадок, будьте терпеливі, і не мучте мене тими тяжкими докорами, коли не хочете, щоби покинув я дорогу, на котрій дожидає моя щаслива судба, моє багатство і слава.

— Нема лишної дороги від тє, котрою ишли твої дід і прадід. Все друге єсть лиш Францією, мій сину. Тобі треба держатись сего, що було добрим через цїлі столїтя а не хапатись за непригідну новість. Від коли встнує фірма Геслів, переходила она все на найстаршого в роді і через те стали ми великими і багатими. И так повинно остати і на будуще. Врї мені, Генріку, що хто не держиться сильним і побожним серцем своїх звичаїв і законів, і хто не почитає минушини свого роду, той єсть зломаною хоруговою, котра гнеє в кожду сторону під подувом вітру.

— Отче! — відповів Генрік, — коли-б чув я такі слова з уст котрого з Сальтенів, то лекше порозумів бы я их, як тепер, коли чую их від тебе! Я не з тих людей, про котрих ти говориш! Я належу до рядів того покоління, у котрого одиноким правилом, вказуючим дорогу житя — талант! Талант єсть рвчею, сь котрою ви, старші, не привыкли числитись, бо у вас не могла під напором патріархального деспотизму в родині розвинути ся ніяка индивидуальність. Ви втискаєтесь від покоління до покоління в одні і ті самі шаблони. Я першій вызволився з під сего деспотичного впливу, виховавшись в Америці, а мій талант розвинувся так само самостійно, як мій характер, я не дам вже певно втиснутися в старі шаблони!

— Хлопче! — крикнув пан Геслі — говори инакше сь твоїм батьком, або ні, то научу я тебе, що єсь не лише твоїм батьком, але і паном. Горе тобі буде, коли прийдеся пізнати всі ті средства, якихужити може отець, щоби выродного сына втиснути в старі шаблони.

— Батьку! — закликав зворушений Генрік, — ви

не перелякаете мене такими грозьбами. Я єсьмъ мущиною а не дитиною. Вы не можете мене закувати въ оковы и вкнуту до вязницѣ. Можете мене лишь выдѣдичити. Але я смѣюся зъ сего. Єсьмъ чоловѣкомъ, котрый всеюды може заробити собѣ на хлѣбъ а навѣтъ нажити маєтку! Здаєся менѣ, що при будовѣ фабрики показавъ я вамъ, що умѣю бльше щось, якъ пряти шовкѣ.

— Ахъ, тая проклята будова! — перебивъ ему панъ Геслі. — Власными руками знищу ви и не стерплю, щобы сынъ мѣй, мое власне тѣло и кровь, мавъ знущатисѣ надъ своимъ батькомъ.

— Выслухай мене лишь до кѣнця, отче! Я-жь не хотѣвъ нѣчого сказати, якъ лишь тое, що силою не приневолить ты мене до послуху. Коли не ставшъ супротивъ мене якъ отецъ, то тогда мѣримося якъ мущина съ мущиною; тогда покажу я, що я походжу зъ твоєи власной здоровой крови. Кровь тая однакъ звязує мене сильно съ тобою, помимо рѣжницѣ въ погледахъ нашихъ, и лякаюся не твоего гнѣву, не утраты наслѣдства по тобѣ, а лишь утраты твоего сердца, твоєи батькѣвской любви, бо, вѣр менѣ, отче, або нѣ, але я люблю тебе!

Панъ Геслі стоявъ на серединѣ комнаты, спустивши руки въ низъ; его сильне тѣло здавалось дрожати. Зворушенный Генрикъ кинулся на груди ѣтца, котрый все ще мовчавъ.

— Отче! — говоривъ дальше Генрикъ пристрастно, — до сего не дѣйде, не може дѣйти мѣжь нами! Вы не можете мене такъ строго карати за тое, що я ставъ такимъ, якимъ єсьмъ, бо ты самъ, а не хто другій, велѣвъ менѣ вырости далеко ѣтъ себе, выховатисѣ въ краю, котрого чародѣйный впливъ на молодого чоловѣка ты самъ наилучше повиненъ бувъ знати! Коли-бъ ты бувъ взявъ мене хлопцемъ зъ ѣт-тамъ, не бувъ бы я цѣлымъ сердцемъ прирѣсь до Америки. А такъ звязався я съ нею цѣлою душею, всеми думками и бажанями, и чи-жь моя лише въ тѣмъ вина?

Панъ Геслі все ще мовчавъ и здавалось, що слова Генрика починають его переконувати. По хвили ѣдозався ѣнъ:

— Твоя правда, я не повиненъ бувъ карати тебе за мою власну похибку. Дѣйстно було се велике лихо, що я по-

лишивъ тебе на такъ довгій часъ въ Америцѣ. Я перечислялся въ моимъ довѣрію до крови Геслівъ. Здѣлаю все, що есть въ моихъ силахъ. Оба мусимо собѣ въ дечѣмъ уступити. Я зрѣкаюся моихъ проєктѣвъ що до панны Альтмуреръ. Ты ѣдь до Нью Йорку и привези собѣ зъ ѳттамъ дѣвчину, котру любишь. Я заложу тутъ окрему фабрику машинъ, котрой такъ дуже бажає твоє серце, больше вже зрѣбити я не можу, и думаю, що теперь вже будешь зовсѣмъ мною доволенный.

Онъ глядѣвъ на Генрика поглядомъ повинимъ батькѣвскою любови, однакъ Генрикъ спустивъ очи на землю и мовчавъ.

— И щожь? — поспытавъ старшій Геслі.

— Дорогій отче! — ѳтповѣвъ Генрикъ, на которого лица ѳтбилась теперь съ цѣлою силою внутрѣшна борба, — ваше предложене есть дуже великодушне и годъ менѣ не признати сего, помимо того однакъ не придасться оно менѣ нѣнащо, и я не могу его принять.

Старшому Геслі стягнулись судорожно всѣ нервы въ лица, онъ повздержавъ ѳтдыхъ и ждавъ кѣнца.

— Но, и щожь?

— Я мушу признатись вамъ, що ще передъ моимъ выѣздомъ до Лондону говоривъ я съ родичами дѣвчины, и що они приняли прихильно мое освѣдченє, однакъ пѣдъ тою лишь вымѣнкою, що по трохъ лѣтахъ поверну до нихъ, пристану до сѣблки и здобуду собѣ права американьского горожанина. Се було условіє, пѣдъ котрымъ рѣшились они ѳтдати менѣ руку своєи дѣвчки.

— Но, то мусать теперь зречись сего условія! — сказавъ панъ Геслі, вздержуючи все ще свѣй гнѣвъ.

— О, нѣ, батьку! Сего нѣколи не буде, я знаю тыхъ гордыхъ Американцѣвъ, они не зречутся своєи жаданя и не пустять своєи дитины на чужину.

— Якъ се? — закликавъ панъ Геслі съ выбухомъ страшного гнѣву, — то я маю уступити имъ пѣдъ кождымъ взглядомъ и рѣшитись на тоє, о чѣмъ они и чути не хочуть? То я маю ѳтдати имъ сына, найстаршого, первородного въ замѣнъ за дѣвчину, котра повинна пѣсля всякихъ божихъ и людскихъ правъ оставити ѳтця и матѣрь, и ити за своимъ

мужемъ? И ты маешь ѳтвагу робити тое предложене твому ѳтцеви, старому Геслі? Для чого жь и я не маю бути такимъ гордымъ, якъ тї твои Стонсы? Чи маю я посвятити все мои надїи и пляны на будучнїсть, для того, щобы не розлучати ихъ съ донькою, съ котрою не лучить ихъ бѳльше нїчого, якъ лишь звичайна родинна любовь? Справдї мусїли тобї тї Стонсы дуже заїхати въ голову, коли мѳгъ ты позабути все, чого вымагае честь ѳтъ муцины и ѳтъ Швайцара! Послухай же теперь, що я тобї скажу! Я хотївъ зробити для тебе все, що лишь мѳгъ я зробити; я хотївъ позоволити тобї на подружїе, котре нищило все мои добре обдуманї намїры, теперь однакъ змїнило твое упрямство все мои попереднї гадки. Я забороняю тобї разъ на все и згадувати про якихъ будь Стонсовъ. Останешь тутъ и оженишся съ Швайцаркою, котру я тобї выберу. Заздалегѳдь хочу зъупинити тебе, щобы не запродававъ ты себе и своєї народности якимсь тамъ чужинцямъ!

— Батьку! твого деспотизму самъ Богъ не оправдае! И ты самъ выбравъ собѳ жїнку пїселя бажаня сердца, и ты оженился съ Американкою, и думаю, що бувъ ты досыть щасливый съ моею матїрю.

— Такъ, я бувъ и емь щасливый съ нею! Але я зробивъ зъ неї Швайцарку, а не она зъ мене Американця, и въ томъ лежить власне цїла рѳжниця.

— Чи тобї не все одно, де я буду и чимъ, накопи лишь буду богатый и щасливый?

— Нї, бо тогды бувъ бы я лишь батькомъ або спекулянткомъ, але не горожаниномъ! ѳтъ коли жию, не спускавъ я нїколи зъ ока побѳчь моихъ власныхъ цїлей и стремлень, такожь цїлей и стремлень ѳтчины! Коли їхавъ я до Америки, то їхавъ лишь для того, щобы тамъ боронити интересѳвъ Швайцарїи, а чи повелося менї тое, скаже тобї кождый Швайцарь! Я збѳльшивъ тамъ мѳй власный мастокъ и оженился свїтло, однакъ все: богатство, жїнку, дїти, съ выняткомъ тебе одного, все привїзъ я, и ѳтдавъ мѳй любѳй ѳтчинї, не спроневїрившись їй въ найменшѳй дрѳбницї. А ты... — Тутъ вытягнувъ пань Геслі руку, повздержуючи сына, котрый хотївъ ему перебити бесѳду и говоривъ дальше съ чимъ разъ сильнїшимъ зворушенемъ :

— Ты, отступнику, хочешь противно все вывезти зъ краю: грошъ, способности и сердце; хочешь все тоє, що могло бы стати въ великѣй пригодѣ твоѣй отчины, нести въ жертву краєви, въ котрѣмъ ты съ твоимъ масткомъ и способностями будешь малою каплею въ великѣмъ морю, хочешь тамъ поселитись и выховати твои дѣти на Американцѣвъ — а я маю тобѣ теплою рукою отчислити спадщину на тоє, чтобы мѣжь нами все скѣнчилось и чтобы ты якъ найскорше отдѣлився отъ насъ! Геслі має подати своему сынови средства до утечи зъ отчины! Нѣ! клянусь Богомъ святымъ, що обсыпавъ нашу землю богатыми чудесами, клянусь честею Швайцарѣвъ, котрѣ для своєї отчины отдали бѣльше майна и крови, якъ якій будь другій нарѣдъ въ свѣтѣ, що не будешь ты довше моимъ сыномъ, якъ Швайцаромъ.

— Отче! — закликавъ Генрикъ.

— Теперь знаешь, куды тобѣ дорога! — отже иди, иди до своєї працѣ!

Генрикъ захитався, хотѣвъ ще щось говорити, коли однакъ поглянувъ на твердо батькѣвску руку, вказуючу на дверѣ, пересвѣдчився, що тутъ нема вже ему що робити. Съ горячими якъ огонь лицами выйшовъ ђнъ зъ комнаты и майже безвѣжно послухавъ строгого приказу. Механична сила привычки повела его до фабрики.

Тымчасомъ Кѣндратъ и Мартинъ обдумали свѣй плянъ пѣмсты на Марійцѣ и обдумали его досыть зручно. Они отнайшли еи и удавали, якъ бы нѣчо злого имъ не сталося. Они попросили еи, чтобы пѣшла съ ними до вѣльной комнаты въ фабрицѣ, положеной въ горѣ надъ кѣтломъ, гратись хованки. Марійка любила се дуже и згодилась сейчасъ на тоє. Всѣ трое выдранались на гору и почали тамъ бѣгати. Якъ прійшла на котре зъ нихъ черга ховатись, выходили другѣ за дверѣ и ждали, ажъ оставшесея крикнуло: „вже!“ Коли однакъ прійшла черга на Марійку, выйшли братья, замкнули дверѣ на ключъ и лишили Марійку на необмеженный часъ въ вязниці.

Хлопцѣ сховали ключъ до кишенѣ и смѣючись сходили

на долину. Они чули ще, якъ Марійка кликала кѣлька разѣвъ „вже“ и тѣшились єи перелякомъ, коли дѣзнаєсь, що зачинено єи саму одну въ тѣй вязниці. Вкѣнци зъушинились они въ комнатѣ, де стоявъ котель. Великаньске чудо механики сповняло саме тогды задачу. Коло него стоявъ Генрикъ въ дуже невеселѣмъ розположеню. Онъ сварився завзято съ сторожемъ, котрый недбало нагладавъ надъ роботою кѣтла. Оба они стояли коло резервоара и оглядали головну пружину. На чолѣ Генрика понабѣгали кровю вѣсь жилы; побачивши братѣвъ, крикнувъ онъ съ гнѣвомъ: „прочь зъ ѣтєи, забирайтєсь чимъ скорше.“ Переляканї хлопцѣ побѣгли високомъ зъ фабрики и пѣшли на прохѣдъ, розказуючи собѣ взаємно, якъ тамъ Марійка кукає на горѣ.

ХІІІ.

Коли Генрикъ лишивъ батька въ єго комнатѣ, почавъ панъ Геслї готовитись до дороги. Хотѣвъ онъ поѣхати до недалекого мѣста, Бадєнь, щобы тамъ съ щиримъ своимъ другомъ розважити тяжкїй євѣи смутокъ.

Лїлі и Стефанъ просушивши мокру одѣжь вернулись домѣвъ а панъ Геслї, побачивши сумовите лице свого мужа просила єго, щобы призволивъ ѣй супроводити себе човномъ ажъ до Цурихєской пристани.

Панъ Геслї згодивсь на тое, а позаякъ не було на разѣ перевѣзника, а панъ Геслї хотѣвъ доконче добитись до пристани, заки ще ѣдѣде поѣздъ желѣзницѣ, то-жь Франкъ пѣднявєся кермувати човномъ. Коли були вже вѣсь троє на озерѣ, почавъ Геслї розказувати жѣницѣ, що сподѣялось межи нимъ а Генрикомъ. Она потрясла сумно головою.

— Боєєя тѣлько того, чи не осудивъ ты за строго Генрика! Спогадай, що онъ уродився въ Америцѣ, що край сєй єсть ѣтчиною єго матери, и що тяжко винувати єго за привычку цѣлон єго молодости! Не звиняю єго за тое, що не ѣтповѣдно выступивъ супротивъ батька — але дуже менѣ прикро бачити, що моя дитина мусить тяжко терпѣти за любовь до ѣтчины своєи матери!

Они наблизились до пристани. Панъ Геслї высѣвъ на

берѣгъ въ тяжкой задумѣ. Онъ попросався съ жѣнкою и поцѣлувавъ ея сердечно.

— Най тя Богъ провадить! — сказавъ онъ. — Вертай щасливо домѡвъ! Менѣ щось дуже важко на серцю и здавсь менѣ, що оно вѣщує якусь велике горе!

— Успокойся, мой друже; все то якоесь щасливо ми-неся! — сказала она, стискаючи сердечно его руку.

Панъ Геслі отвернувся и пошовъ дорогою до двѡрца желѣзницѣ. Панъ Геслі сѣла зновъ на човенъ, а Франкъ отбивъ его отъ берега. Его очи глядѣли сумно на зажурену женщину, онъ не смѣвъ однакъ въ той хвили анѣ одного слова проговорити до неи. Човенъ летѣвъ стрѣлою по озерѣ, передъ ихъ очима просувалась пышна панорама, зъ обохъ боковъ зеленѣли высокій береги, за ними бѣлѣли роскошнѣ палаты а въ долинѣ видно було высокій вершки гѡрѣ. Панъ Геслі подняла очи въ гору. Надъ нею стояло чисте, блакитне небо, котрого не притемнювала анѣ одна однѣсенъка хмарка. Чѣмъ дальше були они отъ мѣста, тѣмъ супокѣннѣйшимъ ставало озеро. Сонце грѣло и парило, однакъ лагѡдный продувъ воздуха лагодивъ при швидкѡмъ летѣ човна пекучѣй жаръ сонця. Якъ далеко и широко могло засягнути око, не було видно нѣякого пароходу, нѣякои филѣ, на великѡмъ просторѣ озера розлився поважный, торжественный супокѣй. Здавалось, що ангелы почали теперъ тиху розмову съ подводными духами озера, а вся природа заперла въ собѣ отдыхъ, щобы прислухатись той величнѣй, таемничѣй розмовѣ. Въ томъ роздався нагло страшенный пекольный доскѡтъ. Здавалось, що небо и земля ломляться на дрѡбнѣй куснѣ; цѣлый воздухъ задрожавъ отъ страшного гуку, озеро потряслося до самой глубени, такъ неначебы руки пѡдземныхъ Титанѡвъ розѡрвали его скалисте дно и розкинули вкругъ великій камѣнный розломы. Понадъ головою панъ Геслі зашумѣвъ великѣй кусень желѣза, неначе куля зъ арматы, и упавъ недалеко отъ човна въ озеро, котре выкинуло въ томъ мѣсци високу пѣнисту филю.

— Всемогучѣй Боже, се пукъ котель въ фабрицѣ! — закричала панъ Геслі, а чорне лице Франка, здавалось, побѣлѣло при тыхъ словахъ зъ великого переляку. Она звернувшись обоє въ сторону, зъ ѡтки доходивъ до нихъ незна-

станный лоскѣтъ валячихся мурѣвъ и дикій гомѣнъ и зойкѣтъ людскихъ голосѣвъ, що вѣщувавъ якъсь велике нещасте.

— Мѣй сынъ! — закликала панъ Геслѣ — мѣй сынъ! — кричала она протяжнымъ голосомъ и вытягала руки идъ берегови, такъ що ажъ човенъ почавъ перехилюватись въ тую сторону.

— До берега, Франку, до берега! — голосила она, стараючиьсь вѣсьми своими движенями прискорити летъ човна. — Скорше, скорше! До берега сейчасъ, отуть! Стрѣвай, зъупни човно!

И не дожидаячи, поки човно дѣткнесь самого берега, выскочила зъ него въ воду по самѣи груди и бродячи по болотнистѣй водѣ, не ишла а летѣла на передъ. Чому-жь ноги еи були нынѣ такѣи тяжкѣи, такѣи слабосильнѣи? Она-жь хотѣла и повинна була вже тамъ бути, а тутъ мала ще передъ собою такѣи широкѣи простѣръ! Ще не дѣйшла до берега, а вже не стало ѣи силы, одѣжь еи стала тяжкою ѣтъ воды и болота, ноги стали оловомъ, здавалось, ѣтъ тутъ и упадепровалитесь. Але нѣ, тажь тамъ бувъ еи сынъ, тамъ лежавъ ѣнъ пѣдъ розвалеными мурами, она мусѣла доконче дальшесѣйти! Такъ нѣ, силы ѣтказали ѣи зновъ послуху, она упала на колѣна, якъсь невидима сила прикувала еи до землѣ, она почала тратити свѣдомѣсть себе самои.

— Панъ, ласкава панъ! — почувся голосъ Франка и се привело еи зновъ до памяти.

— Франку, любый Франку! — молила она его — пѣднеси мене, я не можу дальше ити! веди мене, неси мене зъ ѣтси, тѣлько скорше, скорше, поможи менѣ!

И Франкъ пѣднѣсь тяжку немѣчну жѣнку зъ землѣ, положивъ еи на свои сильнѣи, широкѣи плечѣи и погнався стрѣлою на мѣсце катастрофы.

— Боже, се наша панъ! — закричали люде, побачивши еи на плечахъ мурина.

Тамъ лежавъ цѣлый гордый тѣврѣ еи мужа и сына въ страшныхъ розвалинахъ. Цѣлый фронтъ фабрики бувъ неначе роздертый, и виявлявъ еи очамъ чорне нутро. Бувъ се теперь вже лишъ пустый простѣръ, въ задѣ котрого настобурчилиьсь поуканѣи и порисованѣи стѣны съ порожними дѣрами тамъ, де перше були ѣкна. На краю улицѣ лежавъ

бдорванный хребетъ кѣтла, чорный, засмаленый, а коло него товпились покpытї хмарою дыму люде, шукаючи съ плачемъ и зойкомъ за тымъ, що ще можна було пѣдъ нимъ знайти. Середъ безладной товпы виднѣла якась темна висока стать, коло котрой порядкувались ряды людей, котра давала веѣмъ приказы и примѣръ въ роботѣ. Бувъ се кандидатъ. Власными руками пѣдносивъ онъ дошки и бальки, котрї могло бы ледви пѣднести двоухъ сильныхъ людей, затисненї уста его отворювались лишь ѣтъ часу до часу, коли дававъ короткї а рѣшучї приказы. Онъ управлявъ сумною, безнадежною роботою, чтобы выдобути зъ пѣдъ розвалинъ трупы несчастныхъ жертвъ.

— Мѣй сынъ! — голосила панѣ Геслї и продиpалась при помочи Франка черезъ товпу.

— Мѣй сынъ? — пытала она веѣхъ, однакъ нѣхто не ѣтважився ѣтповѣдати їй на тоѣ страшне пытане.

Ѡтповѣдъ на тоѣ була злишна, бо саме въ тѣй хвили кинулась товпа въ одно мѣсце, окружила его и почала пыльно приглядатись якомусь предмету на земли.

— Знайшли когось! — роздався страшный шепѣтъ середъ товпы.

— Кого?

Здавалося, що нѣхто не мѣгъ ѣтважитись высказати першїй цѣлу правду, лякаючись тыхъ наслѣдкѣвъ, якї бы тая правда мусѣла выкликати.

— Жие? — роздалось пытане зъ цѣлой тысячки устъ, по нѣмъ слѣдувала зновъ довша, прикра мовчанка.

— Ахъ, бѣдна, несчастлива женщина! — зазойкотѣвъ хтось коло панѣ Геслї. Чи се о нѣй говорено?

Она бачила, якъ зъ выпрямленныхъ рукъ людскихъ зробився неначе живой плѣтъ. Она кинулась пробиватись крѣзь него, вызываючи помочи Франка. При кѣнци сего плота стояло чотырохъ людей и держало якась прикpыте тѣло.

— Чи се онъ?

— Онъ.

— Бѣдна жѣвка, бѣдна мати!

Середъ товпы роздався голосный плачь.

Панѣ Геслї не плакала. Она лежала супокѣйно на розѣрванѣй груди своего сына, на родинѣ своего гордого щастя

а нѣхто не чувъ анѣ одного слова, анѣ одного звуку зъ еи затисненыхъ устѣ.

Мѣра нещастя не була однакъ ще зовсѣмъ повна.

— Боже справедливый! — почувся наразъ нѣжный, слабый голосъ, — чи не чувъ нѣхто зъ васъ, якъ кричить Марійка, чи не бачить нѣхто, де она?

Се Стефанъ летѣвъ безъ памяти, безъ шапки съ розвѣянымъ волосемъ, пѣдираючись кулею и даючи повнѣ розпуки знаки. Побачивши кандидата, закликавъ онъ:

— Марійка тамъ высоко — ратуйте!

— Марійка? — заскимвло въ серци нещасной матери, — не вже-жъ могла она въ тѣй хвили ще бѣльше що стратити.

— Ще бѣльше, мѣй Боже, ще бѣльше!

Она поспѣшила чимъ скорше пѣднаться, въ неи дрожали всѣ мускулы и судорожно вытягались впередъ. Всѣ поглянули теперь въ тѣмъ направленю, въ котрѣмъ Стефанъ показувавъ рукою и побачили видъ, ѳтъ которого панъ Геслі скаменѣла, неначе друга Нюба.

Тамъ высоко висѣла Марійка, держачись обома руками за одинъ зъ надломаныхъ балькѣвъ, котрѣ выставали ще въ деякихъ мѣсяхъ зъ мурѣвъ. Коли поверхъ, на котрѣмъ замкнули еи хлопцѣ, летѣвъ на землю, схватила она той бальбокъ а задержалась висючи на нимъ. Такъ висѣла она тамъ, надъ нею було блакитне небо, котре приглядалося ѣй черезъ збравану крѣвлю, пѣдъ нею глубина чотырохъ поверхѣвъ, вкругъ еи пустой простѣръ. Одно движенѣ, коротке лишь ослабленѣ силъ, а була пропаща!

На страшный сей видъ замовкли крики и зойки, настала тишина, середъ котрой можна було чути, якъ Марійка кликала о помѣчь.

— Драбины, драбины! — кликала панъ Геслі и винулась неначе зранена львица крѣзь товпу людей въ тѣмъ направленю, де висѣла Марійка.

— Драбинъ, драбинъ! — роздались голоса середъ товпы.

— Нема анѣ одной драбины! — кричали другѣ а середъ збѣльшаючоися що хвиля громады роздались страшнѣ крики и проклоны.

— Заразь приѣде пожарна сторожа и привезе драбины!

— А тымчасомъ моя дитина упаде и убьеса, — голова панѣ Геслі. — Поможѣть менѣ люде, ратуйте еи! Кто менѣ еи живу ѳдасть, може жадати, що лишь самъ захоче, все що маю, дамъ ему!

— Такъ, але хто тамъ дѳстанесь безъ драбины? — ѳдозвались голосы середъ товпы.

— Алежъ драбины певно мусѣли бути въ фабрицѣ! — закликавъ надходячій Егонъ.

— Та були, але за короткѣи и треба бы ихъ кѳлька разомъ повязати, — ѳповѣло кѳлькохъ робѳтникѳвъ зъ фабрики. — А коли-бы и були довгѣи драбины, то ледви, чи бы придались тутъ на шо. Дитина висять не при стѣнѣ а кавалокъ ѳтъ неи; ѳтъ стѣны годѣ буде еи досягнути, а по тонкѳмъ бальку нѣхто не полѣзе по неи, бо бальокъ сей ледво держить дитину и зломивъ бы ся сейчасъ пѳдъ тягаромъ дорослого.

Що було робити? Коли-бы приставлено драбину до самого балька, то мѳгъ ѳнъ зломатись скорше, заки бы хто вылѣзъ до самой горы, а тогда згинула бы и Марѣйка и той, хто хотѣвъ еи ратувати. Вкѳнци годѣ було и тое знати, якъ довго буде ще держатись муръ, зъ котрого бальокъ выстававъ, ѳнъ же-жъ бувъ страшенно покривлений и похилився зовсѣмъ въ одну сторону.

И що-жъ тутъ було робити?

— Боже всемогучій, змилуйся надъ нами! — молился сивый дѣдусъ Геслі, котрый такожъ не знавъ тутъ нѣякомъ вже рады.

Хвилеву мовчанку прорвавъ новый крикъ розпуки. Се брата Марѣйки продирались крѳзь товпу. Хлопцѣ выглядали неначе пораженѣи карою ѳтъ Бога, они знали, що они а не хто другѣи суть убѣйцями Марѣйки. Смертельно блѣдѣи упали они передъ матѣрю и укрыли свои лица въ фалдахъ еи одежи.

— Чи-жъ нѣхто не хоче и не може тутъ помочи? — кликавъ Стефанъ съ розпукою.

— Кождый помѳгъ бы, та Богъ знае якъ, — звинялись люде.

Стефанъ ставъ якъ не той, що перше бувъ. Ёго очи

свѣтили. лице горѣло румянцемъ, отъ него цѣлого такъ и било-полумямъ.

— Чи вы мущины? — кричавъ бнѣ тупаючи ногою. — Чи вы мущины? Чи вы доконче хочете бачити, якъ дитина упаде зъ горы и убѣся передь вашими очима. Всемогучій Боже, не вже-жъ нѣхто не зможе тутъ придумати розумной роботы? Вую Егонъ, радьте, допоможѣть, ратуйте! Вы-жъ Іоаннѣ, се вашъ обовязокъ, вы присягали на тоє! Хто-жъ подасть тутъ помѣчь, коли вы ви не подасте?

— Я роблю лишъ тоє, що можу, а тутъ кѣнчится всяка можливѣсть — ѳтповѣвъ Егонъ.

— Пане Фельдгаймъ, де вы? — закликавъ Стефанъ, оглядаючись за кандидатомъ.

Сей бувъ недалеко, вытягавъ якогось нещасливого зъ пѣдъ згарища.

— И сей має право до нашої помочи, — сказавъ бнѣ нахилюючись до нещасного и надслухуючи, чи ще живє.

Стефанъ бився пястуками въ чоло а по лицю котились ему слезы безсильного жалю.

— Ахъ, чому-жъ я мушу бути такимъ безсильнымъ калѣкою! Коли-бъ я бувъ здоровый и сильный, якъ вы, то я выдрапавъ бы ся руками и ногами по простѣй стѣнѣ ажъ до горы и выратувавъ бы Марійку. Але такъ, щожъ я пораджу, я нещасный, безсильный нездара?

Отъ великого болю розпуки кинувся хлопецъ на землю, цѣле его тѣло дрожало конвульсійно, живчики ударили по двѣйно скоро, цѣлый бувъ бнѣ неначе божевѣльный.

— Помилуй насъ, Боже! она вже не держится! — закликала теперъ панѣ Геслѣ.

Марійка ворухнулась и здавалося, що хоче пустити зъ рукъ бальокъ.

— Розстелѣть ковры, матрацы! — закричавъ дѣдусь, и громада людей погналась до комнатъ, щобы ихъ принести.

— Се буде за довго, за далеко; на се нема вже часу, — закричавъ Стефанъ. — Я знаю, що въ фабричныхъ пивницяхъ єсть богато сырого шовку. Принести его сюды. Скорше, скорше!

И скорше всѣхъ поспѣшивъ бнѣ до мѣся, де були сходы ѳтъ пивницѣ, на сходахъ було однакъ повно грузѣвъ.

а шовкѣ лежавъ въ пивници такъ глубоко, що не можъ було дѣстатись до него.

— О мѣй Боже, я нѣчого-нѣчогобсенько не можу зроби́ти для Марійки! — говоривъ горячково Стефанъ.

— Люде добрї, зловимо єи въ нашї руки, коли упаде, ходѣть сюды всѣ! — закликавъ ѓнѣ стаючи коло панѣ Геслі и єи сынѣвъ, и вытягаючи слабосильнї рамена.

— Ходѣть, станьте тутъ однїъ коло другого; она повинна упасти намъ на руки!

Була якась дивна сила въ тѣмъ приказѣ хлопця, сила волѣ, котра приневолила всѣхъ ити єго слѣдомъ. Коло Стефана и панѣ Геслі станули люде збитыми рядами и були готовї пѣддержати своими раменами упадаючу дитину.

Панѣ Геслі не могла вже анѣ говорити, анѣ навѣтъ ѓддыхати. Якїсь шумъ и гукъ потрясавъ цѣлою єи головою, ѣй здавалось, що єи покрыває якась лавина. Були се удары власного єи сердца. Секунды здавались ѣй теперъ вѣчностею, а друга вѣчнѣсть лежала межи смертею єи сына а теперѣшною хвилею. Була се лишъ якась темна, давно перегомѣнѣвша згадка, що сына єи вытягнуно мертвого зъ пѣдъ розвалинѣ фабрики. Помѣжь тою згадкою а теперѣшною хвилею лежала въ єи души пропасть, котрой нѣщо не могло выповнити. Для неї не було въ тѣй хвили анѣ теперѣшности анѣ минувшости, була лишъ высота и глубина, котрї получитьи мала съ собою єи дитина, упадаюча зъ горы въ глубину. И кождїй нервъ єи стававъ теперъ посторонкомъ, котрымъ хотѣла привязати тамъ високо свою дитину. Руки єи вытягались чимъ разъ дальше и дальше, ѣй здавалось, що вытягнувши ихъ здужає зменшити той простѣръ, що бувъ мѣжь нею а єи дитиною. А тымчасомъ бувъ ѓнѣ все однакїй, безмѣрнїй и страшнїй; цѣла вѣчнѣсть протягнулась надъ єи головою и она не знала, не тямил а въ тѣй хвили ничъ бѣльше, якъ лишъ тоє, що нема вже нѣякои надѣи, нѣякого ратунку!!

Въ тѣй хвили дивна якась сила зворушила цѣлою товпою людей.

— Всемогучїй Боже! муринѣ, муринѣ! — зашумѣло середъ товпы и все почалось тиснути туды, звѣдки выходили крики и де муѣло статись щось незвычайного, бо люде кри-

чали и товпились неначе божевѣльнѣи. Веѣхъ обнявъ перелякъ а разомъ съ нимъ и радѣсть. Жѣнки упали на колѣна и почали голосно молитись. Тамъ на горѣ, на высотѣ одного по-верха висѣвъ при голѣмъ мурѣ чоловѣкъ, а чорне его лице и атлетична стать не лишали нѣякого сумнѣву, що се бувъ Франкъ. Муръ розпукся криво ѳтъ горы до долины; пов-ставша черезъ тоє дѣра зверталася въ горѣ до балька, на котрѣмъ висѣла Марійка. Була она такъ широка, що рука и рамя могли въ нѣй обертатись у веѣхъ направленьхъ; на горѣ настобурчилися страшнѣи ѳтломы тесового камѣня и утворили вузѣнку, круту стежочку помежи двома про-пастями.

Звинно и зручно неначе кѣтъ посувався муринъ въ гору не дотыкаючись муру ногами, а пѣднимаючись на рукахъ. Его мягке тѣло колибалось висячи на довгихъ рукахъ, котрыхъ мускулы вытягались и стягались мовъ двѣ чорнѣи гадюки, а зъ его груди выдѣбувався тяжкѣи ѳтдыхъ и розда-вався голосно середь грѣбовѣи тишины, неначе ѳтгомѣнь сеи страшнои працѣ о житѣ або смертѣ.

Цѣла товпа мовчала, кождѣи заправъ въ собѣ ѳтдыхъ; здавалось, що кождѣи боявся збудити сего чудного люна-тика, котрый въ бѣдѣи день снѣвъ о любви и вѣрности, о безпримѣрнѣи ѳтвазѣ и силѣ, о якѣи нѣхто зъ приеутныхъ не смѣвъ нѣколи и подумати. И якъ съ тайнымъ перелякомъ глядѣть чоловѣкъ на все, що сягає далеко поза границѣ его думокъ и чувства, такъ само съ неописанымъ перелякомъ глядѣли веѣ бѣлѣи люде на сего чорного чоловѣка, котрый тамъ високо пѣднимався на воздухахъ не ѳпочиваючи и не перестаючи, хѣба що ѳтъ часу до часу опирався на якѣмъ ѳтломѣ, або стававъ ногою на куснику надломаного балька.

Его бѣдна голова не була певно свѣдома того небез-печеньства, яке грозѣло ему въ кождѣи хвили; ѳнъ не ду-мавъ певно о нѣчѣмъ иншѣмъ, якъ лишъ о тѣмъ, щобы въ пошарпанѣмъ мурѣ знайти дорогу, по котрѣи мѣгъ бы дѣ-стати ся до Марійки, а те, о чѣмъ думавъ, сновнявъ не ду-маючи о небезпеченьствѣ. Якъ надъ глубокою пропастею пересуваєсь послушный песъ за своимъ панѣмъ, глядячи мѣсця, на котрѣмъ мѣгъ бы положити свою лапу, — такъ просу-вався и сеи вѣрнѣи звѣрь-чоловѣкъ за слѣдами своєи люби-

мои панѣ, а представителѣ цивилизаціи и культуры приглядались зъ долины задержуючи въ собѣ ѳтдыхъ и стукали ногами до землѣ, щобы пересвѣдчатись, чи стоить она ще твердо пѳдъ ними.

А панѣ Геслі, мати, хтожь може ѳтгадати, що она чувствовала въ тѳй хвили. Передъ очима сеи жѣнки стояло немовѣрне чудове явище, а серце ви повне було переляку, найбѳльшого, найстрашнѣйшого переляку. Бувъ се страхъ надѣѣ, котра висѣла на тоненькѳй ниточцѣ, надѣѣ, котра могла убити навѣтъ мушину съ сильными, насталеными нервами! Она глядѣла, то на дитину, то на мурина, лякаючись, щобы, коли глядитъ на одно зъ нихъ, друге не упало на землю. Си очи були надто повѳльнѣй, и не могли перелѣтати ѳтъ одного до другого такъ скоро, якъ она бажала сего, а серце ви билось такъ швидко, що нѣхто въ свѣтѣ не мѳгъ бы бувъ почислити его ударѳвъ.

Теперь дѳстався Франкъ на третій поверхъ и дѳйшовъ власне тамъ, де муръ бувъ найширше розломаный. Онъ зъупинився на хвилю, оберъвъ кровь зъ рукъ а пѳтъ зъ чола, а ѳттакъ пустился дальше по смертельнѳй дорозѣ въ гору идъ вершкови. Теперь мѳгъ чѣпнатись муру и ногами и швидше вже ѳтбувати свою дорогу.

— Онъ вже на горѣ — прошептали несмѣло мушины.

— Онъ вже на горѣ — прошептали уста матери, а по си тѣлѣ пробѣгла смертельна дрожь.

— Онъ вже на горѣ. Але що буде теперь? Мѣжь нимъ а Марійкою стоявъ простѳръ двоухъ до троухъ лѳктѣвъ. Недалеко ѳтъ балька, на котрѳмъ висѣла Марійка, выстававъ примурокъ зъ ѳкна. За сей примурокъ схопился ѳнъ руками, пѳдскачивъ и сѣвъ на нѣмъ. Тамъ мавъ вже ѳнъ сильный грунтъ пѳдъ ногами.

Щожъ теперь?

Дѳстатись на бальокъ — було бы згубою для него и дѣвчины. Онъ ѳтвязуе посторонокъ, котрымъ бувъ ѳбвязаный, а на кѳнци котрого привязаный бувъ великѣй камѣнь. Нѣхто не знае, що ѳнъ задумуе зробити. Говорить щось съ Марійкою, але нѣхто на долини не чует сего. Що зробить ѳнъ съ тымъ посторонкомъ?

Одна лишь панѣ Геслі знае тое. Будучи дитиною, при-

глядалась она часто, якъ молодїи мурины вправлялись въ киданю т. зв. „лясса.“ Въ ея темной души засвѣтало якесь прочуте. Франкъ розвинувъ посторонокъ, вывинувъ каменемъ кѣлька разѣвъ и закликавъ на Марїйку, щобы ще хвилю держалась дуже сильно.

Панѣ Геслі перестала ѳдыхати, ея сердце заумерло.

Франкъ закинувъ посторонокъ съ каменемъ найперше на пробу; ѳнъ показався за короткимъ, Франкъ стягнувъ его зновъ и розвинувъ ще кавалокъ посторонка ѳтъ пояса. ѳттакъ кинувъ ѳнъ зновъ камѣнь, а сей упавъ далеко за Марїйку... Франкъ приступивъ теперъ до головного дѣла; ѳнъ пѣднѣся на вузкомъ гзимсѣ на колѣна, зъ его грудей добувся глубокой ѳтдыхъ, а груди всеѣхъ стоячихъ на долини ѳтповѣли стократнымъ ѳтгомономъ. Львою рукою хвативъ ѳнъ за внѣшню сторону гзимса, а праву руку вытягнувъ сильно на передъ. Его жилаве рамя обернулось два-три разы въ воздухъ, цѣле тѣло здавалось бути однимъ мускуломъ, око его выступило на верхъ неначе у дикой звѣрины, коли маѣ кинутись на свою добычу, ѳнъ закричавъ нелюдскимъ голосомъ: — „держися сильно!“ — Разомъ съ тыми словами пустивъ ѳнъ т. зв. „ляссо“ и дрожащей въ воздухъ камѣнь, окруживъ разомъ съ прикрѣпленнымъ до него посторонкомъ пять або шѣсть разѣвъ тѣло дѣвчины, такъ що була она цѣла неначе спутана нимъ.

— Держися сильно! — кричатъ Франкъ ще разъ и тягне посторонокъ до себе, пробуючи, чи добре зайшла петля. ѳнъ пересвѣдчаѣсь, що петля завязана сильно, и що на посторонокъ можна безпечно числити.

ѳнъ ѳтпочиваѣ коротку хвилю, ѳттакъ опираѣсь сильно о муръ.

— Пускай! — кричитъ ѳнъ, дитина однакъ не слухаѣ его и держится все ще балька, ѳнъ тручаѣ ея, на долини роздаѣсь страшный крикъ „упала“, однакъ крикъ сей притихаѣ, бо Марїйка упала лишь такъ низко, якъ сягаѣ конецъ посторонка, привязаного другимъ концемъ до руки Франка. Тягаръ Марїйки, що висить на посторонку, стаѣ надто тяжкимъ для него, ѳнъ теряѣ рѣвновагу. Люде на долини зѣвгаются все въ одно мѣсце, и хватаются мимохѣтъ за руки, неначе хотѣли бы придержати себе взаимно мѣсто тыхъ, ко-

трихъ треба бы придержати тамъ на горѣ. Франкъ дѣйшовъ однакъ за хвилию зновъ до рѣвноваги и станувъ сильно на ногахъ. Оттакъ сѣвъ ѓнъ выгѣдно вже на мурѣ и почавъ стягати до себе посторонокъ, ще одна хвиля — а вже Марійка знайшлась на груди мурина, котрый пригорнувъ еи сильно руками.

На долини прорвалось зъ тысячки грудей довго придавлюване зворушене, якъ прорываеся грѣмъ зъ бремени оубъ бурѣ атмосферы. Радѣснѣ крики прошибли воздухъ, люде кричали, смѣялись, плакали, кидались однѣ другимъ въ обняты и пригортались взаимно до сердца. Въ тѣй хвилѣ стала Марійка спѣльною дитиною всѣхъ, бо всѣ терпѣли за для неи однаку смертельну муку.

Але ще не бувъ на тѣмъ весь конецъ. Муринь мусѣвъ ще зѣйти зъ сеи, для звычайныхъ людей недостижимой высоты. Се була однакъ вже менша рѣчь, каждой хвилѣ надѣялись всѣ, що надосѣе огнева сторожа и принесе ему помѣчь.

Кѣлька хвилъ минуло ще середъ нетерпеливого дожда; Франкъ сидѣвъ тымчасомъ супокѣино на горѣ, пригортаючи и цѣлюючи омлѣвшу зъ переляку дитину. Въ тѣмъ роздався стукѣтъ возѣвъ и все, що жило побѣгло имъ на зустрѣчь. Люде вхопили три великѣ драбины и звязали ихъ до купы. По тыхъ драбинахъ полѣзло двоохъ сторожѣвъ огневыхъ до Франка. Всѣ другѣ кинулись пѣддержувати драбину. Люде товпились такъ до драбины, що панѣ Геслѣ не могла дѣстатись до неи и мусѣла станути одалеки.

Теперь почавъ Франкъ сходити съ Маріюкою по драбинѣ на долину. Зъ одной и другой стороны пѣдпирали его огневѣ сторожѣ; було се дуже пожаданымъ, бо муринь попавъ въ велику немѣчь, его сильнѣ члены дрожали такъ, що ажъ цѣла драбина почала колибаться. Для бѣднои матери приближалася чимъ разъ бѣльше неимѣрна ще передъ хвилею певнѣсть, що дитина еи буде выратована. Она стояла выпрямившись и числила ступенѣ, котрѣ потребувавъ ще Франкъ перебути. Отъ — ще десять, теперь вже лишъ три, а теперь вже ѓнъ на послѣднѣмъ ступени! Всѣ присутнѣ кинулись идъ нему немовъ божевѣлнѣ, немовъ хотѣли роз-

нести его зъ радости; але ђнъ продерся черезъ товцу и ишовъ гордою ходою съ дитиною на рукахъ до еи матери.

Она спѣшила хиткою ходою ему на зустрѣчь, не могла однакъ взяти Марійки въ свои объята; всѣ еи силы вычерпались вже до крыхты, она хотѣла щось сказати, але не здужала вже вымовити анѣ одного слова. Побачивши Франка, зсунулась до его нѡгъ и притиснула свои уста до его обкровавленои руки.

XIV.

О, незмѣрима высото людскои природы! Ты умѣешь вѣнчатись вѣнцемъ царскои славы не лишъ на могучихъ тронахъ земскихъ володарѣвъ, але и на найнижшѡмъ ступени твого розвитку! Тутъ червонѣ твоя царска багряница не шовкомъ та оксамитомъ, а горячими струями крови, величнымъ чувствомъ, що веде тебе до геройскихъ, величныхъ подвиговъ!

На чорнѡмъ чолѣ мурина не будъ и слѣду зъ сего блеску царского вѣнца, всѣ однакъ бачили, що передъ ними стоить не простый, погорджений муринъ, а якась выше, знатѣйше существо.

Хвиля тая, въ котрѡй вдячна мати лежала при его ногахъ, а зъ устѣ тысяча людей роздавались неумовкаючїи оклики зачудованя и обожаня для него, здались ему днемъ чести и славы для цѣлов его расы. Ему здавалось, що высокїи пальмы его ѡтчины стоять надъ нимъ и шепчуть до него:

— Ты нашимъ царемъ, бо ты выборовъ намъ твоею кровю честь и свободу!

И зъ его очей выстрѣливъ чудовый лучъ надземного блеску и озаривъ цѣле его лице, цѣлу его стать; въ тѡй хвили мусѣвъ ђнъ здаватись каждому, хто лишъ глядѣвъ на него, велично гарнымъ!

На земли коло панѣ Геслі стояла на колѣнахъ непозбрна, тиха людина, що глядѣла на него своими голубыми очима. Ему здавалось, що въ очахъ тыхъ бачить ђнъ кусень неба свои ѡтчины и въ грудяхъ его ѡдозвалась наразъ якась дивна туга за ѡтчиною, за еи погѡднымъ горячимъ небомъ,

высокими пальмами, туга, котру, здавалось, одна смерть могла бы притушити.

Теперь піднялась и панъ Геслі. Панна Кернеръ взяла отъ Франка дитину, онъ помѣгъ панъ Геслі піднятися зъ землѣ и повѣвъ ей домѣвъ. Тутъ и прорвалась его солодка мрія, коротка, чудна мрія о царствѣ, о братьяхъ, пальмахъ и голубѣмъ небѣ отчины. Онъ бувъ теперь лишь звычайнымъ слугою, котрый сповнявъ свѣй обовязокъ, ничъ бѣльше якъ лишь обовязокъ, котрый плативъ житемъ и кровью за тую крыхту правъ людскихъ, якими надѣлила его родина Геслівъ.

Они прійшли до дому. Панъ Геслі не прійшла ще досе до повной самосвѣдомости. Отъ часу до часу зверталася она до дитины и до Франка, неначе хотѣла пересвѣдчитись, чи суть они обое коло неї, шептала якійсь незрозумѣлїй слова, а вкѣнци наблизившись до постелѣ, упала на неї наче нежива. Марійка проговорила такожъ кѣлька слѣвъ, въ бесѣдѣ ей не було однакъ супокою и звязи. Панна Кернеръ хотѣла занести ей на постѣль; дѣвчина почала однакъ кричати и рватися до Франка, такъ що Кернеръ мусѣла ей ѳдати Франкови. Муринъ взявъ ей на руки, занѣсъ до комнаты а ѳтакъ хотѣвъ ѳдойти, наче Марійка не пустила его ѳтъ себе. На силу здужала панна Кернеръ розѳбрати ей. Полежавши кѣлька хвиль супокѣино, зѳрвалась раптовно Марійка и закликала въ смертнѣй тревозѣ:

— Я лечу, Франку, лечу, ходи и поможи менѣ!

Франкъ поспытавъ переляканный панну Кернеръ и входячу до комнаты панну Дішенъ, чи має лишитись. Паниъ Дішенъ здалось тоє неприличнымъ, однакъ панна Кернеръ заявила рѣшучо, що она буде за тоє ѳтповѣдати передъ паннею Геслі, и що Франкъ мусить лишитись, бо сего потреба доконче для заспокоєня Марійки.

Повный щастя и любого вдоволеня сѣвъ Франкъ на мадѣмъ лѣжку Марійки и обнявъ ей обома руками. Теперь стала она супокѣиною, но коли лишь трохи ворухнувся онъ, будилась она сейчасъ и починала кричати. Отъ сєє хвиль сидѣвъ муринъ недвижимо, неначе кусєнь дерева, терпеливо и вытревало такъ, якъ мѣгъ лишь сидѣти чоловікъ съ его

Библ. найзн. пов. т. XXII. В. Гилернъ. „Власными силами.“ 10

твердою волею. Дарма, що просили его все, чтобы одѣйшовъ, коли Марійка добре вже заснула; якъ довго держала она его чорнй руки въ своихъ малыхъ рученятахъ, такъ довго бувбы ѳнъ радше умеръ, якъ на хвилию одѣйшовъ ѳтъ неи. Панна Дішенъ пѣшла вечеряти, се була такъ важна для неи работа, що нѣчо въ свѣтѣ не могло еи склонити до занедбаня звичайной години ѳды.

Панна Кернеръ ѳдохнула побачивши, що еи нема вже въ комнатѣ. Она немогла вже довше глядѣти на страданя Франка. Зъ его чола ливея цюркомъ горячій пѣтъ, а зъ ранъ на рукахъ и раменахъ выступала разъ на разъ горяча кровь, ѳтъ котрой въ короткѣмъ часѣ почервѣла бѣла постѣль Марійки. Теперъ не часъ було вже розводитись надъ вимогами приличности; чувство, котрымъ ворушилось теперъ сердце панны Кернеръ, було сильнѣйше ѳтъ всехъ тыхъ вымогѣвъ. Она змочила мяжке полотно въ водѣ и обтерла нимъ пѣтъ зъ лица сего чоловѣка, котрый не мавъ въ тѣй хвили анѣ одной свободной руки.

— Ахъ, якъ же се любо! — сказавъ ѳнъ вдячно неначе переляканий такою великою добротою; — але вы, панѣ, не обмыете мене такъ, чтобы я ставъ бѣлымъ!

— Сего и не потреба, дорогій пане Франкъ. Суть люде бѣлй съ чорнымъ сердцемъ, и чорнй съ бѣлымъ сердцемъ; вы наилучшимъ доказомъ сего. Прошу лишъ, будьте ласкавй, вытягнути руку зъ-пѣдъ подушки.

Она обмыла ему кровь на руцѣ и обвязала старанно еи раны а ѳттакъ вытягнула съ поглядомъ великой нѣжности другу его руку зъ ручокъ Марійки и почала еи такожь обмывати и обвязувати.

Франкъ лишивъ ѳй волю робити съ нимъ, що сама захоче; ѳнъ бувъ такй радый, що самъ не знавъ, що говорити.

— Вы, панѣ, надто добрй, надто ласкавй для мене, — проговоривъ ѳнъ ломаною нѣмеччиною.

— О, нѣ! — ѳтповѣла панна Кернеръ, — я роблю лишъ тое, що на моимъ мѣсци зрѣдила бы сама панѣ Геслі, коли-бъ була здорова. Она певно не ѳтступила бы васъ, любый пане Франкъ, и не позволила бы нѣкому другому васъ и доторкнутись, бо тое, що вы для насъ зрѣдили, есть чимъ такъ великимъ, такъ чудово гарнымъ, що и ѳтвдячитись вамъ

тяжко за тоє. Марійка не єсть моею дитиною, а я ѓтдалабы сама за васъ зъ вдячности мое житє, — а щожь доперва мати, котрої вы вьратували рѡдну дитину!

Франкъ слухавъ тыхъ слѡвѣхъ неначе въ снѣ, а коли панна Кернеръ замовкла зворушена, не мѡгъ вже бѡльше повздержатись, положивъ голову на берѣгъ постели Марійки и почавъ голосно плакати.

Панна Кернеръ перелякалась а Марійка закликала :

— Франкъ, Франкъ, держи мене, бо упаду!

Онъ утихомирився, обнявъ єи своими раменами и не зводивъ бѡльше зъ неї свого ока.

Почивало темнѣти. Панна Кернеръ высунулась неза-мѣтно зъ комнаты и за хвилию вернулаь несучи вечеру.

— Любый пане Франкъ! Вамъ треба доконче покрѣпитись. Вы-жь чоловѣкъ, а ѓтъ рана не мали вы вѣ устахъ и кусочка поживы.

Франкъ потрясъ мовчки головою и показавъ на сплячу несупокѡйно Марійку.

— Годѣ вамъ вымовлятись, а якъ самї не хочете, то я васъ приневолю до сего, — сказала панна Кернеръ, любо усмѣхаючись.

Она налила чарку перлистого вина и приткнула єи до спалєныхъ губъ мурина. Неначе вода на горяче зельзо, сплывало вино вѣ єго горяче нутро. Була се перша капля охолды по надлюдскѡй роботѣ, выконанѡй середѣ найбѡльшого жару и спеки. Панна Кернеръ бачила, съ якою жадобѡю втягавъ ѓнъ вѣ себе оживляючїй напѡй; вѣ цѣлѡмъ єи житю нѣщо ще не зробило жѣ такої радости, якъ тая помѡчь, котру подавала теперъ чорному героєви. Она перехиливала зручно чарку такъ, щѡбы ѓнъ мѡгъ втягати вѣ себе вино повными губами не розливаючи, ажъ поки вкѡнци не выпивъ всего до послѣдної каплѣ.

— Дякую вамъ, сердечно дякую, — проговоривъ ѓнъ тяжко ѓтдыхаючи, — якъ же-жь було се добре, якъ добре!

Панна Кернеръ обтерла собѣ очи; не була се хвиля дуже поєтична, а все выкликала она на єи очи рѣснї сльѡзы.

— Ще нѣхто вѣ свѣтѣ не заслуживъ собѣ на оживля-

ючій напитоць такъ добре, якъ вы отсе, — проговорила она прямо ътъ широкого сердца.

Опѣсля покраяла она хлѣбъ и мясо, що принесла съ собою и клала ему малыми кусниками въ уста, приглядаючись съ вдоволенемъ, якъ его бѣлі зубы торошили кусокъ за кускомъ.

— Дорога, любя панѣ — говоривъ муринъ, — чимъ буду я въ силѣ вывдячитись вамъ за тѣ превеликѣ вашѣ ласки для мене?

Панна Кернеръ поклала руку на его рамени подаючи ему послѣдній кусень, и глядѣла въ его великѣ, чорнѣ очи, въ тѣ дивнѣ, сумнѣ, глубоки очи.

— Поможѣть менѣ, мѣй любый Франкъ, — говорила она мягкимъ голосомъ — привести до здоровья тог бѣдне дитя. Мы не опустимо его обоє, чи правда?

— О такъ, такъ! — закликавъ Франкъ — и выймивъ навѣть свою руку зъ руки Марійки, щобы устиснути вытягнуену до него ручку панны Кернеръ.

Они обоє були такъ щасливи въ тѣй хвили, що сего навѣть и не могли высказати. Довго держали себе за руки и було имъ съ тымъ такъ любо, що були бы ще довше не розлучали ихъ, коли-бъ не увѣйшла къ комнату панна Дішенъ.

— Нашъ панъ вернувся, — сказала она такъ супокѣине, неначебы панъ Геслі повернувъ зъ звычайной проѣздки.

Она сѣла коло ѡкна, якъ могла лишь найдалше ътъ Франка.

— Всемогучій Боже, бѣднѣй нашъ панъ, бѣднѣй! — закликала панна Кернеръ, — якъ ѡнъ знесе тоє?

Она не знала ще добре Швайцарѡвъ и ихъ твердои, желѣзнои вдачѣ.

Сейчасъ по катастрофѣ повѣдомлено о тѣмъ телеграфично пана Геслі. На двѡрци желѣзницѣ дожидавъ его старѣй дѣдусъ разомъ съ кандидатомъ.

— Чи жиє ще? — було перше его пытанѣ ще зъ ѡкна поѣзду.

Они мовчали на тоє и ѓнъ мовчавъ. Не було о чѣмъ бѣльше говорити. Панъ Геслі дрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ и не мѣгъ удержатись на ногахъ. Дѣдусь и кандидатъ мусѣли пѣдвести его и посадити на вѣзокъ. Они не говорили ему нѣчого про цѣлу страшну пригону съ Марійкою, хочъ кѣлька разѣвъ хотѣвъ то одинъ то другій почати о тѣмъ говорити. Они не мали ѓтваги перервати нѣмои мовчанки нещасного батька. Его бѣль бувъ надто святий та поважный, щобы можна було его втихомирювати словами, та се вже и такъ все водится, що де груди чоловѣка повнѣ великого смутку, тамъ мусить все вокругъ мовчати, а навѣтъ и горяча любовь нѣмѣе и проявляєсь лишъ яко мовчуче спѣвчутѣ.

Они приѣхали до фабрики. Кандидатъ ѓтдаливъ скоро всю службу, що выйшла съ голоснымъ плачемъ на зустрѣчь своему панови.

Спершись на рамя дѣдуся поступавъ панъ Геслі черезъ подвѣре. Вкѣнци зъупинився.

— Де моя жѣнка?

— Вѣ своѣй комнатѣ, лежить безъ памяти.

— А ѓнъ.

— Мы положили его тымчасомъ вѣ его комнатѣ, — сказавъ дѣдусь. — Хочешъ може побачити его? Пожди ще хвлинку.

— Я мушу ити сейчасъ до него, — сказавъ Геслі, и дѣдъ повѣвъ сына до трупа внука.

— Идѣтъ дѣдусю, лишѣтъ мене самого, — просивъ Геслі.

Старець выйшовъ зъ комнаты и станувъ разомъ съ кандидатомъ коло дверей.

Панъ Геслі остався самъ съ трупомъ сына. ѓнъ замкнувъ дверѣ на все засувки, ѓттакъ приступивъ до постелѣ и знявъ заслону, котрою прикрытый бувъ трупъ его сына. Гарне лице було ненарушене, однакъ...

Дѣдусь и кандидатъ почули тяжкѣй лоскѣтъ зъ середины — хотѣли убѣйти, однакъ дверѣ були замкненѣ. Наделухували — однакъ вѣ серединѣ не ворухнулось нѣщо. Тымчасомъ на дворѣ ставало що разъ темнѣйше — надходила нѣчь.

Вкѣнци донѣся до нихъ якѣйс тихѣй шепѣтъ; крѣзь

щѣлину дверей побачили они лучь свѣтла. Дѣдусь закликавъ на сына, чтобы отчинивъ дверь, однакъ не одержавъ нѣякои отповѣди. Старець почавъ тревожитись.

— Пане кандидатъ, — сказавъ онъ до Фельдгайма — будьте ласкаві зайти зъ заду и поглянути черезъ ѳкно, чи не лучилося мому бѣдному сынови яке нещасте!

Кандидатъ побѣгъ скоро; мовчанка пана Геслі почала вже и его тревожити. Онъ обѳишовъ дѳмъ и приступивъ до низького ѳкна заднои стѣны. ѳкно стояло ѳтчинене, зъ середины прислонювала его легка занавѣса, черезъ котру можна було докладно бачити все, що дѣялось въ серединѣ. Панъ Геслі сидѣвъ конецъ постелѣ и тримавъ въ обѳимахъ неначе малу дитину покалѣчене и порозрыване тѣло своего первородного сына; онъ колысавъ его и пригортавъ и цѣлувавъ, прошептуючи разъ на разъ до него по швайцарски :

— Мѳй хлопче, мѳй любый хлопче!

Слова тѳи, придавлюванѳи вѣчно новыми рѣшеными сло-зами роздирали сердце кандидата. Здавалось, що несчастный батько хотѣвъ пробудити ними заснувшу твердо свою дитину, и приговорювавъ безнастанно до неи думаячи, що вкѳнци бездушный трупъ зрозумѣе и почует его нѣжнѳи пестощѣ. Здавалось, що въ тѳмъ превеликѳмъ, тяжкѳмъ горю розжалобленный батько уживавъ нарочно тыхъ слѳвъ, котрыми передъ дваццати лѣтами привитавъ тую саму дитину при еи родинахъ. Все, що мѣжъ тымъ було, пѳшло въ непамять, лишались тѳлько тѳи двѣ хвилѣ, перша и послѣдна, а сей недвижымый трупъ бувъ батькѳвскому сердцю такъ само любый, якъ дваццать лѣтъ тому назадъ немѳчне новонароджене дитя. Тогда клавъ онъ дитину въ колыску на любый спочинокъ, а нынѣ мусявъ покласти еи въ другу колыску, темну та сумну, зимну та непривѣтливу. Початокъ и конецъ зѳйшлися тутъ съ собою, якъ два кѳнцѣ перстения — однакъ зѳйшлися дуже завчасу — надто завчасу! Перстень сей бувъ надто вузкій, онъ здавлювавъ, неначе желѣзный обручь, бѣдне батькѳвске сердце.

— Мѳй хлопче, мѳй добрый, бѣдный хлопче! — голосивъ несчастный панъ Геслі що разъ то сильнѣйше и жалѳбнѣйше.

Фельдгаймъ одойшовъ ѳтъ ѳкна, ему розрывалося сердце зъ жалю.

Доперва на другій день рано выйшовъ Геслі зъ комнаты, въ котрѳй лежавъ трупъ. Онъ не говоривъ вже анѳ слова, не плакавъ, однакъ тѳ котрѳй его бачили вчера, зачудувались, побачивши его нынѳ низшимъ майже о цѳлу голову. Такъ похилилася за одну нѳчь тота горда, висока голова. Ёму на зустрѳчь выйшла панѳ Геслі; еи вели обоє старѳ Геслі. Побачивши мужа захиталася она и мовчки кинулася на его груди. Она недавно пѳднялася зъ постелѳ — не говорила анѳ слова и не плакала, не могла лишь ити прямо и власными силами. Ноги ѳтмовляли ѳй послуху, они були неначе задеревѳлѳй. Она довго стояла мочки, поклавши голову на грудь мужа.

Перша промовила бабуся Геслі, розказуючи, о скѳлько бѳльше ще нещастя могло ихъ постигнути, коли-бъ не було мурина и якъ дуже повиннѳй они дякувати Богу за справдѳ чудесне выратованѳ Марѳйки. Бабуся була простою, завзятою Швайцаркою, она вѳрила твердо, що тоє, що Богъ зробивъ, мусѳло бути добрымъ, а еи простѳй, неученѳй слова були неначе цѳлющимъ лѳкомъ. Она-жь бо вытерпѳла и зазнала вже въ житю не одно горе, заки вывела свои дѳти въ люде! Отъ и сего сына выплекала она съ нѳжною матерною любовю и давно вже онъ выйшовъ зъ тыхъ лѳтъ, въ котрыхъ потребувавъ еи помочи, однакъ матерна любовь еи остала для неи вже незмѳнимою. Нынѳ прѳйшовъ зновъ часъ ѳткрыти неперевранѳй екарбы сеи матерной любови, прѳйшовъ часъ, въ котрѳмъ мати мала дати сынови послѳдну науку, якъ зносити має Швайцаръ люте горе. Свята се справдѳ хвила, въ котрѳй стара мати придавлює зойкъ власного болю, чтобы непочути болѳ злого зойку дитины. Панѳ Геслі зрозумѳвъ тоє, що мати ему говорила, онъ похилився до неи, взявъ еи руку и притиснувъ еи до своихъ устѳ.

— Такъ, мамо, — сказавъ онъ, — намъ треба крѳпитись.

Обоє они, жалуючи одно другого, укрывали передъ собою свои слѳзы.

Панѳ Геслі звернувся идъ комнатѳ Марѳйки; на порозѳ комнаты стояла панѳ Геслі, вытягаючи боязко руки.

— Прощу васъ, помогѣть менѣ, я не могу рушиться!
Панъ Геслі поглянувъ на неї переляканий.

— Що се тобѣ жѣнко?

— Ахъ, се лишъ зъ переляку, се перемене, — сказала она усмѣхаючись.

Сумный бувъ се усмѣхъ.

Мушины взяли еи пѣдъ руки и завели поволи до комнаты Марійки. Коли увѣйшли тамъ, сидѣвъ Франкъ все ще коло постелѣ дитины. Побачивши ихъ, пѣднявся скоро.

— Ходи сюды, Франкъ! — закликавъ панъ Геслі вступивши въ комнату.

Франкъ приступивъ до него, а панъ Геслі обнявъ его обома руками и сильно притиснувъ до груди.

— О, на се я не заслуживъ! — ледво мѣгъ проговорити повный радѣсного зворушеня Франкъ. Панна Кернеръ глядѣла на сю сцену съ великимъ вдоволенемъ.

Геслі пересвѣдчилися, що Марійка не подужала ще зовсѣмъ. Лѣкаръ заявивъ, що спускаючись на ливнѣ зъ горы ударилась и що въ наслѣдокъ сего, наступило легке потрясенє мозгу.

— Треба бути терпеливыми — потѣшавъ дѣдусь.

Панъ Геслі взяла Франка за обѣ руки.

— Любый Франку, чи дбали тутъ якъ треба про тебе, чи плекавъ тебе хто по твоимъ великомъ але болѣзномъ и кровавомъ подвизѣ?

Франкъ вказавъ рукою на панну Кернеръ, и здавалось, що въ тѣй хвилѣ почервонѣла его чорна скѣра.

— О, яка она добра була для мене; се справдѣшний ангель!

На бѣломъ личку панни Кернеръ можна було доглянути румянецъ далеко лекше, якъ на чорномъ лицѣ мурина.

— Я думала, що сповняю волю моихъ паньства.

— И добре думала, дорога Идо!

Панъ Геслі поцѣлувала еи въ чоло.

— Дякую тобѣ за тоє!

— Чи не знайшовъ хто лясса, котрымъ выратувавъ Франкъ Марійку? — поспытавъ панъ Геслі.

— О, мій Боже, яка-ж шкода, що ніхто не подумавъ о тѣмъ! — проговорила съ жалемъ панѣ Геслі.

— Та-жъ оно есть тутъ! — сказала панна Кернеръ вытягуючи посторонокъ съ каменемъ зъ якоисъ скринки, — я зняла его зъ Марійки и сховала.

— Франку, — сказавъ панъ Геслі, — се есть огниво, котре нерозривно сполучило тебе съ нами. Якъ сильно держить камѣнь звязана твоими руками петля, такъ сильно хочемо мы тебе, рѣдкій, вѣрный чоловіче, удержати въ любови и вдячности! Коли доси поступали мы съ тобою якъ съ слугою, то прости намъ, бо мы не знали, хто ты такій! Теперъ знаємо тоє, и хочемо направити давнѣйші похибки.

Геслі вийшли зъ комнаты. Франкъ стоявъ все ще на однімъ мѣсци неначе прикований.

— Се сонъ, се сонъ, — говоривъ ѓнъ самъ до себе.

Въ тѣй хвили почувъ ѓнъ на своихъ твердыхъ рукахъ дотыкъ мягкихъ и теплыхъ рукъ.

— Се не сонъ, пане Франкъ! — сказала Ида Кернеръ, — вы заслужили ще на бѣльшу вдячність! Нѣщо не тѣшило мене ще такъ въ житю, якъ тѣ слова пана Геслі, котрыми высказувавъ вамъ свою вдяку. О! щасливі люде, они богаті и можуть подякувати вамъ, якъ лишъ вы самі захочете, можуть вамъ дати все, чого лишъ ваша душа забажає! И я хотѣла бы подякувати вамъ сердечно, такъ не можу, бо я бѣдна дѣвчина и кромѣ щирого сердца не маю нѣчо бѣльше.

Франкъ сказавъ бы їй бувъ не одно на тоє, такъ щожъ, его вроджена несмѣлѣсть замыкала ему уста. ѓнъ гладивъ лишъ лагѣдно маленьку, бѣлу ручку, що спочивала въ его рукахъ, а Кернеръ дивувалась, що чорна рука мурина есть така гладка та нѣжна, неначе рука жѣноча. Дитяча несмѣливѣсть сего сильного муцины впливала якось дуже любо на еи дѣвочі нервы, їй робилось якось непонятно любо а разомъ и тужно, якесь незвѣстне ще доси чувство заволодѣло нею, она перелякалась и вырвала чимъ скорше свою руку зъ рукъ мурина. ѓнъ поглянувъ на неи такъ жалѣбно а при тѣмъ такъ несмѣло, що ажъ еи сердце болѣзно заскимѣло. Ѓй стало жалъ бѣдного Франка! Що їно говорила ему, що хотѣла бы все зробити для него,

а теперь мала ему робити прикрѣсть, вырываючись отъ него? Нѣ, се було бы немилосерно и негарно.

Она подала ему зновѣ руки и глядѣла ему въ очи, въ тую безмѣрну глубокую нѣчь, якъ каже поеть. И здавалося їй, що потоне цѣла въ тѣй глубинѣ, и що лишь тамъ знайде прохолоду и ѳтпочинокъ еи утомлене, горяче серце.

Такъ проживали они обое сумно-щасливѣ дни коло постелѣ Марійки и нѣхто не мѣшавъ имъ ихъ тихихъ речей, бо панна Дішенѣ, котра була лишь простою учителькою въ тѣмъ домѣ, мало занималась Марійкою а родичѣ, дѣдѣ и бабка не мали часу за печальными занятями коло похоронѣвъ найстаршого сына и внука.

Вкѣнци прийшла хвиля, въ котрѣй треба було ѳтдати земли останки молодого, гордого чоловѣка. Нещасте Геслѣвъ ѳтчувъ и выявивъ цѣлый Цурихъ блискучо великою участво при похоронахъ Генрика. Теперь показалося доперва, чимъ були въ Цуриху Геслѣ, показалося, якъ высоко поважало и любило ихъ цѣле мѣсто.

Домовину покрыто безчисленными вѣнцами и цвѣтами, а цѣла долина коло фабрики чорнѣла отъ людей, що стисненными рядами стояли голова коло головы, и ладилися проводити молодого подорожного въ далеку, послѣдну дорогу. Найблизше дому ждало бѣсмѣсть робѣтниківъ зъ фабрики Геслѣвъ съ капелюхами въ рукахъ и съ спущеными головами. Если колибудь котрый зъ нихъ позавидувавъ щастя своему богатому панови, то нынѣ мусѣла втихомиритисъ всяка зависть, бо и сей богатый панъ волѣвъ бы теперь бути найбѣднѣйшимъ робѣтникомъ, працюющимъ въ потѣ чола на кавалокъ хлѣба, щобы лишь злѣшасна судьба вернула ему сына. Въ тѣй тяжкѣй хвилѣ зрѣвнѣлася его судьба съ судьбою найбѣднѣйшого его робѣтника.

Нарѣдъ стоявъ мовчки на огородѣ и на улици выжидючи, ажъ розпѣчнеся похѣдъ. Коло ворѣтъ уставилися пѣвкругомъ всѣ спѣвацкѣй товариства зъ Цуриху. Погода стояла чудова. Цѣла природа пересылала помершому свѣй прощальный усмѣхъ.

Вкѣнци показалась въ дверяхъ дому домовина а зъ пятьсотъ грудей полилась сильнымъ звукомъ пѣсня „Смерть ея скоро приближае.“ Велична жалѣбна пѣсня розлилася по

озерѣ, на котрѣмъ зъупинили перевѣзники свои човна, розбѣшлась по свѣтлѣмъ воздуху и здавалась досягати самого неба. Панъ Геслі трохи не упавъ почувши тую пѣню, въ котрой звукахъ такъ докладно зъображене було его власне пекуче горе. Горе тоє пѣднималось тецерь на крылахъ жалѣбной пѣни до самого неба а тымъ и набирало оно якоись чудовою, святою красы. Грудь его наповнялась якимсь неземскимъ, тужнымъ а при томъ благодатнымъ чувствомъ, котре осолодило ему на хвилю тяжке горе, притушило жалѣбнѣи звуки сердца. Се була тая потѣха, яку Богъ и добріи люде дають праведникамъ середъ тяжкого горя!

Поволи и высоко посувалась домовина, котру несло дванайцять молодыхъ людей на своихъ раменахъ. За домовиною шли оба Геслі, старыи и молодой, маліи братья Генрика и Франкъ. За ними шли дальшіи свояки, знакоміи Цурихскіи урядники и товаришъ старшого Геслі. Мѣжь ними поступавъ такожь баронъ съ Егономъ и обома хлопцями. Походъ замыкали робѣтники. На самѣмъ передѣ поступали хоры съ хоругвами, покрытыми чорною крепою. Коло фабрики зъупинився на хвилю цѣлыи походъ. Мѣсце катастрофы прикрасили робѣтники зелеными деревцями и чорными хоруговками; на боцѣ лежавъ роздертыи котель, неначе лицаръ на поли вѣины, котрыи знайшовъ смерть разомъ съ своею жертвою.

Пѣдъ ялицями стояла мѣйска оркестра. Коли походъ наблизився до фабрики, раздався гукъ инструментѣвъ, и ѣтбився сильнымъ ѣтгомомомъ на высокихъ горахъ. Оркестра заграла арію старого псалма: „Сильныи въ помочи божѣи.“ Дивно зазвенѣла тая арія на руинахъ працѣ и надлюдскихъ змаганъ молодого чоловѣка.

Вкѣнци перегоманѣли послѣднѣи звуки а походъ двигнувся дальше. На руинахъ запанувала тишина. Чорнѣи хоруговки шелестѣли лагѣдно пѣдъ подувомъ вѣтру, переляканіи голосомъ трубъ птахи перелѣтали зъ камня на камѣнь и втихомиривались въ мѣру сего, якъ ѣтдалявся ѣтъ нихъ жалѣбныи походъ.

Втомъ наблизилась до руинъ фабрики якась тиха и блѣда постать жѣвноча, котру вело двоухъ людей по пѣдъ руки. Була се панѣ Геслі. Она сѣла на камѣнь, а двоухъ людей почало

копати мотыкою въ тѣмъ мѣсяцѣ, де передъ кѣлькома днями ѡтдавъ духа еи сынъ. Очи панъ Геслі вдвлялись уперто въ грузы. Мати збирала колоски по жниввахъ смерги, шукала слѣдѡвъ утраченои дитини. Еи очи були сухі, она выплакала вже все слѡзы. Нагло скочила она зъ камѣня, на котрѡмъ сидѣла, схилилась и пѡдняла щось зъ землѣ. Бувъ се одинъ русявый кучеръ, мягкій кучеръ, почорнѣвшій вже ѡтъ пороху та дыму. Мати мовчки пѡдняла его и притиснула до спаленыхъ своихъ устъ. Ѳтакъ сѣла зновъ на свое давнѣйше мѣсце, попала въ глубоку задуму. Ударила четверта година, она пѡднялась и проговорила до своихъ поводито-рѡвъ:

— Ходѣть, мои любі, вы вже утомились и часъ вамъ вже поѡдвечѣркувати.

И все трое пѡшли домѡвъ.

И зновъ тихо и супокѡйно стало на мѣсяцѣ катастрофы и зновъ шумѣвъ середъ черныхъ хоруговокъ ѡтгомонъ пѣсни про борбу духа и матеріи.

XV.

Генрикъ Геслі умеръ справдѣ геройскою смертею. Слова доглядача кѡтла, котрого вытягнуено щасливо живого зъ грузѡвъ, доказували, що Генрикъ мѡгъ бувъ щасливо утечи, коли-бъ не бувъ старався съ погордою власного житя выратувати котель и фабрику. Упавъ ѡнъ жертвою своего обовязку, якъ вже не одинъ передъ нимъ, котрого геройска ѡтвага прикрита грузомъ и розвалинами, не дѡйшла до вѣдомости свѣта, и котрого мѣсяця славы не украсивъ одинъ-однѣсенкій лавровый листокъ.

Доглядачъ кѡтла думаючи, ще незабаромъ умре, признався добровѡльно, що ѡнъ самъ не пыльнувавъ належно кѡтла. Ѳнъ просивъ, щобы его переслухано протоколярно.

— Котель не мавъ вже богато воды. — зѡзнававъ ѡнъ до протоколу, — мы отже мусѣли пѡднести тиснене пары зъ чотырохъ до шѣсть атмосферъ. Давнѣйше треба було вправляти помпу въ рухъ лишь що пѡвъ години, однакъ за

збѣльшеного огню и зъужитя пары опадавъ станъ воды въ кѣтлѣ скорше, нѣжь я сподѣвася сего. Побачивши низкій станъ воды, вправивъ я чимъ скорше въ рухъ помпу и зменшивъ огонь пѣдъ кѣтломъ, при чѣмъ побачивъ я, що вышій стѣнны кѣтла розгорѣлись були такъ, що стали зовсѣмъ червоній. Мѣжь тымъ надѣйшовъ панъ Генрикъ Геслі. Онъ побачивъ сейчасъ небезпеченство, а що и безъ того вже бувъ онъ розлюченый, почавъ выгадувати на Нѣмцѣвъ, котрї нѣчого не умѣють, и почавъ жалувати дуже, що Англичанинъ, котрого вѣзь съ собою за для нагляду кѣтла, занедужавъ ему въ дорозѣ. Тымчасомъ всказѣвка на манометрѣ пѣднималася дуже швидко, небезпеченство доходило до крайности и я побачивъ, що вже послѣдна хвиля утѣкати. Я держався близко молодого пана и на все въ свѣтѣ заклинавъ его, чтобы утѣкавъ зѣ мною. Але онъ хотѣвъ доконче поставити на своимъ и выратувати котель за яку будь цѣну. Пѣдскочивъ до кляпы безпеченства, чтобы зняти зъ неї тягаръ. Въ тѣй хвилї наступивъ гукъ, и менѣ здавалось, що котель обвивася вкругъ мои головы. Я упавъ безъ памяти.

Такъ говоривъ доглядачъ кѣтла.

— Отъ и маемо чоловѣка, що въ своимъ заводѣ посвятивъ жите для обовязку! — сказавъ Стефанъ до Егона, коли газеты оголосили сей протоколь. Въ натурѣ Стефана зайшла змѣна. Мѣсто боязкой лагѣдности проявлявъ онъ теперъ бѣльше мужеской рѣшимости. Супротивъ Егона показувавъ онъ явно неохоту и упрямѣсть.

— Вую Егонъ, — сказавъ онъ — ты дуже прогрѣшився, называючи муринѣвъ звѣрятами! Отъ — муринъ-звѣря пристыдавъ тебе гордого Іоанита, а покѣйный Генрикъ Геслі показавъ намъ, що и въ промыслѣ возможна лицарска великодушнѣсть! И щожъ, мѣй вую — чи маю ще и дальше вѣрити твоимъ словамъ?

— Менѣ здася, що нещасте на тоѣ лишъ случилось, чтобы здискредитувати мене и мои погляды въ очахъ моего филозофичного Стефанка, — засмѣявся Егонъ. — Я однакъ

надѣюсь, що твои дикі мрѣвѣ и погляды змѣнятся заразъ, якъ лишъ пѣдешъ зъ ѳтси до якого великого мѣста.

— Вую! — закликавъ Стефанъ, потрясаючи своими яеными кучерами, — коли наклонишь мого ѳтця, щобы мене вывѣзъ зъ ѳтси, то буде для мене такъ само, якъ бы ты мене вкинувъ въ озеро. Я попадаю въ розпуку на саму думку, що мушу пѣйти тамъ, де всѣ думаютъ такъ, якъ ты!

— Стефане! — закликала на него мати, але ѳнъ не слухаючи еи выйшовъ зъ комнаты.

Аделяйда не могла зъ зачудованя и слова промовити.

— Що то буде зъ того хлопця? — поспытала она.

— Ты-жь сама его такъ выховала, моя дорога! — за-смѣялась Віка и пѣшла за Стефаномъ.

Аделяйда и Егонъ лишились самі.

— Хлопецъ ненавидитъ мене зъ зависти, — сказавъ Егонъ, притискаючи до устъ руку Аделяйды. — ѳнъ привыкъ доси, що ты недбала про нѣкого, лишъ про него и не може теперъ стерпѣти, щобы мавъ стояти на другѣмъ плянѣ. Такъ роблять всѣ недобрі дѣти.

Аделяйда вырвала руку ѳтъ Егона.

— Не говори менѣ о тѣмъ; знаешь, що тымъ дотыка-ешь мене все дуже болѣзно. Коли-бъ ты дрожавъ ѳтъ пят-найцяти лѣтъ день и нѣчь о тоє нѣжне жите такъ, якъ я, коли-бъ ты любивъ его, такъ якъ я, то не выкидавъ бы ты певно менѣ мои слабости для еєи дитины!

— Аделяйдо! — проговоривъ Егонъ дуже поетично. — Чи можешъ гнѣватись на мене за тоє, що завидую всѣмъ, котрыхъ ты любишь? Твоя любовь есть для мене однимъ и наибѣльшимъ скарбомъ. Всѣ другі люде въ твоимъ окру-женю мають якійс права до тебе, а я, котрый тебе люблю и обожаю бѣльше, якъ они всѣ разомъ, не маю нѣякого права, я стою неначе жебракъ передъ порогомъ великого мого щастя и мушу вдоволятись милостинею одного твоего погляду. О моя, моя Аделяйдо!

ѳнъ глядѣвъ на неє такимъ сильнымъ взоромъ, очи его втискались такъ глубоко въ еєи душу, що зняло еєи якесь солодке милосерде надъ нимъ, милосерде, котре нашенту-вало ѣи святыи обовязокъ вынагородити Егонови тѣлькѣт-ну, непоколебиму вѣрнѣсть! Она приклонила идъ нему свою

головку, освѣнену блескомъ золотыхъ кучерѣвъ. Зъ его усть мимохѣтъ вырвався окликъ зачудованя. Онъ пригорнувъ сильно до себе тую головку, его пальць запустились мѣжь густѣй, золотѣ кучерѣ, замотались въ золотѣ сѣти, пышной якъ пуге тонке прядиво. Густе волосе замоталосъ зрадиво мѣжь перетенѣ Егона. Въ тѣмъ почувлись кроки передъ дверми. Они перелякались, Егонъ ледви ветигъ вытягнути руки зъ волоса, Аделяйда крикнула при тѣмъ ѣтъ болю. Дверѣ ѣтчинились, однакъ входячѣи не могли вже нѣчого бачити. Бувъ се кандидатъ съ Стефаномъ.

Аделяйда стояла коло ѣкна и выглядала на двѣръ, Егонъ оперся ѣтъ нехочу на мраморный стовпъ. Нѣяке око людске не могло добачити на его лица и найменшого слѣду зворушеня.

— Но, мѣи малый филозофе, — засмѣявся ѣнъ зъ Стефана, — чи зновъ будемо перечитись съ собою?

— Дорогѣи вую и добра мати, — проговоривъ Стефанъ съ жалемъ, — я прѣйшовъ просити васъ опрощеня за мою велику нечемнѣсть.

— Но, се гарно, що ты зновъ прѣйшовъ до розуму, — сказавъ Егонъ и подавъ руку Стефанови.

— Ахъ, вую! — сказавъ Стефанъ наивно и безъ нѣякои злои думки: гляди, на твоимъ перетени висить космикъ маминого волоса!

Теперь опустила ѣтвага навѣтъ такого вправного льва салѣонѣвъ, якимъ бувъ Егонъ.

— Се мое власне волосе, — пробормотѣвъ ѣнъ, незнаючи самъ, що говорить.

— О, даруйте, такого волоса немає нѣхто въ цѣлѣмъ домѣ, кромѣ одной матери, — настававъ Стефанъ, стараючи вытягнути волосе зъ помежи перетенѣвъ.

— Лиши тое! — боронився розлюченый Егонъ, здѣймаючи зовеѣмъ перетенѣ и ховаючи ихъ въ кашеню.

Аделяйда глядѣла крадькома на кандидата. Онъ стоявъ недвижимо блѣдый неначе трупъ. Его глубоки очи були широко ѣтчиненѣи, груди не ворушились ѣтдыхомъ, члены тѣла не задрожали анѣ на хвилю. Аделяйда здрѣгнулась. Егонъ чувствувавъ щосъ незвычайного въ тѣи мовчанцѣ; ѣнъ не ѣтважився навѣтъ и поглянути на кандидата. Въ тѣмъ удѣи-

шовъ баронъ а за нимъ тѣтка. Фельдгаймъ приступивъ скоро до Стефана и прошептавъ дрожащимъ голосою :

— Мовчи о волосю !

Цѣле лице кандидата покрыте було горячимъ потомъ. Онъ вышовъ зъ комнаты. Аделайда дала знакъ Егону, онъ зрозумѣвъ его. Такъ мусѣло бути, онъ мусѣвъ теперъ ити за Фельдгаймомъ, бо сего чоловіка тяжко було проникнути въ его постановахъ. Егонъ пѣшовъ за кандидатомъ до огорода. Фельдгаймъ упавъ зломаный на камянну лавку. Егонъ приступивъ до него и поспытавъ дрожащими губами, чи случайно не занедужавъ, коли такъ нежданно поблѣдъ и вышовъ зъ комнаты.

Кандидатъ побачивши Егона пѣдскочивъ, неначе-бы приповзалась до него холодна гадюка. Онъ стоявъ передъ нимъ довго не говорячи анѣ одного слова. За тоє почивала страшна вымова на его замкненихъ устахъ. Вкбнци почавъ онъ говорити острымъ якъ нѣжь голосою :

— Пане графе, не теряймо даромъ слѣвъ. Знаю, чоґо вы хочете ѳтъ мене и чоґо лякаетесь. Лякаетесь, шобы не зрадивъ я васъ, и хочете повздержати мене ѳтъ сего...

Ощадѣть собѣ сего труду. Я не маю взгляду на васъ, а тѣлько на тую сиву голову, котра менѣ стала теперъ ще сто разѣвъ дорожшою, и котру хотѣвъ бы я охоронити передъ тяжкими ударами. Коли до хаты закрадеся злодѣй, то вѣрный слуга не буде заразы будити старого, вѣкомъ зломаного пана, онъ дастъ ему спокѣйно спати такъ довго, доки его власнѣи силы позволять ему ѳтганяти злодѣя. Я емь такимъ слугою, ласкавый пане, слугою, котрый не стерпитъ нѣякою напасти на добро своего пана. Я не пытаю, чи напасть тая велика, чи мала, знаю лишъ, шо волосъ зъ головы его жѣнки въ твоихъ рукахъ есть зухвалою крадѣжею, поповненою на добрѣ пана Сальтенъ, и якимъ бы ты будь способомъ дѣставъ его, то твоя тревога доказуе ясно, шо ты свѣдомый своєї вини. Супротивъ сего кажу вамъ, пане графе, рѣшучо : або опустите до трохъ днѣвъ сей дѣмъ, до котрого вкралися вы съ злодѣйскимъ намѣромъ, або выповѣмъ вамъ въ противнѣмъ случаю вѣйну на жите або смерть. Коли я стану вытяземъ, васъ не буде мѣжь живыми, коли я упаду, то баронъ Сальтенъ дѣзнаесъ ѳтъ знаного ему передъ

тымъ письма, що було причиною моеи смерти. Онъ зъумѣ тогда боронити чести своего дому певно далеко лучше, якъ я мѡгъ ее зробити въ его заступствѣ.

Егонъ хотѣвъ щось говорити, однакъ кандидатъ не допустивъ его до слова.

— Досыть! — закликавъ онъ. — Въ тѡй справѣ нема вже що бѡльше говорити! Майте три дни часу надуматись... выбирайте!

Онъ ѡдѡйшовъ не даючись задержати. Зъупинити его значило-бъ тѡлько, що задержувати орла, що скривея за хмарами. Егонъ кинувся на камяну лавку и закипѣвъ страшнымъ гнѣвомъ. Въ тѡй справѣ не бачивъ онъ вже нѣякого виходу. До поединку съ кандидатомъ не мѡгъ онъ допустити, бо поединокъ сей спровадивъ бы для него або смерть, або нечестъ и страшну пѡмету барона. А коли бъ навѣтъ и убивъ его, то чи-жь годилось брати подвѡйне убійство на душу? Чи пѡмета за обиду, нанесену ему тымъ страшнымъ сторожемъ святости подружя не була бы за надто дорого окуплена смертею молодого и многонадѣйного чоловѣка? Веъ тѣ гадки пробѣгали пекучими стрѣлами по головѣ Егона, котрый старався зѡбрати думки, прослѣдити силу всего, що промовляло „за“, а що „противъ“. И тутъ пѡзнававъ онъ чимъ разъ бѡльше конечнѡсть пѡддатись твердому засудови кандидата. А все те сталося черезъ одинъ, однѣсьнѣкѣй волосочокъ! Волосокъ сей ставъ твердою петлею, котру противникъ пѡдхвативъ дуже зручно, а зъ котрой онъ не мѡгъ нѣякъ вымотатись.

— Такъ, мое жите висить теперь на однѡмъ волоску, — проговоривъ Егонъ самъ до себе. — Але якѣй же се волосочокъ!

Онъ выймивъ перстенѣ и цѣловавъ замотанѣ въ нихъ волоски зъ золотыхъ кучерѡвъ Аделяйды.

XVI.

У Гесливъ пѡшло все по старому. Снѣдане, обѣдъ и вечера ѣлись все о тѡй самѡй порѣ, що и перше; каждый вернувся до своей працѣ, всюды повернувъ давнѣйшѣй порядокъ

Библ. найзн. пов. т. XXII. В. Гилерн. „Власными силами.“ 11

и карнѣсть. Коли лишь подѣлимо собѣ часъ середь великого горя, то вже тымъ самымъ зменшаеся тоє горе. Нѣхто не бачивъ плачу панѣ Геслі; нѣхто не чувъ еи жалю и нарѣкань, а тѣлько посивѣвши еи голова зраджувала тоє, що она перейшла и перетерпѣла. Хто знавъ колись тую дѣбрану и здоровлемъ ѡтдыхаючу пару людей, той не пѣзнавъ бы еи певно теперъ. Черезъ кѣлька днѣвъ стали обоє Геслі мароу старцѣвъ.

До сего прилучилась для панѣ Геслі ще нова проба. Она не могла ѡтзыскати силы въ ногахъ, котрѣ дѣткнувъ сильный парализъ. Все тоє однакъ зносила она мужно и терпеливо. При великомъ, нагломъ нещастю тратитъ чоловѣкъ инѣдъ ѡтъ разу всю ѡтвагу, але буває и такъ, що нещасте вкрадаеся до насъ неначе немилый, непростеный гѣсть и мы щоденно ждемо, ачейже пѣде собѣ ѡтъ насъ, а коли вѣбнци бачимо, що не заносеся на тоє, привыкаемо до него и зживаемось съ нимъ. Такъ було и съ недугою панѣ Геслі. Она щоденно надѣялась подужати а тымчасомъ привыкала чимъ разъ бѣльше до недуги, не знаючи сама о тѣмъ. Опершись на палицю або на рамя кого зъ домашныхъ лазила она якъ могла по вѣсѣхъ усюдахъ и кождый мусѣвъ подивляти тую супокѣйну, тиху терпеливѣсть, тую сильну волю, що ѡтбивалась на еи яснѣмъ чолѣ. Дѣти почали еи ажъ лякатиь; такъ святымъ и поважнымъ стало для нихъ страдане матери.

Марійка подужала о стѣлько, що пѣзнавала вѣсѣхъ, и говорила вже зовсѣмъ розсудливо, мусѣла однакъ все ще лежати, а панѣ Геслі, Франкъ и Ида сидѣли чергою при еи постели. Франкъ не мѣгъ анѣ на хвилию ѡдорватись ѡтъ неи и бувъ зъ того дуже вдоволеный, а не менше вдоволеною була зъ сего и панна Кернеръ.

Въ тыждень по похоронахъ Генрика покликавъ Франка панѣ Геслі. Ида Кернеръ мусѣла такожъ разомъ съ нимъ пѣйти а при Марійцѣ лишилась тымчасомъ сама панѣ Геслі. Коли Франкъ прийшовъ до комнаты своего пана, заставъ тамъ обохъ Геслѣвъ и всю ихъ службу збрану разомъ. Онъ не знавъ, що се мало значити.

Старшій Геслі звернувся до него съ словами:

— Дорогій Франку! Мы Швайцары уважаемо найбѣль-

шимъ добромъ чловѣка его личну свободу въ границяхъ и пѣдъ охороною права, мы порѣшили для того вынагородити тебе за выратоване житя нашої дитины симъ найвысшимъ добромъ. Ты бувъ вправдѣ и доси свободный въ порѣвнаню съ станомъ невѣльникѣвъ твоєи ѳтчины, однакъ твоя свобода не була ще повною, не була такою, якъ мы єи разумѣемо, и ты бувъ при всѣхъ твоихъ неоцѣненыхъ прикметяхъ все лишъ слугою, котрый продававъ за малу платню своѣй часъ и працю. Теперъ буде оно иначе.

Онъ подавъ Франкови великій кусень паперу.

— Тутъ маешь, дорогій нашъ друже, дипломъ горожаньства мѣста Цуриху. Въ признаню твоєи нечуванои вѣрности и небувалого посвяченя почтила тебе рада мѣста Цуриху симъ подарункомъ. А позаякъ кождый горожанинъ муситъ мати певне жерело доходѣвъ, и якесь, хочъ бы не величке майно, для того мы — я, сынъ и его жѣнка — записали для тебе трийцять шѣсть тысячѣвъ франкѣвъ, за котру то суму мѣй сынъ допоможе тобѣ заложити якесь предприятие. Ѳтъ сеєи хвилѣ ставъ ты своимъ власнымъ паномъ, и най Богъ благословить и допомагає всѣмъ твоимъ починамъ! Франкъ слухавъ тѣ слова съ великимъ зворушенемъ. Зъ початку радѣсть его не мала границъ, коли однакъ дѣдусь почавъ говорити о заснованю окремишного предприятия, прѣшибла его голову гадка, що его становище муситъ змѣнитись, и що онъ буде мусѣвъ опустити дѣмъ Геслѣвъ. Слѣдувала довша мовчанка. Франкъ ѳтдыхавъ тяжко и голосно а вкѣнци упавъ до нѣгъ свого пана и залився рѣсеными слезами.

— Пана мѣй, — говоривъ онъ — не ѳтдаляйте вы мене ѳтъ себе. Я не для того выратувавъ Марійку, щобы стати вѣльнымъ и богатымъ, я зробивъ тоє для того, що не любивъ я нѣкого въ свѣтѣ такъ, якъ тую дитину, и скорше умру я нынѣ зъ голоду, нѣжъ розлучуся съ нею! Я-жъ не заваджавъ вамъ доси нѣколи, я робивъ все, що вы менѣ приказували, и зѣумѣю ще о много бѣльше зробити! я буду служити у васъ даромъ, за кусень сухого хлѣба, молю васъ лишъ: не ѳтганяйте мене ѳтъ себе!

Пана Геслѣ зворушили тѣ простѣ та сердечнѣ слова до глубины сердца а Ида Кернеръ прошептала зъ тиха:

— Я надіялась сего на певно бѣ Франка!

— Дѣйстно такъ! — проговоривъ Геслі. — Я бачу, панно Идо, що вы бѣ давна вже цѣните нашого Франка такъ, якъ бѣ заслугуе на тое! Встань же, любый Франку, не будь дитиною! Коли не хочеш бѣ насъ ити, то и на тое знайдешь рада. Мы бажаемо лишъ твого щастя, а коли знайдешь его помежи нами, то тымъ лѣпше, бо и такъ тяжко прійшлобы намъ розлучатись сѣ тобою!

Теперь доперва заволодѣла муриномъ правдива радбеть. Раптовного еи прояву можъ було справдѣ перелякатись, однакъ все знали вже добре мурина и привыкли були до его поровбѣвъ.

— Идѣть вже дѣти до вашои працѣ — сказавъ панъ Геслі до слугъ. — Знайте-жъ бѣ теперь, якъ маєте обходитись сѣ паномъ Франкомъ. Называйте его паномъ инспекторомъ, бо незабаромъ займе бѣ тое становище середъ васъ!

Панъ Геслі засмѣявся тутъ першій разъ бѣ смерти сына.

Панна Кернеръ вернулась до Марійки, коло котрои сидѣла панъ Геслі.

— Но, и якъ же-жъ? — поспытала панъ Геслі.

— Ахъ! Все бѣбулось такъ гарно, що и розказати годѣ, — бѣповѣла Ида. — Требажъ бо було бачити зворушене и радбеть Франка!

— Я можу представити собѣ еи, — бѣповѣла панъ Геслі.

— Я-жъ выросла разомъ и виховалась сѣ нимъ! Жалуй, Идо, що ты не жила тогды разомъ сѣ нами.

Очи панъ Геслі, притемнені послѣдними часами неначе ясне зеркало воды бѣ пѣдземныхъ жерель, поглянули теперь на Иду такимъ сильнымъ та проникающимъ поглядомъ, що она, зачервонѣвшись, спустила очи въ землю.

— Коли-бъ лишъ могла я знайти жѣнку для мого любого Франка! — говорила дальше панъ Геслі, — але буде се, здаешь, дуже тяжко. Правда, що есть бѣ высокій, гнучкій мущина и не має карикатурного лица своєї расы, однакъ все таки треба великого посвященя бѣ дѣвчины, чтобы привыкнути до чорного чоловѣка и бачити бѣтакъ на власныхъ

дѣтяхъ слѣды чорной расы. Для того лякаюся я, що мѣй чорный товаришь буде мусѣвъ самъ перейти свою дорогу житя.

Панна Кернеръ мовчала, однакъ коли прійшло ѣй наволочи нитку на голку, рука еи тряслася и она не мала своєї звычайной певности.

Панъ Геслі бачила тоє и глядѣла съ любовю на гарну, розумну дѣвчину съ сильно нарисоваными бровами надъ великими синими очима.

Въ тѣй хвили увѣйшовъ Франкъ. Ида перелякалась такъ, що ажъ голка вылетѣла ѣй зъ руки.

— О панъ, дякую и вамъ зъ цѣлого сердца! — закликавъ муринъ до панъ Геслі.

Его голоснї слова пробудили Марїрку; она поспытала:

— Що се сталось Франкови?

— Розповѣмъ тобѣ тоє, наколи позволишь бѣдному Франкови повѣ години перейтиь по огородѣ и ѡтсвѣжитиь на воздухъ. Ѳтъ дванайцяти днѣвъ не ѡтходить ѡнъ вже ѡтъ твоєи постели и выглядає дуже зле.

— Алежь зъ ѡтки пѣзнаешъ тоє, моя мамо? Тажь Франкъ завсѣгды бувъ и єсть чорный! — засмѣялась Марїрка.

— Такъ, однакъ наколи згрисеся чимъ, то лице его тратить звычайный блескъ и свѣжбеть. Иди, мѣй добрый Франку, Ида буде проводити тебе, бо и она такожь потребує ѡтпочинку. Идѣть же-жь разомъ, дорогї вѣрнї сторожь.

Франкъ глядѣвъ на панну Кернеръ съ великимъ зворушенемъ.

— Но, ходѣть, пане инспекторъ! — засмѣялась Ида, — а Франкъ зрадѣвъ якъ дитина тымъ титуломъ, о якѡмъ нѣякій муринъ анѣ подумати не мѡгъ.

— Куды пѡдемо? — поспытавъ ѡнъ.

— Куды буде можна, може трохи перейдемось понадъ озеромъ.

— Я буду васъ возити човномъ! — сказавъ Франкъ.

Панна Кернеръ згодилаь на тоє. Они зѡйшли надъ озеро, она сѣла на човно а Франкъ почавъ веслувати. Ѳнъ скинувъ верхну одѣжь, щобы му було лекше весломъ робити. Бѣлї рукавы ѡтъ сорочки, черезъ котрї чорнѣла скѡра

мурина, були дуже гарною прикрасою его тѣла. Такъ вы-
глядавъ бнѣ, коли ратувавъ Марійку. Ида слѣдила цѣкаво-
всѣ движенія сего великана, коли спиравъ весло на руки
и рамена а другимъ кѣнцемъ его ударивъ о берегъ и збѣ-
пхнувъ тымъ способомъ лодку до воды. Опбѣля притягнувъ
бнѣ швидко зновъ цѣле весло до себе и поровъ нимъ пѣ-
нистї хвилѣ, що обмывали зъ всѣхъ бокѣвъ човенѣ. Ида
глядѣла и не могла налюбуватись мускулярностею его чле-
новъ и силою, що пробивалась въ кождѣмъ его движеню.

Ида Кернеръ була тихою, поетичною дѣвчиною. За тяж-
кою працею о кусенѣ хлѣба не могла она не то розвинути
своихъ талантѣвъ, але навѣтъ прийти до повной свѣдомости
о нихъ. Була она сиротою по сельскѣмъ учителя и удер-
жувала своими руками стару матѣр и си четверо меншихъ
дѣтей. Она не писала стихѣвъ, однакъ поезія проникала цѣлу
си духову истоту и выливалась на все, що стояло близко неи.

— Панѣ, — проговоривъ Франкъ — чому вы такъ
мовчите?

— Думаю о тѣмъ, яке занятє выберете вы собѣ теперъ,
— ѣтповѣла она.

— Панѣ Геслі хоче, щобы я ставъ у него управителемъ.
Я однакъ хочу ще передъ тымъ учитись науки господарства.
Тогды зможу вже обняти сей урядъ а съ нимъ и помешканє
давного инспектора. Помешканє тоє єсть дуже гарне а для
мене навѣтъ за велике, бо могла бы тамъ мешкати и жѣнка,
котрой я нѣколи не буду мати.

— А чомужь бы не мавъ мати жѣнки такїй чесный,
благородный чоловікъ, якъ вы, пане Франку?

— Застановѣтєся панѣ! Съ моимъ чорнымъ лицемъ? —
поспытавъ зачудований Франкъ.

— Но, вы зазнали вже тѣлько рѣчей, котрї вашимъ
братямъ не лучаються, що и пѣдъ тымъ взглядомъ можете
становити щасливу выимку.

— О такъ, мои братя, — ѣтповѣвъ Франкъ, — они такї
нешчасливї, а менѣ такъ тутъ добре! О, мѣй бѣдный батько,
кѣлько-жь то бнѣ вытерпѣвъ!

— Хто бувъ вашимъ отцемъ, розкажѣть менѣ про него?
— просила Ида вѣжнымъ голосомъ.

— Се сумна исторія, и я плачу все, коли лишь подумаю про неї. Въ Ріо де Жанейро, батьківщині нашої пані, стоить недалеко пристани, зь бітки розлягавсь прегарный видь на море, чудова палата прикрашена пышными філярями и банями; есть се неначе палата бога моря, въ которого вѣрили мы мурины, закимъ стали Христіянами. Вѣсь чужинціъ подивляють тую палату и завидують властителеви его. Палату тую поставивъ мѣй отець. Онъ бувъ такимъ розумнымъ и способнымъ муриномъ, що панови его давано за него дуже часто великій грошъ, однакъ не хотѣвъ онъ его нікому продати, знаючи добре, що посѣдає въ чорнімъ мурині великій скарбъ. Мѣй батько показувавъ вже бітъ давна велику охоту и талантъ до будівництва, его панъ давъ его ще учити и бітъ такъ зробивъ его своимъ найвышимъ будівничимъ. Коли мѣй батько скінчивъ будівлю палаты, збѣглося цѣле мѣсто подивляти сей твѣрь рукъ мурина а властитель палаты проходжувався гордо по яєныхъ мраморныхъ саяхъ, по висячихъ огородахъ и глядѣвъ зь високихъ балкѣнѣвъ на море. Тогды думавъ мѣй батько, що надбѣшла хвиля, въ котрѣй бітбере заслужену нагороду. Онъ приступивъ до пана несмѣло и просивъ его, щобы ему не дарувавъ свободу, а продавъ еи за кроваву ошаднѣсть его працѣ. Отповѣдею на тоє прошене бувъ... сивный ударъ въ лице. Недалеко бітъ него стояла мати, котра працювала тогды въ комнатахъ палаты. Она носила мене тогды пѣдъ сердцемъ и думаю, що ударъ сей, котрый постигъ мого бітця, мусѣвъ я почути въ тѣлѣ мои матери, бо ще и до нынѣ чую я его, коли подумаю о томъ.

Франкъ зъупинився. Нимъ заволодѣла справдѣ нелюдска злѣсть. Онъ укусивъ кавалокъ весла, такъ що ажъ весло розколосе, при сумнѣй згадцѣ про ганьбу бітця збудилась его дика природа, такъ що Ида ажъ перелякалась еи. Але одно лагѣдне слово зь устъ еи привело его сейчасъ до опамятання. Онъ звернувъ човенъ до берега.

— Мѣй батько хотѣвъ утечи съ матѣрю на англійскѣмъ парохѣдѣ, до чого мавъ допомагати ему якійсь англичанинъ, але страшный панъ его біткрывъ втечу и за кару казавъ скувати его съ другимъ неслухнянымъ муриномъ. Другого дня потѣмъ пѣдрѣзавъ собѣ мѣй батько горло!

— Бѣдный, несчастный чоловікъ! — сказала взоружена Ида.

— Онъ не мѣгъ перенести того на собѣ, чтобы мавъ стати звычайнымъ невѣдникомъ.

Франкъ зъупинився, борючись хвилию самъ съ собою, а ѳттакъ почавъ онъ дальше говорити.

— Панъ Палендеръ, батько нашон панъ, слыве въ цѣлѣмъ Рио де Жанейро яко „батько невѣдникѣвъ“. Онъ умилосордився надъ моею бѣдною матерю. Середъ найтяжшихъ болѣвъ проклинала она своего пана, а той казавъ ей за тое бити такъ, що крики ей чутно було на улицу. Тогда панъ Палендеръ ѳткупивъ ей ѳтъ пѣдлого розбишаки за десять разѣвъ бѣльшу цѣну. По кѣлькохъ мѣсяцяхъ уродився я, а незабаромъ по минѣ уродилася панѣ Геслі. О, се бувъ справдѣшний ангеликъ! Мы були завѣгды обоє разомъ. Я учився въ купѣ съ малою дѣвчинкою, котра сидѣла разомъ зѣ мною на колѣнахъ моеи матери и слухала тоє, що она розказувала про мого батька. А коли моя мати умирала, то я бувъ вже великимъ хлопцемъ и мусѣвъ присягнути на смертной постели, що не ѳтступлю нѣколи доньки нашого пана и добродѣя, що буду вѣи все служити и помагати пѣсля змоги.

Франкъ приплывъ до берега. Обоє вышли зъ човна и ходили по надъ озеромъ.

— Ты вѣрно додержавъ присяги, — говорила Ида, — а мати твоя благословить тебе за тоє зза могилы.

Онъ глянувъ на неи сумно.

— Все, що доси я зробивъ було легкимъ, а вся труднѣсть доперва теперъ надходить.

— Якъ се?

— Доси не любивъ я нѣкого такъ, якъ моихъ паньства и Марійку и найбѣльшимъ моимъ щастемъ було, коли я мѣгъ все при нихъ бути. Але теперъ люблю ще когосъ и хотѣвъ бы при нимъ бути бѣльше нѣжъ при Марійцѣ и ей родичахъ, хотѣвъ бы съ нимъ разомъ бути вѣчно ажъ до смерти! Ахъ панъ! коли вы ѳтвѣдете зъ ѳтси и я буду мусѣвъ безъ васъ лишитись, то буде се для мене о много тяжше, якъ зняти Марійку зъ высокого балька!

Широка грудь мурина пѣднималася и опадала скоро.

Панна Кернеръ дрожала почасті зъ переляку, почасті зъ радости. Пересудъ боровся въ еи серцю съ любовью. Она мовчала.

— О панѣ! не гнѣвайтесь, що я такъ говорю; я не хотѣвъ бы нѣчого бѣльше, якъ вамъ служити, для васъ якъ невѣльникъ працювати и нѣколи, нѣколи не бути вѣльнымъ!

Ида ишла коло него, склонивши голову. Онъ выжидавъ ѳтъ неи ѳтповѣда.

— Чи гнѣваєтесь може на мене, панѣ? — поспытавъ боязко.

Она зъупинилась и подала ему руку, котру хвативъ ѳнъ пристрастно.

— Не знаю, панѣ, зъ ѳтки набралось у мене тѣлько ѳтваги, що все тое вамъ говорю. Чи пригадуєте собѣ, якъ недавно читала намъ панна Дішенъ французску байку „la belle et la bette.“ Була колись гарна князѣвна, говорится въ тѣй казцѣ, котра любила медведя и не могла розстатись съ нимъ, а вкѣнци показалось, що медведемъ тымъ бувъ зачарований королевичъ. Ахъ, дорога панѣ, якъ же-жь дуже заняла мене тая казка! Я подумавъ собѣ, коли-бъ я бувъ медведемъ, а вы, панѣ, князѣвною, и коли-бъ вы любили мене не зважаючи на мою чорну скѣру, то може бы зникла зъ очей вашихъ погань мого лица и пѣдъ вашими поцѣлуями я може бы перемѣнився въ гарного королевича, котрый нагородивъ бы васъ щедро за вашу доброту. Але все тое есть лишь мрѣю, пустою, нерозумною мрѣю. Се рѣчь неможлива. Я — я емь нерозумнымъ, зухвалымъ чоловѣкомъ!

— Нѣ, вы не єєте такимъ, Франку — нѣ! я розумѣю васъ а слова ваші мають глубоке значене! Такъ, ваша правда, вы добре сказали, що де щира любовь, тамъ и поганый чоловѣкъ стае гарнымъ и пѣдъ чорною скѣрою мѣстятся королѣвска душа, котра розбуджуєсь доперва любовнымъ поцѣлуємъ. Тую душу, тую велику, справдѣ королѣвску душу высѣдила я у васъ, а спосѣбъ пробудити еи ношу я въ моимъ серцю.

Франкъ зложивъ руки наче до молитвы и глядѣвъ на неи недвижимо, а она стояла передъ нимъ и глядѣла на него любимъ, сльозавымъ взоромъ. Наразъ здалось Франкови, що

цѣле голубе небо упало на него и ѓнъ кинувся на землю, неначе пригнетеный его тягаромъ.

Хвилю лежавъ ѓнъ тихо, ѓтдыхаючи лишъ глубоко. Вкѓнци пѓднявъ ѓнъ голову и осмѣлився глянути. Небо держалось ще сильно въ горѣ, що-жь се отже було, що кинуло нимъ ѓбъ землю? Була се радѓсть, надто велика радѓсть, котра ѓтняла ему на хвилю розумъ и память. Панна Кернеръ зробила таке движене, неначе хотѣла бы ему упасти на груди! Сего було на одинъ разъ за богато — бѓльше, чимъ могло знести его бѓдне, смирне серце! Чи було се справдѣ можливо? Чи ѓнъ не снивъ лишъ о тѓмъ случайно? Панна Кернеръ улякла при нѣмъ на земли и обнимала своими малыми ручками его кучеряву головку и глядѣла на него, якъ глядитъ любяча мати на свою малу дитинку и пѓдпирала его, коли съ трудомъ пѓднимався зъ землѣ.

— Франку, дорогій Франку! — лебедѣла она середъ плачу и смѣху, — не вже-жь я перелякала тебе? Франку, мой милый Франку, не вже-жь ты не хочешъ пригорнути мене до твого доброго серця?

И закинула свои рамена вкругъ мурина и пригорнула свою бѣду головку до его теплои груди. Адже-жь и она бѣдна не зазнала ѓтъ дитини любого устиску, ѓтъ найпершой молодости твнялася она мѣжь чужими и не мала нѣкого, кого бы могла своимъ назвати а теперъ сей чоловѣкъ, сей сильный, благородный чоловѣкъ належавъ до неи тѣломъ и душею! Було се щасте, котрого нѣколи не прочувала а фалшивый стыдъ за для чорной скѓры любого серцю стопився въ огни першого любовного обнятя.

— О! — закликавъ Франкъ, ѓтдыхаючи зъ цѣлои груди, — тожь буду мати тебе, ты чудове, бѣле дятя? Чи ты знаешь, на що рѣшаешься? Хочешъ пѓти за чорного, поганого мурина, котрый не може тобѣ нѣчого бѓльше жертвувати, кромѣ свои великои-великои любви? И не лякаешься ты смѣху людей, котрѣ обмовлять тебе и высмѣють, якъ лишъ побачать насъ разомъ на улици?

— Нѣ, Франку, того я не лякаюсь, бо всѣ они подивляють тебе за для твого геройского дѣла. О, Франку! я не въ силѣ высказати, якѣ були мои чувства тогды, коли видѣла я тебе мѣжь небомъ а землею, якъ розвивавъ ты передъ

нашими очима майже нелюдску силу тѣла и душѣ! Я хотѣла упасти до твоихъ нѣгъ, якъ панѣ Геслі, але она лишь має право до сего, и я завидувала їй. А коли опѣсля сидѣвъ ты разомъ зѣ мною дванайцять днѣвъ и ночей коло постели Марійки, пильнуючи такъ зручно и терпеливо дитину, пбзнала я, що ты умѣешь бути не лишь ѳтважнимъ и сильнымъ, але мягкимъ и лагѳднымъ. Перше подивляла я лишь тебе, теперъ почала я тебе любити. Франку, коли на хвилю була я надто малою и недоросла до сего любови, то выбачь менѣ тоє; я мусѣла поволи доростати до твоєи величины.

Она цѣлувала его руки и гладила его лица.

— О ты мое любе, чорне лице! Ѳтъ нынѣ не назве тебе бѳльше нѣхто поганимъ! Для мене ты гарне, такъ якъ и для всѣхъ тыхъ, котрѣ знають твою гарну душу, и для мене нема нѣчого любѣйшого на свѣтѣ, якъ глядѣти на тебе!

Она притягнула чорну голову до себе и... Франкови не закрутилась була голова, коли по спадистѳй дорозѣ на воздухахъ нѣсь Марійку, але теперъ заграла въ нимъ вся кровь и зашумѣло въ головѣ неначе буря. Ида вытиснула довгѣй сердечный поцѣлуй на широкихъ его устахъ. Онъ упавъ передъ нею и обнявъ еи колѣна, ѳттакъ пѳдскочивъ и обьявивъ свою радѳсть голоснымъ, правдиво муриньскимъ окликомъ, що роздиравъ широко воздухъ. Ѳттакъ схопивъ ѳнъ дѣвчину легенько якъ перо и посадивъ еи на своихъ раменахъ.

— Ѳтъ нынѣ не будешь вже ходити, ѳтъ нынѣ буду я тебе все носити на рукахъ!

Такъ нѣсь ѳнъ еи черезъ городъ и спѣвавъ и кричавъ сильнымъ голосомъ:

— Она єсть моею, она моею!

— Франку, що тобѣ, чи не збожеволѣвъ ты? — поспытавъ панѣ Геслі черезъ ѳкно.

— О пане, пане! — кричавъ радѳсно Франкъ, — не повѣришь певно, що „la belle et la bette“ сталося дѣйствию правдою!

XVII.

Пополудни стоявъ Стефанъ передъ домою коло ворѣтъ, лагодячись выйти зъ дому. Онъ оглянувся боязко вокругъ и спѣшивъ дальше, кулѣючи.

На улица, що вела до Цуриху, сѣвъ онъ до вѣзка.

— До директора Цимермана — сказавъ онъ до вѣзника. До директора Цимермана було досыть далеко. За пѣвъ години зъупинився вѣзокъ передъ великимъ будынкомъ Цурихского ортопедичного заведеня. Стефанъ велѣвъ вѣзникови заждати и ишовъ по широкихъ сходахъ до комнатъ директора. Слуга пустилъ его непытаючись навѣтъ, бо за Стефана говорила ажъ надто ясно его въ желѣзо закована нога. Стефанъ знайшовся въ гарнѣй, ясной ждальни директора и профессора хирургіи въ Цурихскѣй головнѣй школѣ, доктора Цимермана.

Стѣны були прикрашенѣ портретами майже всѣхъ славныхъ европейскихъ лѣкарѣвъ. На мраморныхъ столахъ лежали дорогѣ альбомы, при котрыхъ переводили ждаючіе пациенты тяжкѣ хвилѣ выжиданя, заки появился передъ нихъ страшный человекъ, ѣтъ которого слѣвъ залежало щасте або розпука. Стефанъ силувався такожь перевертати картки и тымъ розбратись, однакъ вкѣнци мусѣвъ онъ дѣйти до пересвѣдченя, що не знавъ самъ, на що глядѣть и не розумѣвъ, що читае! Серце билось у него такъ сильно, ажъ камизолька пѣднималась пѣдъ его ударами. Вкругъ него була така страшна тишина, а думки его були такъ страшно голосны. Онъ пристунивъ до ѣкна и глянувъ въ долину; ѣкно выходило на огородъ. По огородѣ проходжувались калѣки, не забракло тамъ такожь и вѣзкѣвъ съ нещасными хромыми. Бувъ се дѣйстно дуже страшный видъ; въ тѣмъ домѣ можна було стратити вѣру, що живутъ ще на свѣтѣ люди съ простыми членами тѣла. Стефанъ зѣтхнувъ глубоко. Онъ поборювавъ ѣтважно свое сумне зворушене передъ импонующею особою лѣкаря.

— Прощу войти! — сказавъ лѣкарь ведучи хлопця до своей конференційной комнаты.

Съ тайнымъ перелякомъ побачивъ Стефанъ пару гипсо-выхъ моделъвъ съ покривлеными частями тѣла, не бракло тутъ такожь и другихъ звычайныхъ ознакъ хирургичного кабинету.

— Прошу сѣдати! — сказавъ лѣкаръ привѣтливо.

Стефанъ упавъ на подушки великого фотелю, що стоявъ коло столика.

— Вы приходите до мене по причинѣ сеи ноги, и такъ самі?

— Такъ есть, пане докторъ, — почавъ Стефанъ зъ початку боязливо, а потѣмъ чимъ разъ бѣльше осмѣляючись, — я есмь сыномъ барона Сальтена, тамъ „въ долини.“ Нѣхто не знае, що я удався до васъ, я зробивъ тое на свою руку. Мои родичѣ суть вельми боязливій о мене и не призволили бы менѣ на тое а занепокоились бы мною; я хотѣвъ ихъ бѣтъ сего охоронити.

— Дуже се гарно зъ вашои стороны, — запримѣтивъ лѣкаръ.

— Нашъ домашній лѣкаръ, — говоривъ дальше Стефанъ — сказавъ одного разу, що менѣ помочи може лишь одна операція, коли побачивъ однакъ перелякъ моихъ родичѣвъ, заперечивъ тое, що передъ хвилю сказавъ бувъ и почавъ ихъ переконувати, що мене можна буде вылѣчити и безъ операціи, бо я ще за слабый до сего. Отъ сего часу не маю я нѣякого довѣрія до сего чоловѣка. Онъ — сей докторъ разомъ съ моею матерю и тѣтками рознѣжили мене такъ, що всё менѣ теперъ шкөдитъ и довели до того, що я мушу черезъ цѣле мое жите остати калѣкою на тѣлѣ и души! Въ послѣднихъ часахъ мавъ я неразъ нагоду пересвѣдчитись, якъ нещасливымъ есть такий нездара, якъ я; не можу дальше такъ жити и хочу вже разъ рѣшучо дѣзнатись, есть яка рада на тое, чи нѣ. Вы, пане директоръ, есьте славнымъ чоловѣкомъ и не потребуе нѣкому ити пѣдъ ладъ, вы мене вылѣчите, або скажете отверто, наколи есть то вже невозможнымъ!

Лѣкаръ поглянувъ съ повнымъ спѣвчутемъ на хлопця, котрый въ часѣ свои бесѣды дрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ.

— Гмъ, — одозвався онъ — такий нѣжный а такий

энергичный! Слабѣ нервы а сильна воля — се недобра пропорція. Но, побачимо, що треба буде намъ робити.

Онъ вставъ и отвязавъ желѣза зъ ноги Стефана.

— Погане желѣзо! Прошу розбратись!

Стефанъ зробивъ, що ему лѣкаръ велѣвъ. Професоръ оглядавъ его старанно и совѣтно. Коли згинавъ ему колѣно, станули Стефанови слѣзы въ очахъ, однакъ онъ запанувавъ надъ собою и не крикнувъ навѣтъ зъ болю.

Лѣкаръ оглядавъ его пильно зъ вѣсхъ бокѣвъ. Оглянувши вѣс его органа сказавъ по довшѣмъ надуманюся:

— У васъ нема нѣякои органичной хибы, котра бы була наслѣдкомъ надто нѣжного вихованя. Вашъ инстинктъ, котрый стремить до свобѣднѣйшого способу жита, єсть зовсѣмъ оправданий, а все лихо лежить у васъ въ недузѣ ноги. Недуга тая лежить въ зростаню ялощинъ ставовыхъ и въ контрактурѣ стягачѣвъ.

— Чи не можна бы сему зарадити?

— Такъ, але тѣлько черезъ дуже прикру и страшну операцію.

— О, пане директоръ, скажѣтъ менѣ, яка се операція, скажѣтъ и не уважайте мене дитиною. Я рѣшився на все, щобы разъ вже лишъ выйти зъ того невыносимого положеня, котре рѣвнаєсь смерти.

— Но, но, ты мѣй нервовый герою! — засмѣявся лѣкаръ — я бачу, що съ тобою можна говорити якъ съ чоловѣкомъ. Операція лежить въ раптовнѣмъ розтягненю ноги, черезъ що зрослѣ стягачъ и жилы нагло порозрываются. Кладуть тебе лицемъ на дошки, привязують сильно, а потѣмъ... тарахъ! и переломують однимъ замахомъ цѣлу бѣду! Опѣсля однакъ треба лежати ще шѣсть недѣль, щобы нога загоилась. Коли однакъ выдержитъ все тоє, будете мали двѣ довгѣ, рѣвнѣ ноги.

Професоръ высказавъ все тоє смѣючись, и се наилучшій способъ подавати недужому страшнѣй вѣсти. Стефанъ чувъ однакъ цѣлу страшну повагу тыхъ слѣвъ. Онъ дрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ.

— Чи выдержу я тую операцію? — поспытавъ онъ — Лѣкаръ поглянувъ ще разъ на него уважно.

Вы попадаете въ горячку вже на саму гадку о тѣмъ. Однакъ у васъ есть одна зъ тыхъ нѣжныхъ натуръ, що силою волѣ выдержувє инодѣ бѣльше ѡтъ сильныхъ людей. Для того и я думаю, щобы выдержали вы такую операцію, хочъ присягати на тоє, розумѣсь не могу.

— Панє директоръ, — сказавъ Стефанъ рѣшучо, — я хочу поѣдатись операціи сейчасъ завтра, коли лишъ вамъ буде тоє догѣдно.

— О, до бѣса, — закликавъ докторъ, — яка скоро постановова! чи придумали жъ вы, що робите?

— Такъ есть! Я прійшовъ тутъ готовый на все! Чи можу поѣдатись операціи тутъ въ вашѣмъ заведеню и провести тутъ у васъ шѣсть недѣль?

— Чомужь бы нѣ?

— Можу-жь прійти завтра?

— Розумѣсь, наколи лишъ ваші родичѣ не будутъ сему противні!

Стефанъ перелякався.

— Мои родичѣ? Не вже жъ они доконче повинні знати о тѣмъ?

— Се розумѣсь само собою! Чи думаєшь, мѣй молодой друже, що менѣ вѣльно предпринимати операцію на малолѣтнихъ безъ дозвола ихъ родичѣвъ и опѣкунѣвъ?

Стефанъ упавъ зновъ на фотель, не знаючи, що має робити.

— Въ такѣмъ злучаю я пѣду до гробу съ моею недугою, бо мои родичѣ не рѣшатся нѣколи на операцію. Змилосердѣтся надѣ мною, пане директоръ, и позвольте, щобы я тутъ тайкомъ прійшовъ. Коли вже буде по всѣмъ, то велимо сповѣстяти родичѣвъ, де я нахожусь, а они будутъ вдячні и вамъ и менѣ, що мы зробили тоє не лякаючи ихъ напередъ и не вкладаючи на ихъ совѣсть отвѣчальности за можливу неудачу.

Директоръ затиравъ руки зъ радости.

— Оть менѣ молодець, оть хватъ! Коли-бъ мы мали бѣльше такихъ пацієнтѣвъ, то рѣзанє людского тѣла стало бы намъ простою забавкою. Але се не може бути, мѣй молодой друже, словомъ тобѣ ручаюсь, що не можу сего зробити. Безъ призвола ѡтца я не можу зняти тобѣ и одного волоска

зъ головы. Отъ що! До побаченя завтра, однакъ лишь за батькѣвекимъ призволомъ! Петъ, тихо — не вѣльно вамъ тутъ мурмотѣти! Стойте-жь прецѣнь все ще на двоухъ ногахъ, хочъ одна зъ нихъ значно коротша ѳтъ другои! Бувайте здорові!

Онъ похавъ Стефана до дверей, за котрыми выжидала цѣла громада недужихъ. Стефана мучили цѣкаві погляды ихъ, ѳнъ ишовъ кульючи, якъ лишь мѳгъ найскорше.

Онъ кинувся назадъ въ вѳзокъ и похавъ домѳвъ. Дорогою кружили въ его головѣ найрѳжнороднѣйшій гадки. Съ кимъ тутъ говорити, чи зъ обоима родичами, чи лишь съ ѳтцемъ? Съ ѳтцемъ надѣявел ѳнъ легше полагодити справу, якъ съ матѣрю. На кождый случай мусѣвъ ѳнъ съ нимъ о тѳмъ поговорити, однакъ передовѣмъ хотѣвъ порадитись своего наилучшого друга кандидата. Онъ велѣвъ зъупинитись вѳзникѳви далеко ѳтъ дому, щѳбы не звертати уваги на стукѳтъ вѳзка. Въ зворушеню, въ якѳмъ бувъ ѳнъ теперь, не хотѣвъ нѣкого бачити. Коли тихцемъ пѳдходивъ по пѳдъ огородъ, почувъ голосъ Виктора, котрый шукавъ и кликавъ за нимъ:

— Стефане, Стефане! Куды залѣзъ зновъ отсей мѳль?
— кричавъ Викторъ, приближаючись чимъ разъ бѳльше.

Въ тѳй хвили не хотѣвъ Стефанъ за нѣяку цѣну стрѣтитись съ Викторѳмъ. Онъ шукавъ мѣсця, де бы мѳгъ передъ нимъ сховатись. Въ кѳнци огорода, стояла самотѳю бесѣдка и до неи схоронився ѳнъ теперь. Густыми корчами зарослі ѳкна не мали шибъ; мѣсто шибъ були тамъ полотняннѣ занавѣсы. За одну таку занавѣсу сховався ѳнъ теперь. Викторъ перебѣгъ коло бесѣдки а обминувъ си не звертаючи уваги на дикѣ, густѣ корчѣ, щѳ росли коло неи. Стефанъ хотѣвъ ѳдотхнути и выйти зъ своего захисту, коли раптовно почувъ ѳнъ недалеко ѳтъ себе якѣсь новѣ голоса. Зъ початку думавъ ѳнъ, щѳ се Викторъ вертавѣсь, однакъ по хвили пѳзнавъ ѳнъ голоса матери и Егона. Видно, щѳ они обѳе глядали за нимъ и се було для него дуже немилѳю рѣчею. Хто, якъ хто, а вже найменше Егонъ, не повиненъ бувъ знати о его плянахъ. И щѳжь скажуть они теперь побачивши его горячѣ лица и цѣле его зворушенѣ?

Що скаже він їмъ, коли поспытають его о причину? Его перелякъ стававъ чимъ разъ сильнѣйшимъ. Они наближались чимъ разъ бѣльше до бесѣдки а вінъ засувався дрожаючи за занавѣсу и думаючи, що може перейдуть мимо и не запрямять его.

Дверѣ бесѣдки отчинились. Аделяйда и Егонъ увѣшли до середини, однакъ їмъ не було и на думцѣ шукати за нимъ; була се лишъ выдумка его фантази, зворушенои першимъ крокомъ, здѣланимъ безъ вѣдомости родичѣвъ. Але чого-жъ хочуть они тутъ, коли не шукають за нимъ? Якій тайны можуть они мати мѣжь собою?

— О мѣй единый? — сказала Аделяйда, стоячи на порозѣ и неначе надумуючись его переступити, — се не добре, що я иду тутъ съ тобою, а однакъ, отъ хвилѣ, коли ты сказавъ менѣ, що мусишь отъѣхати, хотѣла бы я все мои чувства вылити въ тыхъ кѣлькохъ годинахъ и показати тобѣ цѣлу мою любовь. Я хотѣла бы вырвати для тебе цѣлу мою душу такъ, якъ вырывае дѣвчина найкрасшій цвѣты зъ своего зѣльника, щобы сплести зъ нихъ роскошну китицю для отъѣзжающого милого!

— Ангеле мого житя, — закликавъ Егонъ, — перше слово, першій крокъ, котрый показуе менѣ наглядно мою любовь до тебе! О, ходи, ходи до мои груди ты солодке существо, що несешъ менѣ разомъ смерть и жите! Позволь менѣ, щобы я отъ разу одѣтхнувъ зъ цѣлои повноты того вѣрного сердца а опѣсля умеръ! Аделяйдо! — говоривъ вінъ съ чимъ бѣльшою пристрастію, але она отпихала его зъ легка и боронилась передъ его пристрастными объятами.

— Передоуѣмъ скажи менѣ, для чого хочешъ такъ скоро отъѣздити?

— Хочешъ? — закликавъ Егонъ; — о, що за иронія! Неначе бы тоє отъ мои волѣ залежало! Поцѣлуй мене найперше, моя Аделяйдо, а опѣсля розкажу тобѣ все. Твои поцѣлуѣ суть рожамы въ тѣй китици, котру сплела ты менѣ на прощанѣ! Позволь же менѣ зривати ихъ, кѣлько лишъ захочу, хочъ бы було ихъ и тысячь!

Стефанъ слухавъ усею того съ отразою и перелякомъ. Якась невидима сила давила его горло, якась незнана доси

тревога налягла на его сердце. Онъ хотѣвъ выйти передъ нихъ, однакъ не мавъ на то отваги. Не знати длячого не мѳгъ онъ теперъ меньше якъ коли-будь рѣшиться заглянути въ лице своей матери. Онъ соромился и самъ не знавъ за кого: за себе чи за свою мать. Теперъ роздався ѳтгомонъ довгого пристрастного поцѣлуя. Онъ чувъ, якъ они обнимались горячо, пристрастно. Хлопцеви наѣжилось волосе, студений пѳтъ выступивъ на его чоло. Въ тѳй хвили зродилась въ нѣмъ якась дивна ѳтраза, якійсь страшный гнѣвъ. — „Выжени ихъ зъ ѳтси, не позволя, щобы тутъ страшна рѣчь скоилась!“ — ѳтозвався въ нѣмъ якійсь голосъ. Онъ хотѣвъ выйти, хотѣвъ киѳнутись мѣжь нихъ, передъ нимъ однакъ вырѳсъ въ одной минутѣ твердый, неодолимый муръ, що зъупинявъ кожде его движене, кождый его голосъ. Муромъ тымъ бувъ соромъ, найстрашнѣйшій, найприкрѣйшій, соромъ дитины за мать. Лекше було ему умерти въ сю хвилю, однакъ выступити и сказати: — „Мати! я бувъ свѣдкомъ твои ганьбы!“ — Нѣ, сего не мѳгъ онъ зробити. Для него було найбѳльшимъ нещастемъ, найтяжшимъ проклономъ, що доживъ сеи хвилѣ. Тая хвиля зробила мужа зъ недорослои дитины, а була она не любымъ проблескомъ молодечихъ мрѣй а лютою грозою выбуху черной душѣ, що однимъ подувомъ сморозивъ и ѳбтрясъ многонадѣйный завязки оочѣвъ молодой деревины. По его лицу покотились горячій слѣзы, такъ якъ котиться насѣне зъ роздертои цвѣтки. Були се слѣзы за страченымъ раемъ дитинныхъ лѣтъ.

Онъ старався по тихо выдрапатись на гзимь, щобы ѳпбѣля утечи ѳкномъ. Однакъ тяжко було ему ѳтважитись на скокъ. Було се за высоко для него, а до того могла легко его зелѣзомъ окована нога ударити до муру и тымъ способомъ зрадити его присутнѣсть. Безъ помочи, безъ рады тремтѣвъ онъ въ своей крѣвцѣ, не могучи ворухнутись нѣ въ тую, нѣ въ другу сторону. Онъ затыкавъ собѣ уха, прислонювавъ очи, мусѣвъ однакъ слухати все, що они говорили. А чѳго не мѳгъ добачити внѣшнымъ окомъ, тое мусѣвъ доглянути внутрѣшнымъ, зъ котрого одна тая хвиля здерла всѣ занавѣсы. Его зубы дзвонили такъ, що лякався, щобы его не зрадили. Чимъ-жежь була мука пѳдъ ножемъ операцѣйнымъ, котрою хотѣвъ его лѣкаръ ѳтстрашити, въ по-

рѣвнаню до сеи муки? Она здавалася ему навѣтъ добродѣйствомъ въ порѣвнаню съ тымъ, що мусѣвъ терпѣти сынъ пѣдъ клятвою вины матери.

— Мѣй Егоне! — прошептала Аделяйда; бувъ се со-лодкѣй шепѣтъ, якого не чувъ ѣнъ ще доси нѣколи. — Скажи, чога и по що хочешъ такъ скоро ѣтѣвздити? Не вже-жъ не вѣльно менѣ сего знати?

— Противно, скажу тобѣ правду! Кандидатъ загрозивъ менѣ, що наколи до троухъ днѣвъ не выѣду зъ ѣтси, буду мусѣвъ умерти або его убити! А що я не хочу наставати на жите твого любимця а тымъ менше на жите мое, надъ котрымъ розвинула твоя любовь свои благодатнѣ крыла, тожъ порѣшивъ я пѣддатисъ его воли!

— Страшный чоловікъ! — сказала Аделяйда — ѣнъ всюды однакѣй!

Егонъ приглядався уважно Аделяйдѣ; ѣнъ бачивъ, що поступоване кандидата выкликало у неи бѣльше переляку якъ гнѣву и зависть его высунула зновъ свою жовтаву голову.

— Аделяйдо! Чи то вже все, чимъ можешъ менѣ ѣтповѣсти на тую звѣстку? Аделяйдо! коли-бъ се правдою було, коли-бъ дѣйстно носила ты сего чоловіка гллубше ѣтъ мене въ твоѣмъ серци, то клянусь Богомъ, що ще нынѣ мусѣвъ бы одинъ зъ насъ упасти!

— Про Бѣгъ! Егоне! На що сихъ грозьбъ? Тажъ я не повинна нѣкого бѣльше почитати и любити кромѣ тебе! О, мѣй Егоне! Я люблю Фельдгайма такъ, якъ любить чесноту упавша грѣшниця. Чи можешъ бути завистнымъ зъ причины чувства, що тягне мене до идеалу чистой невинности? Чи мѣгъ бы ты коли будь супокѣйно зложити честь свою въ мои руки, коли-бъ ты бачивъ, що я такъ скоро зѣумѣла потѣшитисъ по такѣй страшнѣй винѣ? Не знаешъ Егоне, якъ то болить мене, коли мушу узнати себе достойною погорды въ очахъ сего чоловіка. О Боже! ты не знаешъ, якъ то гѣрко стояти пѣдъ засудомъ погорды!

— Аделяйдо! дорога Аделяйдо! що се слѣзы въ твоихъ очахъ? Сего не стерплю!

И выцѣлувавъ ѣй горячѣй каплѣ зъ чудовыхъ лицѣ.

— Ходи, я потышу тебе! Якъ и довго се потревае, то все таки зложитъ твоѣй мужъ колѣсь на супочинокъ свою утомлену голову, а тогда ты будешь моею и честь твоя буде ненарушима! Аделайдо, — чи може бути що святѣйшого, чистѣйшого бѣтъ любви, котра починаючись бѣтъ дитинныхъ лѣтъ, перебула таку довгу, тяжку пробу? Гляди, Аделайдо, тая думка стала провѣдною гадкою мого житя, головною чертою мого характеру! Товаришѣ назвали мене дивакомъ, щобы уникнути ихъ смѣху и покусь, я выбравъ собѣ мѣй теперѣшний станъ. Я ставъ Іоанитомъ и бѣтдавъ орденуи цѣлу мою особу. Выслали мене на вхѣдъ, я не лякався анѣ трудѣвъ анѣ небезпеченьства и ишовъ всюды бѣтважно, несучи образъ твоѣй на серци. Въ жарѣ сонця пустинѣ дозрѣвала моя любовь до тебе! На услугахъ найвысшой и найсвятѣйшой идеѣ насталувалася моя душа, щобы стати достойною до приняты въ свое нутро такого святого чувства якъ твоя любовь! И коли вкѣнци вернувся я назадъ, побачивъ тебе такую гарною, такъ достойною любви, якъ не була ты ще нѣколи доси, такую принадною, що все мои мрѣвъ о тобѣ никнуть, якъ тѣнь передъ чарѣвною дѣйствиостею!

Аделайда вглубилася въ солодку роскѣшь неначе въ горячу струю любыхъ солодошѣвъ, она бѣтдыхала глубоко неначе бы горячѣй филѣ придавлювали еи лебедину грудь. Въ малѣй, тѣнистой бесѣдѣ было вже зовсѣмъ темно, крѣзь гушавину не продирався вже анѣ одинъ лучъ сонця.

На стели звенѣвъ маевый хрущ и бився грубою головою о дерево. Поминувши тое стояла въ округъ нихъ мертва тишина; середъ тѣней сумерку роздавався запахъ яловцевыхъ корчѣвъ. Яловець сей бувъ неначе благовоннымъ кадиломъ, що горѣло теперъ на престолѣ Бога любви. Наразъ здавалось Аделайдѣ, що хтось кликнувъ на неи именемъ „Геліоне!“, а разомъ съ звукомъ сего слова станула передъ еи розмаяченою уявою розумна, сувора постать кандидата и глядѣла на неи такъ тужно, такъ жалѣсно! По цѣломъ еи тѣлѣ пробѣгла зимна дрозь. Чого хотѣвъ бѣтъ неи сей сумный гѣсть въ такъ сумнѣй годинѣ? Що може обхѣдити его, наколи не хотѣвъ самъ бѣтъ брати сего, що бѣтдае она теперъ другому? Она сѣла на лавцѣ коло Егона. Ненавистна тѣнь не зникала однакъ зъ передъ еи очей, темне око Фельд-

тайма почивало на нѣй безнастанно, она мусѣла глядѣти на него, а поглядъ его розбуджувавъ въ еи души якусь тужну але солодку задуму. Она вырвалась ѳтъ Егона и поступилана зустрѣчь тѳй дивовижнѳй, супокѳйвѳй тѳни. Она хотѣла кинутись ему въ ноги и благати: „ратуй мене, ще часть, все ѳтдамъ тобѣ, наколи лишь умилосердишься надъ мною!“ Она заломила руки, хотѣла кинутись идъ нему, боячись, щобы не захопили еи филѣ власной розбуренои крови. Однакъ зелѣзный холодный чоловікъ махнувъ рукою, неначе хотѣвъ еи ѳдѳпхнути ѳтъ себе такъ само, якъ тогды, коли приближалась до него повна горячого коханя, а въ ухахъ еи зазвенѣвъ зловѣщій звукъ слѳвъ: „И у васъ, панѣ, суть чорнѣ плямы на ясенѳмъ сонци!“ — Постать кандидата ѳтвернулася ѳтъ неи съ погордою.

Наразь обливъ еи теплый ѳтдыхъ, двѣ руки обняли съ легкимъ дрожанемъ еи тѣло.

— Съ чимъ бореса такъ моя Аделяйда? — поспытавъ звучный голосъ Егона.

Недавный привидъ розпливався въ воздухъ и зникавъ швидко, по нѣмъ остала лишь немилу згадка въ серцю Аделяйды? По що терпѣти довше таку немилу згадку? Она кинулася въ объятя милого и шукала лѣку на невылѣчиму рану, шукала одуру на нестерпимѣ болѣ.

Весь жаль и вся вдячнѳсть звернули еи теперъ до сего вѣрного чоловіка, для котрого була она головнымъ змѣстомъ цѣлого житя. И мала-жь она зрадити тоє горяче, вѣрне серце? Знищивши и затроивши его молодѣ лѣта своимъ подружемъ съ Сальтеномъ, теперъ хотѣла она зновъ зрадити его и ѳтдатись чоловікови зимному, безъ сердца, котрый ѳтвдячувався за еи горячу любовь нѣмою погордою! Се була страшна несправедливѳсть, бракъ всякого чувства, бракъ навѣтъ милосердія! Де-жь було ѣй теперъ шукати дороги, на котрѳй могла бы ѳтнайти щасливу невиннѳсть своей молодости? Дорога тая вела просто до его груди, до груди вѣрного, давного любого. ѐнъ стоявъ при нѣй ѳтъ найранѣшихъ лѣтъ дитинства; при нѣмъ хотѣла она вытревати; въ нѣмъ знайшла она зповъ свои молодѣ лѣта и давно померкшій ѳтблескъ невинности! Однакъ помимо того все

чувствовала она, познавала съ наибольшимъ перелякомъ, що вже не любила его! И дивне диво, дивна загадка жѣночой натуры: власне для того хотѣла двѣчи нагородити ему утрачену любовь жѣночими ласками, хотѣла просто отограти передъ нимъ комедію любви!

— О, Егоне! — прошептала она — що можу я зроби для тебе, чтобы вынагородити тобѣ все тое, чимъ я провинилась супротивъ тебе. Чимъ доказати маю тобѣ мой жаль, мой горкій жаль?

— Обѣщай менѣ, що уживѣшь всѣхъ средствъ, чтобы повернути назадъ до отчины. Я мушу мати тебе близко себе, коли не хочешь, чтобы моя пристрасть довела мене до божевѣльности.

— Прирѣкаю тобѣ тое, о скѣлько лишь тое статись може безъ шкоды для здоровья Стефана. Ты бачивъ добре, якъ сама думка о тѣмъ доводила его до роспуки.

Егонь кинулся передъ нею на колѣна.

— Аделяйдо, не думай безнастанно про дитину! Якъ же можу я надѣятись коли будь якого щастя при тобѣ, коли ты все будешь посвячувати за для сей дитины мене и нашу спѣльну долю? Подумай, що конче треба впокувати въ него мой гадки и погляды, подумай, що я стану колись ему батькомъ. Богато будемо мали работы, хочачи направити все тое, чимъ напоили его твоѣй мужъ и сей новочасный Брутъ, кандидатъ! О, зачни вже разъ любити мене сильною, неподѣльною любовью, котрой ты ще не зазнала доси, и будешь незрушимою и твердою въ твоихъ постановкахъ! О Аделяйдо, наколи-бъ ты була такъ горячою, якъ еси гарною, то завидували бы тобѣ богинѣ а менѣ боги! Ты засычала бы, неначе жѣночій Юпитерь, дощемъ твоего волося бѣдного смертника и бѣнъ мусѣвъ бы розплыстись отъ надмѣру солодощѣвъ въ твоихъ объятяхъ!

Опъ поклавъ свою голову на еи колѣна, она схилилась нѣжно идъ нему и розвязала свое буйне волосе, чтобы золотыми филиями покрыти цѣлу голову щасливого любовника. Они не говорили до себе анѣ одного слова, вкругъ ихъ злягла солодка мовчанка. Наразъ пѣднялася Аделяйда перелякана.

— Що се, щось ворухнулось коло насъ!

Егонъ підскочивъ до окна, коло котрого дрожала ще свѣжо порушена занавѣса. Онъ откинувъ ея и глянувъ за окно. Въ гушавинѣ чути було якійсь шелестъ, добачити не можъ було однакъ нѣчого.

— Се бувъ певно кѣтъ, — успокоювавъ Егонъ перелякану жѣнку.

Баронъ сидѣвъ самъ одинъ при отчиненѣмъ окна, коло него лежала газета, онъ не читавъ ея вже, бо було темно. Опершись лѣктемъ на гзимѣ и склонивши голову на руку, глядѣвъ онъ на темнѣ хмари, котрѣ швидко вырынали и зновъ зникали, затемнюючи що хвилѣ и зновъ розясняючи зеркало озера. Куды они плыли?... Човны и лодки вертались зъ озера домѣвъ а старцеви здавалось чогось, що и онъ незабаромъ приплыве до тихой безпечнои домѣвки. По его сухѣмъ лицю покотилась звѣльна велика горяча слѣза. Ему здавалось, що хвиля тая вже дуже недалеко, а тутъ ще такъ тяжко було ему покидати всѣхъ и все, до чого рвалось его сердце. „Смерть есть лишь одною, проминающею хвилею“ — сказавъ Песталоцци. Баронъ обтеръ слѣзу зъ лица и глядѣвъ съ нѣмою резигнаціею на вечѣрне небо. На его сивѣи головѣ виднѣвъ вже лишь супокѣи, старецъ сей бувъ супокѣинный за себе и за свою совѣсть.

Наразъ побачивъ онъ якусь хитку постать, що ледво ледво волоклась черезъ огорождъ. Бувъ се Стефанъ. Онъ увѣишовъ до дому и приволѣкся до комнаты. Баронъ приступивъ до него съ великимъ перелякомъ. Скѣра на его рукахъ була зовсѣмъ обтерта, бувъ се наслѣдокъ незвычайного высилена, коли выскочивъ на муръ коло бесѣдки, одѣжь его подерли корчѣ, крѣзь котрѣ мусѣвъ продиратись. Лице его було темне, повне глубокихъ морщинъ и плямъ коло очей; его губы были синѣи неначе у умирающего чоловіка и дрожали судорожно. Коли ишовъ онъ до батька, угинались пѣдъ нимъ колѣна.

— Батьку, мѡй бѣдный батьку! — закликавъ ѡнъ жалѡсно и кинувся въ наибѡльшій роспуць на груди барона такъ, якъ бы ему лучилось наибѡльше нещасте, або воцѣюча несправедливѡсть.

XVIII.

— Аделяйдо! Де она подѣлась? Аделяйдо, ходи скоро, Стефанъ занедужавъ!

Голосъ сей ударивъ Аделяйду неначе громомъ. Передъ ея очима станула хвиля, въ котрѡй вѣсть о недузѣ дитины застала ея кокетуючу передъ зеркаломъ середъ роскѡшныхъ мрѣй о любовнику. Теперѣшна хвиля була ще о много страшнѣйша, бо передъ нею стояло живе зеркало ея грѣху — Егонъ. Зеркало тоє ѡтбивало такъ сильно яскравѣ лучѣ ея грѣшнои похоти, що ѡтъ нихъ занялася цѣла ея душа горячимъ, жадливымъ полумямъ. Она звязала скоро свое волосе и натиснула живо широкрисый капелюхъ, насуваючи его на очи и на лице. Пѡдъ ея руками заскрипѣли страшно дверѣ бесѣдки а коли выходила зъ неи, ударивъ ея по лицу сплоханий лиликъ. Цѣле ея тѣло проймавъ зимный морозъ, коли спѣшила туды, куды кликавъ ея сей страшный голосъ. Бѣжучи надыбалала на стежцѣ Белю, котру уживала Віка въ наглыхъ случаяхъ за для ея довгихъ нѡгъ до посылокъ.

— Що тамъ сталося? — поспытала Аделяйда нетерпеливо.

— Лазивъ кудысь черезъ цѣле пополудне а теперъ висить безъ памяти на груди батька и заноситься ѡтъ плачу.

Аделяйда ишла мовчки нобѡчь Белѣ. Она ставала теперъ бѡльше лютою, чимъ переляканою. Ъй жаль було перерванои солодкои хвилѣ; за любощами милого забула она про Стефана и не думала навѣтъ, щобы ему могло теперъ лучитись що злого.

— Якъ же легко выбралася ты на сей вечѣрный воздухъ! — докоряла ѣй Беля.

Она закинула на рамя братовои рѣзервовый шаль дрововой роботы, котрый носила все съ собою, щобы бувъ про

всякій случай. Наколи-бъ свояки Белъ застановились надъ тымъ, кѣлько вже разбѣвы выратовала она ихъ жите отсими шалами, то зъумѣли бы певно лучше еи поважати! А такъ мусѣла она вдоволятися пересвѣдченемъ, що наколи-бъ не она, то половина роду Сальтенбѣвъ була бы вже давно пѣдъ землею!

Аделяйда хотѣла ще вступити до своєї комнаты, чтобы поправити волосе, однакъ неждано станувъ передъ нею кандидатъ.

— Ласкава панѣ, я ишовъ власне шукати за вами! Прощу сейчасъ до комнаты Стефана! — сказавъ ѡнъ ѡтчиняючи передъ нею дверѣ.

Она мусѣла увѣйти.

Баронъ сидѣвъ на канапѣ. Стефанъ держався его рукъ и плакавъ дрожачи цѣлымъ тѣломъ. Ѣнъ не хотѣвъ нѣкого слухати, не хотѣвъ покластися у постѣль, на лицѣ бувъ ѡнъ страшно блѣдый а зубы его дзвонили неначе въ лихорадцѣ.

— Що тобѣ, Стефана? — закликала Аделяйда, нахилиючись до него.

Стефанъ збрався мовъ зраненый звѣрь.

— Ты?! — закликавъ ѡнъ такъ страшно, що ажъ здрѣгнулися всѣ присутнїи. -- Ты?!

И утѣкъ ѡтъ неи неначе ѡтъ заповѣтреной.

— Прочь ѡтъ мене, не дотыкайся мене! Ты не повинна теперь нѣколи вже и очей пѣдносити на мене!

Ѣнъ зъупинився, бо въ тѣй хвили ѡтчинились дверѣ а до комнаты увѣйшовъ Егонъ разомъ съ Викторомъ. Побачивши ихъ затряся Стефанъ мовъ божевольный.

— Ще и ѡнъ, ще и они? Отче, не дай имъ наблизитися до мене! Отче, выжени ихъ прочь зъ ѡтеи!

— Великій Боже! — закликала Аделяйда. — Мѡй сынъ збожевольвъ!

Въ дверяхъ товпились цѣкаві слуги, однакъ нѣхто не запримѣтивъ ихъ присутности. Кандидатъ тѣлько запримѣтивъ ихъ и выгнавъ сейчасъ зъ комнаты а такожь удалось ему ѡтдалити Виктора и тѣтки. Ѣнъ прочувавъ, що буде тутъ щось страшного.

— Стефана! — кликала съ плачемъ Аделяйда. — Стефана, не вже-жь не пѣзнаешъ мене?

— Противно, знаю васъ, однакъ ненавижду тебе мати и тебе, Егоне и коли-бъ мавъ я ббльше силы, то показавъ бы вамъ, якъ дуже васъ ненавижду!

Хлопецъ кинувся зновъ на груди батька и сильно пригорнувся до него.

Аделяйда почала всего додумуватись, она упала передъ сыномъ на колѣна и хотѣла обняти его и до себе пригорнути, однакъ ѓнъ ѓдѓпхнувъ ви ѓтъ себе ногою.

— Негѓднику! то такъ обходишься съ матѣрю? — закричавъ Егонъ. — И ты бароне все тоє зносишь терпеливо?

— Що-жь? хочешъ правуватись съ божевѓльнымъ? — ѓтповѣвъ жалѓбно баронъ.

— Я не божевѓльный, мѓй отче! Я знаю, що роблю — проговоривъ Стефанъ, а тиха его и супокѓйна вдача загорѣла раптовно дикимъ и неповздержимымъ гнѣвомъ.

— Мати! — закликавъ ѓнъ — ты не повинна довше называтись моею матѣрю, не повинна довше оставати тутъ при моѣмъ добрѓмъ, любѓмъ ѓтцеви! Мати! иди, иди собѣ прочь, я не могу тебе знести, не могу дивитись на тебе!...

— Стефана! — закричавъ Егонъ, — мовчи, або...

— Нѣ! Я не буду мовчати. Ты не маєшь права менѣ анѣ розказувати анѣ заказувати, за се маю я ще дякувати Богу, ѓтця, мого власного, доброго ѓтця. И кажу тобѣ, Егоне, що скорше убю-задушу тебе, закимъ ты прійму на его мѣще!

Зъ грудей хлопця понѣсея придавленный зойкѓтъ. Егонъ заткавъ ему силою уста; ѓнъ мусѣвъ зъупинити его бесѣду, бо кожде дальше слово хлопця було его погубою, а тутъ ходило о его цѣле истноване. Однакъ приведеный до крайности Стефанъ пѓдскочивъ до Егона и такъ сильно учѣпивсь обома руками за его горло, що Егонови забракло ѓтдыху. Сильна горячка додала силы недужому хлопцеву, Егонъ не мѓгъ его ѓтдерти, ѓдорвати ѓтъ себе, и ажъ вкѓнци самъ ѓнъ, мовъ тая пчѓла, що кусаючи ворога тратить жало, знемѓся и майже неживый упавъ на землю. Слѣдувала страшна тишина. Дальше не було вже що и говорити.

Фельдгаймъ поклавъ Стефана у постѣль. Баронъ стоявъ коло него блѣдый и супокѓйный. Его гарне, старе лице яснѣло душевнымъ блескомъ при свѣтлѣ мѣсяца, що повными

лучами свѣтивъ черезъ ъкно. Его очи почивали на жѣницѣ, котра лежала неначе приголомшена коло его нѣгъ. Стефанъ ворухнувся зновъ и закликавъ батька. Баронъ давъ знакъ Егонуви, щобы пѣднявъ Аделяйду.

— Прощу васъ, лишѣть мою дитину! — сказавъ ѡнъ лагѣдно, однакъ съ правдивымъ царскимъ достоинствомъ. Слова „мою дитину“ досягли до самой глубины душѣ Аделяйды. Егонъ пѣднявъ еи зъ землѣ и ѡтвѣвъ ажъ до дверей. Коли вже хотѣвъ ѡтчинити дверь, вырвалася ему зъ рукъ и звернулася ще разъ до мужа.

— Прости! — закликала въ роспуцѣ.

Баронъ кивнувъ рѣшучо рукою.

— Дитинѣ треба супокою. Прощу насъ оставити. Нынѣ въ ночи напишу до васъ, панѣ!

Ще разъ кивнувъ дрожачою рукою и она выйшла зъ комнаты заходячись ѡтъ плачу.

Коли зачинились дверь за Егономъ и Аделяйдою, вытягнувъ старецъ рамена до кандидата.

— Фельдгаймъ!

Ѧнъ захитавсь. Кандидатъ пѣдперъ его, хочъ и самъ ледви держався на ногахъ.

— О Фельдгаймъ! — ѡтзався баронъ и зъ его старыхъ очей полились рѣснѣ слѣзы.

Фельдгаймови розрывалось сердце; ѡнъ знавъ, що тыхъ слѣзъ не осушитъ вже нѣщо въ свѣтѣ! Такъ стояли мовчки обнявшисъ, старецъ и молодой чоловікъ, оба съ одинакими чувствами. Оба она стояли надъ розбитымъ кораблемъ, лишь одного зъ нихъ постигла катастрофа вже недалеко пристани а другого на повнѣмъ морю.

— Отче, — поспытавъ Стефанъ — мы теперь останемо тутъ лишь три, я, ты и панъ кандидатъ? Пане Фельдгаймъ... зачинѣть дверь, щобы мати... щобы нѣхто не увѣйшовъ тутъ.

— Мѣй сыну! — розпочавъ баронъ, сѣдаючи побѣчь Стефана.

— Скажи менѣ, що бачивъ ты нынѣ и що настроило тебе такъ ворожо противъ твоѣй матери? Я мушу знати тое, бо на тѣмъ залежить менѣ дуже богато!

— Отче, я не могу тобѣ сего сказати!

— Чому?

— Бо... бо... ахъ, не пытай мене!

— А однакъ, мой сыну, я мушу тебѣ знати. Ты мусишь ѡтповѣдати, ты не знаешь, о що тутъ иде. Говори-жь менѣ ѡтверго. Де бачивъ ты матѣрь послѣднимъ разомъ?

— Въ бесѣдцѣ.

— А вую Егона?

Хлопецъ обернувся нагло лицемъ до стѣны.

— Такожъ тамъ.

— Пытайтесь его дальше, — проговоривъ баронъ до кандидата, — я не могу дальше!

Фельдгаймъ держався обома руками за постѣль. Онъ збиравъ все свои силы. Одытхнувши хвильку почавъ пытатись хлопця:

— Якъ прійшовъ ты до бесѣдки?

— Я сховався тамъ, бо чувъ, якъ они надходили а не хотѣвъ съ ними говорити.

— И тамъ чувъ ты все?

— Такъ?

Подъ дрожанемъ рукъ кандидата заскрипѣла постѣль.

— Говорили про любовь?

— Такъ?

— И про пѣзнѣйшу злуку?

— Такъ, коли батько умре. Не умирай мой отче, мой любый отче не оставляй мене!

На лицѣ хлопця показались знаки страшного болю. Се бувъ жаль за старымъ, сивымъ ѡтцемъ, котрого постигла така погана зрада.

— И що сталося опѣсля? Чи на тѣмъ скѣднчилось? — пытався кандидатъ дальше, добираючи тяжко слѡвъ.

— Нѣ, остали а я выскочивъ черезъ ѡкно!... О, дайте менѣ спокой, не скажу вамъ вже анѣ слова бѡльше!

Стефанъ сховавъ лице въ подушки и хлипавъ.

Баронъ пѡднявся.

— Сего було досить для мене!

Фельдгаймъ хитався чимъ разъ бѡльше, стоячи надъ постелею. Баронъ поглянувъ на него зачудованный и взявъ его за рамя. Кандидатъ стоявъ безъ тямки.

— Бѣдныи чоловѣкъ! — проговоривъ старецъ, помагаючи ему пѡднятись. Они розумѣли теперъ себе взаимно.

Стефанъ поспытавъ съ перелякомъ, що ся стало. Фельдгаймъ сѣвъ коло него супокбѣно, ѳнь прїйшовъ скоро до себе и ѳтзыскавъ холодну кровь.

Баронъ позволивъ ему ѳтпочати, ѳттакъ давъ ему знакъ, щобы наблизився до него до ѳкна.

— Пане фонъ Фельдгаймъ, — сказавъ ѳнь тихо и торжественно, называючи его першїй разъ въ такїй способъ, — пане фонъ Фельдгаймъ, я прошу васъ, послужити менѣ секундантомъ.

Фельдгаймъ поклонився, его давило щось за горло и ѳнь не мѳгъ и слова проговорити.

— Будьте ласкаві занести нынѣ въ ночи мое жадане пану графови, завтра мусить ѳтбутись поединокъ. Лишѣться теперь тутъ коло Стефана, ажъ поки не засне, а ѳттакъ приходѣть до мене. Я ѳтходжу, бо стоять ще передъ мною дуже а дуже богато работы.

ѳнь приступивъ до постелѣ; Стефанъ лежавъ съ замкненными очима, утома перемогла его и ѳнь заснувъ. Баронъ боровся съ собою, чи має его збудити, щобы попрощатись може послѣдний разъ. Нѣ, недужїй потребувавъ доконче супочинку, не годилось ѳтже его будити. Око батька спочивало довго-довго на дитинѣ а уста его прошептували слова благословенїя. ѳттакъ поступивъ тихо до дверей.

Въ тѳй хвили збудився Стефанъ.

— Отче, — закликавъ ѳнь боязко, — тожь хочешъ ѳдѳїти ѳтъ мене не поцѣлувавши мене навѣтъ на добранѳчь?

— Я не хотѣвъ тебе будити а утома змогла и мене такъ, що задумавъ ити спочити. Мое дитя, мое любе дитя, нехай тебе Богъ благословить и стереже!.. — Тутъ замовкъ старецъ, положивъ руку на голову дитини и молився по тихо. — Теперь старайся заснути, зроби тоє для мене! — просивъ баронъ ласкаво.

— Такъ, добре, я буду старатись!

— Но.. то добранѳчь мѳй сыну!

Стефанъ пѳднявся на колѣна на постели, щобы мѳгъ лучше обняти батька.

— Отче, ты плачешъ?

— Нѣ, я лишь такъ утомився. Спи мое дитя!

— Отче, я не знаю, чому менѣ раптовно такъ тужно зробилось, — проговоривъ Стефанъ, обнимаючи старця що разъ сильнѣйше. — Отче, я тебе такъ люблю! Лишись тутъ коло мене!

— Коли бѣ лишь я мѡгъ, але годѣ! — зѡтхнувъ баронъ глубоко. — Ѳтваги мое дитя, позволь старому батькови ѡтпочати!

— О, такъ, позволяю тобѣ! — сказавъ Стефанъ, перемагаючи самого себе. — Добранѡчь, мѡй любый отче!

— Добранѡчь, дороге дитя!

И сплетенї рамена розвязались а сердце ѡдорвалось ѡтъ сердца.

За барономъ замкнулись дверѣ. Стефанъ лежавъ на постели и плакавъ. Кандидатъ стоявъ коло ѡкна и глядѣвъ въ глубоко нѡчь. На дворѣ шумѣла буря, бушуючи съ шумомъ и зойкомъ по озерѣ. А якъ внѣшне окружене звичайно слывався съ внутрѣшною природою чоловѣка, такъ и теперь здавалось Стефанови, що середъ шуму вѣтру чуе ѡнъ мелодїю пѣсни, котру спѣвала мати надъ его коляскою:

Такъ вже Господь самъ велить:
Що хто любить и цѣнить,
Все покинути потреба,
Коли кличе голосъ неба.

Пѣсеню тую переспѣвувавъ ѡнъ теперь въ своѣй душѣ разъ по разъ а голову скривавъ мѣжь подушки, щобы кандидатъ не бачивъ его плачу. Сумна пѣсня приспала его бѡль, очи дитини почали чимъ разъ сильнѣйше замыкатись, ему здавалось, що ангель-сторожъ его дитинныхъ лѣтъ повертае до него, нахилився надъ нимъ милосердно и наводитъ на него потѣху своимъ благодатнымъ крыломъ. Кандидатъ стоявъ надъ нимъ похилившись и приглядався ему пильно. Хлопецъ уемѣхнувся крѡзь сонъ, натура дитини допоминалась своихъ правъ. Фельдгаймъ пѡшовъ теперь до барона, котрого комната була лишь черезъ дверѣ ѡтъ комнаты Стефана. Кандидатъ не зачинивъ нарочно дверей, щобы мѡгъ чути, коли хлопецъ пробудиться.

— Спать? — поспытавъ баронъ.

— Такъ, пане бароне!

Сальтенъ сидѣвъ при столику до писаня. Передъ нимъ

лежало розпочате завѣщане. На его лице выступивъ необычайный у него румянецъ. Погасшій его очи свѣтили блискавицами нового огня.

— Дайте менѣ руку, пане Фельдгаймъ, сядьте тутъ коло мене. Котра вже може бути година?

— Буде незабаромъ десята.

— Тожь треба намъ полагодити рѣчь съ графомъ, закъмъ пѣде спати.

Онъ вставъ и выдобувъ зъ шафы деревяну скринку. На верхній ей сторонѣ вырѣзавъ баронъ власною рукою свѣй родинный гербъ; бувъ се знаменитый твѣрць штуки. Отворивъ скринку и вынявъ зъ ней два пистолеты.

— Се тѣ самѣ, котрыми стрѣляли мы недавно до меты. И хто бы бувъ подумавъ?...

— Пане бароне, послушайте мене!

— Говорѣть!

— Пане бароне, зробіть менѣ тую ласку, лишѣть графа моѣй пѣметъ!

Сальтень звернувся до него зачудованый.

— Чи можете вы дѣйстно бѣ мене вымагати подѣбнои рѣчи?

— Я знаю добре, що не маю до того нѣякого права. Я не рѣдний вамъ и не рѣвный станомъ. Я лишъ слуга въ вашѣмъ домѣ, тожь справдѣ се велика зухвалѣсть зъ моєи стороны, коли хочу бѣтнимати вамъ першенство въ укараню злодѣйства, поповненого на вашу шкоду!

— Я не думавъ такъ, пане Фельдгаймъ. Я не уважавъ васъ нѣколи моимъ слугою, а коли бѣ такъ и було, то твоя вѣрность и чеснота, котрыхъ давъ ты тѣлько доказѣвъ, поставила тебе вже давно на рѣвни съ нами. Вы маєте подѣоине право ставити таке жадане, бо чоловікъ подѣоино строго карае на другихъ злочинство, котрому самъ оперея, а я знаю, що вы терпѣли и боролись якъ герой, коли тымчасомъ злочинець сей укравъ безсовѣстно тоє, чого вы вырѣклись съ такимъ пожертвованемъ самого себе.

Кандидатъ закрывъ лице руками, щобы не заплакати на голось.

Баронъ положивъ руку на его плечи.

— Я старый, простой человекъ, и нѣколи не вкрадываю я до вашего довѣрія, однакъ бачивъ я добре, що дѣялось съ вами и благословлю злосливѣсть мои сестры, котра зробила мене свѣдкомъ вашей розмовы съ моею жѣнкою. Есть се найкрасшій споминъ, який заберу съ собою на той свѣтъ. Передъ лицомъ смерти маю я право говорити съ вами такъ, якъ говорить умирающей съ умирающимъ, бо и ваше сердце, мой любимый друже, тяжело есть роздерте и закровавлене, о чѣмъ я дуже добре знаю.

— О, пане Сальтень, при васъ тая вся моя мужескѣсть! — закликавъ Фельдгаймъ, взоруженный до глубины сердца.

— Не стыдитесь сего. Зельзо, котрымъ вы помстите мене, не стало меньше твердымъ черезъ то, что его столено передъ тымъ.

Кандидатъ поднявъ голову и поглянувъ баронову прямо въ очи.

— А! — теперь розумѣю я все

— Я думаю, что упаду въ той борбѣ, бо рука моя трясется а взбръ мой не дописуетъ уже менѣ. Кто-жь оборонитъ тогда мою жѣнку и дитину передъ тымъ злодѣемъ, какъ не твоя нехибна куля? Отъ се тобѣ, мой друже, и почетный урядъ, котрый я обдумавъ для тебе.

— А чи се уже мусить бути, чтобы вы упали тутъ жертвою? Чи бѣдный вашъ сынъ мусить доконче утратити батька, одиноку свою подпору? Позвольте менѣ, дорогой мой пане, заступити свое мѣсце! Не кривожадна зависть а любовь моя до васъ и вашей дитины выкликала у мене тое прошене. О Боже, я выдержу все, что лишь може выдержати мущина, але бачити оружье сего злодѣя вымѣрене на твою сиву голову, о — се переходить все мои силы!

— Пане Фельдгаймъ, — закликавъ баронъ, — прощаю вамъ тѣ слова любви для мене и мои дитины, однакъ надѣюсь, что по здоровой розвазѣ зрозумѣете, чога ждали вы отъ мене и перепросите мене за то,е ваше жадане. Чи вы думаете, что я помимо мои старечои немочи не емь мущиною? Чи вѣкъ мой придавивъ мене уже такъ сильно, что затеръ у мене все почуте ганьбы и стыду и что забуду я уже, что завинивъ тому имени? Нѣ, нѣхто не дождется того, чтобы мѣгъ сказати, что старый Сальтень боягузомъ вступивъ въ

могилу и полишивъ кому другому обовязокъ пѣмсты за зѣобиджену честь. Хто мене такъ любить, що жите свое ѡтдавъ бы за мене, сей не схоче убити мене и мое имя такою незатертою ганьбою!

Фельдгаймъ хвативъ руку барона и закивъ сей мѡгъ вырвати еи, обышавъ горячими поцѣлуями.

— Вы пристыдали мене глубоко, простѣть менѣ!

— Но, пане Фельдгаймъ, пытаюь васъ ще разъ, чи хочете помагати менѣ въ выповненю сего мого сумного обовязку?

— Такъ есть, хочу, однакъ се страшне! — ѡтповѣвъ Фельдгаймъ.

— Се не страшне, мѡй друже! Що кладу я тутъ на карту? Чи довголтне жите? Борони Боже! Отъ може ще кѡлька сумныхъ, печальныхъ лѣтъ старости! Вже сего вечера прійшло менѣ на думку, що не задовго вже ѡдѡйду на вѣчный супочинокъ. Та лишъ думавъ я, що засну на моѡй постели, а тутъ склалось инакше. Та и се не велика рѣчь. Кѡлько-жь то зъ моихъ благородныхъ предкѡвъ ѡтдало духа не на мягкихъ подушкахъ! Колись може настане пора иншихъ понятій и до полагодження непомиримыхъ спорѡвъ уживатись будуть лагѡднѣйшій средства, якъ порохъ и олово, я однакъ умираю вѣрний понятямъ мого часу и якъ бачите умираю въ згодѣ самъ съ собою.

Ясно и супокѡйно глядѣвъ баронъ на кандидата, котрый муьсѣвъ зѡбрати все свои силы, чтобы додержати мѣсяця тѡй великѡй, благороднѡй душѣ.

— Идѣть до графа, дорогій пане Фельдгаймъ, и старайтесь, о скѡлько лишъ можна, бути супокѡйнымъ. Будьте чемнымъ супротивъ него, бо нечемности въ тѡй рѣшучѡй хвили нѣколи не простивъ бы я вамъ!

— Спустѣться безпечно на мене. Якї условія маю подати графови?

— Баріера на пять крокѡвъ!

Фельдгаймъ перелякався.

— Такъ близко?

Баронъ приступивъ до Фельдгайма съ пѡднесеною головою.

— Знайте, що я хочу умерти або убити — посередной дороги не знаю!

— Ваша правда! — ѳтповѣвъ Фельдгаймъ а лице его стало блѣде неначе у трупа.

— Мѣсе и година?

— О пятѳй въ каштановѳмъ лѣсѣ, де пѳдслухувавъ я васъ съ Аделайдою. Ахъ, пане Фельдгаймъ, лѣпше було бы, коли бъ она була вамъ ѳтдала свое сердце, бо жѣнка, котра бы васъ любила, не упала бы нѣколи низко.

Фельдгаймъ притиснувъ свое сердце, котре, здавалось, трохи не выскочило ему зъ груди.

— Дякую вамъ за тоѳ слово, вынагороджу вамъ его на вашѳй дитинѣ, чимъ лишъ зможу!

Коли кандидатъ вышовъ зъ комнаты, сѣвъ баронъ до столика и писавъ дальше завѣщане:

„Кандидата богословія Константина бар. фонъ Фельдгаймъ-Стернавъ, прозваного Фельдгаймомъ, установляю одинокимъ опѣкуномъ сына моего Стефана а разомъ и екзекуторомъ сеи мѳи послѣдной волѣ.“

Скѳбичивши и запечатавши завѣщане, пѳдступивъ баронъ до дверей и надслухувавъ, чи Стефанъ спить. Спавъ сильно.

— Слава Богу! — ѳдѳтхнувъ баронъ и сѣвъ дальше писати.

— Мое бѣдне дитя! — писавъ ѳнъ. — Неначе невѣрный сторожъ лишае тебе твѳй отецъ середъ сну, а коли пробудишься, може его вже бѳльше не побачишь мѣжь живыми. А однакъ повиненъ ты простити менѣ, бо иду я покарати злодѣя, котрый укравъ тобѣ, що мавъ ты найлучшого — твою матѣрь. Бѣдне дитя, разомъ съ матѣрю теряешъ и батька! Се трохи за богато на одинъ разъ и я нѣколи не ѳтваживъ бы ся лишати тебе самого на тяжкѳй дорозѣ твоего житя, коли бъ не знавъ, що лишаю тебе пѳдъ опѣкою чоловічка, котрый заступитъ тобѣ зовеѣмъ батька, котрому ѳтдаю и поручаю тебе съ повною вѣрою и спокоемъ. Єсть нимъ твѳй учитель Фельдгаймъ. На его сильнѳй груди знайдешъ ты потѣху на першѳй великѳй бѳль, котрого дѳзнаєшь пробудившись зъ сну. Жѳй, мѳй сыну, за для чести имени, котре обмывае нынѣ твѳй батько своєю кровю, щобы полишити его такъ чистымъ и непорочнымъ, якъ передали ему его предки.

Згадку про мене почти ты не слёзами а дёлами! Розумбю я, що въ першій хвили годѣ буде тобѣ повздержатись, однакъ бережись передь роспукою, молю тебе о тоє. Знаю я, що твоя любовь до мене велить тобѣ узглядити тоє мое бажане и що ты черезъ любовь до мене будешь крѣпитись и мужа-тись!

Не будь такожь надто строгимъ зглядомъ твоєи ма-тери. Коли пѣдростешь и пѣзнаешь слаббѣсть жѣночного сердца, то будешь жалувати каждой прикрости, котру зробивъ ты їй. Она тебе годувала своєю сердечною кровю и ты не пови-ненъ єи судити. Досыть буде вже для неї кары при кож-дѣмъ поглядѣ на тебе! Учися ътъ умираючого батька, якъ солодко єсть — прощати! Не ътступай єи, бо прїйде ще часъ, въ котрѣмъ будешь ты єи послѣдною пѣдпорою и утѣхою.

Прощай и крѣпись, мѣй сыну! Се часова лишь розлука мѣжь нами, вѣчнѣсть злучить насъ зновъ єъ собою!

Ще разъ приступлю до твоєи постели, ще разъ погляну на твое дороге для мене лице!

Мовчки попрощався я єъ тобою послѣдний разъ. Коли пѣдъ першимъ враженемъ гнѣватись будешь на мене, що я мѣгъ тебе такъ опустити, то спогадай на тяжкій бѣль ътця, котрый знає, що стоить вже послѣдний разъ при постели своєи дитини, спогадай и розважь, кѣлько стояла мене тая страшна мовчанка, кѣлько мусѣвъ я вытерпѣти, щобы лишь тебе не будити и не завдавати тобѣ жалю, а твоєи слѣзы стануть менше гѣркими а бѣль твѣй менше пекучїй!

Прощай, мѣй сыну! Благословене твоего ътця буде за-вєсѣды и уєюды єъ тобою.

Старець зложивъ папѣръ и поклавъ напись:

— Моему сынови, послѣдному баронови Сальтенъ-Гер-мередорфъ.

Ѡтакъ похиливъ голову и затопивъ цѣлый въ глибо-кѣй задумѣ.

Въ тѣмъ увѣйшовъ кандидатъ. Сальтенъ пѣднравъ голову.

— Чи все въ порядку?

— Такъ. Графъ згодився на все. Точно о пятѣй буде на мѣсци. Такожь бувъ я у лѣкаря.

— Добре, котрого вы замовили?

— Я выбравъ наилучшого хирурга, профессора Цимермана.

— Чи сказали вы ему мое имя?

— Нѣ, я сказавъ ему лишь, щобы о пятій бувъ на умовленомъ мѣсци, бо помѣчь его буде доконче потрібна.

— Дякую вамъ, пане Фельдгаймъ, — отвѣвъ лагдно баронъ. — Тутъ отдаю вамъ мое завѣщане и установляю васъ его екзекуторомъ.

Фельдгаймъ склонивъ голову не говорячи анѣ слова.

— Тутъ есть письмо до Стефана. Отдайте его ажъ тогда, коли мои смерти не можъ буде вже нѣякимъ способомъ передъ нимъ укрыти. Думаю, що потреба все уладити такъ, щобы Стефанъ прійшовъ передъ всѣмъ до себе по страшныхъ враженяхъ вчерашного дня; въ противномъ случаю було бы се за много для него. Коли умру, то не кажѣть мене нести до мои комнаты, бо бы онъ заразъ почувъ и додумався. Занесѣть мене до комнаты Аделяйды, тамъ найдалше буду я отъ него и найскорше ще можъ буде передъ нимъ укрыти мою смерть. Прошу-жь васъ постарайтесь о тое.

— Прошу бути супокѣйнымъ!

Голось кандидата хропѣвъ зъ необычайного зворушеня.

Сальтенъ бачивъ тое и потѣшаючи его подавъ ему руку.

— Отважно, мѣй друже; — смерть есть лишь проминаючою хвилею!

XIX.

Засвитавъ хмарный поранокъ. Баронъ не запримѣтивъ сего. Онъ сидѣвъ все ще надъ столомъ и писавъ листъ до Аделяйды. Свѣчки догорювали, полумя обняло вкѣнци и папѣръ, котрымъ були свѣчки обвитѣ и котрый занявся теперъ яснымъ блескомъ. Баронъ не бачивъ и сего. Наразъ пукла одна шклянна пѣдставка на свѣчнику — старецъ здрѣгнувся.

— Вже часъ! — сказавъ онъ самъ до себе.

Запечатовавъ листь при догорюющѣй свѣщѣ и ѳтчинивъ ѳкно, чтобы выпустити дымъ зъ спаленного паперу. При тѣмъ хотѣвъ ѳнъ ще разъ розвеселитись видомъ сеи пышнои природы, котра була ему такъ довго ѳтчиною. Теперь не мѳгъ ѳнъ однакъ нѣчого добачити. Здавалось, що цѣле озеро выступило зъ своего корыта, пѳднялось въ гору и филювало десь высоко мѣжь небомъ а землею. Була се густа мрака, що стояла сего холодного поранку надъ землею. Она заперла зовсѣмъ ѳтдыхъ старцеви. Ёго волосе стало вохке, ѳнъ однакъ не зважавъ вже на тое и не лякався вже простуды. ѳнъ выжидавъ тужно ясного сонця. Не вже жъ не мавъ ѳнъ нѣколи побачити сеи благодатной планеты, котра свѣтила ему вѣрно черезъ цѣле его довге жите? И дѣйстно такъ було. Земля ѳтказала ему пращального уемѣху, здавалось, що середъ слѣзъ гнѣваеся на него за тое, що покидае еи. За темною непроглядною хмарою мраки не бачивъ ѳнъ теперь анѣ одного ясного луча анѣ одной пасмуги, анѣ одного вершка гѳръ. Нагло ѳтчинились дверѣ и кандидатъ увѣйшовъ до комнаты.

— Вы пане велѣли себе збудити.

— Чи вже часъ? — поспытавъ баронъ.

— Такъ, але вы ще не спочили.

— Буду мѳгъ доволѣ спочивати, коли буде вже по всѣмъ. Тонъ сихъ послѣднихъ слѳвъ старця записався въ серцю кандидата незатертыми звуками.

— Ту маете скринку съ пистолетами. Мушу взяти теплѣйшу одѣжь, бо коли перемерзну, буде дрожати менѣ рука. Такъ — ще лишъ капелюхъ. Ага — прошу ще взяти шпаду для ѳтзначеня баріеры. Носивъ я еи честно тѳлько лѣтъ, найже жъ ѳтдасть менѣ она послѣдну прислугу. Чи не забудъ я чого?

ѳнъ оглянувся по комнатѣ.

— Думаю, що все вже уладивъ я. Листъ сей ѳтдайте моѣй жѣницѣ, коли буде вже по всѣмъ. Такъ — здаеся, вже все, все уладивъ я добре и годѣ довше вже ждати.

Раптовно зъупинився ще баронъ.

— Чи були вы у Стефана? — поспытавъ ѳнъ.

-- Такъ, ѳнъ спить.

— Коли жъ пробудиться и не знайде васъ въ комнатѣ?

— На сей случай велѣвъ я служѣ сказати ему, що я выйшовъ за для сильного болю головы пройтись по свѣжѡмъ воздуху. Чи хочете ще разъ его побачити?

Баронъ борovesя самъ съ собою.

— Нѣ, — сказавъ онъ вкѡнци глухо. Я вже попрощався съ нимъ! Ходѣть!

Послѣднѣй поглядъ кинувъ онъ на дверь своего сына а ѡтакъ сказавъ заломивши руки: „Най дѣся воля Бога!“ и пѡйшовъ прямою ходою до дверей. За нимъ ишовъ блѣднѣй якъ трупъ кандидатъ и нѣсъ пистолеты. Коли выйшли на свѣжѣй воздуху, сказавъ до него баронъ:

— Шкода, що сонце теперъ не свѣтитъ. Якъ-жежь охотно глянувъ бы я ще разъ на него.

Дорогою не говорили они до себе анѣ слова. Вкругъ нихъ було зимно и сумно. Здавалось, що на сей день поникла десь и сховалася вся краса сего свѣта а сей, хто лишавъ его нынѣ, подобавъ на чоловіка, котрый раднѣше выходитъ зъ театру, коли пышну выставу сцены прикрито куртїною.

Були вже на мѣсци.

Егонъ, его секундантъ, молодой лѣкаръ домовый Сальтенѡвъ, и профессоръ Цимерманъ були вже на мѣсци. Они повитались съ собою и зняли капелюхи. Фельдгаймъ представивъ профессора баронови и оба они стиснули себе за руки.

— Мѡй Боже, — ѡтозався Цимерманъ — такїй старый чоловікъ и ще поединкуеъ!

— Мѡй ласкавый пане профессоръ, — сказавъ баронъ, — въ шѣнацятъ послѣднѣхъ лѣтахъ мого житя допустився я богато рѣчей, котрѣ не личать мому вѣкови. Коли-жь мавъ я на тоѡ ѡтвагу, то не можу и не смѣю лякатись природнѣхъ наслѣдкѡвъ мого поступованя.

Лѣкаръ не зрозумѣвъ тыхъ слѡвъ.

— Признаюеъ вамъ, пане бароне, — говоривъ онъ дальше — що накопи-бъ я знавъ лишъ, о що тутъ ходитъ, не допустивъ бы я на тоѡ. Але я доперва въ тѡй хвили дѡзнався о вашѡмъ имени.

Онъ звернувся до Егона.

— Пане графе, чи можливо се, щобы такїй молодой чоловікъ якъ вы на смерть або жите стававъ супротивъ та-

кого старца. Чи честь для старыхъ лѣтъ, вроджена каждому чоловѣкови, не зъупиняе васъ кидатись на сего благородного старца?

Егонъ глядѣвъ мовчки въ землю. Онъ подумавъ, що сей благородный старецъ укравъ ему любку а въ его сердца закипѣла страшна ненависть.

— А вы, пане бароне, — говоривъ дальше Цимерманъ — не вже-жь не зглянетесь на вашу родину? Вашій дѣти певно трясуться надъ вами и дрожать неспокойно о тыхъ кѣлька лѣтъ, котрѣ вамъ ще суджено прожити, а вы — ей се не гарно, пане бароне! А особливо жаль менѣ вашего внука, любого хлопця, що онъ скаже, коли дѣдуеъ его умре такою смертію?

— Не разумѣю васъ пане, о кѣмъ говорите! — поспытавъ зачудованый баронъ.

— А, правда, вы не знаете о тѣмъ! Представте собѣ, вчера бувъ у мене тайкомъ вашъ внукъ съ своею скривленою ногою и хотѣвъ пѣддатись безъ вѣдомости своихъ тяжкой операціи. Се незвычайна дитина, повѣрте менѣ! Коли-бъ я бувъ дѣдусемъ такой дитины, не хотѣвъ бы я скорше умирати, якъ Богъ менѣ назначить.

— Хлопецъ, про которого вы говорите, не есть моимъ внукомъ а сыномъ, — сказавъ баронъ зворушенный.

Ученый лѣкаръ глядѣвъ на старца съ великимъ зачудованемъ. По его разумѣмъ лица пролетѣвъ швидко здогадъ и его очи звертались мимохѣтъ що хвила то на барона то на Егона.

Баронъ похилился до кандидата и проговоривъ тихо:

— Маєте судъ безсторонного!

Оттакъ звернувся до присутныхъ:

— Мои панове, вже часъ!

На вузкѣмъ просторѣ мѣжь деревами було тихо неначе въ гробѣ, черезъ густый дахъ покрытыхъ вохкостію каштановыхъ листкѣвъ продиралась ранѣшна мрака. Филѣ озера були такожь покрыті мракою и легко-лагѣдно ѣтбивались ѣтъ берегѣвъ. Утомлене око барона глядѣло въ долину, не могло однакъ вже нѣчого тамъ добачити. Видно було, що для него не було вже нѣчого въ долинѣ, що вся его будуч-

нбсть его замикалась вже въ тѣмъ вузкѣмъ просторѣ землѣ, на котрѣмъ ѡнъ стоявъ.

Старець почавъ тихцемъ молитись :

— Боже мѡй, дай менѣ силу, щобы я остоявъ або упавъ съ честію! Боже мѡй, умилосердися надъ мною и прости менѣ, коли зле роблю, бо я думавъ, що добре поступаю! Аминь!

Кандидатъ приступивъ до барона и подавъ ему пистолеть, ѡнъ взявъ его. Фельдгаймъ закримѣтивъ, що рука барона дрожить, але и ѡнъ само дрожавъ на цѣлѣмъ тѣлѣ. Вохке волосе злѣпилось ему на чолѣ, взбръ его бувъ блуднымъ, ѡнъ виглядавъ якъ сильно недужій чоловікъ.

Баронъ поклавъ лагѡдно руку на его рамя и сказавъ :

— Отваги, мѡй друже!

Противники були готові. Кандидатъ почавъ обчисляти кроки. При кождѣмъ пятѣмъ кроцѣ всаджувавъ ѡнъ шпаду въ землю такъ, що ще довго опѡсля дрожала елястична сталь. Такимъ способомъ ѡтмѣрено баріеру. Въ тѣмъ самѣмъ мѣсци, де недавно опиралась о дерево гнучка сталь Аделайды, коли розмовляла съ кандидатомъ, стоявъ теперъ баронъ.

Егонъ приступивъ до него и сказавъ тихимъ и зворушенимъ голосомъ :

— Простѣтъ менѣ, чи остану вытяземъ, чи упаду!

Баронъ ѡтповѣвъ холодно и рѣшучо :

— Въ тѡй справѣ може лишь одинъ Богъ простити. Най его засудъ рѣшае межи нами!

Егонъ зморщивъ брови и станувъ на своѣмъ мѣсци супротивъ барона.

Наступила довша мовчанка. Кандидатъ давъ знакъ. Противники выпрямились. Сальтенъ пѡднѣсь високо блѣде лице а выпрямлена рука мѣряла прямо въ голову Егона. ѡнъ не стрѣлявъ а наближавсь до баріеры. Егонъ намѣрявъ очевидно дати першій стрѣль баронови а самъ лишь боронитись, теперъ бачивъ съ внутрѣшнимъ перелякомъ, що Сальтенъ настае на его жите а тое чувство покермувало мимохѡтъ и его руку прямо до сердца барона. Теперъ були она ворогами на жите и смерть.

Запирючи въ собѣ ѡтдыхъ, глядѣвъ кандидатъ на движеня противникѡвъ. Они наближались до себе крокъ за крокомъ и гля-

дѣли на себе цѣлою силою своихъ поглядѣвъ. Просторонь мѣжь ними ставала що разъ меншою. Нѣхто зъ нихъ не мѣгъ задержатись а коли-бъ бувъ тое зробивъ, мусѣвъ бы бувъ выстрѣлити. Однако не стрѣлявъ нѣхто а ноги ихъ приближались неповздержимо чимъ разъ бѣльше до послѣднои смертнои меты. Они поступили ще три, чотыри кроки. Просторонь мѣжь ними була вже дуже мала. Въ тѣмъ побачивъ кандидатъ, що рука барона стратила правдивый напрямъ. Въ тѣй хвили положивъ баронъ ногу на барьеръ и рѣвночасно роздались два выстрѣлы а хмара дыму змѣшалась съ густою мракою.

— Я звавъ, що такъ буде! — закликавъ Фельдгаймъ, припадаючи до землѣ.

Егонъ стоявъ неначе удареный громомъ, баронъ лежавъ. Зъ его боку текли червоныи каплѣ крови и всякали въ вохку землю. Безъ слѣвъ, безъ зойкѣвъ похиливъ онъ свою сиву голову. Въ тѣй хвили прoderся крѣзь листки деревъ теплый лучъ сонця, за котрымъ онъ такъ туживъ, и озаривъ блѣде, благородне чоло. Та було вже се за пѣзно, старецъ вже его не бачивъ. Его око глядѣло вже лишь механично передъ себе, ѣтдыхъ стававъ що разъ слабшій и коротшій, лѣкаръ склонили сумно головы.

— Онъ самъ того хотѣвъ! — проговоривъ Егонъ неначе оправдуючись.

Фельдгаймъ кинувся середъ страшного жалю на землю на трупа и занѣсея сильнымъ, голоснымъ плачемъ.

— Ходѣмъ! сказали лѣкаръ, — передвѣмъ треба его завести домѣвъ.

Они занесли умирающого до поѣзду Цимермана. Въ часѣ повѣльной ѣзды зробили лѣкаръ все, що лишь далось зробити. Однакъ куля втиснулась пѣдъ праве рамя и перейшла крѣзь легки. Закимъ приѣхали домѣвъ, ѣтдавъ старецъ духа; зъ поѣзду знято вже трупа.

— Тихо, лишь тихо! — приказувавъ кандидатъ, лякаючись пробудити Стефана.

Въ палатѣ було зовеѣмъ ще тихо. Було доперва пѣвъ до шестои и люде не вставали ще до працѣ. Малый сей, сумный похѣдъ поступавъ тихцемъ до комнатъ Аделяйды. Кандидатъ, котрый ишовъ попереду и державъ обома руками

трупа, не мавъ ані одной руки свободной, застукавъ лѣктемъ до дверей. Бувъ се давній, незвычайный стукѣтъ. Аделяйда не спала цѣлу нѣчь и плакала — вкѣнци заснула надъ раномъ, не розбираючись зовемъ, въ неспокойный, томлящій сонъ. Наразъ почувла она глухой стукѣтъ до дверей и се пробудило ея.

— Хто се? закликала идучи до дверей.

— Ласкава панѣ, — ѣтозавесъ кандидатъ, — ѣтчпнѣтъ якъ найскорше, се вашъ мужъ..

Не скѣнчивъ. Аделяйда обернула живо ключъ въ дверехъ; се мужъ ея ишовъ до неї, она кинесъ ему въ ноги, буде его просила о прощенѣ и все може ще бути добре. Въ тѣй хвили бажала сердечно Аделяйда погодитисъ съ тяжко зраненымъ сердцемъ своего мужа.

Дверѣ ѣтчпнилисѣ. Аделяйда скочила въ задъ и съ крикомъ заточилася пѣдъ стѣну. Отже то такъ приходивъ мужъ ея до неї?

— Боже всемогучій, якъ се сталось?

Лѣкарѣ положили трупа на постѣль.

— Графъ Шорнѣ убивъ вашего мужа въ поединку! — сказавъ кандидатъ съ страшною ясностю и звязлостю.

— Боже, умилосердися надъ мною! — закричала нещасна жѣнка, упадаючи на колѣна. — Я не хотѣла того, нѣ!

Кандидатъ давъ знакъ лѣкарямъ и они вышли съ нимъ разомъ зъ комнаты, оставляючи Аделяйду саму одну съ трупомъ.

— Боже мѣй, Боже! — голосила она середъ смертного суму — нехай кровь тая упаде не на мене, не на мене! Сальтенъ, прости менѣ, поглянь на мене, скажи менѣ, що прощаешъ! Направлю тое, въ чѣмъ я зблудила, зроблю тебе щасливимъ ажъ до кѣнця твоего житя! Не вже-жъ Богъ такий немилосердный? Чи вже не можу я доповнити того, що занедбала, ѣтпокутувати того, въ чѣмъ прогрѣшила, маю-жъ черезъ цѣле мое житє тягнути сей жаль, тую тяжку рану? Горе менѣ! Твои уста не отворяться нѣколи, щобы простити менѣ, а нѣхто другій не може того здѣлати за тебе. Я пропаца на вѣки! О Сальтенъ! мѣй друже, батьку моеї дитини, добрый, незабутый мужу, кому-жъ выплачу я всю тую лю-

бовь, котру я тобѣ завинила? Ты ѳтходишь теперъ зѣ ѳтси и оставляешь мене съ великою, тяжкою и непростимою виною!

Она притиснула слѣзами залите лице до зимнои руки трупа и цѣлувала еи разъ за разомъ и дожидала ѳтповѣди, неначе-бы можь було дѳждатись еи ѳтъ помершого. А ѳнъ лежавъ такъ тихо — такъ страшно тихо! На чолѣ его блестявъ вѣнецъ мученичои смерти, на устахъ его сѣявъ усмѣхъ, послѣдна прислуга, яку ѳтдали мускулы ѳтлѣтающѣи душѣ.

Страшный бувъ сей трупъ а однакъ и гарною была тая сива голова, котра за для неи рѣшиласть ѳтдати житѣ. Аделяйда заломила руки и молилась въ глубинѣ роздертои душѣ.

Наразъ почула она ѳтгомонъ крокъвъ на сходахъ. Она знала тѣ кроки. Съ перелякомъ прискочила до дверей и замкнула ихъ зѣ середины неначе-бы грозило ѳѣ ѳтъ тыхъ крокъвъ велике небезпеченство, ѳттакъ звернулася до трупа и сховала свое лице въ фалдахъ его одежи. Почувсея стукѳтъ до дверей. Аделяйда не ѳтзывалась.

— Аделяйдо! — раздавеза голосъ Егона. — Чи нема тебе тамъ?

Аделяйда мовчала.

— Аделяйдо, чи не чуешь? Я прѣйшовъ попрацатись съ тобою!

Аделяйда мовчала.

— Чи можешь ты пустити мене въ свѣтъ не попрощавшись, не сказавши „будь здоровый!“

И зновъ ждавъ ѳнъ кѳлька хвиль.

— Аделяйдо! коли ты ѳтганяешь мене ѳтъ своего порога, то мы розлучаемось нынѣ на вѣки!

И тая грозьба не помагала. Аделяйда була неначе прикована до трупа. Здавалось, що она хотѣла, щобы умершѣи наглядно бачивъ еи покуту и поправу.

— Аделяйдо! — просивъ дальше Егонъ. — Я тутъ стою на колѣнахъ и порѳгъ твоѣи обмываю слѣзами. Не доводи мене до роспуки, бо я збожеволью, коли буду мусѣвъ ѳдѳйти зѣ ѳтси не бачивши тебе, не дѳткнувшись твоєи руки.

Тогда Аделяйда скочила и ѳтчинила дверь. Егонъ стоявъ на колѣнахъ передъ порогомъ; гарна, блѣда жѣнка, котрой клясичну головку окружали яєнѣи кучерѣи неначе авре-оля, здавалась ему неземскимъ явищемъ.

— Егоне! — сказала она поважно и холодно, — коли ты думаешь, що я могла бы тобѣ тутъ передъ тымъ трупомъ подати руку, то ты недостойный того, що я тебе коли-будь любила! Иди — утѣкай! Наші дороги розбѣшлись нынѣ на все! Сей трупу загородивъ менѣ навѣки до тебе дорогу, я не могу перейти по нѣмъ, ѓнъ есть пограничнымъ камнемъ, на котромъ читаю выписану кровавыми буквами мою провину, до котрой довѣвъ мене ты и твоя грѣшна любовь!

Егонъ пѡдскочивъ, хотѣвъ взяти ея за руку, однакъ она ѓтхилася ѓтъ него.

— Я почитаю и розумѣю твоѣ бѡль, — почавъ ѓнъ говорить, — и мѡгъ бы я знайти такожь немало на мою оборону. Я мѡгъ бы сказати, що ты не маєшь теперъ права ѓткидати моєи любви до тебе, бо она лишь одна повела мене на тую кроваву стежку. Однако не хочу я боязко скидати зъ себе всеи вины. Але клянуся тобѣ, що не занедбаю ужити нѣякого средства, щобы тебе зновъ позыскати для себе, а коли не удасться тоє менѣ, тогды спѡзнаю, що чувство твоє не було любовю, спѡзнаю, що цѣле моє жите було для тебе лишь хвилевою играшкою и тогды — стережись ты, зманлива Цирце, передъ моєю страшною пѡмстою!

Аделяйда ѓтвернула съ ѓтразою ѓтъ него лице и на половину омлѣвши, сперла чоло на одвѣрокъ.

Неначе дикий звѣрь кинувся на ню Егонъ, притиснувъ ея, закимъ могла отямитись, сильно до груди и вытиснувъ на ея шиѣ горячій, пристрастный поцѣлуй.

— До побаченя, моя Аделяйдо! закликавъ ѓнъ збѣгаючи швидко по сходахъ.

Пришовши до своєи комнаты, заставъ ѓнъ тамъ Викторѡ.

— Вую, чи хочете ѓтвѣздити безъ мене? — поспытавъ сей его.

— Такъ, мѡй хлопче, за годину мушу бути вже на зелѣзници, бо инакше не мѡгъ бы я вже нѣколи зъ ѓтєи выдѡстатись. Ты поѣдешъ за мною завтра и привезешъ мои рѣчи. На нынѣ выстане менѣ торба. Будешъ про все памятати, правда?

— Вую, — поспытавъ Викторѡ, — що має значити сей дивный несупокѡй и галасъ въ цѣломъ домѣ? Чи не поединкувались вы тутъ съ кимъ?

— Такъ есть, мѣй Викторе, однакъ надѣюсь, що ззумф-
ешь додержати тайны.

— Даю на тоє жовнѣрсе слово!

— Я мавъ нещастє застрѣлити пана фонъ Сальтенъ.

— О, до бѣса! — закричавъ Викторъ перелякавшись.

— О то менѣ разъ пригода!

Онъ потрясъ головою.

— Бѣдный старикъ! Справдѣ жалъ менѣ его! Але о що
вамъ ходило? Чи не задля ласкавои...

— Мовчи, негѣднику! — сказавъ Егонъ приказуючимъ
тономъ, лагодячись чимъ скорше до дороги.

Викторъ приложивъ руку до шапки.

— Не въ лихѣй думцѣ сказано, пане графе!

Сказавъ тоє и выйшовъ переляканий зъ комнаты.

Егонъ приладився тымчасомъ до дороги. Ажъ ѡдѣтхувъ
лекше, коли переступивъ порѣгъ. Було ще дуже рано, ледви
може була сема година, тожъ мѣгъ онъ ѡтѣхати безъ пе-
репоны.

Коли виходивъ зъ подвѣртя, здавалось ему наразъ, що по-
виненъ бувъ подякувати господареви за его гостиннѣсть. Сей
господаръ лежавъ однакъ тамъ убитый вдячною рукою гостя.
По тѣлѣ Егона пробѣгъ зимный морозъ, онъ здрѣгнувся!

— Не хотѣвъ инакше! — подумавъ онъ собѣ и то по-
тѣшало его.

Завтра буде онъ вже за границею а тогды буде для
него цѣла тая катастрофа лишъ пустымъ сномъ, що давивъ
довгій часъ душу и мучивъ несупокоемъ, однакъ въ кѣнци
перейшовъ безслѣдно.

Швидкою ходою спѣшивъ онъ черезъ огородъ. Онъ хо-
тѣвъ дѣстатись сухопутемъ до Цариху, звернувся отже на
лѣво до т. зв. „долины“. Густа мрака, зза котрой не вырынало
сонце, спряла его втечѣ. Веюды було глухо и темно.

Наразъ здавалось Егонови, що за его кроками розлягася
ихъ ѡтгомонъ, онъ чувъ свои кроки подвѣино. Онъ ззупинився,
однакъ ѡтгомонъ сей тревавъ дальше и не перестававъ. Онъ
оглянувся, однакъ око его не могло продертись крѣзь мраку.
Онъ поспѣшавъ дальше, але кроки наблизились чимъ разъ
бѣльше до него. Теперъ знавъ онъ, що се погоня иде за нимъ,
хотѣвъ схватись, але не було де. Теперъ пѣзнавъ онъ такожь

кто гонять за нимъ. Бувъ се кандидатъ. За кѣлькя минутъ досягнувъ онъ его.

— Стой! — закликавъ кандидатъ, хватаючи графа за руку.

Егонъ станувъ неначе вкопанный. Кандидатъ бувъ въ той хвили его воплощеною судьбою и онъ не мѣгъ уйти передъ нею. Фельдгаймъ державъ въ руцѣ пистолеть барона и бѣгъ безъ ѳтдыху а на его лица малювалася страшенна завзятѣсть и велика жадоба пѣмсты.

Онъ старавсь теперъ втиснути Егонови одню пистолеть до руки, говорячи съ затисненными зубами:

— Боронись!

— Що се значить? — сказавъ графъ, ѳтпыхаючи руку кандидата.

— Пытастесь! Чи могли вы думати, що позволю вамъ утечи зъ ѳтси безкарно, що буду супокѣйно глядѣти на смерть наилучшого и најчеснѣйшого чоловѣка на свѣтѣ? ѳтъ кѣлькохъ недѣль переносивъ я на собѣ надлюдскѣ рѣчи съ надлюдскою терпеливостею, въ моѣмъ серцю громадилсь обиды за обидами, гнѣвъ за гнѣвомъ, а я терпѣвъ и мовчавъ. Я давився ненавистю а однакъ не смѣвъ слова промовити! Але все мае свои границѣ а и моя терпеливѣсть дѣйшла до самого краю. Ты взявъ менѣ женщину, котру я обожавъ, ты убивъ чоловѣка, котрый бувъ для мене ѳтцемъ, ты здоп-тавъ ногами найбѣльшій мой святощъ! ѳтъ тебе, пѣддлый негѣднику, жадаю я теперъ ѳтплаты въ имя убитого тобою чоловѣка, въ имя его нещасного сына и моихъ власныхъ стра-давъ!

Егонъ поблѣдъ и поступивъ кѣлькя крокѣвъ въ задъ, такого противника не бачивъ онъ ще нѣколи передъ собою.

— Послушайте мене пане, — почавъ онъ говорити трясучись зъ переляку, — я почислюсь съ вами, однакъ въ честнѣмъ повдинку а не тутъ теперъ безъ свѣдкѣвъ, безъ лѣкаря! Стрѣлятись тутъ такъ близко дому и середь такихъ обста-винъ, значило-бъ самохѣтъ ѳтдатись въ руки справедливости а се було бы гѣрше для мене ѳтъ самой смерти! Зважте, що моя будучнѣсть и честь Аделяйды залежить ѳтъ того, чтобы я ѳдѣйшовъ зъ ѳтси незамѣтно. Простѣть менѣ а даю

вамъ слово чести, що ставлюсь вамъ, коли лишь забажасте сего!

— Що?! — закликавъ грѣзно кандидатъ. — То вы маєте ѳтвагу лишь супротивъ безсильныхъ старцѣвъ, а супротивъ мушинъ стаєте боягузомъ, взываєте лѣкарѣвъ и свѣдкѣвъ и хочете выкрутитись обѣцянками? Маю-жь я повѣрити чести чоловіка, котрого цѣле поступоване було таке безчестне? Справдѣ, вы, пане графе, хіба ще нѣколи не бачили, якъ виглядає до глубини душъ зранений чоловікъ, коли думаєте, що я буду глядѣти холоднокровно на смерть безневинного старця зъ вашої руки и не стану супротивъ васъ кровожаднымъ тигромъ, котрый не знайде супокую, ажъ поки не скупаєсь въ вашій крові!

Онъ втиснувъ ему пистолеть до руки.

— Боронись, негоднику, а то застрѣлю тебе неначе пса!

— Нѣ и ще разъ нѣ! — ѳтправъ Егонъ. — Досыть вже злочинства и крови, робѣть, що схочете, а я не буду стрѣлятись! И онъ ѳткинувъ ѳтъ себе пистолеть.

— Се грудь моя, божевѣльный чоловіче, стрѣляйте теперъ до безборонного, наколи маєте на тоє ѳтвагу!

— Пѣдяко! — закликавъ кандидатъ, ѳткидаючи такожь пистолеть. — Нѣ, ты недостойный сего, щобы я черезъ тебе ставъ убійцею, я зъумѣю иншимъ способомъ назнаменувати тебе на цѣле жите пятномъ нечести!

Онъ обнявъ тѣло графа своими зелѣзными раменами. Они боролись мовчки съ собою. Пальцѣ кандидата впивались мовъ острій ножѣ въ мягке тѣло графа. Его гнучка сталь зѳгнулась въ страшныхъ обнятяхъ неначе розпалена сталь мѣжь молотомъ а коваломъ. Пястуки графа спадали тяжко на противника, однакъ ѳтбивались глухо ѳтъ его твердого хребта и збѣлшували лишь его нѣме завязате. Оба они згинались то въ одну то въ другу сторону и не знати було, чіє вѣзьме верхъ.

Въ тѣмъ удалось графови вытягнути ножикъ зъ кишенѣ; онъ ѳтворивъ єи при помочи зубѣвъ и ударивъ кандидата нимъ такъ сильно, що ножикъ вбился въ его тѣло по саму рукоять. Неначе зранений тигръ кинувся теперъ Фельдгаймъ на графа, пѣднѣсь его въ гору такъ, що сей шукаючи точки

опертя хвативъ въ руки корчь рожи, що росла недалеко. Кандидатъ дусивъ его за горло такъ, що его легкимъ не ставало вже зовсѣмъ воздуху, а чимъ бѣльше тративъ онъ ѳтдыхъ, тымъ судорожнѣйше хватали его руки за корчь рожи. Паразъ зломилось деревце и упало, а съ нимъ упавъ и графъ, держачи надломаный вершокъ все сильно въ рукахъ. Кандидатъ клякнувъ на его груди, залитый кровю и засыпанный листками рожь, що такъ и посыпались на него зъ зломаного корча. Онъ ѳтломавъ зъ корча одну грубу, тернисту галузку и протягнувъ ей тричи по лицу графа:

— То для уводителя жѣнокъ, то для злодѣя чужого добра а то для убійцы своего гостинного друга! — говоривъ онъ за кождымъ разомъ.

Ѳттакъ пѳднявся самъ и взявъ омлѣвшого графа за обшивку, чтобы пѳднести его до горы. Сему не стало вже силы, кандидатъ допомѳгъ ему. На лицу Егона бувъ страшный, кровавый хрестъ, зъ его чола и лица сплывала густа кровь, онъ не бувъ въ силѣ и слова промовити. Безвѣстно сперся онъ на рамя своего врага — кѳлька хвиль перейшло середь мовчанки. Кандидатъ выжидавъ, ажъ поки графъ не прійде до себе; ѳттакъ ѳтозався съ давнѣйшимъ холодомъ:

— Такъ, пане графе, теперь можете ити своею дорогою, мы вже почислились съ собою!

— Ѳтплатишь ты менѣ за тое твоимъ власнымъ житѣмъ! — простогнавъ Егонъ.

Кандидатъ здвигнувъ погордливо раменами и не ѳтповѣвъ на тое авѣ слова.

Графъ обтиравъ собѣ кровь. Онъ мусѣвъ доконче спѣшитись, була вже крайна пора. Але чи мѳгъ онъ показатись свѣтови съ такими ранами? Онъ бувъ споганеный на довго а може и на все, бо зъ его лица звисала скѳра великими шматами. Не були се раны, котрѣ могли бы прикрасити лице Иоаниты, було се знамя ганьбы и нечести, котрой не можъ було вѣчимъ затерти. Морозъ пробѣгъ по тѣлѣ Егона; онъ бачивъ божѣй судъ въ тѳмъ, що зробивъ ему кандидатъ.

Непевнымъ крокомъ пѳшовъ онъ дальше, ѳттручаючи ногою вершокъ рожевого корча. Ему здавалось въ той хвили, що се есть его власне родове дерево, котрому ѳтломивъ онъ корону.

XX.

Довгий и сумный день розтягнувся надъ оселею Сальтенбювъ. Фельдгаймъ удалось удержати Стефана въ несвѣдомости о смерти ѳтця, однакъ хлопецъ бувъ дуже неспокойный и чимъ довше тревавъ сей несупокѳй, тымъ менше вѣривъ ѳнь своему учителеви. На прошенѣ кандидата лишивсь ѳнь въ постели и ждавъ нетерпеливо повороту ѳтця, котрый, якъ говоривъ ему кандидатъ, поѣхавъ бувъ до Цуриху и мавъ скоро вернутись. Коли надѳйшовъ вечѣръ а батька все ще не було, заволодѣла хлопцемъ якась незвычайна тревога. ѳнь заострявъ свѳй слухъ, звертаючи пыльну увагу на кождый найменшій шелестъ и ему здалось, що чує якѣсь незвычайнѣй, дивовижнѣй рѣчи. Ему здалось, що чує надъ собою плачѣ, ѳтчинюваня и зачинюваня дверей и уриванѣ, скорѣ кроки. Тѣтки не заглянули до него анѣ разу черезъ цѣлый день.

Кандидатъ говоривъ ему вправдѣ, що они гнѣваються на него за его поступоване взглядомъ матери, однакъ все таки не мѳгъ ѳнь собѣ сего зовсѣмъ докладно вытолкувати. Мати бажала тричи бачитись съ нимъ, однакъ ѳнь не хотѣвъ сего. Теперъ бажавъ ѳнь вже, щобы мати прѣйшла, бо надѣявсь дѳзнатися ѳтъ неи всю правду, котру закрывавъ передъ нимъ Фельдгаймъ. Щоразъ ставало темнѣйше и щоразъ голосянѣйше билось серце Стефана. ѳнь хотѣвъ закричати и тымъ способомъ прикликати до себе батька, однакъ якась непопята сила вздержувала его ѳтъ сего.

Наразъ ѳдозвались въ сѣняхъ тяжкѣй кроки. Хлопецъ почавъ надслухувати. Фельдгаймъ почавъ противъ своему звичаєви говорити чимъ разъ голоснѣйше, такъ що Стефанъ порозумѣвъ, що ѳнь хоче своимъ голосомъ закрыти передъ его слухомъ ѳтгомѳнь тыхъ тяжкихъ кроковѣ. Здавалося, що се кѳлькакъ людей несе щось великого, тяжкого. Хлопецъ чувъ, якъ они часто приоставали и якъ неразъ не могли устеречись, щобы предметомъ, котрый несли, не ударити до стѣны. Дальше почали ступати по сходахъ, несли свѳй

тягаръ до горѣшной салѣ и принѣши поклали его такъ тяжко, що ажъ стеля задрожала. Опѣсля роздались на горѣ кроки чимъ разъ лекшій и швыдшій, а середь нихъ чутно було якійсь дивнй плачѣ и зойки. Не можъ було вже и сумнѣватись, що тамъ на горѣ дѣялось щось страшного!

Стефанъ не знавъ, що має съ собою почати. Онъ примкнувъ очи и удававъ, що спить.

Наразъ застукавъ хтось до комнаты барона. Кандидатъ вийшовъ швидко. Була се Аделяйда.

— Пане Фельдгаймъ, — прошептала она, — вже принесли домовину и я помогла власными руками вложити до неї тѣло. Я терпѣла и каюлась, якъ може лишъ чоловікъ каятись, и надѣюсь, що теперъ ачейже пустите мене до моеи дитини.

Фельдгаймъ ѳтеунувъ ея лагѣдно на бѣкъ и поступаючи за нею примкнувъ дверѣ за собою.

— Онъ спить, позвольте ему ѳтпочати, хочъ нынѣ ще!

— Якій вы немилосерднй! — жалувалась Аделяйда. — Вы одинъ маєте впливъ на моего сына, одинъ вы могли бы вернути менѣ его, а не хочете сего здѣлати. Вы не поступаете пѣсля бажаня небѣщика, бо зъ тыхъ кѣлькохъ слѣвъ, що передавъ онъ черезъ васъ до мене, не ѳтзываеть ненависть а милосердіе и лагѣднѣсть. О, онъ знавъ мене добре! Онъ знавъ, що я буду страшно каятись, страшно жалувати сеи нещасной хвилѣ, и онъ простивъ менѣ, змилосердився надѣ мною, а вы не можете, не хочете менѣ простити!

Аделяйда зъупинилась и ударила маленькою своею рукою въ чоло.

Фельдгаймъ потрясъ головою и мовчавъ.

— Однакъ вы повиннй бути для мене справедливымъ, вы повиннй бути и будете такимъ! — говорила Аделяйда съ чимъ разъ бѣльшою првстрастею. Вы не маєте права погерджувати мною, глядѣти на мене такъ зъ висока, бо и вы такожь виновникомъ моего нещастя. Вы одинъ могли мене вырувати, а однакъ позволили менѣ упасти!

Фельдгаймъ задрожавъ.

— Такъ есть! Слушайте мене: говорю до васъ голосомъ самого духа, бо тѣло мое не забажае по тѣмъ, чога нынѣ зазнало, нѣякихъ бѣльше розкошей. Рука ваша зничила въ

все ще въ обѣймахъ омлѣвшу Аделяйду. — О що-жь обвиняють мене?

— Графа Шорна придержала власть. Онъ обжалувавъ васъ, що вы выкликали поединокъ и намѣряли его самого убить.

— Розумѣю! — сказавъ Фельдгаймъ, пришовши въ той хвили до себе. — Я готовый ити съ вами, мой панове!

Онъ поднялся зъ землѣ, поднѣсь Аделяйду, занѣсь еи до другой комнаты и положивъ тамъ на канапу.

Стефанъ приглядався всему тому съ нѣмою розпукою. Коли Фельдгаймъ збирался ѳтходити, учѣпився судорожно его одежи.

— Пане Фельдгаймъ, вы невиннѣй, вы не сповнили нѣякого злочинства, не дайтесь вести, наче злочинець.

— Я мушу поддаться праву, мое любе дитя, крѣпился и знеси тое, чого не можна змѣнити. Дай менѣ супокѣйно ѳдойти, а коли твоя мати очуняе, то звернись до неи съ любовою и не рани бѣльше и такъ вже дуже зраненого еи сердца. Я надѣюсь незабаромъ вернуться; бувай здоровъ!

— О, чи може се бути, щобы мѣгъ я все тое наразъ пережити? Що ино утративъ я ѳтця, а теперь теряю васъ! — голосивъ бѣдный Стефанъ, заломуючи дрожащѣй руки. — Боже, мѣй Боже, якъ перенесу я всѣ тѣ нещастя, я, бѣдне, слабосильне существо!

— Ты повиненъ тое перенести и перенесешь безъ сумнѣву, бо самъ Богъ хоче, щобы ты добился своєї долѣ „власными силами!“

Кандидатъ вѣйшовъ подѣ ескортою зъ комнаты. Стефанъ лишився самъ одинъ. Слова кандидата разлились по его зболѣлой душѣ неначе розтопленный металл и насталили еи твердо до борбы съ лютою судьбою. На небосклонѣ его будущности снявъ передъ его очима написанный золотыми буквами провѣднѣй окликъ: „Власными силами!...“

К о н е ц ь .

Переложивъ

Евгеній Олесницкѣй

„Дѣло“ политична часопись выходитъ у Львовѣ три раза въ тыждень, шо вѣторка, четверга и суботы. Предплата на „Дѣло“ выноситъ рѣчно 12 зр. а. в., пѣврѣчно 6 зр. а. в., четверѣчно 3 зр. а. в.

Яко литературный додатокъ „Дѣла“ выходитъ „Библиотека найзнаменитнѣхъ повѣстей“ два раза въ мѣсяць каждого 15 и послѣднаго каждого мѣсяця въ два аркушѣ печатнѣ, рѣчно надѣ 50 аркушѣвъ печатныхъ.

Предплата на „Библиотеку найзнаменитнѣхъ повѣстей“ выноситъ рѣчно 5 зр. а. в., пѣврѣчно 2 зр. 50 кр. а. в.

Предплата на „Дѣло“ разомъ съ „Библиотекою найзн. повѣстей“ выноситъ рѣчно 16 зр. а. в., пѣврѣчно 8 зр. а. в., четверѣчно 4 зр. а. в.

☞ Кто купитъ давнѣйшихъ томѣвъ „Библиотеки найзн. повѣстей“ наименше за 10 зр., то оцускается 25% изъ цѣны склеповои.

Предплату на „Дѣло“ и „Библиотеку“ якъ и грошѣ на выданн доси книжки слѣдуетъ пересылати до Администраціи „Дѣла“ у Львовѣ.

„БИБЛИОТЕКИ НАЙЗНАМЕНИТШИХЪ ПОВѢСТЕЙ“

вышло доси:

- Томъ I—III. **Въ оборонѣ чести** — повѣсть зъ нѣмецкаго *Г. Раймунда*, — всѣ три томы разомъ въ одной книжкѣ. Цѣна 2 зр. 50 кр. (съ пересылкою 2 зр. 70 кр.)
- Томъ IV. **Дымъ** — повѣсть зъ русскаго *Ивана Тургенева*. Цѣна 1 зр. 50 кр. (съ пересылкою 1 зр. 70 кр.)
- Томъ V—VI. **Стефанъ Лаврентій** — повѣсть зъ англійскаго *Эдвардса*. 2 томы разомъ въ одной книжкѣ. Цѣна 2 зр. 70 кр. (съ пересылкою 2 зр. 90 кр.)
- Томъ VII. **Любовь убогаго молодця** — повѣсть зъ французскаго *Октава Фейлета*. Цѣна 1 зр. 20 кр. (съ пересылкою 1 зр. 30 кр.)
- Томъ VIII. **Новорѣчнй Дзвонъ** повѣстка зъ англійскаго *Кароля Дикенса*. Цѣна 60 кр. (съ пересылкою 70 кр.)
- Томъ IX—XI. **Грошъ а праца** повѣсть зъ шведскаго *Дядьки Адама*, въ 3 томахъ (въ одной книжкѣ). Цѣна 3 зр. 20 кр. (съ пересылкою почт. 3 зр. 40 кр. а в)
- Томъ XII. **Мѣщанскіе племя** повѣсть зъ нѣмецкаго *Г. Раймунда*. Цѣна 1 зр. 20 кр. (съ пересылкою 1 зр. 35 кр.)
- Томъ XIII. **Зъ великаго Свѣта** повѣсть зъ французскаго *Октава Фейлета*. Цѣна 80 кр. (съ пересылкою 90 кр.)
- Томъ XIV. **Фромонтъ молодшій и Ріслеръ старшій** повѣсть зъ французскаго. Цѣна 1 зр. 80 кр. (съ пересылкою 2 зр.)
- Томъ XV. **Золотый Чоловѣкъ**; повѣсть *Мавра Юкия*, зъ угорскаго. Цѣна 1 зр. 80 кр. (съ пересылкою 2 зр.)
- Томъ XVI. **Два мѣста**, повѣсть *Кароля Дикенса*, зъ англійскаго. Цѣна 2 зр. (съ пересылкою 2 зр. 20 кр.)
- Томъ XVII. **Батько Горио** повѣсть *Бальзака*, зъ французскаго. Цѣна 2 зр. (съ перес. 2 зр. 20 кр.)
- Томъ XVIII. **Князь Серебряный** повѣсть *гр. А. К. Толстого*, зъ русскаго. Цѣна 2 зр. (съ пересылкою 2 зр. 20 кр.)
- Томъ XIX. **Зъ чужихъ зѣльницѣвъ** I. Зборникъ повѣстокъ и оповѣданъ. Цѣна 1 зр. 40 кр.
- Томъ XX. **Набоѣвъ** повѣсть *Альфонса Додета* зъ франц. Цѣна 2 зр. 70 кр.
- Томъ XXI. **Батьки и дѣти И. Тургенева** (зъ велико-рускаго). Цѣна 1 зр. 20 кр. (съ перес. 1.40).
- Томъ XXII. **Власными силами** *Вильгельмина Гилернъ* (зъ нѣмецкаго). Цѣна 1 зр. 20 кр. (съ перес. 1.40)
- Томъ XXIII. **Великій Лѣмъ Юрія Огста** (зъ французскаго) друкуеса.

Кромѣ того вышли накладомъ редакціи „Дѣла“.

1. **Безталанне сватанье** образокъ зъ галицкаго жита, написавъ *Василь Барвильнокъ*. Цѣна 80 кр., съ пересылкою 90 кр.
2. **Мертвй Душѣ** поема зъ русскаго *М. Гоголя* (съ портретомъ автора). Цѣна 1 зр. 80 кр. съ пересылкою 2 зр. а. в.
3. **Походъ Собескаго пѣдъ Вѣденъ** р. 1683. Написавъ *Стефанъ Качала*. Цѣна 20 кр. съ перес. 25 кр.

68

И 23.884

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

3092/22.

Гипернъ

Власними
силами

3092
22.